

CONFERENCE BOOK

BURSA

1. Uluslararası
Sosyal ve Beşeri
Bilimler Kongresi

18-20 **AĞUSTOS**
2023

BURSA
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
August 18 - 20, 2023 - Bursa

ISBN : 978-625-6830-21-9

ACADEMY GLOBAL PUBLISHING HOUSE

BURSA
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
AUGUST 18 - 20, 2023
BURSA

Edited By
PROF. DR. DODY HARTANDO

CONGRESS ORGANIZING BOARD

- Head of Conferences : Assoc. Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi*
Head of Organizing Board: Dr Gültekin Gürçay
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Ali Bilgili
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Hülya Çiçek
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Həcər Hüseynova
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Naile Bilgili
Organizing Committee Member: Doç. Dr. Nazilə Abdullazadə
Organizing Committee Member: PROF. DR. BAŞAK HANEDAN
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Dwi Solisworo
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Dody Hartando
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Raihan Yusoph
Organizing Committee Member: Assoc. Prof. Dr. Ivaylo Staykov
Organizing Committee Member: Assist. Prof. Dr. K. R. Padma
Organizing Committee Member: Dr. Mehdi Meskini Heydarlou
Organizing Committee Member: Dr. Amaneh Manafidizaji
Organizing Committee Member: Aynur Əliyeva

All rights of this book belong to Academy Global Publishing House
Without permission can't be duplicate or copied.

Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.

Academy Conference-2023 ©

Issued: 10.09.2023
 ISBN: 978-625-6830-21-9

CONFERENCE ID

BURSA 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE
AUGUST 18 - 20, 2023
BURSA

ORGANIZATION
ACADEMY GLOBAL CONFERENCES

EVALUATION PROCESS
All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES
Turkey – India - Azerbaijan – Croatia - Finland – Malaysia – Egypt – Morocco –
Canada – Nigeria – Iran – Philippines - New Zealand – Kuwait – Taiwan – Japan –
Poland - China – USA – Bangladesh – Jordan - Czech Republic

PRESENTATION
Oral presentation

PERCENTAGE OF PARTICIPATION
45% FROM Turkey And 55% From Other Countries

LANGUAGES
Turkish, English, Russian, Persian, Arabic

Scientific & Review Committee

- Prof. Dr. Ali BİLGİLİ – Türkiye
 Prof. Dr. Naile BİLGİLİ – Türkiye
 Prof. Dr. Başak HANEDAN – Türkiye
 Prof. Dr. Hülya Çiçek KANBUR – Türkiye
 Prof. Dr. Emine KOCA – Türkiye
 Prof. Dr. Fatma KOÇ – Türkiye
 Prof. Dr. Bülent KURTİŞOĞLU – Türkiye
 Prof. Dr. Hajar Huseynova – Azerbaijan
 Prof. Dr. Dwi SULISWORO – Indonesia
 Prof. Dr. Natalia LATYGINA – Ukraina
 Prof. Dr. Yunir ABDRAHIMOV – Russia
 Prof. Muntazir MEHDI – Pakistan
 Prof. Dr. Raihan YUSOPH – Philippines
 Prof. Dr. Akbar VALADBİGİ – Iran
 Prof. Dr. F. Oben ÜRÜ – Türkiye
 Prof. Dr. T.Venkat Narayana RAO – India
 Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ – Türkiye
 Prof. Dr. Mustafa BAYRAM – Türkiye
 Prof. Dr. Saim Zeki BOSTAN – Türkiye
 Prof. Dr. Hyeonjin Lee – China
 Assoc. Prof. Dr. Abdulsemet AYDIN – Türkiye
 Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat BARAN - Türkiye
 Assoc. Prof. Dr. Dilorom HAMROEVA - Ozbekistan
 Assoc. Prof. Dr. Abbas GHAFARI – Iran
 Assoc. Prof. Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ - Türkiye
 Assoc. Prof. Ivaylo STAYKOV - Bulgaria
 Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti – Indonesia
 Assoc. Prof. Dr. Ümit AYATA – Türkiye
 Assoc. Prof. Dr. Okan SARIGÖZ – Türkiye
 Assoc. Prof. Dr. Eda BOZKURT – Türkiye
 Assoc. Prof. Dr. Ahmet TOPAL – Türkiye
 Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Kırbaş – Türkiye
 Assoc. Prof. Dr. Mesut Bulut – Türkiye
 Assoc. Prof. Dr. Fahriye Emgili – Türkiye
 Assoc. Prof. Dr. Sandeep GUPTA – India
 Assoc. Prof. Dr. Veysel PARLAK – Türkiye
 Assoc. Prof. Dr. Mahmut İSLAMOĞLU – Türkiye
 Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade – Azerbaijan
 Assist. Prof. Dr. Göksel ULAY – Türkiye
 Assist. Prof. K. R. PADMA – India
 Assist. Prof. Dr. Omid AFGHAN - Afghanistan
 Assist. Prof. Dr. Maha Hamdan ALANAZİ - Saudi Arabia
 Assist. Prof. Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV - Kazakhstan
 Assist. Prof. Dr. Amina Salihi BAYERO – Nigeria
 Assist. Prof. Dr. Baurcan BOTAKARAEV - Kazakhstan
 Assist. Prof. Dr. Ahmad Sharif FAKHEER - Jordania
 Assist. Prof. Dr. Gültekin GÜRÇAY – Türkiye
 Assist. Prof. Dr. Dody HARTANTO - Indonesia

Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini HEYDALOU – Iran
Assist. Prof. Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Keles Nurmaşılı JAYLIBAY - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Mamatkuli JURAYEV – Uzbekistan
Assist. Prof. Dr. Kalemkas KALIBAEVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Bouaraour KAMEL – Algeria
Assist. Prof. Dr. Alia R. MASALİMOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Amanbay MOLDİBAEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Bhumika SHARMA - India
Assist. Prof. Dr. Gulşat ŞUGAYEVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. K.A. TLEUBERGENOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA – Kirgizia
Assist. Prof. Dr. Hoang Anh TUAN - Vietnam
Assist. Prof. Dr. Botagul TURGUNBAEVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA - Kirgizia
Assist. Prof. Dr. Yang ZİTONG – China
Assist. Prof. Dr. Gulmira ABDİRASULOVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Imran Latif Saifi – South Africa
Assist. Prof. Dr. Zohaib Hassan Sain – Pakistan
Assist. Prof. Dr. Murat GENÇ – Turkiye
Assist. Prof. Dr. Monisa Qadiri – India
Assist. Prof. Dr. Vaiva BALCIUNIENE – Lithuania
Assist. Prof. Dr. Meltem AVAN – Turkiye
Assist. Prof. Dr. Nihayet KOÇYİĞİT - Turkiye
Aynurə Əliyeva - Azerbaijan
Sonali MALHOTRA - India

BURSA
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORT SCIENCES
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATIC AND ENGINEERING
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
August 18 - 20, 2023
Bursa

BURSA
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORT SCIENCES
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATIC AND ENGINEERING
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
August 18 - 20, 2023
Bursa

Join Zoom Meeting

<https://us02web.zoom.us/j/88193707664?pwd=MEZBL3M0S1ArNWVzMjV0YUJkR3lIQT09>

Meeting ID: 881 9370 7664

Passcode: 123456

ÖNEMLİ AÇIKLAMA (Lütfen okuyunuz)

- ZOOM bağlantısı için yukarıda verilen bağlantıyı veya yine yukarıda verilen giriş bilgilerini kullanabilirsiniz.
- Moderatörün oturum düzenini gözetmesi, akademisyen adaylarını yönlendirmesi beklenmektedir.
- Zoom'a bağlanırken isminizin önüne salon numaramızı yazmanız rica ederiz. (isminiz programda olduğu gibi tam olarak yazılmalıdır. Sadece isim, kısaltılmış isim veya soyisim, cihaz adı OLMAMALIDIR)
- Sunum süresi 10 ve soru cevap süresi maximum 5 dakikadır. Bu sürenin aşılmasını moderatörler temin edecektir.
- Sunumlar TÜRKÇE veya İNGİLİZCE yapılabilir.
- Kameralar, oturum süresince toplam % 70 oranında açık olmak zorundadır.
- Sunum yapan katılımcının kamerası açık olmak zorundadır.
- Sunum yapmak zorunludur. Herhangi bir nedenle sunum yapmamış olan katılımcıya sertifika verilmesi ve çalışmasının yayınlanması söz konusu olamaz.
- Katılımcı, bulunduğu oturumda, oturum bitene kadar bulunmak zorundadır.
- Katılımcıların kendi oturumları dışındaki oturumlara katılma zorunluluğu yoktur.
- ZOOM platformunun kapasite sınırı nedeniyle, DİNLEYİCİ, sadece kapasite izin verdiği sürece kabul edilebilmektedir.

BURSA 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORT SCIENCES 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATIC AND ENGINEERING 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES August 18 - 20, 2023				
19 Ağustos/ August 19, 2023 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon / Hall	Oturum Başkanı / Session Chair		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
Salon 1	Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Bilgehan	1	CONSUMING KIWI FRUIT HAS HEALTH BENEFITS, AND USING CARBON DOTS IN CANCER NANOMEDICINE PRESENTS OPPORTUNITIES AND CHALLENGES IN RELATION TO PHARMACOLOGICAL ACTIONS	Assist. Prof. Dr. K.R.Padma K.R.Don Assist. Prof. M. Reshma Anjum Assist. Prof. M. Sankari
		2	GELENEKSEL VE TAMAMLAYICI TIP YÖNTEMLERİNDEN HACAMATIN HİPERTANSİYON ÜZERİNE ETKİSİ	Hülya TÜRKÇAPAR Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Bilgehan
		3	TİP 1 DİYABET VE DİJİTAL SAĞLIK OKURYAZARLIĞI	Adife Ahsen Çetin Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Bilgehan
		4	TIP EĞİTİMİNDE KÖTÜ HABER VERME YETENEĞİ	Ferhat Coşkun
		5	PROFESYONEL FUTBOLCULARIN OYUN POZİSYONLARINA GÖRE FİZİKSEL UYGUNLUKLARIN İNCELENMESİ	Yusuf Buzdağlı
		6	BAKIM VERME YÜKÜ: ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	Rukiye DEMİR DİKMEN
		7	EGZERSİZ TERAPİLERİ: SAĞLIK ÜZERİNE ETKİLERİ	Rukiye DEMİR DİKMEN

BURSA
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORT SCIENCES
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATIC AND ENGINEERING
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
August 18 - 20, 2023

19 Ağustos/ August 19, 2023 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı	Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 2	Assoc. Prof. Dr. Bünyamin SARIKAYA	1 A Semiotic Theory of Language in EFL Context	Dr. Öğretim üyesi Serda Güzel
		2 MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI'NA BAĞLI OKULLARDA ERASMUS+KA2 STRATEJİK ORTAKLIK PROJELERİNE KATILAN ÖĞRETMENLERİN KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM YETERLİLİKLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ	Mustafa Oruç Dr. Öğr. Üyesi Şule KARADAĞ ALÇI
		3 THE PRESENCE OF SPEAKING METHODS AND TECHNIQUES IN TURKISH TEXTBOOK ACTIVITIES	Doç. Dr. Bünyamin SARIKAYA
		4 CREATIVE WRITING IN TEXTBOOKS: GRADE 7 TURKISH TEXTBOOK SAMPLE	Assoc. Prof. Dr. Bünyamin SARIKAYA
		5 MÜZİK EĞİTİMİ YAZILIMLARINDA UNITY OYUN MOTORU	Yusuf Özgül
		6 INVESTIGATION OF GRADUATE THESES RELATED TO STEM IN PRESCHOOL IN TÜRKİYE	İlknur ADIYAMAN Doç. Dr. Bünyamin HAN
		7 YENİ NESİL ENDÜSTRİDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ	Evren Çağlarer
		8 OSMANLI TARİHİNDE “KARDEŞ KATLİ” KAVRAMI HAKKINDA	Doç.Dr. Sevinç RUİNTAN
8 TURKISH LANGUAGE CONTACTS	Prof. Hajar Huseynova		

BURSA
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORT SCIENCES
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATIC AND ENGINEERING
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
August 18 - 20, 2023

19 Ağustos/ August 19, 2023 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Baskanı	Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 3	Assist. Prof. Dr. Olcay TİRE	1 Z KUŞAĞININ VATANDAŞLIK OKURYAZARLIĞI	Mehmet Kapusizoğlu Selda Uçar
		2 Political and economic relations between Azerbaijan and the European Union	Assoc. Yeşana Aliyeva
		3 SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İÇİN BİR ALTERNATİF: CİTTASLOW HAREKETİ	YL Öğr. Hatice ARSLANPARÇASI Prof. Dr. Ersan ÖZ
		4 İBN TEYMİYYE DÜŞÜNCESİNDE TAŞIYICI-NİTELİK BÜTÜNLÜĞÜ	Arş. Gör. Cihan Özeykan
		5 THE EFFECT OF RELIGIOSITY TENDENCY ON GENDER PERCEPTION	Assist. Prof. Dr. Olcay TİRE
		6 INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN WORK-FAMILY CONFLICT AND BURNOUT LEVELS AMONG SOCIAL WORKERS WORKING IN PRIVATE CARE CENTERS	Öğr. Gör. Cezmi ERVÜZ Öğr. Gör. Ahmet TÜRK
		7 DAİRƏVİ İQTİSADİYYAT- DAVAMLİ İNKİŞAFIN YENİ YOLU	Pərvin Verdiyeva
		8 KURAN İSLAMCILARININ TASAVVUFUN KAYNAKLIĞINA İLİŞKİN ÖZCÜ BAKIŞI	Filiz Orhan

BURSA
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORT SCIENCES
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATIC AND ENGINEERING
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
August 18 - 20, 2023

19 Ağustos/ August 19, 2023 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 4	Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan ÖZÇELİK	1	DÜNYA'DA KADINLARIN ÇALIŞMA HAYATINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN K-ORTALAMALAR ALGORİTMASIYLA ANALİZİ	Dr. Şebnem KOLTAN YILMAZ
		2	ƏRZAQ TƏHLÜKƏSİZLİYİNİN TƏMİN OLUNMASINDA BEYNƏLXALQ TİCARƏTİN ROLU	Jalə Dadaşova
		3	DİJİTAL PAZARLAMADA CHATGPT TEKNOLOJİSİ VE MÜŞTERİ DENEYİMİ	Muhammed Fatih CEVHER
		4	ARTAN PETROL FİYATLARI OPEC+ ÜLKELERİNDE HOLLANDA HASTALIĞINA SEBEP OLUYOR MU? EKONOMETRİK BİR ANALİZ	Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan ÖZÇELİK
		5	KENT MARKALAMA STRATEJİSİ OLARAK TURİZM	Öğr. Gör. Cihad DOĞAN
		6	ANALYSIS OF VIOLENCE AGAINST WOMEN IN TURKISH TELEVISION SERIES: THE THREE SISTERS TV SERIES	Dr. Şebnem CEYLAN APAYDIN
		7		

BURSA
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORT SCIENCES
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATIC AND ENGINEERING
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
August 18 - 20, 2023

19 Ağustos/ August 19, 2023 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 5	Prof. Dr. Erol Feyzullahoğlu	1	ALÜMİNYUM ESASLI YATAK MALZEMELERİNİN ABRAZİV AŞINMASINA ALAŞIM ELEMENTLERİNİN ETKİLERİNİN İNCELENMESİ	Prof. Dr. Erol Feyzullahoğlu
		2	SULU ORTAMLARDAKİ SALİSİLİK ASİTİN STRES KOŞULLARI ALTINDA DEGRADASYONUNUN İNCELENMESİ	Burçin Yıldız
		3	BLENDS OF POLYLACTIC ACID POLYMERS: PROPERTIES, FUNCTIONAL APPLICATION	Nihayet KOÇYİĞİT
		4	A MINI-REVIEW ON ROPE TECHNOLOGIES IN THE MARINE INDUSTRY	Ph.D. Candidate, Ömer Fırat TURŞUCULAR Ph.D. Candidate, Elif Dicle TURŞUCULAR Assistant Professor, Alhayat Getu TEMESGEN
		5	YÜKSEK DEVİR SAĞLAYICI KULLANILARAK FREZELEME OPERASYONLARINDA KESME PARAMETRELERİNİN YÜZEY PÜRÜZLÜLÜĞÜ VE GÜÇ TÜKETİMİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ	Hüseyincan SAĞIR Barkın BAKIR
		6		

BURSA
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORT SCIENCES
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATIC AND ENGINEERING
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
August 18 - 20, 2023

19 Ağustos/ August 19, 2023 / 11:30 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 1	Ketan Christi	1	THE ALTERATIONS OF SOME PANCREAS GLAND HORMONES AFTER AN AEROBIC STRENUOUS EXERCISE IN MALE STUDENTS	M. Javad Pourvaghar, A. Reza Shahsavar
		2	INFLUENCE OF SOCIAL FACTORS AND MOTIVES ON COMMITMENT OF SPORT EVENTS VOLUNTEERS	Farideh Sharififar, Zahra Jamalian, Reza Nikbakhsh, Zahra Nobakht Ramezani
		3	FOOD HABİTS AND NUTRİTİONAL STATUS OF FİJİ RUGBY PLAYERS	Jimaima Lako, Subramaniam Sotheeswaran, Ketan Christi
		4	INFLUENCE OF STRENGTH ABILITIES ON QUALITY OF THE HANDSTAND	P. Hedbávný, G. Bago, M. Kalichová
		5	DİSTİNGUİSHİNG PLAYİNG PATTERN BETWEEN WİNNİNG AND LOSİNG FİELD HOCKEY TEAM İN DELHİ FİH ROAD TO LONDON 2012 TOURNAMENT	Sofwan N., Norasrudin S., Redzuan P., Mubin A.
		6	OBJECTİVİTY, RELİABİLİTY AND VALİDİTY OF THE 90° PUSH-UPS TEST PROTOCOL AMONG MALE AND FEMALE STUDENTS OF SPORTS SCİENCE PROGRAM	Ahmad Hashim, Mohd Sani Madon
		7	BİOMECHANİCAL ANALYSİS OF THE BASİC CLASSİCAL DANCE JUMP – THE GRAND JETÉ	M. Kalichová
		8	ON THE ANALYSİS OF A COMPOUND NEURAL NETWORK FOR DETECTİNG ATRİO VENTRİCULAR HEART BLOCK (AVB) İN AN ECG SİGNAL	Salama Meghriche, Amer Draa, Mohammed Boulemden

BURSA
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORT SCIENCES
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATIC AND ENGINEERING
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
August 18 - 20, 2023

19 Ağustos/ August 19, 2023 / 11:30 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 2	Asst. Prof. Philip T. Roundy	1	AN APPROACH FOR INTEGRATION OF INDUSTRIAL ROBOT WITH VISION SYSTEM AND SIMULATION SOFTWARE	Ahmed Sh. Khusheef, Ganesh Kothapalli, Majid Tolouei-Rad
		2	PEOPLE CRITICAL SUCCESS FACTORS OF IT/IS IMPLEMENTATION: MALAYSIAN PERSPECTIVES	Aziz, Nur Mardhiyah, Salleh, Hafez
		3	Thics İn The Technology Driven Enterprise	Bobbie Green, James A. Nelson
		4	STUDIES ON THE FEASIBILITY OF COW DUNG AS A NON-CONVENTIONAL ENERGY SOURCE	Raj Kumar Rajak, Bharat Mishra
		5	REFİNİNG WASTE SPENT HYDROPROCESSİNG CATALYST AND THEIR METAL RECOVERY	Meena Marafi, Mohan S. Rana
		7	OİL RECOVERY STUDY BY LOW TEMPERATURE CARBON DİOXİDE İNJECTİON İN HİGH-PRESSURE HİGH-TEMPERATURE MİCROMODELS	Zakaria Hamdi, Mariyamni Awang
		8	İMPACT OF EGYPT'S ENERGY DEMAND ON OİL AND GAS POWER SYSTEMS ENVİRONMENT	Moustafa Osman Mohamed

BURSA
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORT SCIENCES
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATIC AND ENGINEERING
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
August 18 - 20, 2023

19 Ağustos/ August 19, 2023 / 11:30 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 3	Chanokporn Angsuviiriya	1	READING STRATEGY AWARENESS OF ENGLISH MAJOR STUDENTS	Hsin-Yi Lien
		2	THE COMPARATIVE ANALYSIS OF MICRO-READING AND TRADITIONAL READING BASED ON SCHEMA THEORY	Haiyan Wang
		3	STUDENTS' KNOWLEDGE, OR RANDOM CHOICE IN ESP?	Ivana Šimonová
		4	A DEVELOPMENT OF ENGLISH PRONUNCIATION USING PRINCIPLES OF PHONETICS FOR ENGLISH MAJOR STUDENTS AT LOEI RAJABHAT UNIVERSITY	Pongthep Bunrueng
		5	EFL TEACHERS' METACOGNITIVE AWARENESS AS A PREDICTOR OF THEIR PROFESSIONAL SUCCESS	Saeedeh Shafiee Nahrkhalaji
		6	LINGUISTIC DEVICES REFLECTING VIOLENCE IN BORDER-PROVINCES OF SOUTHERN THAILAND ON THE FRONT PAGE OF LOCAL AND NATIONAL NEWSPAPERS	Chanokporn Angsuviiriya
		7	GRADING AND SEQUENCING TASKS IN TASK-BASED SYLLABUS: A CRITICAL LOOK AT CRITERION SELECTION	Hossein Ahmadi, Ogholgol Nazari
		8	THE IMPACT OF GENDER DIFFERENCES ON THE EXPRESSIONS OF REFUSAL IN JORDANIAN ARABIC	Hanan Yousef, Nisreen Naji Al-Khawaldeh

BURSA
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORT SCIENCES
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATIC AND ENGINEERING
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
August 18 - 20, 2023

19 Ağustos/ August 19, 2023 / 11:30 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 4	Ilkka J. Virtanen	1	COGNITIVE EMOTION REGULATION IN CHILDREN IS ATTRIBUTABLE TO PARENTING STYLE, NOT TO FAMILY TYPE AND CHILD'S GENDER	AKM Rezaul Karim, Tania Sharafat, Abu Yusuf Mahmud
		2	MULTI-VIEW NEURAL NETWORK BASED GAIT RECOGNITION	Saeid Fazli, Hadis Askarifar, Maryam Sheikh Shoaie
		3	HOW VALID ARE OUR LANGUAGE TEST INTERPRETATIONS? A DEMONSTRATIVE EXAMPLE	Masoud Saeedi, Shirin Rahimi Kazerooni, Vahid Parvaresh
		4	EXPLORING LIFE MEANINGFULNESS AND ITS PSYCHOSOCIAL CORRELATES AMONG RECOVERING SUBSTANCE USERS – AN INDIAN PERSPECTIVE	Fouzia Alsabah Shaikh, Anjali Ghosh
		5	TOWARDS BETTER UNDERSTANDING OF THE CONCEPT OF TACIT KNOWLEDGE – A COGNITIVE APPROACH	Ilkka J. Virtanen
		6	DEVELOPMENT OF ORGANIZATIONAL JUSTICE IN INCENTIVE ALLOCATION OF THE THAI PUBLIC SECTOR	Kalayanee Koonmee
		7	ON THE NEED TO HAVE AN ADDITIONAL METHODOLOGY FOR THE PSYCHOLOGICAL PRODUCT MEASUREMENT AND EVALUATION	Corneliu Sofronie, Roxana Zubcov
		8	TREATMENT OR RE-VICTIMIZING THE VICTIMS	Juliana Panova
		9	CULTURAL ANXIETY AND ITS IMPACT ON STUDENTS- LIFE: A CASE STUDY OF INTERNATIONAL STUDENTS IN WUHAN UNIVERSITY	Nadeem Akhtar, Shan Bo

BURSA
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORT SCIENCES
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATIC AND ENGINEERING
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
August 18 - 20, 2023

19 Ağustos/ August 19, 2023 / 11:30 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 5	J. Samuel Jesudoss	1	ATTACHMENT STYLES OF CHILDREN RAISED IN NURSERY VS. THOSE WHO ARE RAISED IN THE FAMILY IN IRAN	Narges Razeghi
		2	DETERMINANTS OF AGGRESSION AMONG YOUNG ADOLESCENTS	Rita C. Ramos
		3	TALENT IN AUTISM: COGNITIVE STYLE BASED ON WEAK CENTRAL COHERENCE AND SPECIAL SENSORY CHARACTERISTICS IN STATE OF KUWAIT: CASE STUDY	Mariam Abdulaziz Y.Esmaeel
		4	THE DETERMINANTS AND OUTCOMES OF PATHOLOGICAL INTERNET USE (PIU) AMONG URBAN MILLENNIAL TEENS: A THEORETICAL FRAMEWORK	Pressca Negin, Rosidah Musa, Rabiah Abdul Wahab
		5	USE OF A LEARNER'S LOG FOR EFFECTIVE SELF-DIRECTED LEARNING IN PBL	Amudha Kadirvelu, Sivalal Sadasivan
		6	NEGATIVE EMOTIONS AND WAYS OF OVERCOMING THEM IN PRISON	Katarzyna Czubak
		7	EVALUATION OF INTERNET ANXIETY IN SRBIAU HIGHER EDUCATION STUDENTS IN RESEARCH PROCESS	Nima Babazadeh Gashti, Nazanin Pilevari
		8	THE DEVELOPMENT OF POSITIVE EMOTION REGULATION STRATEGIES SCALE FOR CHILDREN AND ADOLESCENTS	Jia-Ru Li, Ching-Wen Lin
		9	EFFICACY OF SELECTED MOBILITY EXERCISES AND PARTICIPATION IN SPECIAL GAMES ON PSYCHOMOTOR ABILITIES, FUNCTIONAL ABILITIES AND GAME PERFORMANCE AMONG INTELLECTUALLY DISABLED CHILDREN OF UNDER 14 AGE	J. Samuel Jesudoss

BURSA
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORT SCIENCES
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATIC AND ENGINEERING
1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
August 18 - 20, 2023

19 Ağustos/ August 19, 2023 / 11:30 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon / Hall	Oturum Başkanı		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL 6	Analiza Acuña-Villacorte	1	PROJECT AND EXPERIMENT-BASED FLUID DYNAMICS EDUCATION	Etsuo Morishita
		2	A STUDY OF PRIMARY SCHOOL PARENTS' INTERACTION WITH TEACHERS' IN MALAYSIA	Shireen Simon
		3	STUDENTS' PERCEPTIONS OF MOBILE LEARNING: CASE STUDY OF KUWAIT	Rana AlHajri, Salah Al-Sharhan, Ahmed Al-Hunaiyyan
		4	THE IMPACT OF COOPERATIVE LEARNING ON NUMERICAL METHODS COURSE	Sara Bilal, Abdi Omar Shuriye, Raihan Othman
		5	MECHANISMS IN REGULATING LANGUAGE PRACTICES IN ELECTRONICS ENGINEERING: A PROGRAM PLAN FOR OUTCOMES-BASED EDUCATION	Analiza Acuña-Villacorte
		6	EXPERIMENTING THE INFLUENCE OF INPUT MODALITY ON INVOLVEMENT LOAD HYPOTHESIS	Mohammad Hassanzadeh
		7	A PROPOSED PROGRAM FOR POSTGRADUATES IN EGYPT TO ACQUIRE THE SKILLS AND TECHNIQUES FOR PRODUCING CONCEPT CARTOONS FOR KINDERGARTEN CHILDREN	Ahmed Amin Mousa, M. Abd El Salam
		8	THE MANAGEMENT AND FUNDING OF EDUCATION IN NIGERIA	Teryima Oralu, Babatunde Kasim Oladele
		9	THE EFFECT OF THE ANDALUS KNOWLEDGE PHASES AND TIMES MODEL OF LEARNING ON THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' ACADEMIC PERFORMANCE AND EMOTIONAL QUOTIENT	Sobhy Fathy A. Hashesh

BURSA 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORT SCIENCES 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATIC AND ENGINEERING 1ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES August 18 - 20, 2023				
19 Ağustos/ August 19, 2023 / 11:30 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon / Hall	Oturum Başkanı	Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors	
HALL 7	Heba Mustafa Abdullah	1	MILLENNIAL TEACHERS OF CANADA: INNOVATION WITHIN THE BOXED-IN CONSTRAINTS OF TRADITION	Lena Shulyakovskaya
		2	EMPLOYING QR CODE AS AN EFFECTIVE EDUCATIONAL TOOL FOR QUICK ACCESS TO SOURCES OF KINDERGARTEN CONCEPTS	Ahmed Amin Mousa, M. Abd El-Salam
		3	SERVICES-ORIENTED MODEL FOR THE REGULATION OF LEARNING	Mohamed Bendahmane, Brahim Elfalaki, Mohammed Benattou
		4	IMPROVING LISTENING COMPREHENSION FOR EFL PRE-INTERMEDIATE STUDENTS THROUGH A BLENDED LEARNING STRATEGY	Heba Mustafa Abdullah
		5	GRAPHIC ANIMATION: INNOVATIVE LANGUAGE LEARNING FOR AUTISTIC CHILDREN	Norfishah Mat Rabi, Rosma Osman, Norziana Mat Rabi
		6	EXPLORATION OF INFLUENTIAL FACTORS ON FIRST YEAR ARCHITECTURE STUDENTS' PRODUCTIVITY	Shima Nikanjam, Badiossadat Hassanpour, Adi Irfan Che Ani
		7	QUALITY AND QUANTITY IN THE STRATEGIC NETWORK OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	Juha Kettunen
		8	DIFFERENT ROLES FOR MENTORS AND MENTEES IN AN E-LEARNING ENVIRONMENT	Nidhi Gadura
		9	DESIGNING INFORMATION SYSTEMS IN EDUCATION AS PREREQUISITE FOR SUCCESSFUL MANAGEMENT RESULTS	Vladimir Simovic, Matija Varga, Tonco Marusic

Contents

A SEMIOTIC THEORY OF LANGUAGE IN EFL CONTEXT	1
MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI'NA BAĞLI OKULLARDA ERASMUS+KA2	3
STRATEJİK ORTAKLIK PROJELERİNE KATILAN ÖĞRETMENLERİN	3
KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM YETERLİLİKLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ.....	3
TÜRKÇE DERS KİTABI ETKİNLİKLERİNDE KONUŞMA YÖNTEM VE TEKNİKLERİNİN BULUNMA DURUMU 5	
DERS KİTAPLARINDA YARATICI YAZMA: 7. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABI ÖRNEĞİ	16
TÜRKİYE'DE OKUL ÖNCESİNDE STEM İLE İLGİLİ YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİNİN İNCELENMESİ	26
YENİ NESİL ENDÜSTRİDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ	53
OSMANLI TARİHİNDE “KARDEŞ KATLİ” KAVRAMI HAKKINDA	54
TÜRK DİLİ KONTAKTLARI.....	56
AZƏRBAYCAN VƏ AVROPA İTTİFAQI SİYASİ-İQTİSADI ƏLAQƏLƏRİ	62
SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İÇİN BİR ALTERNATİF: CITTASLOW HAREKETİ	90
İBN TEYMIYYE DÜŞÜNCSİNDE TAŞIYICI-NİTELİK BÜTÜNLÜĞÜ	106
DİNDARLIK EĞİLİMİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISINA ETKİSİ.....	107
ÖZEL BAKIM MERKEZİNDE ÇALIŞAN SOSYAL HİZMET UZMANLARININ İŞ-AİLE YAŞAM ÇATIŞMALARI İLE	
TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ.....	115
MODERN YORUMCULARIN TASAVVUFUN KAYNAKLIĞINA İLİŞKİN ÖZCÜ BAKIŞI.....	124
DÜNYA'DA KADINLARIN ÇALIŞMA HAYATINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN K-ORTALAMALAR	
ALGORİTMASIYLA ANALİZİ.....	131
DİJİTAL PAZARLAMADA CHATGPT TEKNOLOJİSİ VE MÜŞTERİ DENEYİMİ	132
ARTAN PETROL FİYATLARI OPEC+ ÜLKELERİNDE HOLLANDA HASTALIĞINA SEBEP OLUYOR MU?	
EKONOMETRİK BİR ANALİZ.....	133
KENT MARKALAMA STRATEJİSİ OLARAK TURİZM	155
TÜRK TELEVİZYON DİZİLERİNDE KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN ANALİZİ:	156
ÜÇ KIZ KARDEŞ DİZİSİ.....	156
READING STRATEGY AWARENESS OF ENGLISH MAJOR STUDENTS	158
THE COMPARATIVE ANALYSIS OF MICRO-READING AND TRADITIONAL READING BASED ON SCHEMA	
THEORY.....	159
STUDENTS' KNOWLEDGE, OR RANDOM CHOICE IN ESP?	160
A DEVELOPMENT OF ENGLISH PRONUNCIATION USING PRINCIPLES OF PHONETICS FOR ENGLISH	
MAJOR STUDENTS AT LOEI RAJABHAT UNIVERSITY.....	161
EFL TEACHERS' METACOGNITIVE AWARENESS AS A PREDICTOR OF THEIR PROFESSIONAL SUCCESS	
162	
LINGUISTIC DEVICES REFLECTING VIOLENCE IN BORDER-PROVINCES OF SOUTHERN THAILAND ON	
THE FRONT PAGE OF LOCAL AND NATIONAL NEWSPAPERS.....	163

GRADING AND SEQUENCING TASKS IN TASK-BASED SYLLABUS: A CRITICAL LOOK AT CRITERION SELECTION 164

THE IMPACT OF GENDER DIFFERENCES ON THE EXPRESSIONS OF REFUSAL IN JORDANIAN ARABIC 165

3931 COGNITIVE EMOTION REGULATION IN CHILDREN IS ATTRIBUTABLE TO PARENTING STYLE, NOT TO FAMILY TYPE AND CHILD’S GENDER 166

MULTI-VIEW NEURAL NETWORK BASED GAIT RECOGNITION 167

HOW VALID ARE OUR LANGUAGE TEST INTERPRETATIONS? A DEMONSTRATIVE EXAMPLE..... 168

TOWARDS BETTER UNDERSTANDING OF THE CONCEPT OF TACIT KNOWLEDGE – A COGNITIVE APPROACH..... 169

DEVELOPMENT OF ORGANIZATIONAL JUSTICE IN INCENTIVE ALLOCATION OF THE THAI PUBLIC SECTOR 170

NEW EVALUATION METHODOLOGY FOR SOLIDIFICATION PRODUCT DURABILITY ASSESSMENT..... 171

TREATMENT OR RE-VICTIMIZING THE VICTIMS 172

CULTURAL ANXIETY AND ITS IMPACT ON STUDENTS- LIFE: A CASE STUDY OF INTERNATIONAL STUDENTS IN WUHAN UNIVERSITY..... 173

ATTACHMENT STYLES OF CHILDREN RAISED IN NURSERY VS. THOSE WHO ARE RAISED IN THE FAMILY IN IRAN 174

DETERMINANTS OF AGGRESSION AMONG YOUNG ADOLESCENTS..... 175

TALENT IN AUTISM: COGNITIVE STYLE BASED ON WEAK CENTRAL COHERENCE AND SPECIAL SENSORY CHARACTERISTICS IN STATE OF KUWAIT: CASE STUDY..... 176

THE DETERMINANTS AND OUTCOMES OF PATHOLOGICAL INTERNET USE (PIU) AMONG URBAN MILLENNIAL TEENS: A THEORETICAL FRAMEWORK..... 177

USE OF A LEARNER'S LOG FOR EFFECTIVE SELF-DIRECTED LEARNING IN PBL 178

NEGATIVE EMOTIONS AND WAYS OF OVERCOMING THEM IN PRISON 179

EVALUATION OF INTERNET ANXIETY IN SRBIAU HIGHER EDUCATION STUDENTS IN RESEARCH PROCESS 180

THE DEVELOPMENT OF POSITIVE EMOTION REGULATION STRATEGIES SCALE FOR CHILDREN AND ADOLESCENTS..... 181

EFFICACY OF SELECTED MOBILITY EXERCISES AND PARTICIPATION IN SPECIAL GAMES ON PSYCHOMOTOR ABILITIES, FUNCTIONAL ABILITIES AND GAME PERFORMANCE AMONG INTELLECTUALLY DISABLED CHILDREN OF UNDER 14 AGE 182

PROJECT AND EXPERIMENT-BASED FLUID DYNAMICS EDUCATION 183

A STUDY OF PRIMARY SCHOOL PARENTS’ INTERACTION WITH TEACHERS’ IN MALAYSIA..... 184

STUDENTS’ PERCEPTIONS OF MOBILE LEARNING: CASE STUDY OF KUWAIT 185

THE IMPACT OF COOPERATIVE LEARNING ON NUMERICAL METHODS COURSE 186

MECHANISMS IN REGULATING LANGUAGE PRACTICES IN ELECTRONICS ENGINEERING: A PROGRAM PLAN FOR OUTCOMES-BASED EDUCATION 187

EXPERIMENTING THE INFLUENCE OF INPUT MODALITY ON INVOLVEMENT LOAD HYPOTHESIS 188

A PROPOSED PROGRAM FOR POSTGRADUATES IN EGYPT TO ACQUIRE THE SKILLS AND TECHNIQUES FOR PRODUCING CONCEPT CARTOONS FOR KINDERGARTEN CHILDREN	189
THE MANAGEMENT AND FUNDING OF EDUCATION IN NIGERIA	190
THE EFFECT OF THE ANDALUS KNOWLEDGE PHASES AND TIMES MODEL OF LEARNING ON THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' ACADEMIC PERFORMANCE AND EMOTIONAL QUOTIENT.....	191
MILLENNIAL TEACHERS OF CANADA: INNOVATION WITHIN THE BOXED-IN CONSTRAINTS OF TRADITION.....	192
EMPLOYING QR CODE AS AN EFFECTIVE EDUCATIONAL TOOL FOR QUICK ACCESS TO SOURCES OF KINDERGARTEN CONCEPTS	193
SERVICES-ORIENTED MODEL FOR THE REGULATION OF LEARNING.....	194
IMPROVING LISTENING COMPREHENSION FOR EFL PRE-INTERMEDIATE STUDENTS THROUGH A BLENDED LEARNING STRATEGY.....	195
GRAPHIC ANIMATION: INNOVATIVE LANGUAGE LEARNING FOR AUTISTIC CHILDREN.....	196
QUALITY AND QUANTITY IN THE STRATEGIC NETWORK OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	197
DESIGNING INFORMATION SYSTEMS IN EDUCATION AS PREREQUISITE FOR SUCCESSFUL MANAGEMENT RESULTS	198

A SEMIOTIC THEORY OF LANGUAGE IN EFL CONTEXT

Dr. Öğretim üyesi Serda Güzel

Istanbul Arel Üniversitesi - ORCID:0000-0001-5212-9891

Abstract

This study focuses on teaching English through semiotics. Based on this, verbal and non verbal components of language should be recognized in language education because the verbal and non verbal dimensions of language are interrelated. In language education, signs, symbols and visual percepts can be used in order to improve learners' cognitive and metacognitive levels. This present study tries to explore importance of signs, symbols and visual aids in EFL context based on language teaching theories. Semiotics deals with signs, symbols, visual texts and signification (Saussure,1983). Semiology focuses on connotative and denotative in other words implicit and explicit meaning. How meaning can be constructed and realized is the basic question of semiotics (Sebeok,1985). The concept of signifier such as words, and images, the concept of signified (mental concept) of the word, iconic and indexical signs, the denotation (literal meaning or dictionary meaning of the words), connotation (cultural meanings of the lexis) , myth (cultural associations) codes (ideologies,belief systems, forms of common sense , taken for granted values) included in semiology (Hodge and Kress,1988). From this perspective, semiotics reflects cultural knowledge and beliefs, therefore, semiotics can be used by the language teachers in order to establish cross cultural communication in language class. Based on this, semiotics plays a significant role in language context. The cross cultural failure, can be seen when semiotics is not used in language class. By means of use of signs, visual texts and symbols learners can realize target literature, art, and target language's society and culture in other words way of life. In this regard, semiotics deals with communication and notion of communication is an integral part of language education. Language teachers are able to use semiotic symbols in order to improve cross cultural awareness. Semiotics can be applied in language class by means of language teaching methods such as situational language teaching,communicative method, the direct method,suggestopedia and total physical response .In this sense, this study tries to explore the role of semiotics in terms of linguistic and pedagogic values in teaching English.

This study concludes that linguistic and sociological aspect of language should be recognized through semiotics in order to promote social and cultural values of the target language in EFL context.

Key words:Semiotics, context, sign, symbol, language teaching approach

References

Sebeok, T. A. 1985. Contributions to the Doctrine of Signs. Lanham: University Press of America

Saussure, Ferdinand de. 1983. Course in General Linguistics. trans. Roy Harris. London: Duckworth

Hodge, R. and Kress, G. 1988. Social Semiotics. Cornwall: Polity Press

MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI'NA BAĞLI OKULLARDA ERASMUS+KA2 STRATEJİK ORTAKLIK PROJELERİNE KATILAN ÖĞRETMENLERİN KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM YETERLİLİKLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Mustafa Oruç

Giresun Üniversitesi – 0000-0002-1775-4891

Dr. Öğr. Üyesi Şule KARADAĞ ALÇI

Giresun Üniversitesi – 0000-0002-5082-3449

ÖZET

Göç ve küreselleşme gibi çeşitli sosyal ve politik etkenlere bağlı olarak kültürlerarası ilişkiler de kaçınılmaz bir duruma dönüşmüştür. Ülkeler arasında eğitim, ticaret, sanat, spor gibi belirli alanlarda iş birliktelikleri gelişmektedir. Dünyanın küresel bir köy olarak nitelendiği bugünün şartlarında yabancı kültürleri yakından tanımak ve onlar ile bir arada olmak önemlidir. İyi niyet temeline bağlı karşılıklı anlayış içerisinde olması gereken kültürlerarası iletişim faaliyetleri bir zenginlik ve çeşitlilik olarak da ifade edilmektedir. Bu bakımdan değerlendirildiğinde doğru iletişim ortamları ile geliştirilen ilişkiler kültürler arasında geleceğe yönelik birliktelikler sağlar ve yabancı kültürleri birbirleri ile yakınlaştırır. Yabancı kültürleri tanımaya açık olmak, etnomerkezci bir yapıdan uzaklaşarak onları kendi kültürel yapıları içerisinde öğrenmeye çalışmak kültürlerarası iletişim yeterliliği kavramını ön plana çıkarmaktadır. Burada özellikle iletişimi etkin ve verimli kılacak yabancı dil yeterliliği, bireylerin arasında mesajların doğru kodlanması ve iletilmesi bakımından gereklidir. Bugünün değişen şartlarında kültürlerarası iletişim faaliyetleri de çeşitlenmektedir. Yabancı kültürlerarasında iş birlikteliği ortamları sağlayan Erasmus+ programı da bu yönde faaliyetler barındıran bir Avrupa Birliği programıdır. Araştırma kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda Erasmus+ Ka2 stratejik ortaklık proje faaliyetlerine katılan öğretmenlerin kültürlerarası iletişim yeterliliklerine ilişkin görüşleri incelenmiştir. Amaçlı örneklem yöntemi kullanılarak sürdürülen araştırmada katılımcılar ile yapılan görüşmeler esnasında yöneltilen soruların içeriklerine bağlı olarak betimsel analiz yapılmıştır. Bu betimsel analizler ile katılımcı öğretmenlerin görüşlerine bağlı olarak Erasmus+ programının kültürlerarası iletişim yeterliliğine katkısının olduğu tespit edilmiştir. Erasmus+ faaliyetleri sonrası öğretmen rolünün dışında, kültürleri daha yakından tanıma isteği duyan, hayata çözüm odaklı bakan ve iletişime

daha açık bireyler olduklarını dile getiren katılımcıların çoğu kültürlerarası iletişim yeterliliği becerilerine bu programın katkısının olumlu yönde olduğunu da vurgulamışlardır. Proje hareketlilikler ile kültürlerin öğrenilmeye açık hale gelmesinde, yaşantılara bağlı olarak daha doğru, kapsayıcı bilgilere ulaşılmasında Erasmus+ rolü katılımcıların içeriklerinde açık olarak görülmektedir. Bu tür eğitim programları ülkelerin kendilerinin tanıtımlarını yapabilmelerine fırsatlar sağlarken, gelecekte ülkelerinde önemli süreçlerde roller üstlenecek öğrencileri de etkilemekte önemli bir güçtür.¹

Anahtar Kelimeler: Kültür, Kültürlerarası İletişim, Kültürlerarası İletişim Yeterliliği, Erasmus+

¹ Meltem Ü. Erzen, Kamu Diplomasisi, Derin Yayınları, İstanbul, 2014, s. 129-130.

TÜRKÇE DERS KİTABI ETKİNLİKLERİNDE KONUŞMA YÖNTEM VE TEKNİKLERİNİN BULUNMA DURUMU

THE PRESENCE OF SPEAKING METHODS AND TECHNIQUES IN TURKISH TEXTBOOK ACTIVITIES

Bünyamin SARİKAYA

Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ORCID ID: 0000-0002-8393-7127

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, ortaokul 7. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerde Türkçe Dersi Öğretim Programında (2019) yer alan konuşma yöntem ve tekniklerinin bulunma durumlarının belirlenmesidir. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada veriler doküman incelemesine göre değerlendirilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları ve Özgün Yayıncılık tarafından yayımlanan 7. sınıf Türkçe ders kitapları çalışmanın inceleme nesnelere oluşturulmaktadır. Toplanan veriler tablolara aktarılmış ve ilgili konuşma yöntem ve tekniklerinin kullanılma sıklıkları belirlenmiştir. Çalışma sonucunda ortaokul 7. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki konuşma etkinliklerinde Türkçe Dersi Öğretim Programında (2019) yer alan 10 konuşma yöntem-tekniklerinin tamamına yer verilmediği tespit edilmiştir. serbest konuşma (f=18), empati kurma (f=15), güdümlü konuşma (f=14) ve eleştirel konuşma (f=12) yöntem ve tekniklerine yer verildiği belirlenmiştir. “Hafızada tutma tekniği” konuşma yöntem ve tekniğine ise bu ders kitaplarında hiç yer verilmediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe ders kitabı, konuşma, yöntem ve teknik

1. GİRİŞ

Konuşma, fiziksel ve bilişsel öğelerin yardımıyla, bir sistem kapsamında ses ve beden hareketleri ile oluşan ifade şeklidir. Konuşma; dili meydana getiren dinleme, konuşma, okuma, yazma becerileri arasında bireylerin iletişim kurmakta, kendisini anlatmakta en fazla kullandığı beceri alanıdır (Topçuoğlu Ünal ve Özden, 2018).

Bireysel boyutundan ziyade toplumsal kısmıyla ön plana çıkan konuşma; okul, iş ve toplum hayatında başarıyı etkileyen unsurlardan biridir (Sever, 2004: 22).

Bireysel ve toplumsal yönden önemli olan konuşma, doğuştan getirilen bir yetenek değil; sonradan kazanılan ve geliştirilebilen bir beceridir (Temizkan, 2009: 93).

Bunların yanı sıra düşüncelerin, duyguların ve bilgilerin seslerden meydana gelen dil vasıtasıyla aktarılması (Demirel ve Şahinel, 2006: 98);

Duygu ve düşüncelerimizi, görüp yaşadıklarımızı karşımızdakilere sözle aktarma eylemi (Özdemir, 1992: 11);

“İnsanın insanî ilişkilerini sürdürebilmesi için en fazla ihtiyaç duyduğu ve yararlandığı önemli bir etkinliği” (Aktaş ve Gündüz, 2015: 99);

Duygu, düşünce ve dileklerin görsel, işitsel ögeler vasıtasıyla karşdakine iletmek, açıklamak, dışa vurmak (Taşer, 2015: 27) şeklinde de tanımlanmaktadır.

Türkçe dersi bilgi temelli değil beceri eksenli bir derstir. Bu derste kazandırılmak istenen temel amaçlar, kazanımlar Türkçe Dersi Öğretim Programları ve Türkçe ders kitapları aracılığıyla verilmektedir. 2006 ve 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programlarında konuşma yöntem tekniklerine yer verilmiştir. 2006 Türkçe Dersi Öğretim Programında “yöntem-teknik”; 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programında “konuşma stratejileri” olarak almaktadır. Bu çalışma kapsamında da ifade edilen konuşma yöntem ve teknikler ve bu tekniklerin amaçları şöyledir (MEB, 2006: 64-65):

İkna Etme: Bir konu hakkındaki fikirlerin dinleyiciler tarafından kabul edilmesini ve benimsenmesini sağlamaktır.

Eleştirel Konuşma: Belirli bir konuyu olumlu ve olumsuz yanlarıyla ve tarafsız bir bakış açısıyla değerlendirerek yorum yapma, fikir ve çözüm üretme becerilerini geliştirmektir.

Katılımlı Konuşma: Dinleyicileri konuşma sürecine katarak konunun anlaşılmasını kolaylaştırmak ve konuya farklı bakış açıları getirmektir.

Tartışma: Öğrencilerin bir konu üzerinde olumlu veya olumsuz fikirler yürüterek benimsedikleri fikirleri savunma becerisini geliştirmektir.

Empati Kurma: Konuşmada, karşısındakinin değer yargılarını, duygu ve düşüncelerini anladığını hissettirerek etkili bir iletişim kurmaktır.

Güdümlü Konuşma: Öğrencilerin bir konu hakkındaki bilgilerini, duygularını ve düşüncelerini etkili bir şekilde anlatma becerilerini geliştirmektir.

Kelime ve Kavram Havuzundan Seçerek Konuşma: Öğrencilerin öğrendikleri kelime, kavram, atasözü ve deyimleri anlatımlarında kullanmalarını sağlayarak söz varlıklarını ve ifade güçlerini zenginleştirmektir.

Serbest Konuşma: Öğrencilerin herhangi bir konudaki duygu, düşünce ve hayallerini sözlü olarak ifade güçlerini geliştirmektir.

Yaratıcı Konuşma: Öğrencilerin konuşma yeteneklerini ve yaratıcılıklarını geliştirmektir.

Hafızada Tutma Tekniği: Konuşmanın kesintiye uğratılmadan kurallarına uygun olarak yapılmasını sağlamaktır.

Bu araştırmanın amacı, yukarıda ifade edilen konuşma yöntem ve tekniklerine iki farklı yayınevine ait 7. sınıf Türkçe ders kitaplarında nasıl yer verildiğidir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma deseni kullanılmıştır. “Nitel araştırmalar bir problemi keşfetme/inceleme ve bir konuyla ilgili derinlemesine anlayış geliştirme amacıyla yürütülen araştırmalardır. Bu doğrultuda, araştırmanın amacı ve araştırma soruları katılımcıların deneyimlerini öğrenmek için kapsamlı bir şekilde ifade edilir” (Creswell, 2012).

2.2. İncelenen Kitaplar

Araştırma kapsamında incelenen kitaplara ait bilgiler aşağıda verilmiştir.

Kitabın Adı	Editör	Yazarlar	Yayınevi
Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 7. Sınıf Ders Kitabı	Emine KIRMAN	Tolga KIR Emine KIRMAN Seda YAĞIZ	MEB
Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 7. Sınıf Ders Kitabı	-	Hilal ERKAL Mehmet ERKAL	ÖZGÜN Matbaacılık

2.3. Verilerin Toplanması

Çalışmada veriler, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesine göre toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması amaçlanan olgular ile ilgili bilgileri kapsayan yazılı materyallerin analizine dayanır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

2.4. Verilerin Analizi

Bu çalışmada elde edilen veriler betimsel analizle çözümlenmiştir. Bu analizde ulaşılan veriler, önceden belirlenmiş başlıklar altında özetlenir ve yorumlanır. Amaç elde edilen bulguları, düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde araştırmacılara sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

3. BULGULAR

Çalışmada elde edilen bulgular çizelgeler halinde sunulmuştur.

Çizelge 1. MEB Yayınları 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Konuşma Yöntem ve Tekniklerinin Bulunma Durumu

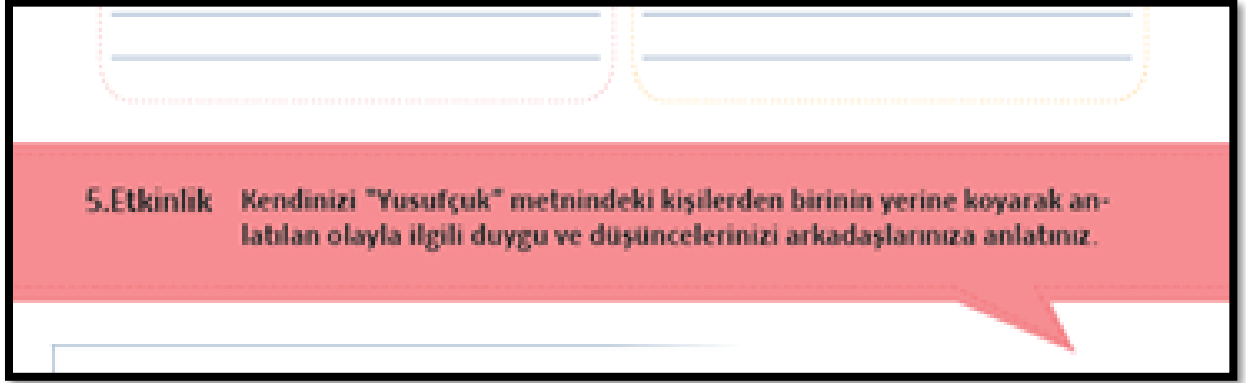
Tema ve Metinler	İkna Etme	Eleştirel Konuşma	Katılımlı Konuşma	Tartışma	Empati Kurma	Güdümlü Konuşma	Kelime ve Kavram Havuzundan Seçerek Konuşma	Serbest Konuşma	Yaratıcı Konuşma	Hafızada Tutma Tekniği
1. Tema (Duygular)										

Bir Dünya Düşünürüm					Y					
Çiçek Dürbünü		Y						Y		
Ana İşsiz Kalınca						Y		Y		
2. Tema (Milli Mücadele ve Atatürk)										
Atatürk'ü Gördüm Düşümde							Y			
Mürefteleli Kadınlar ve Emin Astsubay					Y	Y		Y		
Sığırtmaç Mustafa'nın Öyküsü					Y	Y	Y			
3. Tema (Okuma Kültürü)										
Okumanın İşlevi			Y				Y	Y		
Kitaplarla Kurulan Dostluk						Y		Y		
Okumak Düşünmek İçindir						Y				
4. Tema (Erdemler)										
Tahta Bisiklet					Y			Y		
Kurbağayla İki Ördek					Y	Y				
Kızgın Bir Lira		Y			Y			Y		
5. Tema (Kişisel Gelişim)										
Adını Göklere Yazdıran Çocuk		Y			Y					
Başarıya Gitmek Mi,		Y			Y			Y		

Başarıyı Çekmek Mi?										
“A” Harfi					Y	Y				
6. Tema (Milli Kültürümüz)										
Yusufoçuk					Y			Y		
Karagöz Nedir?					Y					
Anadolu’da Kilim Demek					Y	Y				
7. Tema (Sağlık ve Spor)										
İki Tekerlekli Özgürlük					Y			Y		
Futbolcu Olmaya Karar Vermişim						Y		Y		
Karlı Dağların Arkadaşı Ol		Y						Y	Y	
8. Tema (Sanat)										
Aşık Veysel Şatıroğlu					Y			Y	Y	
Geleneksel Türk Sanatlarından Ebru		Y	Y							
Ağaçtan Oyma Su Tası								Y		

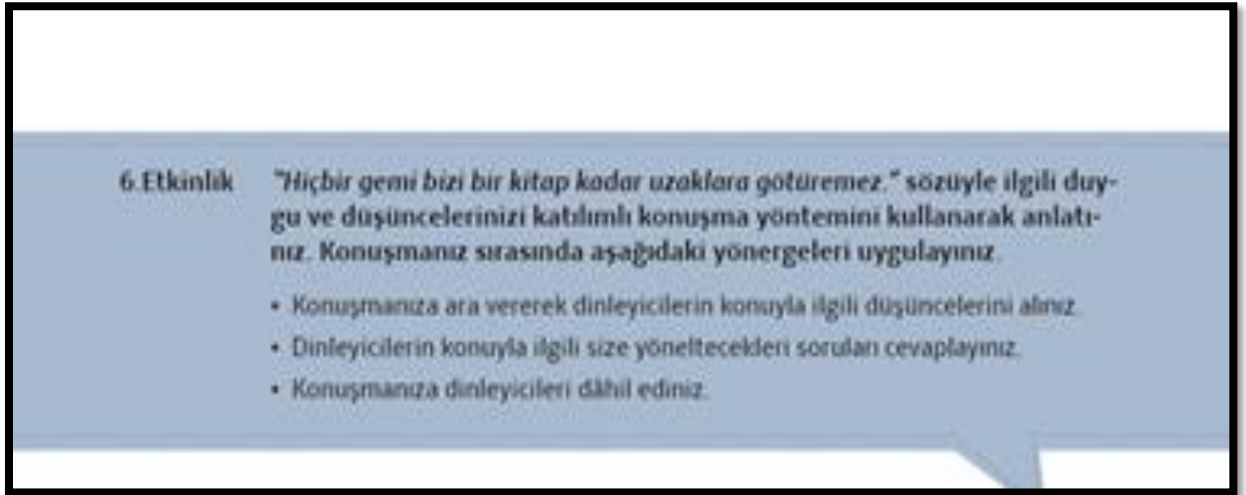
Çizelge 1 incelendiğinde MEB Yayınları 7.sınıf Türkçe ders kitabında 50 konuşma etkinliğinin yer aldığı görülmektedir. İlgili konuşma etkinliklerinde sırasıyla en fazla empati kurma (f=14), serbest konuşma (f=13), güdümlü konuşma (f=9), eleştirel konuşma (f=6), kelime ve kavram havuzundan seçerek konuşma (f=4), katılımlı konuşma (f=2) ve yaratıcı konuşma (f=2) yöntem ve tekniklerine yer verildiği belirlenmiştir. Bu etkinliklerde ikna etme, tartışma ve hafızada tutma tekniği konuşma yöntem ve tekniklerine ise yer verilmediği görülmektedir. Ders kitabındaki konuşma etkinliklerinde uygulanan bazı konuşma yöntem ve tekniklerine aşağıda yer verilmiştir.

“Yusufçuk” metnine ait etkinliklerde yer alan ve “empati kurma” konuşma yöntem tekniğine uygun bir etkinlik örneği aşağıda verilmiştir.

5.Etkinlik Kendinizi “Yusufçuk” metnindeki kişilerden birinin yerine koyarak anlatılan olayla ilgili duygu ve düşüncelerinizi arkadaşlarınıza anlatınız.

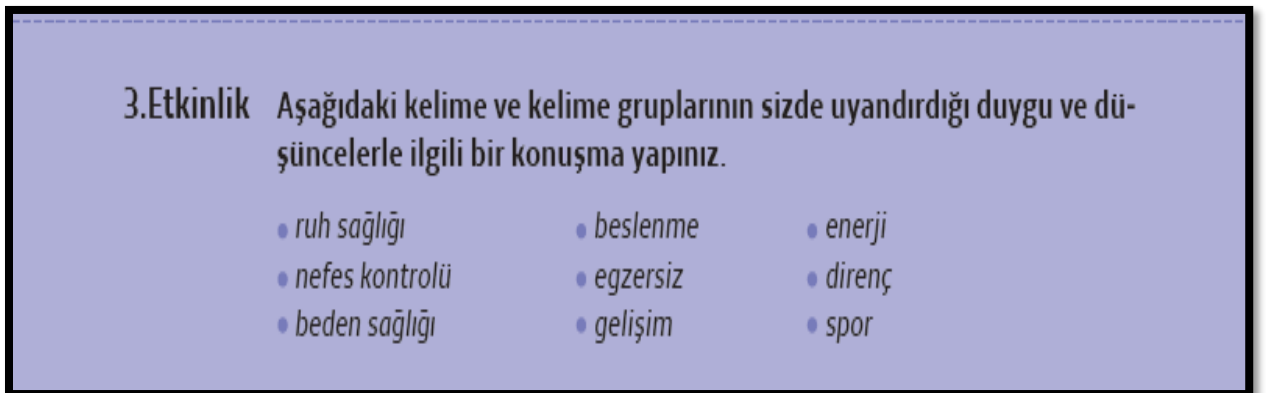
“Okumanın İşlevi” metnine ait etkinliklerde yer alan ve “katılımlı konuşma” yöntem tekniğine uygun bir etkinlik örneği aşağıda verilmiştir.

6.Etkinlik “Hiçbir gemi bizi bir kitap kadar uzaklara götüremez.” sözüyle ilgili duygu ve düşüncelerinizi katılımlı konuşma yöntemini kullanarak anlatınız. Konuşmanız sırasında aşağıdaki yönergeleri uygulayınız.

- Konuşmanıza ara vererek dinleyicilerin konuyla ilgili düşüncelerini alınız.
- Dinleyicilerin konuyla ilgili size yöneltecekleri soruları cevaplayınız.
- Konuşmanıza dinleyicileri dâhil ediniz.

“İki Tekerlekli Özgürlük” metnine ait etkinliklerde yer alan ve “Kelime ve Kavram Havuzundan Seçerek Konuşma” yöntem tekniğine uygun bir etkinlik örneği aşağıda verilmiştir.

3.Etkinlik Aşağıdaki kelime ve kelime gruplarının sizde uyandırdığı duygu ve düşüncelerle ilgili bir konuşma yapınız.

• ruh sağlığı	• beslenme	• enerji
• nefes kontrolü	• egzersiz	• direnç
• beden sağlığı	• gelişim	• spor

Çizelge 2. Özgün Matbaacılık/Yayınları 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Konuşma Yöntem ve Tekniklerinin Bulunma Durumu

Tema ve Metinler	İkna Etme	Eleştirel Konuşma	Katılımlı Konuşma	Tartışma	Empati Kurma	Güdümlü Konuşma	Kelime ve Kavram Havuzundan Seçerek Konuşma	Serbest Konuşma	Yaratıcı Konuşma	Hafızada Tutma Tekniği
1. Tema (Erdemler)										
Karanfiller ve Domates Suyu						Y				
Ninenin Kitabı								Y		
Baba, Bana Bir Şiir Bul							Y			
2. Tema (Milli Mücadele ve Atatürk)										
Atatürk ve Anıları	Y									
Koca Seyit	Konuşma etkinliği bulunmamaktadır.									
Bir Mustafa Kemal Vardı					Y					
3. Tema (Duygular)										
Meşe İle Saz		Y								
Küçük Çocuk		Y								
Yıkmak Kolay						Y				
4. Tema (Milli Kültürümüz)										
İstiklâl Marşı'nın Kabulü		Y								
Büyük Mimar Koca Sinan								Y		

Yurt Türküsü	Konuşma etkinliği bulunmamaktadır.									
5. Tema (Doğa ve Evren)										
Küçük Yunus		Y		Y						
Son Leylek								Y		
Güz								Y		
6. Tema (Sanat)										
Anadolu Davulu		Y								
Sazıma	Konuşma etkinliği bulunmamaktadır.									
Karagöz İle Hacivat				Y						
7. Tema (Kişisel Gelişim)										
Ağaç ve Sen								Y		
Bazı İnsanlar		Y				Y				
Karamsar ve İyimser Bakış Açısı						Y				
8. Tema (Bilim ve Teknoloji)										
Ampulün İlk Yanışı				Y						
İbni Sina			Y							
Isıkla Haberleş meler						Y				

Çizelge 2 incelendiğinde Özgün Yayınları 7. sınıf Türkçe ders kitabında 23 konuşma etkinliğinin yer aldığı görülmektedir. Kitaptaki 3 metinde ise konuşma etkinliklerine yer verilmediği belirlenmiştir. İlgili konuşma etkinliklerinde sırasıyla en fazla eleştirel konuşma (f=6), serbest konuşma (f=5), güdümlü konuşma (f=5), tartışma (f=3), empati kurma (f=1), kelime ve kavram havuzundan seçerek konuşma (f=1), katılımlı konuşma (f=1) ve ikna etme (f=1) konuşma yöntem ve tekniklerine yer verildiği belirlenmiştir. Bu etkinliklerde yaratıcı

konuşma ve hafızada tutma tekniği konuşma yöntem ve tekniklerine ise yer verilmediği görülmektedir.

Çizelge 3. Yedinci Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Konuşma Yöntem-Teknikleri

Kitap	İkna Etme	Eleştirel Konuşma	Katılımlı Konuşma	Tartışma	Empati Kurma	Güdümlü Konuşma	Kelime ve Kavram Havuzundan Seçerek Konuşma	Serbest Konuşma	Yaratıcı Konuşma	Hafızada Tutma Tekniği
MEB Y.	-	6	2	-	14	9	4	13	2	-
Özgün Yay.	1	6	1	3	1	5	1	5	-	-
Toplam	1	12	3	3	15	14	5	18	2	-

Çizelge 3 incelendiğinde ortaokul 7. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki konuşma etkinliklerinde Türkçe Dersi Öğretim Programında (2019) yer alan 10 konuşma yöntem-tekniğinin tamamına yer verilmediği görülmektedir. Bu yöntem ve tekniklerde en fazla serbest konuşma (f=18), empati kurma (f=15), güdümlü konuşma (f=14) ve eleştirel konuşma (f=12) yöntem ve tekniklerine yer verildiği belirlenmiştir. “Hafızada tutma tekniği” konuşma yöntem ve tekniğine ise bu ders kitaplarında hiç yer verilmediği tespit edilmiştir.

4. SONUÇ

Bu araştırmada Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları ve Özgün Yayıncılık tarafından yayımlanan 7. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki konuşma etkinliklerinin konuşma yöntem ve teknikleri bağlamında incelenmesi amaçlanmaktadır.

MEB Yayınları 7.sınıf Türkçe ders kitabında toplam 50 konuşma etkinliğinin yer aldığı tespit edilmiştir. Bu konuşma etkinliklerinde sırasıyla en fazla empati kurma (f=14), serbest konuşma (f=13), güdümlü konuşma (f=9), eleştirel konuşma (f=6), kelime ve kavram havuzundan seçerek konuşma (f=4), katılımlı konuşma (f=2) ve yaratıcı konuşma (f=2) yöntem ve tekniklerine yer verildiği; ikna etme, tartışma ve hafızada tutma tekniği konuşma yöntem ve tekniklerine ise yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Özgün Yayınları 7. sınıf Türkçe ders kitabında 23 konuşma etkinliğinin yer aldığı belirlenmiştir. Kitaptaki 3 metinde ise herhangi bir konuşma etkinliğine yer verilmediği saptanmıştır. Kitaptaki konuşma etkinliklerinde sırasıyla en fazla eleştirel konuşma (f=6), serbest konuşma (f=5), güdümlü konuşma (f=5), tartışma (f=3), empati kurma (f=1), kelime ve kavram havuzundan seçerek konuşma (f=1), katılımlı konuşma (f=1) ve ikna etme (f=1) konuşma yöntem ve tekniklerine yer verildiği; yaratıcı konuşma ve hafızada tutma tekniği konuşma yöntem ve tekniklerine ise yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada ortaokul 7. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki konuşma etkinliklerinde Türkçe Dersi Öğretim Programlarında (2016 ve 2019) yer alan 10 konuşma yöntem-tekniğinin tamamına yer verilmediği tespit edilmiştir. Bu yöntem ve tekniklerde en fazla serbest konuşma (f=18), empati

kurma (f=15), güdümlü konuşma (f=14) ve eleştirel konuşma (f=12) yöntem ve tekniklerine yer verildiği belirlenmiştir. Bu sonuç konuşma yöntem ve tekniklerinin dengeli bir şekilde dağılmadığını göstermektedir. “Hafızada tutma tekniği” konuşma yöntem ve tekniğine ise bu ders kitaplarında hiç yer verilmemesi ise dikkat çekici bir durumdur. Benzer şekilde Şimşek ve Demirel (2020) ile Deniz, Karagöl ve Tarakçı (2019) tarafından yapılan çalışmalarda da Türkçe ders kitaplarında konuşma stratejilerinin yeterli ve dengeli bir dağılım göstermediği belirlenmiştir.

Polat, Kılıç ve Topçuoğlu Ünal (2020) iki farklı yayınevi tarafından hazırlanmış olan ortaokul 6.sınıf Türkçe ders kitaplarındaki konuşma yöntem ve tekniklerini karşılaştırmalı olarak inceledikleri çalışmalarında bu ders kitaplarında en fazla güdümlü konuşma f (23), kelime ve kavram havuzundan seçerek konuşma f (16), yöntem tekniklerine yer verildiğini; eleştirel konuşma, katılımlı konuşma ve tartışma yöntem tekniklerine ise hiç yer verilmediğini tespit etmişlerdir.

Aktaş ve Bayram (2021) çalışmalarında MEB’e ait ders kitapları içinde en fazla kullanılan konuşma stratejisinin serbest konuşma olduğunu; bunu sırasıyla hazırlıklı konuşma, yaratıcı konuşma, tartışma, empati kurarak konuşmanın izlediğini belirlemiştir.

Coşkun ve Nariç (2018) araştırmalarında MEB yayınları 5. sınıf Türkçe ders kitabında en çok yer verilen konuşma stratejisinin kendisini karşısındakinin yerine koyarak (empati kurarak) konuşma ve serbest konuşma stratejileri olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Şahin ve Şimşek de (2020) çalışmalarında, 7. sınıf Türkçe ders kitaplarında en fazla serbest konuşma stratejisinin kullanıldığını tespit etmişlerdir.

Alanyazında da yapılan çalışmalarda Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerde farklı yöntem tekniklere fazla yer verilmediği belirlenmiştir. Bu bağlamda Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerde öğrenmenin kalıcı olması için farklı yöntem ve tekniklere yer verilmelidir. Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerde tercih edilen okuma, dinleme ve yazma yöntem ve tekniklerine nasıl ve ne oranda yer verildiğine yönelik çalışmalar da yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Aktaş, E. ve Bayram, B. (2021). Anlatma Becerileri Kapsamında 1-8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarına Bir Bakış: Konuşma ve Yazma Stratejilerinin Kullanımı. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 9(1), 1-18.

Aktaş, Ş. ve Gündüz, O. (2015). Yazılı ve sözlü anlatım. (Yirminci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.

Coşkun, H. ve Nariç F. (2018). 2017 Türkçe Öğretim Programı Esas Alınarak Hazırlanan 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Yazma ve Konuşma Etkinliklerinin İncelenmesi. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 627-645.

Creswell, J. W. (2012). Educational Research Planning, Conducting, And Evaluating Quantitative And Qualitative Research. Boston: Pearson.

- Demirel, Ö. ve Şahinel, M. (2006). Türkçe ve sınıf öğretmenleri için Türkçe öğretimi. Ankara: Pegem A.
- Deniz, K., Karagöl, E. ve Tarakçı, R. (2019). Konuşma Kazanımları Açısından Ortaokul Türkçe Ders Kitapları. *Turkish Studies*, 14 (4), 1257-1269.
- MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2006). İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı. Ankara: MEB.
- MEB (2019). Türkçe Dersi Öğretim Programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar). Ankara: MEB.
- Özdemir, E. (1992). Güzel ve etkili konuşma sanatı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Polat, M., Kılıç, Ö., & Topçuoğlu Ünal, F. (2020). Ortaokul 6 Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Etkinliklerde Kullanılan Konuşma Yöntem ve Tekniklerinin İncelenmesi. *The Journal of Academic Social Sciences*, 107(107), 457-468.
- Sever, S. (2004). Türkçe öğretimi ve tam öğrenme. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şimşek, Ş. ve Demirel, İ. (2020). Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarının Anlatıma Dayalı Etkinlikler Yönünden Karşılaştırılması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28 (5), 2125-2135.
- Taşer, S. (2015). Konuşma eğitimi. İstanbul: Pegasus.
- Temizkan, M. (2009). Akran Değerlendirmenin Konuşma Becerisinin Geliştirilmesi Üzerindeki Etkisi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (12), 90-112.
- Topçuoğlu, Ünal, F. ve Özden, M. (2018). Diksiyon ve Konuşma Eğitimi. Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

DERS KİTAPLARINDA YARATICI YAZMA: 7. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABI ÖRNEĞİ

CREATIVE WRITING IN TEXTBOOKS: GRADE 7 TURKISH TEXTBOOK SAMPLE

Bünyamin SARİKAYA

Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ORCID ID: 0000-0002-8393-7127

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, ders kitaplarındaki etkinliklerde yaratıcı yazma yöntem tekniğine ne oranda yer verildiğini belirlemektir. Bu temel amaç bağlamında ortaokul 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki etkinlikler incelenmiştir. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada veriler doküman incelemesine göre değerlendirilmiştir. Verilerin analizinde ders kitabındaki ilk temadaki etkinlikler araştırmacı ve alan uzmanları tarafından analiz edilmiş kalan etkinlikler araştırmacı tarafından bu yolla değerlendirilmiştir. Çalışmada ihtiyaç duyulan her aşamada uzman görüşüne başvurulmuştur. Çalışmanın inceleme materyalini MEB yayınlarına ait ortaokul 7. sınıf Türkçe ders kitabı oluşturmaktadır. 8 temadaki toplam 24 okuma metnine bağlı 191 etkinlik ilgili amaç bağlamında incelenmiştir. Ders kitabındaki dinleme metinlerine bağlı etkinlikler değerlendirmeye alınmamıştır. Çalışma sonucunda MEB yayınlarına ait ortaokul 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki toplam 191 etkinliktен sadece 30 etkinliğin yaratıcı yazmaya uygun olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ders kitabı, Türkçe ders kitabı, yaratıcı yazma

1. GİRİŞ

Yazının buluşu insanlık açısından son derece önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü yazı insanlar arası iletişimi farklı bir boyuta taşımakla kalmamış, yanı sıra o tarihten sonra konuşulan her şeyi kayıt altına alabilmek, kayda geçirebilmek vb. çok önemli bir devrin de başlangıcı olmuştur (Bulut, 2021).

Yazma duygu, düşünce istek ve olayların çeşitli kurallara uygun olarak birtakım sembollerle aktarılmasıdır. Yazma, insanın doğası gereği kendini dışa vurduğu davranışlardan birisidir (Özbay, 2009: 115).

Yazma, bilginin elde edilmesi ve bilginin aktarılması ile ilgili süreçlerden oluşan bir beceridir (Carter vd., 2002).

Anahtar kelimesi yaratıcılık olan yaratıcı yazma, kişinin yaratıcılığını kullanarak, yani, dış dünyadan edindiği izlenimleri, kendi hayal dünyasında yeni ve farklı bir şekilde ortaya koyarak yazmasıdır (Bulut, 2021).

Oral (2008: 8) yaratıcı yazmayı “kişinin bir konudaki duygu ve düşüncelerini hayal gücünü kullanarak, özgürce kâğıda dökmesi” olarak tanımlamaktadır.

Yaratıcı yazma, 2006 Türkçe Dersi Öğretim Programı (TDÖP)’nda yazma yöntem ve tekniklerinden biri olarak yer almaktadır. İlgili programda geçen yaratıcı yazmanın amaç ve uygulama basamakları aşağıdaki gibidir:

Amaç: Öğrencilerin yazma yeteneklerini ve yaratıcılıklarını geliştirmektir.

Uygulama: Bu yöntemde konuyu ve yazılı anlatım türünü öğretmen verebileceği gibi öğrenciler de istedikleri konuyu seçerek yazma çalışması yapabilirler. Daha çok hikâye, şiir ve roman türlerinde kullanılan yaratıcı yazma çalışmalarında, belirlenen konu boş, beyaz bir kâğıdın ortasına yazılır. Çağrışım yoluyla bilinç altında olan konuyla ilgili her şey, o konu etrafındaki boş kısımlara yazılır. Bilinç altından çıkan kelimeler alt alta sıralanır ve kelimeler arasında bağlantı kurulur. Herhangi bir noktaya gelindiğinde konunun hangi yönde ele alınacağına karar verilir. Öğrenciler yaşadıklarından, düşündüklerinden ve hayal ettiklerinden hareketle yazarlar.

Alanyazın incelendiğinde yaratıcı yazmayla ilgili çok sayıda çalışma yapıldığı görülmektedir (Aşılıoğlu ve Özkan, 2013; Aydeniz, 2022; Bulut ve Çiftçi, 2014; Burns ve Lowe 1966; Copley 2001; Sarıkaya, 2020; Şimşek, 2022; Uyğun, 2019). Bu çalışmanın da ders kitaplarındaki yaratıcı yazma örneklerinin belirlenip okuyucuya aktarılması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Deseni

Bu çalışma nitel araştırma deseninde yapılandırılmıştır. “Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama tekniklerinin kullanıldığı nitel araştırmalarda algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konması amaçlandığından” (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 39) çalışmaya en uygun yöntemin nitel araştırma olduğu düşünülmektedir.

2.2. İnceleme Materyali

Bu çalışmanın inceleme materyali “Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 28.05.2018 gün ve 78 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 28.05.2019 gün ve 10444088 sayılı yazısı ile basılmış” olan 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’dır. Kitapla ilgili bilgiler aşağıda verilmiştir:

Adı	Yayınevi	Basım Yılı	Yazarlar	Zorunlu Metin Sayısı
Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	MEB	2019	Tolga KIR Emine KIRMAN Seda YAĞIZ	24

2.3. Verilerin Toplanması

Çalışmada veriler, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesine göre toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizine dayanır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

2.4. Verilerin Analizi

Bu çalışmada toplanan veriler betimsel analizle çözümlenmiştir. Bu analizde ulaşılan veriler, önceden belirlenmiş başlıklar altında özetlenir ve yorumlanır. Amaç, elde edilen bulguları, düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Veriler toplandıktan sonra çalışma için betimsel analiz yöntemine uygun bir çerçeve oluşturulmuştur. Bu bağlamda alanyazın taranmış, benzer çalışmalara bakılmış, ayrıca ihtiyaç duyulan her aşamada uzman görüşüne başvurulmuştur.

3. BULGULAR

Çalışma kapsamında ulaşılan bulgular tablolar bağlamında sunulmuştur.

Çizelge 1. “Duygular” Temasındaki Metinlerde Yer Alan Etkinliklerin Yaratıcı Yazmaya Uygunluk Durumları

Metin Adı	Metindeki Toplam Etkinlik Sayısı	Etkinliklerin Yaratıcı Yazmaya Uygunluk Durumları/Sayıları	
		Uygundur	Uygun Değildir
Bir Dünya Düşünürüm	7	1	6
Çiçek Dürbünü	7	1	6
Ana İşsiz Kalınca	8	1	7
Toplam	22	3	19

Çizelge 1 incelendiğinde “Duygular” temasındaki metinlere ait 22 etkinlik bulunduğu ve bunlardan 3’ünün yaratıcı yazmaya uygun olduğu, 19’unun ise uygun olmadığı görülmektedir.

Aşağıda bu temada yer alan ve yaratıcı yazmaya uygun olan bir etkinlik örneği verilmiştir.

7.Etkinlik

“Benim Dünyam” konulu bir şiir yazınız. Yazdığınız şiirin içeriğine uygun bir başlık belirleyiniz.

Çizelge 2. “Milli Mücadele ve Atatürk” Temasındaki Metinlerde Yer Alan Etkinliklerin Yaratıcı Yazmaya Uygunluk Durumları

Metin Adı	Metindeki Toplam Etkinlik Sayısı	Etkinliklerin Yaratıcı Yazmaya Uygunluk Durumları/Sayıları	
		Uygundur	Uygun Değildir
Atatürk’ü Gördüm Düşümde	7	1	6
Mürefteci Kadınlar ve Emin Astsubay	9	1	8
Sığırtmaç Mustafa’nın Öyküsü	7	2	5
Toplam	23	4	19

Çizelge 2 incelendiğinde “Milli Mücadele ve Atatürk” temasındaki metinlere ait 23 etkinlik bulunduğu ve bunlardan 4’ünün yaratıcı yazmaya uygun olduğu, 19’unun ise uygun olmadığı görülmektedir.

Aşağıda bu temada yer alan ve yaratıcı yazmaya uygun olan bir etkinlik örneği verilmiştir.

9.Etkinlik *“Birlik, beraberlik, vatan, fedakârlık, savaş, özgürlük, millet”* kelimelerinden yola çıkarak A4 kağıdına “Millî Mücadele” temalı bir şiir yazınız. Yazdığınız şiire uygun bir başlık belirleyiniz. Şiirinizi sınıf panosunda paylaşınız.

Çizelge 3. “Okuma Kültürü” Temasındaki Metinlerde Yer Alan Etkinliklerin Yaratıcı Yazmaya Uygunluk Durumları

Metin Adı	Metindeki Toplam Etkinlik Sayısı	Etkinliklerin Yaratıcı Yazmaya Uygunluk Durumları/Sayıları	
		Uygundur	Uygun Değildir
Okumanın İşlevi	9	3	6
Kitaplarla Kurulan Dostluk	7	1	6
Okumak Düşünmek İçindir	9	2	7
Toplam	25	6	19

Çizelge 3 incelendiğinde “Okuma Kültürü” temasındaki metinlere ait 25 etkinlik bulunduğu ve bunlardan 6’sının yaratıcı yazmaya uygun olduğu, 19’unun ise uygun olmadığı görülmektedir.

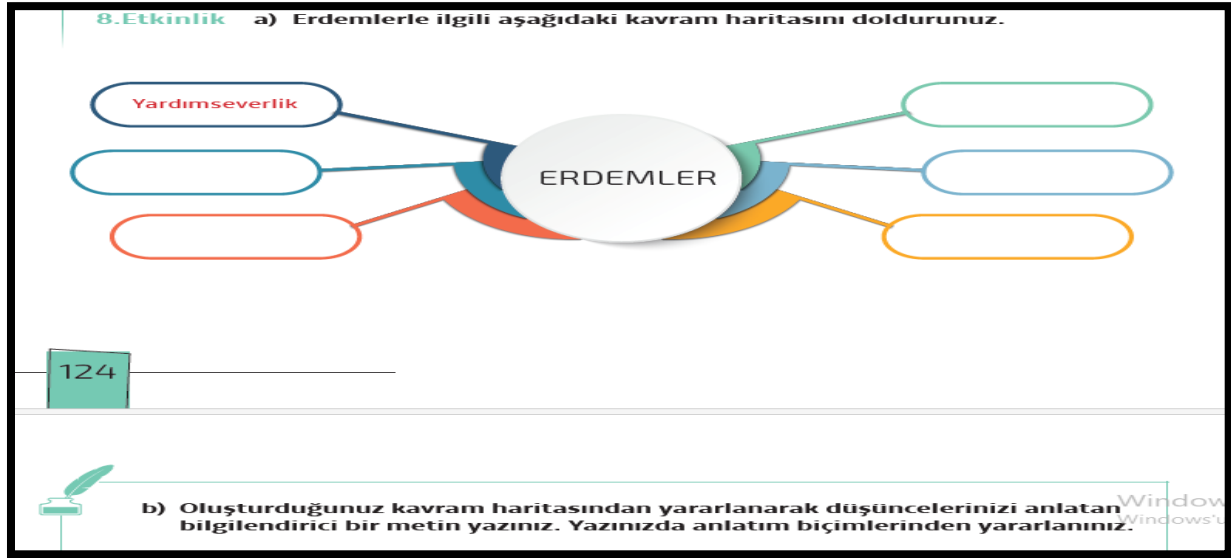
Çizelge 4. “Erdemler” Temasındaki Metinlerde Yer Alan Etkinliklerin Yaratıcı Yazmaya Uygunluk Durumları

Metin Adı	Metindeki Toplam Etkinlik Sayısı	Etkinliklerin Yaratıcı Yazmaya Uygunluk Durumları/Sayıları	
		Uygundur	Uygun Değildir
Tahta Bisiklet	8	1	7
Kurbağayla İki Ördek	9	1	8
Kızgın Bir Lira	8	1	7
Toplam	25	3	22

Çizelge 4 incelendiğinde “Erdemler” temasındaki metinlere ait 25 etkinlik bulunduğu ve bunlardan 3’ünün yaratıcı yazmaya uygun olduğu, 22’sinin ise uygun olmadığı görülmektedir.

Aşağıda bu temada yer alan ve yaratıcı yazmaya uygun olan bir etkinlik örneği verilmiştir.

8.Etkinlik a) Erdemlerle ilgili aşağıdaki kavram haritasını doldurunuz.

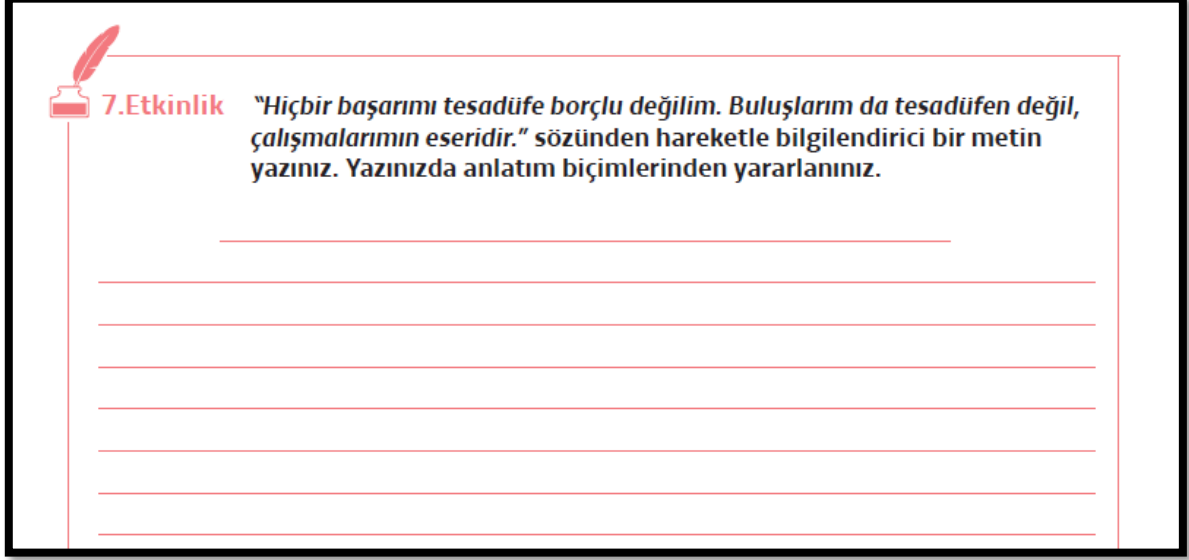
b) Oluşturduğunuz kavram haritasından yararlanarak düşüncelerinizi anlatan, bilgilendirici bir metin yazınız. Yazınızda anlatım biçimlerinden yararlanınız.

Çizelge 5. “Kişisel Gelişim” Temasındaki Metinlerde Yer Alan Etkinliklerin Yaratıcı Yazmaya Uygunluk Durumları

Metin Adı	Metindeki Toplam Etkinlik Sayısı	Etkinliklerin Yaratıcı Yazmaya Uygunluk Durumları/Sayıları	
		Uygundur	Uygun Değildir
Adını Göklere Yazdıran Çocuk	7	1	6
Başarıya Gitmek Mi, Başarısız Çekmek Mi?	10	1	9
“A” Harfi	9	1	8
Toplam	26	3	23

Çizelge 5 incelendiğinde “Kişisel Gelişim” temasındaki metinlere ait 26 etkinlik bulunduğu ve bunlardan 3’ünün yaratıcı yazmaya uygun olduğu, 23’ünün ise uygun olmadığı görülmektedir.

Aşağıda bu temada yer alan ve yaratıcı yazmaya uygun olan bir etkinlik örneği verilmiştir.

Çizelge 6. “Milli Kültürümüz” Temasındaki Metinlerde Yer Alan Etkinliklerin Yaratıcı Yazmaya Uygunluk Durumları

Metin Adı	Metindeki Toplam Etkinlik Sayısı	Etkinliklerin Yaratıcı Yazmaya Uygunluk Durumları/Sayıları	
		Uygundur	Uygun Değildir
Yusufoçuk	7	1	6
Karagöz Nedir?	8	1	7
Anadolu’da Kilim Demek	8	1	7
Toplam	23	3	20

Çizelge 6 incelendiğinde “Milli Kültürümüz” temasındaki metinlere ait 23 etkinlik bulunduğu ve bunlardan 3’ünün yaratıcı yazmaya uygun olduğu, 20’sinin ise uygun olmadığı görülmektedir.

Aşağıda bu temada yer alan ve yaratıcı yazmaya uygun olan bir etkinlik örneği verilmiştir.

8.Etkinlik "Anadolu'da Kilim Demek" metninin sizde uyandırdığı duygulardan yola çıkarak bir şiir yazınız. Şiirinizin içeriğine uygun bir başlık belirleyiniz.

Çizelge 7. "Sağlık ve Spor" Temasındaki Metinlerde Yer Alan Etkinliklerin Yaratıcı Yazmaya Uygunluk Durumları

Metin Adı	Metindeki Toplam Etkinlik Sayısı	Etkinliklerin Yaratıcı Yazmaya Uygunluk Durumları/Sayıları	
		Uygun	Uygun Değildir
İki Tekerlekli Özgürlük	7	1	6
Futbolcu olmaya karar vermişim	9	1	8
Karlı Dağların Arkadaşı Ol	7	2	5
Toplam	23	4	19

Çizelge 7 incelendiğinde "Sağlık ve Spor" temasındaki metinlere ait 23 etkinlik bulunduğu ve bunlardan 4'ünün yaratıcı yazmaya uygun olduğu, 19'unun ise uygun olmadığı görülmektedir.

Aşağıda bu temada yer alan ve yaratıcı yazmaya uygun olan bir etkinlik örneği verilmiştir.

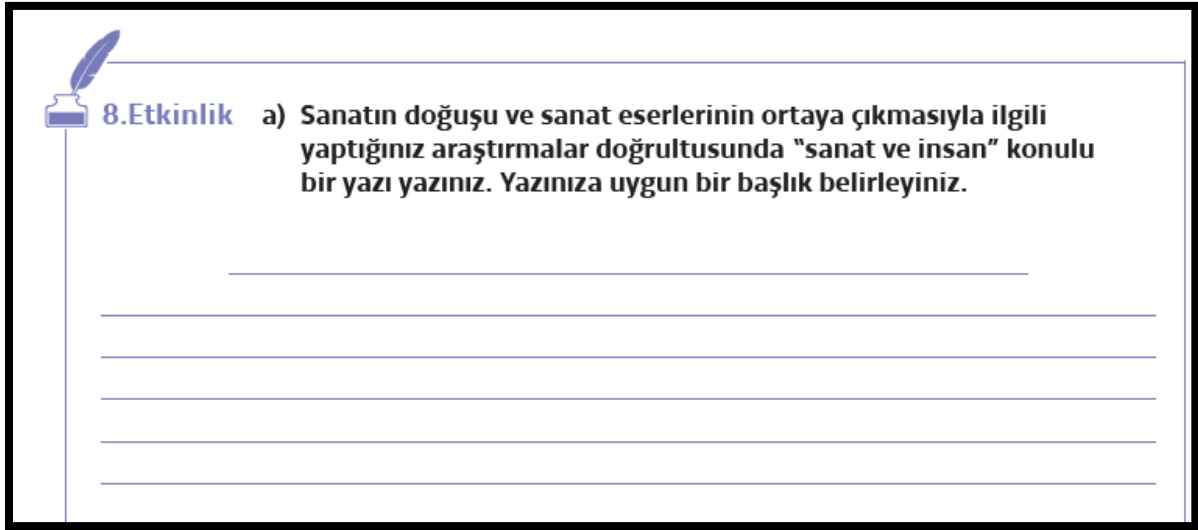

Çizelge 8. “Sanat” Temasındaki Metinlerde Yer Alan Etkinliklerin Yaratıcı Yazmaya Uygunluk Durumları

Metin Adı	Metindeki Toplam Etkinlik Sayısı	Etkinliklerin Yaratıcı Yazmaya Uygunluk Durumları/Sayıları	
		Uygundur	Uygun Değildir
Âşık Veysel Şatıroğlu	9	2	7
Geleneksel Türk Sanatlarından Ebru	7	1	6
Ağaçtan Oyma Su Tası	8	1	7
Toplam	24	4	20

Çizelge 8 incelendiğinde “Sanat” temasındaki metinlere ait 24 etkinlik bulunduğu ve bunlardan 4’ünün yaratıcı yazmaya uygun olduğu, 20’sinin ise uygun olmadığı görülmektedir.

Aşağıda bu temada yer alan ve yaratıcı yazmaya uygun olan bir etkinlik örneği verilmiştir.

Çizelge 9. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Etkinliklerin Yaratıcı Yazmaya Uygunluk Durumu

Tema Sayısı	Metin Sayısı	Etkinlik Sayısı	Etkinliklerin Yaratıcı Yazmaya Uygunluk Durumu/Sayıları	
			Uygundur	Uygun Değildir
8	24	191	30	161

Çizelge 9 incelendiğinde 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında toplam 8 tema, 24 metin ve 191 etkinlik bulunduğu görülmektedir. Bu etkinliklerin 30’unun yaratıcı yazmaya uygun olduğu, 161’inin ise uygun olmadığı belirlenmiştir.

4. SONUÇ

Ders kitaplarındaki etkinliklerin yaratıcı yazma yöntem tekniğine uygunluğunun belirlendiği bu çalışmada ortaokul 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki etkinlikler bu temel amaç bağlamında incelenmiştir.

MEB yayınlarına ait ortaokul 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki 8 temadaki toplam 24 okuma metnine bağlı 191 etkinlikten sadece 30 etkinliğin yaratıcı yazmaya uygun olduğu tespit edilmiştir. Alanyazında Türkçe ders kitaplarındaki yaratıcı yazma konusunun incelendiği çalışmalar bulunmaktadır.

Aydeniz (2022) tarafından yapılan çalışmada 6. ve 7. sınıf Türkçe ders kitaplarında bulunan yaratıcı yazma etkinliklerinin saptanıp toplam etkinlikler içindeki oranının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada 6. Sınıf Türkçe ders kitabında 212 etkinlikten 22'sinin; 7. Sınıf Türkçe ders kitabındaki 202 etkinlikten ise 24'ünün yaratıcı yazmaya uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sarıkaya (2021) ortaokul 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki yazma etkinliklerini yaratıcı yazmaya uygunluk açısından değerlendirdiği çalışmasında kitaptaki 192 etkinlikten 20'sinin doğrudan yaratıcı yazmaya uygun olduğunu belirlemiştir.

Çarkıt (2019) yaratıcı yazma etkinliklerinin 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki dağılımını araştırdığı çalışmasında kitapta 48 yazma etkinliğinin bulunduğunu ve temalara göre yaratıcı yazma etkinliklerinin düzensiz bir dağılım gösterdiğini tespit etmiştir.

Alanyazında Türkçe öğretim programlarındaki kazanımların yaratıcı yazmayla ilişkisinin ele alındığı çalışmalar bulunmaktadır.

Bulut ve Çiftçi (2014), 2006 Türkçe Dersi (6, 7, 8. sınıflar) Öğretim Programı'ndaki yazma kazanımlarının yaratıcı yazmaya uygunluğunu inceledikleri çalışmada 42 yazma kazanımından 10'unun yaratıcı yazmaya uygun olduğunu saptamışlardır.

Sarıkaya (2020), 2015 ve 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programlarındaki yazma kazanımları ile yaratıcı yazma arasındaki ilişkiyi ele aldığı çalışmasında 2015 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan 48 yazma kazanımından 19'unun yaratıcı yazmaya uygun olduğunu, 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki 55 yazma kazanımından 23'ünün yaratıcı yazmaya uygun olduğunu tespit etmiştir.

Uygun (2019) da, 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan yazma kazanımlarının çok azının yaratıcı yazma becerisini geliştirmeye uygun olduğunu belirlemiştir.

Türkçe ders kitaplarında yaratıcı yazma etkinliklerinin dağılımlarının daha düzenli olması ve bu kitaplardaki bu konuyla ilgili etkinlik sayısının artırılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aşılıoğlu, B. ve Özkan, E. (2013). Ortaokul Öğrencilerinin Yazma Kaygılarının Bazı Değişkenler Açısından incelenmesi: Diyarbakır Örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(6), 83-111.
- Aydeniz, S. (2022). Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerde yaratıcı yazma. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 135-157.
- Bulut, K. (2021). *Yaratıcı yazma*. LAP LAMBERT Academic Publishing.
- Bulut, K. ve Çiftçi, Ö. (2014). 2006 Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı'nda Yer Alan Yazma Kazanımlarının Yaratıcı Yazmaya Uygunluğu. *International Journal of Language Academy*, Volume 2/4. p. 375/384.
- Burns, P. C.,& Lowe, A. L. (1966). *The Language Arts in Childhood Education*. Chicago: Rand McNallyand Co.
- Cropley, A. J. (2001). *Creativity in education and learning: A guide for teachers and educators*, London: British Library Cataloguing in Publication Data.
- Çarkıt, C. (2019). 5 Sınıf Türkçe Ders Kitabı Yazma Etkinliklerinin Yaratıcı Yazma Bağlamında Değerlendirilmesi. *Presented at the III. Uluslararası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Sempozyumu*, Nevşehir.
- MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2006). *İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: MEB.
- Oral, G. (2003). *Yine Yazı Yazıyoruz - Okulda, İşyerinde, Evde Kullanılabilecek Yaratıcı Yazı Uygulamaları*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Özbay, M. (2009). *Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri II*. Ankara: Öncü Kitap.
- Sarıkaya, B. (2020). Yazma kazanımlarının yaratıcı yazmaya uygunluğu (2015 ve 2018 Türkçe dersi öğretim programları örnekleri). *Türkiye Eğitim Dergisi*, 5(1), 42-55.
- Sarıkaya, B. (2021). 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki yazma etkinliklerinin yaratıcı yazmaya uygunluğu bakımından değerlendirilmesi. *Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 79-94.
- Şimşek, T. (2022). Türkçe dersi yazma becerisinin öğretim programları çerçevesinde karşılaştırmalı değerlendirmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (29), 19-36. DOI: 10.29000/rumelide.1163998.
- Uyğun, A. (2019). 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programındaki Yazma Kazanımlarının ve Ders Kitaplarındaki Etkinliklerin Yaratıcı Yazma Becerisine Uygunluğunun İncelenmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

TÜRKİYE’DE OKUL ÖNCESİNDE STEM İLE İLGİLİ YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİNİN İNCELENMESİ

İlknur ADIYAMAN

Doç. Dr. Bünyamin HAN

Özet

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de okul öncesinde STEM alanında yapılmış lisansüstü tezlerin incelemesi yoluyla alandaki genel eğilimlerin belirlenmesidir. Araştırmada nitel araştırma yaklaşımlarından doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırma kapsamında incelenen çalışmalarını tespit etmek için Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tez arama motorundan (<https://tez.yok.gov.tr>) “STEM”, “FeTeMM” anahtar kelimeleri taratılarak, sonrasında ise “okul öncesi” anahtar kelimesi ile filtrelenerek aramalar yapılmıştır. Araştırma kapsamında 2018-2023 yılları arasında, 24 yüksek lisans tezi, 8 doktora tezi olmak üzere toplamda 32 tez araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Ulaşılan tezlerin içerik analizi yapılarak yayın yılı, cinsiyet, üniversite, eğitim düzeyi, desen, enstitü, örneklem grubu, öğrenme ürünleri, anabilim dalı açısından dağılımları incelenmiştir. Araştırma sonucunda, okul öncesinde STEM alanında yapılan tezlerde en çok tezin 2019 yılında yapıldığı, en çok çalışılan örneklem grubu anasınıfı veya anaokuluna giden çocuklar olduğu, tez yazarlarının çoğunun kadın olduğu, 24 üniversitede çalışmaların yapıldığı, araştırma yöntemleri kapsamında en çok karma yöntemin kullanıldığı, yüksek lisans tez çalışmalarının ağırlıklı olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi, STEM, Bilimsel Süreç Becerileri, Doküman analizi

Investigation of Graduate Theses Related to Stem in Preschool in Türkiye

Abstract

The aim of this research is to determine the general trends in the field by examining the postgraduate theses made in the field of STEM in pre-school in Türkiye. Document analysis technique, one of the qualitative research approaches, was used in the research. Within the scope of the searches carried out by scanning the keywords "STEM", " FeTeMM " from the thesis search engine (<https://tez.yok.gov.tr>) of the Council of Higher Education (YÖK) and filtering them as "pre-school", a total of 24 master's theses, 8 doctoral theses, between 2018-

2023, were searched for the studies examined within the scope of the research. 32 theses constituted the universe of the research. The content analysis of the reached theses was made and their distribution in terms of publication year, gender, university, education level, design, institute, sample group, learning products, and department were examined. As a result of the research, the theses made in the field of STEM in pre-school are also the most studied in 2019, the most studied sample group is kindergarten or kindergarten children, the majority of thesis writers are women, studies are conducted in 24 universities, mostly mixed method is used within the scope of research methods. It is seen that undergraduate thesis studies are predominantly.

Keywords: Pre-school, STEM, Science process skills, Document analysis

Giriş

Teknolojin hızla geliştiği günümüz dünyasında fen ve teknoloji bağlamındaki gelişmeler yaşamımızın her alanına yansımaya başlamıştır. Fen ve teknolojiadaki gelişmeler zamanla ekonominin bel kemiği haline gelmiş, ülkeler çağın gerisinde kalmamak için bilim ve teknoloji de yenilik arayışına girmişlerdir (Akgündüz, vd., 2015). Bu yenilik arayışında kendini geliştiren, yeni teknolojiler üreten ülkelerin gelişmişlik düzeyi her geçen gün artarak küreselleşen dünya da söz sahibi olma yoluna ilerlemiştir (Yörükoğulları, 2013; Bursa 2022).

Bilim ve teknoloji alanındaki rekabet, ülkelerin kendi eğitim politikalarını da iyileştirme yoluna gitmelerine sebep olmuştur. Bu bağlamda ülkeler eğitimde niteliğin artırılması için farklı programlar uygulamaya koymuşlar, 21. yüzyıl becerilerini artıracak öğrenme ortamları sunmayı amaçlamışlardır. Ortaya koyulan programların altında yatan anlayış öğrencilerin bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerin gerisinde kalmamasını sağlamaktır. Bu amaç, fen bilimleri ve matematiği iyi öğrenen öğrencilerin günlük hayatla bağlantı kurarak, karşılaştıkları zorlukları çözmeye yönelik bir yaklaşım geliştirmelerini hedeflemektedir (Çepni, 2018). Programların hedeflediği amaçlar ise çağa ayak uydurabilmenin ön koşulu olarak görülen 21. yüzyıl becerilerini de içine alan yaratıcı, eleştirel düşünebilen, iş birliği içinde çalışabilen, problem çözme becerisine sahip bireyler yetiştirmekle mümkündür. Bu becerileri de geleneksel eğitim politikaları ile öğrencilere kazandırmak mümkün görünmemektedir. Fen ve matematik gibi temel bilimlerin, teknoloji ve mühendislik ile harmanlanarak bahsedilen 21. yüzyıl becerilerine sahip bireylerin

yetişmesi için tasarlanan, adını fen (science), teknoloji (technology), mühendislik (engineering) ve matematik (mathematics) kelimelerin baş harflerinden alan STEM yaklaşımı gelmektedir. Tasarlanan bu STEM yaklaşımı ile kuramsal bilgiler, günlük yaşamda beceriye dönüşme olanağı bulmuş ve ülkelerin eğitim müfredatında yer almaya başlamıştır.

Dünyada STEM yaklaşımının öncüsü Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmuş, mühendislik, teknoloji, bilim ve matematik (STEM) alanlarındaki gelişimi desteklemek için eğitimde reform yapma yoluna gitmiştir. ABD, diğer ülkelerle rekabet etmek adına STEM alanında öncü bir ülke olmayı hedeflemiş ve bu amaç doğrultusunda eğitim sistemini yenilemeye başlamıştır (Akgündüz, vd., 2015). Son yıllarda Türkiye’de de STEM eğitime yönelik çalışmalar olduğu, STEM eğitime yönelik raporların sunulduğu görülmektedir. Nitekim MEB, Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü’nün yayınlamış olduğu rapor da ülkemizin küreselleşen dünya da varlığını sürdürebilmesi için STEM eğitiminin, eğitim sistemimizle bütünleştirilme çalışmalarına başlanmasının önemi dile getirilmiş, STEM eğitime yönelik bir eylem planı önerisinde bulunulmuştur (YEĞİTEK, 2016).

İstanbul Aydın Üniversitesi’nin yayınlamış olduğu STEM Eğitimi Türkiye Raporu’nda ise ülkemizde STEM eğitimi bilinci oluşmasına yönelik;

- Dünya genelindeki örneklerine paralel olarak STEM okullarının Türkiye’ye özgü koşullara uygun hale getirilmesi ve düzenlenmesi,
- Ülkemizdeki STEM uygulama merkezlerinin sayıca artırılması için dünya genelindeki örneklerinden yararlanarak çalışmaların yapılmasının gerekliliği,
- Eğitim fakültelerinde STEM eğitime yönelik programların geliştirilmesi ve öğretmen adaylarının bu alanda becerilerini artıracak eğitimlerle donatılması,
- Öğretmenlere meslek bilgilerini güçlendirecek bütünlük hizmet içi eğitimler sunulması ve aynı zamanda pedagojik destek sağlanması,
- STEM eğitime yönelik yatırımların öncelikle dezavantajlı bölgedeki çocukları dahil edecek şekilde yapılması,
- STEM eğitime yönelik faaliyetler, sınıf ortamının da ötesinde gerçekleştirilerek sınıf dışı etkinlikleri kapsamalı,
- STEM eğitimi çalışmalarının verimli bir şekilde uygulanması için gerekli finansman kaynaklarının sağlanması,

- Özel eğitim kurumlarının STEM eğitimi çalışmalarına yeterli destek sağlayabilmesi için kendi bütçelerini oluşturmaları ve bu alanda yapılacak çalışmalara destek sağlamaları,
- STEM eğitiminin uygulanmasında karşılaşılabilecek problemlere karşı önlemler alınması, pilot uygulamalarla araştırmacılara destek verilmesi,
- STEM eğitimi alanında uzmanlaşmış liselerin açılması ve bu liselere nitelikli eğitimcilerin yetiştirilmesi,
- STEM eğitiminin de Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nın aktif bir şekilde yer alması, STEM alanında farkındalık yaratılması,
- Okullar da özellikle endüstri kuruluşlarına yönelik gezilere ağırlık verilmesi, öğrencilerin STEM becerilerini geliştirmeleri için bu tür etkinliklere daha fazla ağırlık verilmesi,
- STEM eğitimine yönelik çalışmaların ve araştırmaların sayısının artırılması,
- STEM eğitiminin eğitim sistemimizle bütünleşmesi çalışmalarına yönelik çalışmaların yapılması,
- STEM eğitimiyle ilgili yapılan çalışmalarda, eşitlik ilkesine uygun hareket edilerek özellikle sosyoekonomik düzeyi düşük bölgelerdeki çocuklarında STEM eğitimine erişimlerinin sağlanması, yönünde kurum ve kuruluşlara öneriler de ve tavsiyelerde bulunulmuştur (Akgündüz, vd., 2015).

2015-2019 Stratejik Planı'nda STEM eğitiminin güçlendirilmesi hedefine vurgu yaparak, PISA, TIMMS sınavlarında başarının artırılması için STEM eğitiminin önemli bir rol oynadığı dile getirilmiş, bu nedenle STEM eğitiminin güçlendirilmesi, ülkemiz eğitim sistemi için önemli bir öncelik olması gerektiği belirtilmiştir (YEĞİTEK, 2016). PISA, TIMMS sınavlarının fen ve matematik okuryazarlığı, okuma becerileri alanlarında yapıldığı, amaçlarına bakıldığında ise öğrencilerin öğrendikleri teorik bilgileri, günlük hayata nasıl uyarlayabildikleri, karşılaştıkları problemlerle nasıl başa çıkabildiklerini ölçen sınavlar olarak görülmektedir. Bu açıdan STEM eğitiminin amaçlarıyla da örtüştüğü görülmektedir (MEB, 2018).

PISA 2018 Türkiye Raporu'na göre Türkiye PISA sınavlarında 79 ülke içinde matematik alanında 42. sırada, OECD ülkeleri arasında ise 33. sırada yer almıştır. Yine 79 ülke arasında fen alanında 33. Sırada, OECD ülkeleri arasında ise 30. Sırada yer almıştır. PISA 2018'de, PISA 2015'e göre artış olduğu görülmüştür (MEB, 2018). TIMMS 2019 Türkiye Raporu verilerine göre Türkiye TIMMS sınavlarında, 4. Sınıf matematik

düzeyinde 523 puan alarak 58 ülke arasında 23. Sırada yer almıştır. 4. Sınıf fen düzeyinde 526 puan alarak 58 ülke arasında 19. Sırada yer almıştır. Türkiye 8. Sınıf matematik düzeyinde 496 puan alarak 39 ülke arasında 20. Sırada yer almış orta düzeyde bir başarı göstermiştir. 8. Sınıf fen düzeyinde 39 ülke arasında 515 puan alarak 15. Sırada yer almıştır (MEB, 2019). PISA ve TIMMS Türkiye verilerine bakıldığında başarı oranında artış olmasına rağmen yeterince istenilen düzeye gelinemediğini, fen ve matematik alanında uygulanan müfredatın yeterince istenilen becerileri ölçemediğini göstermektedir. Oysaki 21. yüzyıl becerileri bizden araştıran, yaratıcı, üreten, öğrendiklerini günlük yaşama aktaran, karmaşık problemleri çözebilen bireyler yetiştirmeyi beklemektedir. Bu beceriler içinde yaşadığımız yüzyılın bir gereği olarak görülmektedir. PISA ve TIMMS gibi sınavlarda başarıyı istenilen düzeye getirmenin yolunun STEM eğitiminin eğitim sistemimizle bütünleştirmesinden geçtiği açıkça görülmektedir.

TÜSİAD (2014) yayınladığı rapor da üniversiteler de STEM dışı alanlardan mezun olanların sayısının, STEM alanlarından mezun olanların sayısından daha fazla olduğunu gözlemlemiştir. Rapor, STEM alanlarından mezun olanların sayısının artırılmasının gerekliliğine işaret etmiştir. STEM alanlarında istihdam edilenlerin, ülkemiz sanayisine katkı sağlayabileceği ve günümüzün bilim ve teknoloji çağında rekabet edebilmenin önemli bir yeri olduğu vurgulanmıştır. Bu nedenle, okullarda uygulanan eğitim müfredatında reformların yapılması gerektiği belirtilerek, öğrencilerin STEM alanlarına teşvik edilmesi ve özendirilmesi gerektiği önemle vurgulanmıştır. Bu sayede STEM alanında yetkin iş gücünün yetiştirilmesi ve ülkemizin bilim ve teknoloji alanındaki rekabet gücünün artırılması hedeflenmektedir.

Tüm bunlardan hareketle son yıllarda Türkiye’de de STEM eğitime yönelik raporların sunulduğu, araştırmaların yapıldığı görülmekte, STEM eğitiminin, eğitim sistemimize entegre edilmesine yönelik çalışmaların önemi açıkça belirtilmektedir. Günümüz teknoloji ve bilgi çağına uyum sağlamanın, yaratıcı, üreten, karmaşık problemleri çözebilen bireyler yetiştirmenin, ülkemizin ekonomik kalkınmışlık ve refah seviyesinin artması bakımından STEM eğitiminin ne kadar önemli olduğunun altı çizilirken, bu eğitimin okul öncesinden itibaren başlanarak verilmesi de oldukça önem taşımaktadır. Nitekim YEĞİTEK 2016 Raporu’nda STEM eğitiminin okul öncesinden üniversiteye tüm eğitim öğretimi kapsayan bir süreç olduğu belirtilmiştir. Erken yıllarda STEM eğitime yönelik kazanılan beceri ve kazanımların ilerleyen yıllara bir alt yapı sağladığı düşünüldüğünde, toplumun geleceği açısından önemlidir. Küçük yaşta kazanılan

tutum ve beceriler ilerleyen yıllarda ülkemize olumlu yönde yansıtacağı ve ülkemizin refahlık ve gelişmişlik seviyesini artıracığı için okul öncesinden itibaren verilen STEM eğitiminin önemi çok açıktır (Alan, 2020). Ülkemizde güncel olarak uygulanmakta olan MEB Okul Öncesi Eğitim Programı (2013), program özelliklerine baktığımızda çocuğun aktif olduğu bir öğrenme sürecini desteklemesi, 21. yüzyılın ihtiyaçlarına uygun bireyler yetiştirmeyi amaçlamasıdır. Program, çocuğun keşfederek öğrenmesine öncelik verirken, yaratıcılığın ön planda tutulmasına özen gösterir. Çocukların öğrendiklerini günlük yaşamlarına aktarabilmelerini teşvik etmeyi hedefler. MEB Okul Öncesi Eğitim Programı, etkinliklerin bütünleştirilmiş bir şekilde uygulandığı bir öğrenme sürecine dayanır. Program, çocuğun dil, sosyal ve duygusal, zihinsel, öz bakım ve motor becerilerinin gelişimini desteklemeyi amaçlar. Bu sayede çocukların farklı alanlarda kendilerini geliştirmeleri ve yetenekleri keşfetmeleri sağlanır. Bu açıdan bakıldığında aslında STEM eğitiminin hedeflediği amaçlar ile şu an uygulanan Okul Öncesi Eğitim Programının hedeflediği ve hâlihazırda uyguladığı kazanımların benzer olduğu ve STEM eğitimi ile okul öncesi eğitimi arasında sıkı bir ilişki olduğu görülmektedir. Okul öncesi dönem çocukları doğası gereği soru sormaya, çevresindekileri keşfetmeye, araştırmaya meraklı, sorgulayan yapıları vardır. Erken yaşlardan başlayarak çocukların keşfetmeye ve deney yapmaya yönelik merakları desteklenirse çocukların bilim ve teknolojiye olan ilgi ve bağlılıklarını artırır ve ilerleyen yıllarda daha karmaşık STEM konularına olan ilgilerinin sürdürülmesine yardımcı olur. Bu nedenle erken yaşlarda STEM eğitimi alan çocuklar, ilerleyen yıllarda STEM alanlarında çalışma isteği ve yeteneği olan yetişkinler olarak yetişirler.

Literatür incelendiğinde STEM alanında yapılan çalışmaların daha çok ortaokul düzeyinde olduğu, okul öncesi kademesinde ise yapılan çalışmaların sayısının az olduğu görülmektedir. Oysaki bu dönem çocukların bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimlerinde kritik bir dönemdir ve STEM eğitimi de bu gelişimlerine katkı sağlayabilir. Bu dönemde yapılan STEM eğitimi çalışmalarının, yaratıcılık, problem çözme, üretim, iş birliği, eleştirel düşünme, bilimsel süreç gibi becerilerin çocukların üzerindeki etkilerinin araştırıldığı çalışmaların incelenmesi, okul öncesinde STEM alanındaki gelişmeleri açığa çıkarması ve ortaya koyması bakımından önemlidir. Günümüzde önemli bir yere sahip olmasına rağmen literatür de okul öncesi dönem de yapılan STEM eğitimi lisansüstü tezlerinin çeşitli değişkenler açısından analiz edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu analizler, okul öncesi dönemde STEM eğitiminin hangi alanlarda ve nasıl etkili olduğunu

belirlemeye yardımcı olabileceği ve okul öncesinde STEM eğitimi alanında gelecekte yapılacak çalışmaların daha etkili olmasına yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Türkiye’de 2018-2023 yılları arasında okul öncesinde STEM eğitimi alanında yapılmış lisansüstü tezlerinin çeşitli değişkenler açısından inceleyip, mevcut durumu tespit etmek ve gelecekte yapılması muhtemel araştırmalara yol göstermektir.

Araştırmanın belirtilen amacı için aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır;

1. Okul öncesinde STEM alanında yapılan lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı nasıldır?
2. Okul öncesinde STEM alanında yapılan lisansüstü tezlerin üniversitelere göre dağılımı nasıldır?
3. 2018- 2023 yılları arasında yapılan tezlerin lisansüstü düzeylerine göre dağılımı ve sayısı nasıldır?
4. 2018- 2023 yılları arasında yapılan tezlerin desen türlerine göre dağılımı nasıldır?
5. Tez yazarlarının cinsiyetlerine göre dağılımı nasıldır?
6. 2018- 2023 yıllarında yapılan tezlerin enstitüye göre dağılımı nasıldır?
7. 2018-2023 yıllarında yapılan tezlerin çalışılan örneklem grubuna göre dağılımı nasıldır?
8. 2018- 2023 yılları arasında yapılan tezlerin öğrenme ürünlerine göre dağılımı nasıldır?
9. Okul öncesinde STEM alanında yapılan lisansüstü tezlerin anabilim dallarına göre dağılımı nasıldır?

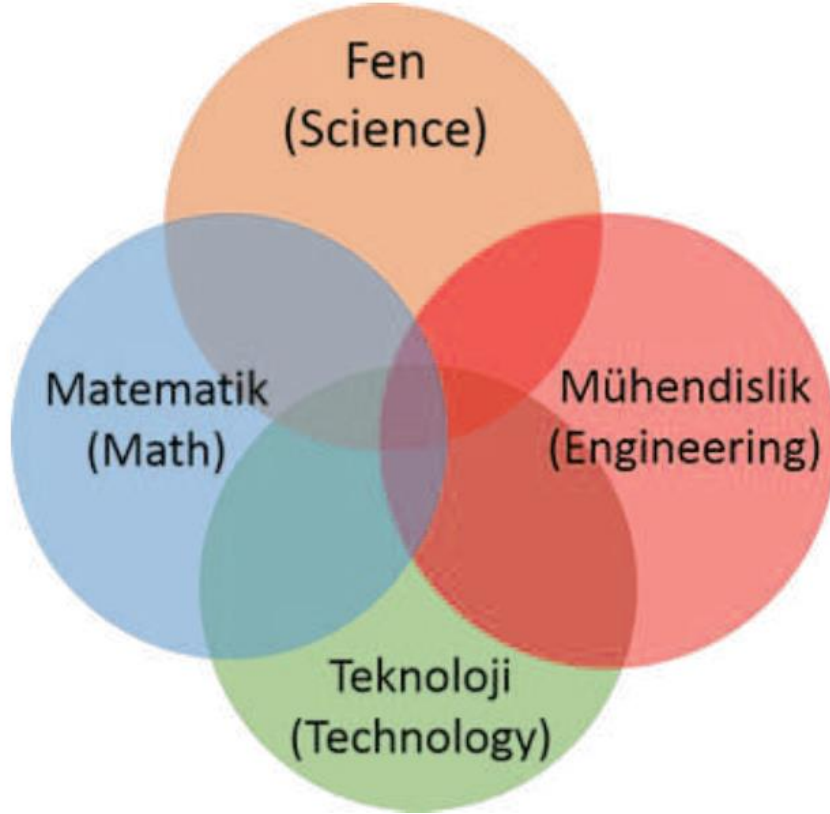
Kuramsal Çerçeve

Bu bölümde, araştırmanın temel konusu olan “STEM ve STEM Eğitimi”, “STEM Eğitiminin Tarihçesi”, “Türkiye’de STEM Eğitimi”, “Okul Öncesi Eğitim”, “Okul Öncesi Eğitimin Önemi”, “Okul Öncesinde STEM Eğitimi ve Önemi” konuları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

1.1 STEM ve STEM Eğitimi

Gonzalez ve Kuenzi (2012), STEM eğitiminin, bilim, matematik, mühendislik ve teknoloji dallarında öğrenme ve öğretimi ifade ettiğini belirtmiştir.

Şekil 1.1: STEM Eğitiminin Bileşenleri

Kaynak: Akgündüz, vd., 2015:19

Breckler (2007), STEM alanının matematik, mühendislik, psikoloji, sosyal bilimler ve doğa bilimlerini kapsayan geniş bir tanıma sahip olduğunu ifade etmiştir.

Akgündüz ve Akpınar'a (2018) göre, STEM, mühendislik uygulamaları ile ürünlerin tasarımı, üretimi ve geliştirilmesi aşamalarında önemli olduğu gibi 21. yüzyıl becerilerin gerektirdiği becerilerinde kazanılmasında rol oynayan disiplinlerarası bir yaklaşım olduğu belirtilmektedir. STEM eğitimi sadece fen bilimlerini değil aynı zamanda matematik, mühendislik, teknoloji, psikoloji, sosyoloji gibi pek çok alanı içine alan geniş bir kavramdır (Yıldırım ve Altun, 2015).

Howard Gardner, yaşanan teknolojik gelişmeler nedeniyle, çocuklarımızın yapabileceği işlerin değişeceğini, artık bazı işlerin makineler tarafından yapılacağını belirtmiştir. Bu nedenle çocuklarımızın gelecekte ihtiyaç duydukları bilgi ve becerilerle donatılması gerektiğini ifade etmiştir. Yaratıcı düşünme, problem çözme, iletişim, liderlik gibi beceriler ilerideki işler için önemli olacağı belirtilmiştir (Akgündüz, vd., 2015).

Bugünün dünyasında, bilgi üretimi hızlı bir şekilde artmaktadır ve bu bilgiye erişebilmek mümkündür. Ancak bilginin doğruluğunu ve yanlılığını ayırt etmek, bu bilgiyi doğru şekilde yorumlamak ve kullanmak herkes için zor olabilmektedir. Bu nedenle 21. yüzyıl da çok bilgiye sahip olan değil, aynı zamanda bilgiyi doğru şekilde kullanabilen,

yaratıcı sorun çözme becerilerine sahip ve öğrenmeyi öğrenen bireylerin önemi artmaktadır. Bu bireyler, karşılaştıkları sorunlara çözüm üretebilecek, değişen dünya koşullarına uyum sağlayabilecektir. 21. yüzyıl becerileri ise karmaşık problemleri çözebilme, iş birliği, yaratıcılık, eleştirel düşünme, insan yönetimi, kalite kontrol, karar verme, inovatif olma gibi becerilerdir (Keleşoğlu ve Kalaycı, 2017).

Öcal'a (2018) göre, bireylerin okul yıllarındaki fen ve matematik alanlarındaki başarısının, ileride uzmanlaşacağı alana yönelik tercihlerini etkileyebileceğini, eğer bir öğrenci fen ve matematik alanlarına ilgi duyuyor ve bu alanlarda başarılı ise ileride bu alanlarda çalışma fırsatları yaratabileceğini düşünmektedir. Bu bağlamda alan yazında fen ve matematik alanlarının, mühendislik ve teknoloji ile bütünleşmesi ile STEM alanları oluşmaktadır.

Altunel'e (2018) göre, STEM eğitiminin amaçladığı beceriler aşağıdaki şekilde verilmiştir.

Şekil 1.2: STEM Eğitiminin Hedeflediği Beceriler

Kaynak: Altunel, 2018:3

1.2 STEM Eğitiminin Tarihçesi

19. ve 20. Yüzyıllar da elde edilen toprak ve doğal kaynaklar ekonomik kalkınmanın anahtarı olarak görülmekteyken günümüzde üretim ve kaliteli insan kaynağı, ekonomik başarının belirleyicisi haline gelmiştir. Uluslararası rekabet gücü, refah seviyesi ve nitelikli insan gücüne sahip olmaktan geçtiği görülmüştür. Bu nedenle endüstrideki reform hareketleri, eğitim programların da hızlı ve hedefe yönelik değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Bu

değişiklikler, daha kaliteli ve işlevsel eğitim sistemleri oluşturarak, insan kaynağının yeteneklerini geliştirme ve yenilikçi fikirlerin hayata geçirilmesi için uygun ortamı sağlama amacı taşımıştır (Altunel, 2018). Tüm bunlardan hareketle ülkeler eğitim programlarında reform arayışına girmişlerdir.

Dünya da STEM eğitiminin öncüsü Amerika Birleşik Devletleri olmuştur (Akgündüz vd., 2015). ABD, çeşitli reform hareketleri başlatarak, bilim ve teknoloji alanlarında liderliğini sürdürmek için çaba göstermiş, eğitim sistemini yeniden yapılandırmak, araştırma ve geliştirme faaliyetlerini desteklemek amacıyla faaliyetler başlatmıştır (YEĞİTEK, 2016). Bu girişimlerden biri de 1996 yılında yayımlanan “National Science Education Standarts” dahilinde fen bilimleri öğretiminde hangi konuların, nasıl öğretileceğine dair müfredat programıdır. Bu program okullara rehber olmuştur (National Research Council., 1996; Akgündüz, vd’den 2015).

STEM terimi, ilk olarak 1990’larda Ulusal Bilim Vakfı (NSF) tarafından “SMET” olarak kullanılmış, 2001 yılında “STEM” ifadesi kabul görmeye başlamıştır (Sanders 2009).

ABD’nin dünya genelinde STEM eğitiminde öncü bir rol oynadığı, ancak Avrupa Komisyonu 1990’lardan bu yana STEM politikasına önemli bir odaklanma göstermiştir. Kore, Japonya, Çin ve Tayvan gibi Asya ülkeleri ise yüksek performanslı eğitim sistemleri ve büyüyen ekonomileri ile ulusal düzeyde bilim ve teknoloji politikaları ile üniversite ve endüstri odaklı araştırma ve geliştirme politikaları benimseyen ülkeler olarak öne çıkmaktadır (Blackley ve Howell, 2015).

2003 yılına kadar, STEM (fen, teknoloji, mühendislik, matematik) konularına yönelik bilgi sahibi olan insan sayısı oldukça sınırlıyken, Çin ve Hindistan’ın STEM’i benimsemesi ve bu alanda büyük ilerlemeler kaydetmesi ile STEM’e olan ilgi ve yönelim artmıştır. Özellikle Hindistan ve Çin, STEM alanında yetenekli insan kaynaklarına ve teknolojik gelişmelere odaklanarak, dünya genelinde ekonomik açıdan önemli bir konuma gelmiştir. Bu gelişmeyle birlikte küresel olarak STEM alanındaki bilgi birikimi ve ilginin artmasına yol açmıştır (Sanders, 2009).

1.3 Türkiye’de STEM Eğitimi

STEM alanlarına yapılan yatırımların eğitim ve iş gücü açısından pek çok fayda sağlayabileceği, yapılan yatırımlar sayesinde iş piyasasında nitelikli iş gücü ihtiyacının karşılanabileceği, daha yetkin çalışanlar sayesinde inovasyon ve verimliliğin artırılması ile ekonomik büyümenin desteklenmesi yönüyle önemli olduğundan bahsedilmektedir (TÜSİAD, 2017). Bu nedenle, günümüzde yaşanan gelişmeler neticesinde toplumun ihtiyaçlarını

karşılıyacak nitelikli iş gücünün karşılanması amacıyla, ülkemizde de STEM eğitiminin önemi giderek daha fazla anlaşılmış, eğitim sistemimize entegre edilmesi için çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Ankara Bilkent Üniversitesi'nde çalışan Sencer Çorlu ve ekibi Serkan Özel, Tufan Adıgüzel ve Cihat Ayar, ülkemizde STEM eğitim yaklaşımının öncüleri arasında yer alarak ilk çalışmalarını başlatmışlardır (Çorlu, vd., 2012). 2013 yılı itibari ile Kayseri İl MEM tarafından pilot okullar seçilerek STEM Projesi başlatılmıştır. Bu proje sonucunda ülkemizde ilk STEM merkezi Kayseri İl Milli Eğitim Müdürlüğüne tesis edilmiştir. Ardından çok sayıda devlet üniversitesi de STEM eğitimi üzerine çalışmalar yürütmeye başlamıştır (Yıldırım, 2016).

MEB tarafından STEM eğitimi yaklaşımı alanında yürütülen projelere rastlanmaktadır. Nitekim YEĞİTEK, 2014 yılından itibaren Avrupa Okul Ağı'nın yürüttüğü Scientix Projesi'ne ulusal destek noktası olarak dahil olmuştur. Scientix Projesi kapsamında öğretmenler ve akademisyenler, STEM projeleri geliştirme, tecrübelerini paylaşabilme, görüş alışverişinde bulunabilme imkânı bulmuşlardır (YEĞİTEK, 2016). Bunların yanı sıra Türkiye'de yürütülen STEM alanındaki diğer çalışmalar bir kısmı şu şekilde sıralanabilir;

- STEM: Lider Öğretmen Mesleki Gelişim Programı
- İstanbul Aydın Üniversitesi STEM Merkezi
- STEM Merkezi Destek Programı
- BAUSTEM Bütünleşik Öğretmenlik Projesi
- ErkenSTEM Müfredat Geliştirme Programı
- TÜSİAD STEM Kiti Programı
- Hacettepe STEM Laboratuvarı (Aşık, Doğanca Küçük, Helvacı ve Çorlu, 2017; Akgündüz, vd., 2015).

1.4 Okul Öncesi Eğitim

Bebeklik döneminin bitişiyile başlayan 2-6 yaş arasındaki süreci kapsayan ilk çocukluk dönemi içeren bir süreçtir. Bu dönem de çocuk en temel becerileri kazanır ve okul öncesi dönemi de içerir. Bu evredeki gelişmeler, çocuğun ilerideki yaşamını şekillendirmede ve sağlıklı bir toplum oluşumuna zemin hazırlamada büyük öneme sahiptir (Aral, 2018).

Okul öncesi dönem gelişimsel olarak 2 ana evreden oluşur. 1. Evre 0-2 yaş aralığını içine alan yeni doğan ve oyun çocukluğu dönemidir. Söz konusu dönemde çocukların kavrama, bilişsel beceriler ile fiziksel becerilerin gelişimde kilit rol oynayan vücut ve beyinde önemli değişiklikler meydana gelmektedir. 2. Evre ise 3-6 yaş aralığını içine alan dönemdir. Bu dönemde

ise hareket, dil, zihinsel, sosyal becerilerin gelişim açısından en hızlı ilerlemenin olduğu dönemdir (Ceylan, 2009).

Okul öncesi dönem çocukları, gözlemledikleri olayları merakla sorgulamaları ve bir bilim insanı gibi keşfetmeye, araştırmaya ve öğrenmeye karşı büyük bir istek duymaları ile karakterize edilir. Holt'a (1991) göre, bu dönemdeki çocuklar, meraklı doğaları nedeniyle adeta bir bilim insanı gibi davranırlar ve bu nedenle araştırmaya, öğrenmeye ve keşfetmeye heveslidirler (aktaran Behram, 2019).

Erken çocukluk yıllarını kapsayan, çocukların fiziksel, sosyal ve bilişsel gelişimlerinin en hızlı gerçekleştiği durumlardan biridir ve bu süreçteki gelişmeler, çocuğun ilerideki yaşamında büyük önem taşır. Bloom, çocuğun bilişsel gelişimin %50 si 17 yaşına kadar olan sürede gerçekleşir ve bu sürecin %50 si 4 yaşına dek, %30'u 4-8 yaş aralığında ve %20 si 8-17 yaşlarında gerçekleştiğini kaydetmiştir (Cinkılıç, 2009).

Okul öncesi eğitim amaçları, çocukların fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimlerini desteklemek, onların bilişsel ve duygusal öğrenmelerini kolaylaştırmak, özgüvenlerini geliştirmek, toplumsal değerleri ve davranışları öğretmek, öğrenmeyi sevmelerini sağlamak ve yaşam boyu öğrenmeye hazırlamaktır. Öğrenme potansiyellerini en üst düzeyde kullanmalarını sağlayacak etkili öğrenme ortamları oluşturmak ve çocukların doğal öğrenme merakını kullanarak keşfetmelerine, öğrenmelerine ve gelişmelerine yardımcı olmaktır (Koç, 2019). Tüm bunlardan hareketle bu dönem sistematik, planlı bir programla yürütülmesi gerekli görülen kritik bir süreç olup, önem verilmesi gereken bir dönemdir.

1.4.1 Okul Öncesi Eğitimin Önemi

Okul öncesi dönemi, beyin gelişimin ve sinaptik bağlantıların en yoğun ve hızlı olduğu yaşam dönemidir. Bu dönemdeki beyin gelişimi, çocuğun zihinsel, sosyal, dil, fiziksel ve duygusal gelişimi için sağlam bir temel oluşturur. Bu sebeple, çocuklar özellikle yaşamın ilk 6 yılında hızlı bir şekilde büyürler. Bu yaşam döneminde, çocuklar gelişim alanlarında hızla ilerler ve bu ilerleme şaşırtıcı bir hızla gerçekleşir. Bu çocuğun kendinde olan kapasitesini gerçekleştirmesi ve toplumda üreten bir birey olabilmesi için kritik bir aşamadır. Beyin bu dönemde hızlı geliştiğinden dolayı çevresel etkilere açık olmasından kaynaklı, çocuğun öğrenme motivasyonunu ve çocuğun gelişimini etkiler (MEB, 2013).

Okul öncesi eğitimin, çocukların gelişiminde ve ilerideki başarılarına büyük etkisi vardır. İyi bir okul öncesi eğitim programı, çocukların zihinsel, sosyal, duygusal ve dil gelişimlerine katkıda bulunur ve onların öğrenme sürecini hızlandırır. Ayrıca, çocukların özgüven, özsaygı ve sosyal becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. İyi bir okul öncesi

eğitim programı, çocuklara keşfetme, sorgulama, yaratıcılık ve problem çözme becerileri kazandırabilir. Bu beceriler, çocukların gelecekteki eğitim ve iş hayatlarında başarılı olmalarına yardımcı olmaktadır. Okul öncesi eğitim ayrıca çocukların toplumla uyumlu bir şekilde yaşamalarını ve insan haklarına saygı göstermelerini öğrenmelerine yardımcı olmaktadır. Erken çocukluk eğitimi, çocukların hayatındaki en önemli yatırımlarından biridir ve uzun vadeli sonuçlar sağlayabilir.

Akbuğa (2018) göre, okul öncesi eğitimin ilkokula hazırlık sürecinde önemli bir yeri olduğunu belirtmiş, özellikle çocukların gelişim alanları için kritik bir önemi olduğunu dile getirmiştir.

Çocuklar, doğduklarında ihtiyaç duyacakları tüm bilgi ve becerilere sahip değillerdir. Bu nedenle, çocukların başarılı bir şekilde gelişebilmeleri için, öğrenme ve keşfetme fırsatları sunan bir çevrede eğitim almaları önemlidir. Erken çocukluk çağından itibaren eğitim gören çocuklar, daha iyi bir gelecek için topluma değer katan bireyler haline gelme şansına sahip olurlar (Yavuzer, 2005).

Erken yaşlarda çocuklara verilen eğitim, çocuğun gelecekteki başarısı için büyük önem taşır. Bu nedenle, çocuğun yeteneklerini geliştirmek ve olumlu davranışlarını pekiştirmek için doğru yönlendirmeler yapılmalıdır. Okul öncesi eğitim, bu süreci sistemli bir şekilde planlayarak çocukların öğrenme sürecini destekler ve onların hayat boyu sürecek öğrenme serüvenine sağlam bir temel oluşturur. Bu sayede çocuklar, gelecekte topluma daha faydalı bireyler olma yolunda ilerleyebilirler (Poyraz ve Dere, 2001).

Okul öncesi dönemdeki çocuklar, matematik ve bilim dahil olmak üzere birçok kavramı öğrenirler. Bebeklik dönemlerinde, çevrelerini dokunarak, görerek, koklayarak, tadarak tanırırlar. Meraklı bir doğaları vardır ve çevrelerindeki her şeyi öğrenmek istedikleri için araştırma, keşfetme ve düşünme becerilerini geliştirirler. Bu keşif süreci, aktif öğrenme modelindeki çocuklar için temel bir yapı taşıdır ve bilimsel hassasiyetin gelişiminde önemli rol oynar (Akman, Üstün ve Güler, 2003).

0-6 yaş arası, en hızlı gelişim yaşandığı yıllardır. Bu dönemde çocuklar, ihtiyaç duydukları eğitim ve desteği almalıdırlar. Erken yıllarda verilmeyen destek ve eğitim, yaşamın sonraki yıllarında verilmeye çalışıldığında çocuğun gelişimini üst seviyeye çıkarmak için geç kalınacaktır. Erken çocukluk dönemi gelişimi, sonraki yaşlardaki gelişimi şekillendirdiği bir gerçektir. Tüm bu sebeplerden dolayı erken yaşlarda alınan okul öncesi eğitimin önemi çok açıktır (Ural ve Ramazan, 2007).

1.5 Okul Öncesi Dönemde STEM Eğitimi ve Önemi

Küçük yaştaki çocuklar en iyi kendilerini oyun yoluyla ifade ederler, en iyi oyun yoluyla öğrenirler. Diğer bir ifadeyle çocuklar için iletişim dili oyundur (MEB, 2013). Oyun problem çözme becerilerinin geliştirilmesinde önemli bir araçtır ve bu becerilerin merkezinde soru sorma yer alır. Özellikle “neden” “niçin” gibi sorular çocukların gelişimi için önemlidir ve erken çocukluktan itibaren bu sorular çocuklar tarafından yavaş yavaş daha sofistike bir şekilde kullanılmaya başlanır. Çocuklar, anlamlı problemler ve araçlar etrafında gerçekleşen konuşmalar, etkinlikler ve etkileşimler yoluyla sosyal olarak bilgi ve anlayışlarını sağlamlaştırır ve geliştirirler (Morrison, 2006).

Her çocuk doğuştan gelen merak duygusuyla bilim insanı potansiyeline sahiptir ve öğretmen, ebeveynler bu merakı destekleyerek çocukların bilimsel keşif ve öğrenme yolculuklarını daha da zenginleştirebilir. Bu sorumluluk aynı zamanda eşsiz bir fırsat sunar çünkü eğitimin kalitesini geliştirmek için pek çok yöntem ve araç mevcuttur (NRC, 1998). Okul öncesi öğretmenleri, çocukların davranış ve etkileşimlerini gözlemleyerek, onların zihinsel, sosyal, motor ve duygusal gelişimlerini desteklemek amacıyla iletişim kurmakla görevlidir. Öğretmenler çocukların öğrenmelerini ve düşüncelerini destekleyecek şekilde etkileşime girmeleri ve çocukları keşif ve öğrenme yolculuklarına teşvik eden aktiviteler, materyaller, sorular ve tartışmalar sunarlar. Bu zorlukların üstesinden gelmek, öğretmenlerin çocuk gelişimi ve öğrenme süreçlerini anlamalarını gerektirir ve birden fazla alanda beklenen öğrenme hedeflerini yönetebilmeleri için gerekli bilgi ve becerileri edinmeleri önemlidir (Brennman, 2011).

Küçük çocuklar, araştırma soruları geliştirme ve çevrelerindeki nesnelere olaylara merak duyma yetenekleri ile kendilerini keşfetme fırsatı bulurlar. Bu nedenle projeler de yer alarak kendi meraklarını keşfetmeleri ve sorularını sormaları, entelektüel kapasitelerinin büyük ölçüde artmasına yardımcı olur (Katz, 2010). Çocuklar, proje çalışmaları sayesinde problem çözme becerilerini geliştirirken, keşif ve öğrenme yeteneklerini de artırır. Bu tür projeler de yer almaları, çocukların ilgi alanlarını keşfetmelerine, düşünme becerilerini kullanmalarına ve özgüvenlerini arttırmalarına yardımcı olur. Ayrıca, çocukların meraklarını keşfetmeleri, onların gelecekte kariyer hedeflerini belirlemede de önemli rolü vardır.

Bilim öğretim programlarının erken yaşlarda öğrencilere sadece bilimsel içerik sunmakla kalmayıp, aynı zamanda düşünme becerileri ve temel süreç becerilerinin de öğretilmesi gerektiği hususu Ulusal Araştırma Kurulu (NRC) ve Amerikan Fen Eğitimi Geliştirme Komisyonu (AAAS) tarafından vurgulanmaktadır. Erken çocukluk döneminde bilim

programlarının odaklandığı konu temel süreç becerilerinin öğretilmesidir. Bu sebeple okul öncesi bilim programları, öğrencilerin detaylı gözlem yapabilme, ölçüm yapabilme, verileri kaydedebilme ve yorumlayabilme, sonuç çıkarabilme gibi becerileri geliştirmeyi hedeflemelidir. Bu becerileri geliştirmek için sunulan küçük etkinlikler, bilimle ilgili temel kavramları öğrenmelerinin yanı sıra analitik düşünme, problem çözme ve eleştirel düşünme gibi temel becerilerini de öğrenmelerine yardımcı olacaktır (Büyüктаşkapu, 2010).

STEM, bilgi çağında kritik bir rol oynamakta olup, özellikle teknoloji ve mühendislik disiplinlerine odaklanarak okul öncesi dönemden itibaren disiplinler arası bir bakış açısını teşvik etmeyi ve temel yaşam problemlerine çözüm üretmek için bilgiyi ürünlere dönüştürmeyi hedeflemektedir. Bu sebeple STEM eğitimi gelecekteki inovasyonların ve gelişmelerin temelini oluşturarak toplumun ilerlemesi için kritik bir faktördür (Akgündüz vd., 2015). Çocukların merakı ve isteği, STEM alanların ilgi duymalarını sağlamak için önemli bir temel oluşturur. Bu nedenle ebeveynler ve öğretmenler, çocukların ilgisini ve merakını destekleyerek, onların STEM alanlarında keşif yapmalarını teşvik etmelidirler. Bu keşifler çocukların problem çözme, eleştirel düşünme, yaratıcılık ve bilimsel düşünme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilir. STEM eğitimi sadece ders kitaplarından öğrenilen bilgi ve teorik kavramlarla sınırlı değildir. Aksine STEM eğitimi pratik uygulamalar, deneyler, gözlemler yoluyla öğrenmeyi hedefler. STEM alanlarına ilgi duymalarını sağlamak çocukların potansiyellerini artırmak için önemlidir. Ebeveynler ve öğretmenler çocukların doğal meraklarını destekleyerek, onların STEM alanlarında keşif yapmalarına olanak tanımalı ve STEM eğitimine yönelik farkındalığını artırmalıdır.

PISA sınavları, okul öncesi eğitim alan öğrencilerin, almayan öğrencilere kıyasla daha yüksek başarı gösterdiğini ortaya koymuştur (MEB, 2015). PISA sınavlarının ölçtüğü beceriler ve STEM eğitiminin hedeflediği becerilerin ortak olduğu dikkate alındığında okul öncesinde STEM eğitiminin, ileriki yıllarda öğrencilerin girdiği PISA, TIMMS gibi uluslararası sınavlarda da ülkemizin başarı oranını artıracığı düşünülmektedir. Tüm bu nedenlerden dolayı kritik bir öneme sahip olan okul öncesi eğitimden itibaren STEM eğitimi çalışmalarına başlanmasının önemli bir yeri olduğu görülmektedir.

Yöntem

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları ve verilerin analizi bölümleri bulunmaktadır.

2.1. Araştırmanın Modeli /Deseni

Araştırma kapsamında Türkiye’de 2018 yılından 2023 yılına kadar okul öncesinde STEM eğitimi alanında yapılan lisansüstü tezler incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Doküman analizi, doğrudan gözlem ve görüşme yapılamadığı durumlarda, incelenen konularla ilgili verileri içeren yazılı belgelerin analizini yapmak için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Araştırmanın amacına uygun olarak okul öncesi dönemde STEM alanında gerçekleştirilmiş bağımsız çalışmalar, YÖK Ulusal Tez Merkezi’nden derlenerek bir arada incelenmiş ve alt problemlere uygun olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2.2 Çalışma Grubu

Bu çalışma, okul öncesinde STEM alanında 2018 yılından günümüze kadar yayınlanmış lisansüstü tezlerin evrenini ele almaktadır. Örneklem belirleme sürecinde amaçsal örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında, tezlerin YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında taranıyor olması, “STEM” ve “FeTeMM” anahtar kelimelerini içermesi ve “okul öncesi” olarak filtrelenebilir olması, ayrıca erişime açık olmaları gibi belirli kriterler dikkate alınmıştır. Bu kriterlere uygun olarak, 24 yüksek lisans tezi ve 8 doktora tezi olmak üzere toplamda 32 lisansüstü tezi araştırmaya dahil edilmiştir.

2.3. Veri Toplama

Bu çalışmada, lisansüstü tezlerin kaydedildiği veri tabanında yapılan tarama sonucu ilgili çalışmalar tespit edilmiştir. Tespit edilen tezler, konu ve yöntem açısından incelenerek, mevcut durum ortaya konulmuştur. Araştırmanın verileri doküman incelemesi yöntemi ile elde edilmiştir. Tezlere, araştırmanın “çalışma grubu” bölümünde belirtilen arama kriterleri kullanılarak YÖK Ulusal Tez Merkezi’nden internet aracılığıyla erişilmiştir. Araştırmanın etik yönü itibarıyla çalışmayı yapan kişilerin açıkça belirtilmemesi ve dosyaların YÖK Ulusal Tez Merkezi’nden indirilen tez numaralarıyla çalışılmasına dikkat edilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizi, verilerin toplanması, düzenlenmesi ve yorumlanması sürecidir. Bu süreç, verilerin anlamlı bilgilere dönüştürülmesi, doğru bir şekilde yorumlanması ve sonuçların doğru bir şekilde anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.

Araştırmada ele alınan değişkenlerin tümü belli başlıklara ayrılmıştır. Bunlar; tezlerin

yapıldığı yıl, tezlerin türü, tezlerin yapıldığı lisansüstü düzeyleri (yüksek lisans, doktora), tezlerin desen türleri, araştırmacının cinsiyeti, tezlerin yapıldığı enstitü, çalışılan örneklem grubu, veri toplama araçları olarak belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen tezlerin verileri, analiz sürecinde istatistiksel yöntemler kullanılarak incelenmiştir. Bu analiz sürecinde, verilerin frekans bilgileri hesaplanmış ve dağılımı, tablolar ve grafikler halinde görselleştirilerek yorumlanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde araştırma verilerinin analizi sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

3.1. Ulaşılan Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Okul öncesinde STEM alanında yapılan lisansüstü tezlerinin yapıldıkları yıla göre dağılımı Tablo 3.1’de verilmiştir.

Tablo 3.1: Ulaşılan Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Frekans (f)	Yüzde (%)
2018	5	15,62
2019	10	31,25
2020	6	18,75
2021	5	15,62
2022	5	15,62
2023	1	3,12
Toplam	32	100,0

Tablo 3.1’e göre tezlerin 2018 yılları ile 2023 yılları arasında yapıldığı görülmektedir. Tezlerin yıllara göre dağılımı incelendiğinde, en fazla tezin 2019 yılında %31,25 (f=10) yapıldığı, sırasıyla 2020 %18,75 (f=6), 2018 %15,62 (f=5), 2021 %15,62 (f=5), 2022 %15,62 (f=5) ve 2023 %3,12 (f=1) yıllarının izlediği görülmektedir. Tezlerin yapıldığı yıllara göre dağılımına bakıldığında ilk anlamlı artışın 2019 yılında olduğu, sonraki yıllarda ise yapılan tezlerinin sayısında düşüş yaşandığı görülmektedir. Ayrıca okul öncesinde STEM alanında yapılan araştırmaların belirli yıllar arasında yoğunlaştığı söylenebilir.

3.2. Ulaşılan Lisansüstü Tezlerin Üniversiteye Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Okul öncesinde STEM alanında yapılan lisansüstü tezlerinin yapıldıkları üniversiteye göre dağılımı Tablo 3.2’de verilmiştir.

Tablo 3.2: Ulaşılan Tezlerin Yapıldıkları Üniversiteye Göre Dağılımı

Üniversiteler	Frekans (f)	Yüzde (%)
Fırat Ü.	2	6,25
Erzincan Binali Yıldırım Ü.	4	12,5
Alanya Alaaddin Keykubat Ü.	1	3,12
Balıkesir Ü.	1	3,12
Aksaray Ü.	1	3,12

Üsküdar Ü.	1	3,12
Kastamonu Ü.	1	3,12
Kırklareli Ü.	1	3,12
Hasan Kalyoncu Ü.	1	3,12
Çukurova Ü.	2	6,25
Hacettepe Ü.	1	3,12
Gazi Ü.	1	3,12
Recep Tayyip Erdoğan Ü.	2	6,25
ODTÜ	1	3,12
Manisa Celal Bayar Ü.	1	3,12
Bolu Abant İzzet Baysal Ü.	1	3,12
Erciyes Ü.	1	3,12
Kütahya Dumlupınar Ü.	1	3,12
Aydın Adnan Menderes Ü.	1	3,12
Bahçeşehir Ü.	2	6,25
İstanbul Aydın Ü.	2	6,25
Yıldız Teknik Ü.	1	3,12
Gaziantep Ü.	1	3,12
Marmara Ü.	1	3,12
Toplam	32	100,00

Tablo 3.2'ye göre en fazla tezin Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi'nde %12,5 (f=4) yapıldığı görülmektedir. Bu üniversiteyi %6,25 (f=2) dilim ile Fırat Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul Aydın Üniversitesi takip etmektedir. En az tezin ise %3,12 (f=1) dilim ile diğer üniversiteler de yapıldığı görülmüştür.

3.3. Okul Öncesinde STEM Alanında Yapılan Tezlerin Lisansüstü Düzeylerine Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Okul öncesinde STEM alanında yapılan lisansüstü tezlerin, lisansüstü eğitim düzeyine göre dağılımı Tablo 3.3'te verilmiştir.

Tablo 3.3: Ulaşılan Tezlerin Lisansüstü Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

Eğitim Düzeyi	Frekans (f)	Yüzde (%)
Yüksek Lisans	24	75,00
Doktora	8	25,00
Toplam	32	100,00

Tablo 3.3 incelemesi sonucunda yapılan tezlerin %75,00 (f=24) ile yüksek lisans düzeyinde yapıldığı gözlenmiştir. Doktora düzeyindeki tezler ise toplam tezlerin %25 (f=8) denk gelmektedir. Bu veriler, okul öncesinde STEM alanında gerçekleştirilen tezlerin çoğunlukla yüksek lisans düzeyinde olduğunu göstermektedir.

3.4. Tezlerde Kullanılan Yöntem Türlerine Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Okul öncesinde STEM alanında yapılan lisansüstü tezlerin, yöntem türlerine göre dağılımı Tablo 3.4'te verilmiştir.

Tablo 3.4: Yapılan Tezlerin Araştırma Yöntem Türüne Göre Dağılımı

Yöntem	Frekans (f)	Yüzde (%)
Nicel	14	43,75
Nitel	2	6,25
Karma	16	50,00
Toplam	32	100,00

Tablo 3.4'e göre, araştırma kapsamında incelenen tezler de en yaygın olarak kullanılan yöntem, karma yöntem %50 (f=16) olduğu görülmüştür. Bu yöntemi, yakın bir oranla nicel yöntem %43,75 (f=14) takip etmiştir. Yapılan araştırmalar da en az kullanılan yöntem ise nitel yöntem %6,25 (f=2) olmuştur.

3.5. Tez Yazarlarının Cinsiyetlerine Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Okul öncesinde STEM alanında yapılan lisansüstü tez yazarlarının cinsiyetlerine göre dağılımı Tablo 3.5'te verilmiştir.

Tablo 3.5: Tez Yazarlarının Cinsiyetine Göre Dağılımı

Cinsiyet	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kadın	26	81,25
Erkek	6	18,75
Toplam	32	100,00

Tablo 3.5'e göre, araştırma kapsamında incelenen tezlerin yazarların cinsiyetlerine göre dağılımında en fazla tez yazarının kadın %81,25 (f=26) olduğu görülmektedir. Erkek yazarlar %18,75 (f=6) oranında kalmıştır.

3.6. Okul Öncesinde STEM Alanında Yapılan Tezlerin Enstitüye Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Okul öncesinde STEM alanında yapılan lisansüstü tezlerinin yapıldıkları enstitüye göre dağılımı Tablo 3.6'de verilmiştir.

Tablo 3.6: Yapılan Tezlerin Yapıldıkları Enstitüye Göre Dağılımı

Enstitüler	Frekans (f)	Yüzde (%)
Fen Bilimleri	7	21,87
Sosyal Bilimler	11	34,37
Eğitim Bilimleri	10	31,25
Lisansüstü Eğitim	2	6,25
Sağlık Bilimleri	2	6,25
Toplam	32	100,00

Tablo 3.6'ya göre yapılan lisansüstü tezler, 5 farklı enstitü altında toplanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, tezlerin %34,37 (f=11) ile Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde gerçekleştiği görülmektedir. Bunu takip eden enstitüler ise şu şekildedir; Eğitim Bilimleri

Enstitüsü %31,25 (f=10), Fen Bilimleri Enstitüsü %21,87 (f=7), Sağlık Bilimleri Enstitüsü %6,25 (f=2), Lisansüstü Eğitim Enstitüsü %6,25 (f=2).

3.7. Okul Öncesinde STEM Alanında Yapılan Tezlerin Örneklem Grubuna Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Okul öncesinde STEM alanında yapılan lisansüstü tezlerin örneklem grubuna göre dağılımı Tablo 3.7’de verilmiştir.

Tablo 3.7: Ulaşılan Tezlerin Örneklem Grubuna Göre Dağılımı

Örneklem	Frekans (f)	Yüzde (%)
Anasınıfı/Anaokulu çocukları	20	48,78
Okul Öncesi Öğretmen Adayları	5	12,19
Öğretmenler	12	29,26
Okul Yöneticileri	1	2,43
Veliler	3	7,31
Toplam	41	100,00

Tablo 3.7’nin incelenmesi sonucunda, araştırma kapsamında ele alınan tezler de en çok çalışılan örneklem grubu anasınıfı/anaokulu çocuklarıdır ve bu grubun oranı %48,78 (f=20)’dir. Öğretmenler %29,26 (f=12) oranıyla bu sırayı takip etmektedir. Okul öncesinde STEM alanında çalışılan en az örneklem grupları ise sırasıyla veliler %7,31 (f=3) ve okul yöneticileridir %2,43 (f=1).

3.8. Okul Öncesinde STEM Alanında Yapılan Tezlerin Öğrenme Ürünlerine Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Okul öncesinde STEM alanında yapılan lisansüstü tezlerin öğrenme ürünlerine göre dağılımı Tablo 3.8’de verilmiştir.

Tablo 3.8: Ulaşılan Tezlerin Öğrenme Ürünlerine Göre Dağılımı

Öğrenme Ürünü Alanları	Öğrenme Ürünleri	Frekans (f)	Yüzde (%)
Bilgi Öğrenme Alanı (%10,4)	Bilgi İşlemsel Düşünme	1	2,08
	Ekolojik Ayak İzi Farkındalığı	1	2,08
	Mühendislik Tasarım Müfredatı	1	2,08
	Tasarlama-Geliştirme		
	Basit, Ucuz Malzemeler ile Teknolojik		
	Malzemelerle Yapılan STEM Etkinlikleri	1	2,08
Beceri Öğrenme Alanı (%72,87)	Sınıf İçi Uygulamalar	1	2,08
	Problem Çözme Becerisi	4	8,33
	Eleştirel Düşünme Becerisi	3	6,25
	Bilimsel Süreç Becerisi	14	29,16
	Gelişim Becerisine Etkisi	1	2,08
	Bilişsel Gelişim Alanları	1	2,08
	Matematiksel Kavram Gelişimi	1	2,08
	21. yüzyıl Becerileri	2	4,16

Beceri Öğrenme Alanı	Yaratıcılık	5	10,41
	Öğrenme Becerileri	1	2,08
	Sunum Becerileri	1	2,08
	Takım Çalışması	1	2,08
Duyuş Öğrenme Alanı (%18,75)	STEM Öğretimi Yönelim/Farkındalık ve Öz Yeterlik	6	12,5
	Akademik Benlik Saygısı	1	2,08
	STEM'e Yönelik Metaforik Algı	2	4,16
	Toplam	48	100,00

Tablo 3.8'e göre tezlerde gerçekleştirilen okul öncesinde STEM eğitimi yaklaşımına dayalı uygulamalarının, üzerinde çalışılan örneklemin bilgi, beceri, duyuş alanlarındaki ürünlerine etkisi belirlenmiştir. Beceri Öğrenme Alanı %72,87 (f=35) oran ile en çok çalışılan alan olurken, bu alanda en fazla okul öncesinde STEM'in Bilimsel Süreç Becerilerine Etkisi %29,16 (f=14) araştırılmıştır. Bu sırayı Duyuş Öğrenme Alanı %18,75 (f=9) takip etmiş ve bu alanda ise en çok araştırılan STEM öğretimi yönelim/farkındalık ve öz yeterlik %12,5 (f=6) olmuştur. En az araştırılan konu ise bilgi öğrenme alanı %10,4 (f=5) olmuştur.

3.9. Ulaşılan Lisansüstü Tezlerin Anabilim Dallarına Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Okul öncesinde STEM alanında yapılan lisansüstü tezlerin anabilim dalına göre dağılımı Tablo 3.9'de verilmiştir.

Tablo 3.9: Ulaşılan Tezlerin Anabilim Dallarına Göre Dağılımı

Anabilim Dalı	Frekans (f)	Yüzde (%)
Eğitim Bilimleri	3	9,37
Matematik ve Fen Bilimleri	8	25,00
Temel Eğitim	8	25,00
Çocuk Gelişimi	2	6,25
Okul Öncesi Eğitimi	4	12,5
İlköğretim	4	12,5
Fen Bilgisi Eğitimi	1	3,12
Eğitim Teknolojisi	1	3,12
İlköğretim Sınıf Öğretmenliği	1	3,12
Toplam	32	100,00

Tablo 3.9'a göre yapılan araştırmaların incelendiği tezlerin anabilim dallarına göre dağılımı incelendiğinde, en çok paya, Matematik ve Fen Anabilim Dalı ile Temel Eğitim Anabilim Dalı sahiptir. Bu iki anabilim dalı %25,00 (f=8) oranında tez çalışmalarını kapsamaktadır. Bu sırayı, Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı ve İlköğretim Anabilim Dalı %12,5 (f=4), Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı %9,37 (f=3), Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı %6,25 (f=2) ve Fen Bilgisi Anabilim Dalı, Eğitim Teknolojisi Anabilim Dalı, İlköğretim Sınıf Öğretmenliği %3,12 (f=1) takip etmiştir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırma kapsamında, 2018-2023 yılları arasında Türkiye'de gerçekleştirilen okul öncesinde STEM eğitimi alanında lisansüstü tez araştırmalarındaki eğilimler belirlenmiştir. Bu

yılları kapsayan dönemde 32 tez doğrudan okul öncesinde STEM ile ilgilidir. Araştırmada en fazla tez çalışmasının %31,25 oranla 2019 yılında yapıldığı, 2020 yılında yapılan tezlerin oranının 18,75 olduğu belirlenmiştir. Erol ve Erol (2022), 2018-2021 yılları arasında erken çocuklukta STEM eğitime yönelik yaptıkları bir araştırmada benzer sonuçlara ulaşmıştır. 2019 yılında yapılan araştırmalardaki artışın sebebi 2018 yılında Fen Bilimleri Öğretim Programında yapılan STEM alanındaki düzenlemeler olduğu düşünülmektedir. Buna karşın 2020 yılından itibaren yapılan araştırmalarda bir düşüşün olduğu da gözlenmiştir.

Araştırma kapsamındaki tezlerin yayınlandığı üniversiteler incelendiğinde, en fazla tezin Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi'nde yayınlandığı, ardından Fırat Üniversitesi geldiği belirlenmiştir. Ayrıca incelenen tezlerin büyük oranda yüksek lisans tezi olduğu, doktora tezi oranının ise %25,00 olduğu tespit edilmiştir. İncelenen 32 tezin, 24 farklı üniversitede yapılması, STEM eğitime yönelik ilginin ülke geneline yayıldığını ayrıca STEM alanında yapılan araştırmaların çeşitliliğini ve kapsamı açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Elde edilen diğer bir bulgu da tezlerde karma yöntemlerin daha yaygın olarak kullanıldığı, buna ek olarak sırasıyla nicel araştırma yöntemleri ve nitel araştırma yöntemlerinin tercih edildiği gözlenmiştir. Bu araştırma sonucundan farklı olarak Erol ve Erol (2022), erken çocuklukta STEM eğitimi konulu yaptığı araştırmada en fazla nicel yöntemin kullanıldığını tespit etmiştir. Yılmaz ve Çepni (2019), okul öncesi düzeyindeki STEM eğitimi alanında yapılan araştırmaların içerik analizini yaptığı araştırmasında en fazla nitel yöntemin kullanıldığı tespit edilmiş olup bu çalışmanın sonucu ile uyumlu olmadığı tespit edilmiştir. Bu araştırma kapsamında elde edilen sonuçlara göre, okul öncesinde STEM eğitimi uygulamalarının farklı öğrenme ürünlerine etkisinin belirlendiği tez çalışmalarının çoğunda karma yöntemin tercih edilmesinin nedenleri arasında, nicel yöntemlerin daha güvenilir sonuçlar vermesinin yanı sıra katılımcıların uygulamalara ilişkin görüş ve fikirlerinin görüşme, gözlem veya dokümanlar aracılığıyla belirlenmesinin de etkili olduğu düşünülebilir. Araştırma sonuçlarından çıkan diğer bulgulardan biri de tez yazarlarının büyük bir çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Okul öncesinde STEM alanında yapılan araştırmalara en çok destek sağlayanların eğitim fakülteleri olduğu varsayılırsa, 2022 yılı bölümlerin yerleşme istatistikleri dikkate alındığında okul öncesi eğitimi öğretmenliğine yönelen öğrencilerin yaklaşık üçte ikisinin kadın olduğu gözlenmektedir. Bu durumun, araştırmadan elde edilen bulgularla uyumlu olduğu söylenebilir.

İncelemeye tabi tutulan tezlerin enstitüye göre dağılımı dikkate alındığında, çoğunluk sosyal bilimler ve eğitim bilimleri enstitülerinde gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte, fen

bilimleri enstitüsünün alana katkısı için önemli bir yeri olduğu göz ardı edilemez. Özellikle STEM alanına katkıları dikkate alındığında, diğer enstitülerde de STEM çalışmalarının yapılması önemlidir. Ana bilim dallarına bakıldığında, araştırmaların büyük bir kısmı matematik ve fen bilimleri ile temel eğitim dallarında gerçekleştirilmiştir. Bu durum, anabilim dallarının ilgi alanları ve ihtiyaçları dikkate alınarak şekillendiği düşünülebilir.

Okul öncesinde STEM alanında çalışılan örneklem grubuna göre dağılım incelendiğinde, çoğunluğu anasınıfı veya anaokuluna giden çocuklar oluşturmaktadır. Bu sırayı ise daha sonra öğretmenler takip etmektedir. Bu durum, okul öncesi eğitim alanının doğrudan paydaşı olan, okul öncesi dönem çocukları ve okul öncesi öğretmenleri ile bizzat çalışılmasının alana önemli bir destek sağlayabileceği düşüncesinden kaynaklı olabileceği düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında incelenen tezlerde genellikle, okul öncesinde STEM alanında gerçekleştirilen uygulamaların farklı öğrenme ürünleri üzerindeki etkisi üzerine odaklandığı gözlenmiştir. Bu öğrenme ürünleri bilgi, beceri, duyuş olmak üzere 3 ana başlık altında toplanmaktadır. Tezlerin çoğunluğunda özellikle okul öncesi dönemde STEM eğitimin beceri öğrenme alanına etkisi araştırılmıştır. Beceri öğrenme alanında ise bilimsel süreç becerileri sonrasında yaratıcılık en çok araştırılan beceriler arasında yer almıştır. Duyuş öğrenme alanı ise ikinci sırada gelmektedir ve bu alanda en çok STEM öğretimi, yönelim, farkındalık ve öz yeterlik konuları üzerinde araştırma yapılmıştır. Bilgi öğrenme alanı ise diğer alanlara kıyasla daha az araştırılmıştır. Araştırma da ulaşılan bu sonuçlara paralel olarak Erol ve Erol (2022), erken çocuklukta STEM eğitimi araştırma eğilimleri başlığı altında yaptığı araştırma da en çok beceri öğrenme alanı bilimsel süreç becerilerine etkisi araştırıldığı görülmüştür olup araştırmada elde edilen bulgularla tutarlıdır.

Öneriler

Bu çalışmanın sonuçları doğrultusunda, aşağıda yer alan öneriler sunulabilir;

1. Okul öncesinde STEM alanında daha derinlemesine bilgi elde edilmek ve inceleme yapılmak isteniyorsa nitel yöntemler ile de araştırmaların yapılmasının teşvik edilmesi,
2. Özellikle STEM alanında yapılan lisansüstü çalışmaların ortaokul düzeyinde olduğu görülmekte, okul öncesi dönemde yapılan çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir. Bu sebepten özellikle küçük yaştan itibaren kazanılan STEM becerilerinin ileriki yaşlarda önemli rol oynadığı düşünüldüğünde, okul öncesi dönemde STEM araştırmalarına ağırlık verilmesinin gerekliliği,
3. Tez çalışmaları 24 farklı üniversitede gerçekleştirilmiş olsa bile STEM eğitiminin ülke genelindeki yaygınlığının önemi açısından, diğer üniversitelerde de STEM alanında

yapılan araştırmaların sayısının artırılması,

4. Çalışmaların çoğunluğu sosyal bilimler ve eğitim bilimleri enstitülerinde gerçekleştirilmiştir. STEM alanının disiplinler arası bir yaklaşım olduğu dūřünüldüęünde mühendislik STEM alanı içerisine girmektedir. Bu yüzden özellikle STEM alanında yapılan çalışmaların mühendislik bilim dallarında da yapılmasının teşviki önerilebilir.

Kaynakça

- Akbuğa, S. (2018). *Okul öncesi eğitimin ilkokula hazırlama düzeyinin okul öncesi ve sınıf öğretmenleri tarafından değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Akgündüz, D., & Akpınar, B. C. (2018). Okul öncesi eğitiminde fen eğitimi temelinde gerçekleştirilen STEM uygulamalarının öğrenci, öğretmen ve veli açısından değerlendirilmesi. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, 32(1), 1-26.
- Akgündüz, D., vd. (2015). STEM Eğitimi Türkiye Raporu: Günün modası mı yoksa gereksinim mi? *İstanbul Üniversitesi: STEM Merkezi ve Eğitim Fakültesi*. Erişim Adresi <https://www.aydin.edu.tr/tr/akademik/fakulteler/egitim/Documents/STEM%20E%20C4%9Fitimi%20T%C3%BCrkiye%20Raporu.pdf>.
- Akman, B., Üstün, E. ve Güler, T. (2006). 6 yaş çocuklarının bilim süreçlerini kullanma yetenekleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2003(24), 11-14.
- Altunel, M. (2018). STEM Eğitimi ve Türkiye: Fırsatlar ve Riskler. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, 1-7.
- Behram, M. (2019). *STEM eğitimin okul öncesi dönemi öğrencilerinin bilimsel süreç becerilerine etkisinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Blackley S., & Howell J. (2015). A STEM narrative. 15 years in the making. *Australian Journal of Teacher Education*, 40(7), 102-112.
- Breckler, S. J. (2007). "S" for science. (2023, 10 Mayıs). Retrieved from: <https://www.apa.org/monitor/sep07/sd>.
- Brenneman, K. (2011). Assessment for preschool science learning and learning environments. *Early Childhood Research ve Practice*, 13(1), 1-20.
- Bursa, E. (2022). *Sorgulama temelli STEM etkinlikleri ile fen öğretiminin okul öncesi öğrencilerinin bilimsel süreç becerilerine olan etkileri* (Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.

- Büyüктаşkapu, S. (2010). *6 yaş çocuklarının bilimsel süreç becerilerini geliştirmeye yönelik yapılandırmacı yaklaşıma dayalı bir bilim öğretimi programı* (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Cinkılıç, H. (2009). *Okul öncesi eğitimin ilköğretim 1. Sınıf öğrencilerinin okul olgunluğuna etkisinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Çepni, S. (2018). *Kuramdan Uygulamaya STEM Eğitimi*. (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Çorlu, M. A., vd. (2012, 27 Haziran). *Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik (BTMM) Eğitimi: Disiplinlerarası Çalışmalar ve Etkileşimler*. Sözlü bildiri. X. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Kongresi, Niğde.
- Dönmez, F., & Azizoğlu, N. (2010). Meslek liselerindeki öğrencilerin bilimsel süreç beceri düzeylerinin incelenmesi: *Balıkesir örneği*. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 4(2), 79-109.
- Erol, A., & Erol, M. (2022). Türkiye’de erken çocuklukta STEM eğitimi: Araştırmalarda eğilimler. *Yaşadıkça Eğitim*, 36(3), 590-609.
- Gonzalez, H. B., & Kuenzi, J. J. (2012). Science, technology, engineering and mathematics (STEM) education: A Primer. *Congressional Research Service*, 1-38.
- Keleşoğlu, S., & Kalaycı, N. (2017). Dördüncü sanayi devriminin eşliğinde yaratıcılık, inovasyon ve eğitim ilişkisi, *Yaratıcı Drama Dergisi*, 1(12), 69-86.
- Koç A. (2019). *Okul öncesi ve temel fen eğitimde robotik destekli ve basit malzemelerle yapılan STEM uygulamalarının karşılaştırılması* (Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- MEB (2013). Okul Öncesi Eğitimi Programı. (2023, 4 Mayıs). Erişim adresi: <https://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/ooproram.pdf>.
- MEB (2015). PISA 2015 Ulusal Raporu. (2016). (2023, 10 Mayıs). Erişim adresi: <http://pisa.meb.gov.tr/www/raporlar/icerik/5>.
- MEB (2018). PISA 2018 Türkiye Ön Raporu (2019). (2023, 1 Mayıs). Erişim adresi: http://pisa.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_05/15170226_PISA_2018_Turkiye_On_Raporu.pdf.
- MEB (2019). TIMSS 2019 Türkiye Ön Raporu (2020). (2023, 2 Mayıs). Erişim adresi: https://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_12/10173505_No15_TIMSS_2019_Turkiye_On_Raporu_Guncel.pdf.

- Morrison, J. (2006). TIES STEM education monograph series, attributes of STEM education. *Baltimore, MD: TIES*, 2(5), 1-7.
- Öcal, S. (2018). *Okul öncesi eğitime devam eden 60-66 ay çocuklarına yönelik geliştirilen STEM programının çocukların bilimsel süreç becerilerine etkisinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Poyraz, H. & Dere, H. (2006). *Okulöncesi Eğitimin İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sanders, M. (2009). STEM, STEM education, STEMmania. *The Technology Teacher*, 68(4), 20-26.
- TÜSİAD (2014). *STEM Alanında Eğitim Almış İşgücüne Yönelik Talep ve Beklentiler Araştırması*. (2023, 4 Mayıs). Erişim adresi: https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/download/7014_d28ffa2adda423c6d3852cc01c965993.
- TÜSİAD (2017) *2023'e Doğru Türkiye'de STEM Gereksinimi*. (2023, 15 Mayıs). Erişim adresi: <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/9735-2023-e-dog-ru-tu-rkiye-de-stem-gereksinimi>.
- Ural, O., & Ramazan, O. (2007). Türkiye'de okul öncesi eğitimin dünü ve bugünü. İçinde S. Özdemir ve H. Bacanlı (Ed), *Türkiye'de Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Sistemi Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. (s.11-14). Ankara: Türk Eğitim Derneği.
- Yavuzer, H. (2005). *Çocuğu Tanımak ve Anlamak*. Ankara: Remzi Kitapevi.
- YEĞİTEK (2016). *STEM Eğitimi Raporu*. Erişim adresi http://yegitek.meb.gov.tr/STEM_Egitimi_Raporu.pdf.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, B. (2016). *7. Sınıf Fen Bilimleri dersine entegre edilmiş Fen, Teknoloji, Mühendislik, Matematik (STEM) uygulamaları ve tam öğrenmenin etkilerinin incelenmesi* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yıldırım, B., & Altun, Y. (2015). STEM eğitim ve mühendislik uygulamalarının fen bilgisi laboratuvar dersindeki etkilerinin incelenmesi. *El-Cezeri Fen ve Mühendislik Dergisi*, 2(2), 28-40.
- Yılmaz, G., & Çepni, S. (2017). *Okul Öncesi Düzeyindeki STEM Eğitimi Araştırmalarının Tematik İçerik Analizi*. Erişim adresi <https://www.researchgate.net/publication/336617088>.

Yörükoğulları, E. (2013). Tarih öncesi çağlarda bilim ve teknoloji. İçinde E. Yörükoğulları ve E. İhsanoğlu (Ed), *Bilim ve Teknoloji Tarihi*. (s.2-27). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

YENİ NESİL ENDÜSTRİDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ

Evren Çağlarer

Kırklareli Üniversitesi – 0000-0002-1343-4751

ÖZET

İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG), Türkiye’de 2012 yılında 6331 sayılı kanunla gündeme gelse de, dünya tarihinde M.Ö. 2600’lü yıllara kadar dayanır. Antik Mısır’da, mimar, mühendis, hekim ve rahip olan İmhotep, piramitlerin inşaatında çalışan kölelerin sakatlıkları ve iş kazası sonucu ölümleri konusunda tespitler yapmıştır. Sanayi devrimi ve sonrasındaki dönemle çalışanlar ve işyeri kavramları oluşmuş, böylelikle iş sağlığı güvenliği kavramı, yasa norm ve direktiflerle belirlenmeye başlamıştır.

Sanayi devrimlerinin sayılarındaki artış gibi, endüstriyel alanda da, ürün ve hizmetlerde çeşitlilik artmaya başlamıştır. Bugün yapay zekanın kullanılmaya başlamasıyla Endüstri 6.0 kavramı da göz önüne serilmiştir. Endüstri 6.0, iş sağlığı ve güvenliği alanındaki birçok uygulamada yeni olanaklar sağlamaktadır. Örneğin, işletmelerde kullanılan sensörler sayesinde, çalışanların sağlık durumları ve çalışma koşulları takip edilebilir, ya da robotik sistemler sayesinde tehlikeli işler insan yerine robotlar tarafından yapılabilmektedir. Bununla birlikte, bu teknolojilerin kullanımı sırasında ortaya çıkabilecek risklerin ve önlemlerin alınması gerekmektedir. Endüstri 6.0’da risk analizi metodolojileri, geleneksel yöntemlerden farklı olarak daha kapsamlı ve veri odaklı bir şekilde uygulanabilir. Bulanık, çok kriterli ve ya çok nitelikli karar algoritmaları sayesinde, olası hatalar veya arızalar önceden tahmin edilebilmekte, önleyici bakım işlemleri etkili bir şekilde planlanabilmekte ve üretim süreçleri daha az kesintiye uğramaktadır. Ayrıca, personel eğitimi, sağlıklı çalışma ve ergonomi, risk etmenlerin bertarafı etkin şekilde kullanılabilir.

Bu çalışmada; İş Sağlığı ve Güvenliğinin temel görevleri olan, iş yerindeki riskleri belirlemek ve değerlendirmesi, riskleri azaltmak veya ortadan kaldırmak için gerekli önlemleri alınması, iş kazalarını ve meslek hastalıklarını önlenmesi, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili eğitimler verilmesi gibi pek çok konuda Endüstri 6.0’a uygun düzenlemeler önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler : İş Sağlığı ve Güvenliği, Endüstri 6.0, İsg Eğitimleri, Risk Analizi

OSMANLI TARİHİNDE “KARDEŞ KATLI” KAVRAMI HAKKINDA

Doç. Dr. Sevinç RUİNTAN

Bakü Devlet Üniversitesi - ORCID ID: 0000-0002-8211-1577

ÖZET

"İmparatorlukların sonunu getiren savaş" olarak da adlandırılan Birinci Dünya Harbi ve ardından gelen Türkiye Türkleri'nin Milli Mücadele Savaşı, Devlet-i Aliye-i Osmaniyye'de de rejim değişikliği -Saltanatın kaldırılması ve Cumhuriyet'in ilanı- sonuçlandı. Cumhuriyet kuruculuğunun ilk yıllarında hayatın her alanında olduğu gibi Tarih yazımında da bir çok islahatlar hayata geçirildi. Bu yeniliklerde olumlu olarak değerlendirebileceğimiz pek çok hususun yanı sıra artık var olmayan Saltanat tarihine “üvey”, önyargılı bir yaklaşım olduğunu, hatta ne yazık ki, günümüzde bile Osmanlı tarihi üzerine böyle çalışmaların yazılmağa devam etmekte olduğunu da qeyd etmeliyiz. Böyle meselelere yeri geldikçe aydınlık getirilmesini gerekli bildiğimizden, hazırlanan çalışmada Osmanlı veraset sisteminde “kardeş katli” kavramı ele alınacak, aynı zamanda diğer millet ve devletlerin tarihlerinden de paraleller getirilerek açıklanmasına çalışılacaktır.

Kardeş katli,

- sadece Osmanlı tarihinde değil, Bizans, İran, Arap ve diğer Türk devletlerinin tarihinde de yaşanmıştır¹;
- mevcutluğunun ilk devrlerinde Osmanlı veraset sistemi eski türk adetleriyle bağlı olmuştur².
- XV.yüzyılda, Fetret dönemi (1402-1413) olaylarının bir daha tekrarlanmaması amacıyla Fatih Sultan Mehmet (1444-1446/1451-1481) "Devletin bekası ve Nizam-ı Alem için kardeş katli vaciptir" deyerek bu prensipi Osmanlı'nın ilk Anayasal düzenlemesi olarak bilinen "Fatih Kanunnamesi"nde (1477-1481) yasallaştırmıştır.
- Sultan I.Ahmed döneminde (1603-1617) kaldırılmıştır.

Avusturyalı tarihçi-orientalist J.Hammer-Purgstall, kardeş katlinin sadece Padişahların erkek kardeşlerine değil, aynı zamanda erkek ve kız kardeşlerinin oğullarına, torunlarına da uygulandığına dikkat çekiyor; "Kanunname"de Padişahların çocuklarının adına yer verilmemesinin nedenini "onların doğduklarında göbekleri bağlanmaksızın idama mahkum edilmeleri" ile açıklıyor³. Türkiyeli araştırmacı Osman Turan, Padişahlar gibi halkın da kardeş

¹ Dr.Mehmet Akman. Osmanlı Devletinde Kardeş Katli. Birinci Basım. İstanbul, Eren Yayıncılık, 1997, s.20-23, 33-36; Joseph von Hammer, Büyük Osmanlı Tarihi. Cilt 3. s.207. -

<https://hacikaanonaran1.files.wordpress.com/2014/12/cilt3.pdf>, Osman Turan. Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi. Türk Dünya Nizamının Milli, İslami ve İnsani Esasları. 18.Basım. İstanbul, Ötügen, 2009, s.243-244.

² Əsməd Muxtarova. Türk xalqlarının dövlətçilik tarixi (qədim dövr və orta əsrlər). Bakı, Adiloğlu, 2002, 135 s.

³ Joseph von Hammer, a.g.e., s.208.

katlini gerekli durumlarda kabul edilebilir bulunduğunu bildirir⁴. Bu prensip, amacı her ne kadar taht entrikalarını önlemek olsa da ne yazık ki beraberinde "öldürülme korkusunu" Şehzadelerin hayatlarının bir parçası haline getirmiştir. Dr.Mehmet Akman'a göre, Osmanlı tarihinde farklı sebeplerden 61 hanedendahili katl vakasına (babanın oğlunu idam ettirdiği -4; kardeşin kardeşini öldürttüğü -35; amcanın yeğenini katlettirdiği -12; yeğenin amcasını öldürdüğü -3; dedenin torununu öldürdüğü -6; bazı verilere göre oğulun babasını öldürdüğü -1) rastlanmaktadır. Aynı zamanda kaynaklar tarafından doğrulanmayan başka katllerin olduğu hakta bilgilerin de olduğu qeyd edilmektedir⁵.

Sonda, Prof. İlber Ortaylı'nın haklı olarak söylediği "Osmanlı hükümdarının kardeş sevgisi ve toleransının sınırlı olması gerekir"⁶ sözlerinden de yola çıkarak, tarihsel olay ve kavramlar'ın modernize edilmeden, meydana geldikleri mekan ve zaman çerçevesinde, "neden-sonuç" ilişkileri belirlenerek incelenmeli olduğunu bir daha dikkata çatdırmağı lazım bilirik.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Veraset Sistemi, Fatih Kanunnamesi, Kardeş Katli.

⁴ Osman Turan, a.g.e., s.244.

⁵ Dr.Mehmet Akman, a.g.e., s.39-42.

⁶ "Şark'ın Senyori Fatih" / "Fatih ve Edirne" konferansında Prof. İlber Ortaylı'nın konuşması / Gündem Edirne, 31.03.2018. - <https://www.gundemedirne.com/-sarkin-senyori-fatih/1134/>

TÜRK DİLİ KONTAKTLARI

Prof.Dr. Həcər Hüseynova
Azərbaycan Dövlət Pedagoji Universiteti,
Filologiya fakültesi,
<https://orcid.org/0000-0002-3223-427X>

XÜLASƏ

Dünyanın bir çox dillərində türk mənşəli sözlər var. Yunan, ingilis, fransız, rus və başqa dillərdə türk mənşəli sözlər var. Bu xüsusiyyət türklərin tarixən bir çox qədim xalqlarla ictimai-siyasi-mədəni əlaqələr qurduğunu, bəzi hallarda onlara yaxın ərazilərdə məskunlaşdıqlarını deməyə əsas verir. Bu zaman təmasda olan xalqlardan birinin bir dildən başqa bir dilə söz ötürməsi mümkündür. Rus türkoloqu N.A.Baskakovun "Türk mənşəli rus soyadları" əsərində 300 rus nəslinin əslində türk mənşəli olduğu deyilir. Hətta alimin özünün də türk əsilli olduğu bildirilir. Baskakov "İqor alayı haqqında dastan/İqor Polk"da da türk leksikonunu öyrənmişdir. Tatar alimi A.H.Xalikov rus dilində türkcə sözlərin 500-dən çox olduğunu bildirmişdir. "Rus kimi tanınan beş yüz türk-bolqar-tatar mənşəli nəsil" kitabında rus olduğu qəbul edilən beş yüz soyad müəyyən etmişdir. Azərbaycan İ.Cəfərsöylü "Ruslar sülaləsində türklər" kitabında türklərin və rus nəsilləri kimi tanınan türk nəsillərinin mənşəyi haqqında məlumat vermişdir.

Ç.Aytmatovun (qırğız yazıçısı) fikrincə, rus sözlərinin üçdə biri türk sözləridir. Ancaq Baymirzə Hayit dediyi kimi, əsas məsələ rus dilində türkcə sözlərin çox olması deyil. Əsas məsələ rus dilində önəmli sözlərin türkcə ifadə olunmasıdır. Yunanlardan əvvəl Yunanıstanda qeyri-hind dilinin olmadığı fikri - Avropa mənşəli. Qədim dövrlərdə dilçilər belə bir fikri qəbul edirdilər ki, burada hind-Avropa dilində danışa bilməyən insanlar var.

Yunanıstan ərazisində ən qədim insanların traklar olduğu güman edilir və onlar əvvəlcə həl-luvilər, sonra isə yunanlar tərəfindən dil assimilyasiyasına məruz qalırlar. Qədim Skandinaviya mənbələrində prototürklərin qərb qoluna aid trakların qədim yunan dilində türk mənşəli olması erkən türk onomastikasında deyil, mənşəyi mübahisəli sayılan substratların köməyi ilə müəyyən edilə bilər.

Açar sözlər: dil, təmas, türk, yunan, söz, etnos

TURKISH LANGUAGE CONTACTS

Summary

In many languages of the world there are words of Turkish origin. There are words of Turkish origin in Greek, English, French, Russian and other languages. This feature gives reason to say that Turks have historically established socio-political-cultural relations with many ancient peoples, and in some cases they settled in the territories near them. At this time, it is possible for one of the peoples in contact to pass a word from one language to another. Russian turkologist N.A.Baskakov's work "Russian surnames of Turkish origin" where it is said that 300 russian generations are actually of Turkish origin. It is even said that the scientist himself is of Turkish origin. Baskakov studied the Turkic lexicon in the "saga about Igor Regiment/Igor Polk" too. Tatar scientist A.H. Khalikov said that Turkish words in Russian are more than 500. In the book"

Five hundred Turkic-Bulgarian-tatar-origin generation known as russian", he identified five hundred surnames which were accepted to be Russian. In addition, in Azerbaijan in his book “Turks in the dynasty of Russians” I.Jafarsoylu gave information about the origin of the Turks and Turkish generations known as Russian generations.

According to Chingiz Aytmatov (Kyrgyz writer), a third of Russian words are Turkish words. However, as Baymirza Hayit said, the main issue is not that there are many Turkish words in Russian. The main issue is that in Russian important words are expressed in Turkish. The idea that before the Greeks in Greece there was no language of non-Indo - European origin. In ancient times, linguists accepted the idea that there were people who did not speak Indo-European language here. Probably, tracs in Ellada up to 2500, . Het-luvis between 2500- 1600 BC, Greeks have settled since 1600 . On the territory of Greece, it is assumed that the oldest people are traks, and they are first exposed to language assimilation by het-luvis, and then by the Greeks. In ancient Scandinavian sources, the belonging of the traks to the western arm of the prototurks was considered to be of Turkish origin in ancient Greek, not in early Turkish onomastics, but with the help of substrates, the origin of which was considered controversial, but Turkish origin can be determined.

Keywords: language, contact, Turkish, Greek, word, ethnos ...

TÜRKÇE İLETİŞİM

Özet

Dünyanın pek çok dilinde Türkçe kökenli kelimeler vardır. Yunan, İngiliz, Fransız, Rus ve diğer dillerde Türkçe kökenli kelimeler vardır. Bu özellik, Türklerin tarihsel olarak birçok eski halkla sosyo-politik-kültürel ilişkiler kurduklarını ve bazı durumlarda yakınlarındaki bölgelere yerleştiklerini söylemek için sebep vermektedir. Şu anda, temas halindeki insanların dilinden, bir dilden diğerine kelimeler geçmesi mümkündür. Rus Türkolog N.A. Baskakov'un "Türk kökenli Rus soyadı" adlı eserinde, 300 Rus neslinin aslında Türk kökenli olduğu söyleniyor. Hatta bilim insanının kendisinin de Türk kökenli olduğu söyleniyor. Baskakov, "Igor Alayı hakkında destan // Igor Polku"nun sözlüğünde Türkçe kelimeleri inceledi. Tatar bilim adamı A.H. Khalikov, Rus dilinde Türkçe kelimelerin 500'den fazla olduğunu söyledi. "Rusça olarak bilinen beş yüz Türk-Bulgar-tatar kökenli nesil" kitabında, Rusça kabul edilen beş yüz soyadın türk kökenli olduğunu belirledi. Azerbaycanda I. Jafersoylu “Rus hanedanındaki Türkler” adlı kitabında Türklerin etnik kökü ve Rusların soykökünde Türk kuşakları hakkında bilgi verdi.

Chingiz Aytmatov'a göre (Kırgız yazarı) Rusça kelimelerin üçte biri Türkçe kelimelerdir. Baymirza Hayit'in söylediği gibi, asıl mesele Rusça'da çok fazla Türkçe kelime olması değil, asıl mesele Rusça'da önemli kelimelerin Türk kelimeleri olarak ifade edilmesidir. Yunanistan'daki Yunanlılardan önce Hint-Avrupa kökenli olmayan bir dilin olmadığı fikri olmuştur. Eski zamanlarda dilbilimcileri burada Hint-Avrupa dilini konuşmayan insanlar olduğu fikrini kabul ettiler. Muhtemelen, 2500-cü yıla kadar Ellada traklar yaşamışlar. Hetluvililer, m.ö. 2500-1600-cı yıllar arasında şu bölgede meskunlaşmış, yunanlılar ise m.ö.1600'den beri şuraya yerleşmiştir. Yunanistan topraklarında, en eski etnosların traklar olduğu ve önce het-luvililer ve sonra Yunanlılar tarafından dil asimilasyonuna maruz kaldığı varsayılmaktadır. Eski İskandinav

kaynaklarında, türk kökenli trakların protokollerin batı koluna ait olması, erken Türk onomastikasında değil, eski Yunancada kökeni tartışmalı kabul edilen, ama substratların yardımıyla, eski Yunanca'da Türk kökenli olması kabul edilen kelimeler vardır.

Anahtar Kelimeler: dil, iletişim, Türkçe, Yunanca, kelime, etnos ...

Giriş:

Dünyanın bir çok dillerində türk mənşəli sözlər var. Bu xüsusiyyət türklərin tarixən bir çox qədim xalqlarla ictimai-siyasi-mədəni ilişkiler qurduğunu, bəzi hallarda onlara yaxın coğrafiyalarda məskunlaşdıqlarını deməyə əsas verir. Bu zaman təmasda olan xalqlardan birinin bir dildən başqa bir dilə söz ötürməsi mümkündür. Rus türkoloqu N.A.Baskakovun “Türk mənşəli rus soyadları” əsərində 300 rus nəslinin əslində türk mənşəli olduğu deyilir. Hətta alimin özünün də türk əsilli olduğu bildirilir. Baskakov “İqor alayı haqqında dastan//İqor Polk”da da türk leksikonunu öyrənmişdir.

Tatar alimi A.H.Xalikov rus dilində türkcə sözlərin 500-dən çox olduğunu bildirmişdir.“Rus kimi tanınan beş yüz türk-bolqar-tatar mənşəli nəsil” kitabında rus olduğu qəbul edilən beş yüz soyad müəyyən etmişdir. Azərbaycan İ.Cəfərsöylü “Rusların sülaləsində türklər” kitabında türklərin və rus nəsiləri kimi tanınan türk nəsilələrinin mənşəyi haqqında məlumat vermişdir.

Yalnız rus dilində deyil, bir çox dünya dillərində türk mənşəli sözlər vardır. İnkişaf etmiş qədim dillərin digər dillərə təsiri danılmazdır. Biz keçən məqalədə Rus dilindəki türk sözlərindən bəhs etmişdik. Bugünkü məqələmizdə erməni dilindəki türk sözlərindən bəhs edəcəyik. Ümumiyyətlə deyə bilərik ki, erməni dili Azərbaycan-türk dilinin hesabına yaşamaqdadır. Hələ orta əsrlərdə erməni edebi dilində minlərlə türk mənşəli sözün olduğunu tədqiqatçılar qeyd etmişlər. Bilim adamlarının fikrincə, erməni şairləri şeir yazarkən qafiyə sözlər tapmadıqda türk sözlərindən istifadə etmişlər.

Məlumdur ki, 200-300 il öncəyə baxdıqda, bir çox dillərin heç yazı mədəniyyəti, dastan yaradıcılığı olmadığını şahidi oluruq. Lakin türklərə məxsus olan yazılı abidələrin tarixi minillərlə ölçülür. Bu fikri islamaqədərki və islamdan sonra yaranan ortağ türk dastanlarını nümunə göstərə bilərik:

1)İslamaqədərki dastanlar: Yaradılış, Alp ər Tonqa, Xalac və s. 2)İslamdan sonrakı dastanlar: Manas, Çingiznamə, Satuq Buğra xan, Kitabı-Dədə Qorqud.

Bu dastanlar həm tarixinə, həm də Həcminə görə, formalaşdıqları əraziyə görə bir-birindən fərqlənir. İsladan öncəki dastanlar sayca çox, lakin həcminə görə kiçikdir. İslamdan sonrakı dastanlar isə sayca az, həcm etibarilə böyükdür. Eyni zamanda İslamdansonrakı dastanların üçü Orta Asiyada yaranmış, biri- “Kitabi Dədə Qorqud” isə Qafqazda yaranmışdır.

Bütün bunları nəzərə alaraq deyə bilərik ki, türklərin əlifbası, yazı mədəniyyətinin tarixi kökləri daha qədim dövrlərə gedib çıxır və dünya dillərinin inkişafına da geniş şəkildə təsir etmişdir.

Girişdən aydın oldu ki, erməni dilində də türk mənşəli sözlər çoxdur. Erməni [aşuqların](#) istifadə etdiyi danışiq dili türk və fars sözlərindən ibarət olmuşdur [7. p.135].

Erməni dilçilərinin əsərlərində XV-XIX əsrlərdə ermənicə yazılı mənbələrdə təxminən 4200 türk mənşəli söz aşkarlamışdır. Bu türkcə mənşəli sözlərin bəziləri bunlar idi: bayatı, başluğ (başlık), bek (bey), biz, bostan, bostancı, debağ, talan, gacag (kaçak), nal, nalband, çıban, tolma

(dolma), bozbaş, oba, ana, ata, eziz (aziz), gapı, gesd (kasd), gız (kız), yeası (yiyesi), helal, haram, ağ, ağa, el, ilan, damga, donguz (domuz) və s..

Türk Dil Qurumu tərəfindən yayımlanmış bir əsərdə göstərilmiş, erməni dilindəki bəzi türk mənşəli sözləri bunlardır: acı, aşık, boş, bütün, cenk, civar, çalgı, çolak, derbeder, durgun, eşik, folluk, fulya, göç, kamin, hatun, işik, ehtaç, istek, candarma, kafadar, kogan, leken, lezet, mani, misafir, neçe, nutk, oturak, oya, ös, örtü, paşa, pişgin, irica, silik, irişvet, saygı, şaşkın, şimdik, teyze, uçurma, ügez, üzüm, vazzal, veran, yarlax, zampara, zeybek [8].

Dünya dilləri arasında türkmənşəli sözlərin ən çox yer aldığı dillər erməni (təxminən 5000 söz) və serb-xorvat (təxminən 9000 söz) dilləridir. Erməni dilinin lüğət tərkibində beş minə qədər türk sözü vardır. Həmçinin erməni dilin onomastik leksikasının antroponimik sistemə nəzər saldıqda bir çox adlar və soyadlarının da məhz türk kökənli olduğu ortaya çıxır. Məsələn: Armen, Aran, Dəmirçiyan, Köçəryan, Dumanyan, Sundukyan, Nalbandyan və s. Aydınır ki, xalqlar və dillər arasında qarşılıqlı əlaqə ta qədim zamanlardan bu günə qədər olmuş və olmaqdadır. Lakin bir dildə digər bir dildən keçmiş sözlərin həddindən artıq çox olmasını nə qonşuluq, nə iqtisadi, nə də digər səbəblərlə əlaqəndirmək doğru olmaz. Erməni dilində türk sözlərinin kəmiyyət çoxluğu onunla əlaqədardır ki, bu gün erməni kimi tanıdığımız xalqın etnik tərkibinin əsasını qırpaq türklərindən olan ermənlər təşkil edir (əsl adı hay olan bu xalq qırpaq ermənlərlə qarışdıqdan sonra erməni adlanmağa başladığı artıq bir çox tədqiqatçılar tərəfindən elmi faktlar əsasında sübut edilmişdir) və eramızın XIII-XVII yüzilliklərində Qara dənizin şimal ərəzilərinə yaşayan qırpaq ermənlərin dili məhz türk dili idi.

Qədim tarixə, inkişaf etmiş dil sistemə malik olan türk dilləri də zaman-zaman digər dünya dillərinə təsir etmiş, həmin dillərin lüğət tərkibinin zənginləşməsində mühüm rol oynamışdır. Əksər dillərdə türkmənşəli sözlərin mövcudluğu buna əyani sübutdur. Türk dili qədim dillərdən hesab edilir.

Hazırda dünyanın bir sıra ölkələrində: Azərbaycan, Türkiyə, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Türkmənistan, Başqırdıstan, Tuva, Tatarıstan, Moldaviya, Çuvaşstan, Yakutiya, Dağlıq Altay, Xakasiya, Dağıstan, İran, İraq, Əfqanıstanda yaşayan əhalinin böyük bir qismi bu dildə danışır. Türk dilləri 23 dili (Azərbaycan, türk, qaqaüz, türkmən, qazax, qırğız noqay, altay, çuvaş, qaraçay-balkar, qumuq, qarayım, tatar, qaraqalpaq, özbək, uyğur, salar, tofa, tuva, xakas, şor, yakut dilləri) ehtiva edən, 5 dil qrupundan (oğuz, qırpaq, bulqar, qarluq, tukyuy) ibarət böyük bir dil ailəsində birləşir.

Türk dilləri müxtəlif zamanlarda bir çox dünya dillərinə, məsələn: rus, ingilis, fars, alman, yunan, italyan, serb, bolqar, çin, macar, erməni və b. dillərə nüfuz etmiş, türkmənşəli sözlər bəzən forma və məzmunca mənbə dildə işləndiyi kimi, bəzən də müəyyən fonetik dəyişikliklərlə həmin dillərdə öz mövqeyini möhkəmləndirmişdir. Bu proseslər müxtəlif tarixi səbəblərdən, istilalar, qonşuluq münasibətləri, siyasi, iqtisadi və mədəni əlaqlər nəticəsində baş vermişdir. Müxtəlif tarixi dövrlərdə türk xalqları Avraziya qitəsində Hun, Göytürk, Qızıl Orda, Osmanlı, Xəzər, Teymurilər imperiyaları kimi böyük dövlətlər qurmuşlar.

Bu dövlətlərin etnik tərkibinin əsas hissəsini türk xalqları təşkil etsə də, ayrı-ayrı xalqlar, etnik qruplar da bu ərəzilərdə onlarla bərabər yaşamışlar. Tarixdən bizə məlumdur ki, hunlar I minilliyin II—IV əsrlərində Orta Asiyadan Şərqi Avropaya qədər yayılmış, Ön Qafqazda və Kırıda güclü siyasi birlik yaratmışlar. Bu birliyin tərkibinə, bir çox tədqiqatçıların fikrincə, təkcə türksoylu xalqlar deyil, onlarla yanaşı, alanlar, qotlar, macarlar və digərləri də daxil olmuş, Avropanın mərkəzinə doğru axın etmişlər. Təbiidir ki, bu xalqların bir-birinə təsiri, onlar

arasında yaranan mədəni, iqtisadi, siyasi əlaqələr dillərindən də yan ötməmişdir. Bu səbəbdən də türk dili müxtəlif dillərdə öz izini buraxmış, eyni zamanda ayrı-ayrı türk dillərində, ağız və ləhcələrində onlarla qarşılıqlı əlaqədə olan xalqların dillərinə məxsus elementlər, dil vahidləri özünə yer tapmışdır.

Eramızın ilk əsrlərində Şərqi Avropada yaşayan slavyanlar və onlarla kök birliyi olan, X əsrdə Böyük Qızıl Orda İmperiyası süquta uğradıqdan sonra tarix səhnəsində görünən rusların dilinə öncə hun, sabır, bulqar, daha sonra xəzər, oğuz, peçeneq və poloveslərin böyük təsiri olmuş, bu dillərin lüğət tərkibinə xeyli sayda türk sözləri keçmişdir.

Məşhur rus alimi Sobolevski türk və baltik dillərini slavyan dillərinin əsas mənbəyi hesab etmişdir [6, s.274]. Bəzi tədqiqatçılara görə, slavyan xalqlarından sayılan ukraynalılar kök etibarilə türklərə bağlı olmuşlar. Mənşəcə qumuq olan tədqiqatçı Murad Adcı ukraynalılar haqda yazır: “Niyə Kiyev Rusunun yerli əhalisinə ruslar yox, ukraynalılar deyirlər? Niyə ukraynalılar novqorodlulardan, voloqdalılardan yerlə göy qədər fərqlənirlər? Həm də təkcə zahirən fərqlənmirlər: paltarları, mətbəxləri, nəğmələri, rəqsləri, tikintiləri... Nəyini istəyirsiniz, alın müqayisə edin. Hər şey fərqlənir...” [1, s.37] Ukraynalıların xoxol adının türk sözü olduğunu iddia edən tədqiqatçılar həmin sözün türk dillərindəki oğul sözünün fonetik dəyişikliyə uğramış variantı kimi qəbul edib, eyni mənanı ifadə etdiyini qeyd edirlər.

Ukraynalıların dilində slavyanlardan fərqli olaraq q səsinin boğaz samiti “h” kimi tələffüz olunması da (q səsi türk dilləri üçün xarakterik deyil) bu dilin türk dilləri ilə əlaqəsini təsdiq edən başlıca cəhətlərdən biridir. Məsələn: горячий əvəzinə [горячий] deyilir. Qohum olmayan dillərdə türkmənşəli dil vahidlərinin yer almasında coğrafi areal və qonşuluq prinsipləri də mühüm rol oynayır.

Keçmişdən bu günə türklərdən rusların dilinə 2000-ə yaxın türk sözü keçmişdir. Məsələn; атаман, кочевать, лошадь, богатыр, таз, кулак, айва баклажан, арбуз.

Türklərdə belə bir deyim yaranmışdır: “Rusu kazısan, altından tatar çıxar”. Rus dilindəki rus sözlərinin sayı daha çoxdur. Çünki həmin sözlərin sırasında xüsusi adlar da vardır.

Rus soyadlarını araşdıran N.Baskakov 300-ə yaxın soyadın türk əsilli olduğunu söyləmişdir.

Ruslardakı türk soyadlarının 5 tarixi mərhələdə keçdiyini də dəqiqləşdirmişdir:

1. E.ə. I əsr – b.e. VIII əsri – qədim türk tayfaları: bulqar, xəzər, hun, sabır və b. türk tayfaları ilə qarşılıqlı münasibətdə olan slavyan tayfa birliklərinin yaranması dövrü;

2. IX – XII əsrlər – oğuz-qıpçaq tayfaları ilə qarşılıqlı əlaqələr zəminində Kiyev rus dövlətinin təşəkkülü dövrü;

3. XIII – XV əsrlər – Monqol istilasından sonra türk-qıpçaq dilinin təsiri altında rus dilinə türk sözlərinin geniş şəkildə nüfuz etdiyi dövr;

4. XVI – XX əsrin əvvəlinə qədər – ayrı-ayrı türk xalqlarının və dillərinin formalaşması, bu dillərin şərq slavyan xalqlarının dilləri ilə qarşılıqlı fəaliyyəti dövrü; 5. XX əsrin 17-ci ilində baş vermiş Oktyabr inqilabından sonra bir sıra türk xalqlarının Rusiyanın hakimiyyəti altına keçməsi ilə onların yeni sosial şəraitdə bir-biri ilə və rus dili ilə qarşılıqlı münasibəti dövrü [5, s.13]. Rus dilində bəzi türk sözləri loru anlamında, təhqir məqamında işlənmişdir, bu da onların türkləri

sevmədiyinin nəticəsi olmuşdur. Məsələn: “ağıldan kəm” mənasında birinə “durak” deyirlər ki, bu turok//turk//türk sözünün fonetik dəyişməsidir. Ruslar Volqa çayına “Voloç” demiş, bu ərazidə yaşayan türklərə mənfi münasibətlərini svoloç sözündə (yəni Voloçdan olan, yəni türk) ifadə etmişlər. Həmin sözün də mənası “yaramaz, axmaq” mənalarını ifadə edir. Bu kimi sözlərdən başqa, rus dilində “tovariş, izba, karaul, çertyoj, loşad, serqi və s.” sözlər də türk mənşəlidir.

Dünya dilləri arasında türkmənşəli sözlərin ən çox yer aldığı dillər erməni (təxminən 5000 söz) və serb-xorvat (təxminən 9000 söz) dilləridir. Erməni dilinin lüğət tərkibində beş minə qədər türk sözü vardır. Həmçinin erməni dilin onomastik leksikasının antroponimik sistemində nəzər saldıqda bir çox adlar və soyadlarının da məhz türk kökənli olduğu ortaya çıxır. Məsələn; Armen, Aran, Dəmirçiyən, Köçəryan və s.

Nəticə (sonuç):

Hazırda bütün dünyada ədəbiyyat, mədəniyyət, əlifba, yazı yaratmış türk xalqlarının minillik keçmişinə xor baxanlara cavab vermək üçün deməliyik ki, indi 250 milyona qədər insan bu dildə danışır. Doğma türk dilində. Dünyada iyirmi üç müasir türk dili var. Dünyada qəbul edilən yeddi türk dövləti var: Türkiyə, Azərbaycan, Türkmənistan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Özbəkistan, KKTC. Bu sıraya Macarıstan da daxil edilir, hələ özgürlüyünü qazana bilməyən digər türk xalqları da daxil ediləcək.

Qeyd edək ki, müxtəlif əlaqələr nəticəsində türk dilinə də digər dillərdən sözlər daxil olmuşdur. Bu, qaçılmazdır. Lakin həmin sözlər türk etnoslarının dilini dəyişdirə bilməmişdir. Məqalədən aldığımız əsas nəticə ondan ibarətdir ki, əcnəbi dillərdə işlənən türk kökənli sözlərin geniş araşdırılmasına ehtiyac vardır.

KAYNAKLAR

1. Adcı M. Türk və dünya: munis tariximiz. Bakı: KitabKlubu.org, 2017, 290 s.
2. Eren H. Bulgarlar ve Türk dili. Bulgaristanda Türk Varlığı. Ankara: TTK Yayınları, 1985, 173. s.
3. Karaağaç G. Türkce verintiler sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2008, 957 s.
4. Kakuk S. Macar dilinde Osmanlı-Türk unsurları. Bilimsel Bildiriler 1972, Ankara: TDK Yayınları, 1975, 209 s.
5. Баскаков Н. А. О тюркских лексических заимствованиях в русском языке // Советская тюркология, № 4. М., 1983, с.13-18
6. Соболевский А. И. (1924) Русско-скифские этюды. Ленинград: Рос. Гос. Акад. тип., 1924, 332 s.
- 7.Э.Г.Туманян. Очерки исторического развития падежных форм новоармянского литературного языка: восточноармянский вариант литературного языка, по материалам памятников XVII-XX веков. — Издательство Академии наук СССР, 1962. — Р. 135
- 8.Öztürk, Abdulkadir. "Türk-Ermeni İlişkilerinde Dil". Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi (türkçə). 1 (1). 2011: 81–87. 2021-08-15 tarixində arxivləşdirilib. İstifadə tarixi: 15 avqust 2021.

AZƏRBAYCAN VƏ AVROPA İTTİFAQI SİYASİ-İQTİSADİ ƏLAQƏLƏRİ

Dos. Yeganə Əliyeva

Milli Müdafiə Universiteti, Hərbi Elmi Tədqiqatlar İnstitutu

Orcid ID: 0000-0987-2346-369X

XÜLASƏ

Hazırda beynəlxalq səviyyədə bir çox iqtisadi təşkilatlar mövcuddur. Bu təşkilatların əsas məqsədi üzv dövlətlər arasında səmərəli və effektiv iqtisadi əlaqələrin qurulmasına nail olmaqdır. Xarici iqtisadi əlaqələrin qurulmasında Avropa İttifaqının rolu böyükdür. Avropa dövlətləri ilə münasibətlərin qurulmasına təsir edən başlıca amillər Azərbaycanın coğrafi- siyasi mövqeyi, Avropa məkanına inteqrasiya proseslərində, qitənin enerji təhlükəsizliyinin təminatında iştirakı, Qarabağ münaqişəsinin həlli səyləri, demokratiyanın inkişafı sahəsində çoxtərəfli əməkdaşlıq və s. olmuşdur.

1993-cü ildən etibarən Azərbaycan Avropa İttifaqı ilə münasibətlərdə maraqlı olduğunu bəyan etmiş və bu qurumla müxtəlif sahələrdə əlaqələr qurmağa başlamışdır.

Son illər Azərbaycanın Avropa İttifaqı ilə əməkdaşlığının prioritet istiqamətlərinin araşdırılması və təhlil edilməsi aktual mövzulardan olmuşdur. Xarici ölkələrlə iqtisadi əməkdaşlıq Azərbaycanın milli iqtisadiyyatının çoxşahəli inkişafını təmin etmək üçün böyük üstünlüklər verir. Məhz buna görə Azərbaycanın milli iqtisadiyyatının formalaşması şəraitində xarici ölkələrlə qarşılıqlı iqtisadi əlaqələr və əlaqələrin inkişafı böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Müasir dövrdə ölkəmiz Avropa İttifaqı ilə münasibətlərində ikitərəfli əlaqələrə üstünlük verir. Aİ-nin regional layihələrində iştirak etməklə yanaşı, Cənubi Qafqazdakı ümumi iqtisadi tərəqqidəki payına görə lider dövlət olan Azərbaycan Avropa İttifaqının xarici əlaqələrində müəyyən mövqe tutmağa çalışır. Odur ki, Azərbaycan dövləti Avropa İttifaqı ilə ikitərəfli əlaqələrin yeni formatlarını yaradır, onunla yaxınlaşmaq üçün zəruri olan bütün təsisatları inkişaf etdirərək İttifaqın ümumavropa iqtisadi, siyasi və təhlükəsizlik məkanına inteqrasiya olunmaq istəyini nümayiş etdirir.

Azərbaycanın regiondakı tranzit mövqeyi, Avropa və Asiyanın quru və hava nəqliyyatı yollarının kəsişməsində yerləşməsi, eləcə də Avrasiyanın nəqliyyat qovşağı rolunu oynaması ölkəni Avropa İttifaqı üçün cəlbedici edən faktorlardır.

Açar sözlər: Avropa İttifaqı, tərəfdaşlıq, saziş, siyasi dialoq, qanunvericilik, Qonşuluq Siyasəti, dostluq, rəqabət, beynəlxalq siyasət.

POLITICAL AND ECONOMIC RELATIONS BETWEEN AZERBAIJAN AND THE EUROPEAN UNION

SUMMARY

There are many economic organizations at the international level. The main goal of these organizations is to achieve efficient and effective economic relations between member states. The role of the European Union is also important in the establishment of foreign economic

relations. The main factors affecting the establishment of relations with European countries are the geographical and political position of Azerbaijan, participation in the processes of integration into the European space, ensuring the energy security of the continent, efforts to resolve the Karabakh conflict, multilateral cooperation in the field of democracy development, etc. was.

Azerbaijan has declared its interest in relations with the European Union and has started to establish relations with this institution in various fields.

In recent years, researching and analyzing the priority directions of Azerbaijan's cooperation with the European Union has been one of the topical issues. Economic cooperation with foreign countries gives great advantages to ensure the multifaceted development of the national economy of Azerbaijan. That is why, in the conditions of the formation of the national economy of Azerbaijan, mutual economic relations with foreign countries and the development of these relations are of great importance.

In modern times, our country prefers more bilateral relations in its relations with the European Union in accordance with its foreign priorities. In addition to participating in the regional projects of the European Union, Azerbaijan, which is a leading country due to its share in the overall economic progress of the South Caucasus, is trying to take a certain position in the foreign relations of the European Union. Therefore, the state of Azerbaijan is creating new formats of bilateral relations with the European Union, developing all institutions necessary for rapprochement with it, and demonstrating its desire to be integrated into the European economic.

Azerbaijan's transit position in the region, its location at the intersection of land and air transport routes of Europe and Asia, as well as its role as a transport hub of Eurasia are the factors that make the country attractive for the European Union.

Keywords: European Union, partnership, cooperation, agreement, political dialogue, legislation, European Neighborhood Policy, friendship, competition

AZERBAIJAN İLE AVRUPA BİRLİĞİ ARASINDAKİ SİYASİ VE EKONOMİK İLİŞKİLER

ÖZET

Hazırda uluslararası düzeyde birçok ekonomik kuruluş bulunmaktadır. Bu örgütlerin temel amacı, üye devletler arasında verimli ve etkili ekonomik ilişkiler kurmaktır. Dış ekonomik ilişkilerin kurulmasında Avrupa Birliği'nin (Avrupa Birliği) rolü de önemlidir. Azerbaycan'ın coğrafi ve siyasi konumu, Avrupa sahasına entegrasyon süreçlerine katılımı, kıtanın enerji güvenliğinin sağlanması, Karabağ sorununun çözümüne yönelik çabalar, çok taraflı işbirliği Avrupa ülkeleri ile ilişkilerin kurulmasında etkili olan ana faktörlerdir. demokrasi geliştirme alanı vb. öyleydi.

Azerbaycan, 1993 yılından itibaren AB ile ilişkilere ilgi duyduğunu beyan etmiş, bu kurumla çeşitli alanlarda ilişkiler kurmaya başlamıştır.

Son yıllarda Azerbaycan'ın AB ile işbirliğinin öncelikli yönlerinin araştırılması ve analiz edilmesi güncel konulardan biri olmuştur. Yabancı ülkelerle ekonomik işbirliği, Azerbaycan'ın

ulusal ekonomisinin çokyönlü gelişiminin sağlanmasında büyük avantajlar sağlamaktadır. Bu nedenle Azerbaycan'ın milli ekonomisinin oluşumu koşullarında yabancı ülkelerle karşılıklı ekonomik ilişkiler ve bu ilişkilerin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Modern zamanlarda ülkemiz, dış öncelikleri doğrultusunda Avrupa Birliği ile ilişkilerinde daha çok ikili ilişkileri tercih etmektedir. Avrupa Birliği'nin bölgesel projelerine katılmanın yanı sıra, Güney Kafkasya'nın genel ekonomik kalkınmasında aldığı pay nedeniyle lider bir ülke olan Azerbaycan, AB-nin dış ilişkilerinde belli bir pozisyon almaya çalışıyor. Bu nedenle Azerbaycan AB ile ikili ilişkiler biçimleri yaratıyor, onunla yakınlaşma için gerekli tüm kurumları geliştiriyor, Birliğin Avrupa ekonomik, siyasi ve güvenlik alanına entegre olmasını gösteriyor.

Azerbaycan'ın bölgedeki transit konumu, Avrupa -Asya kara ve hava ulaşım yollarının kavşağında olması ve Avrasya'nın ulaşım merkezi olması ülkeyi Avrupa Birliği için cazip kılan unsurlardır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, ortaklık, işbirliği, anlaşma, siyasi diyalog, mevzuat, dostluk, rekabet, uluslararası politika.

Giriş:

1. Avrupa İttifaqının tarixindən

Avropa İttifaqının (1993-cü ilədək Avropa Birliyi) əsası 1951-ci il aprelin 18-də Avropa Kömür və Polad Birliyini təsis edən müqavilənin imzalanması ilə qoyulmuşdur. Müqavilə Avropanın altı dövləti - Fransa, Almaniya, İtaliya, Belçika, Hollandiya və Lüksemburq tərəfindən imzalanmışdır. Belə bir qurumun yaradılması təklifi Fransanın o zamankı xarici işlər naziri Robert Şuman tərəfindən 1950-ci il mayın 9-da irəli sürülmüş, ondan bir qədər əvvəl isə Fransanın Milli Planlaşdırma İnstitutunun başçısı Can Monne tərəfindən söylənilmişdir. 1957-ci il martın 25-də Romada imzalanmış müqaviləyə əsasən Atom Enerjisi üzrə Avropa Birliyi və Avropa İqtisadi Birliyi (EURATOM) təsis edilmişdir. 1965-ci ildə Brüsseldə yuxarıda adları çəkilən qurumların vahid orqanları yaradılmaqla bu üç təşkilat Avropa İqtisadi Birliyi adı altında birləşdirildi.

1973-cü ildə Danimarka, İrlandiya, Böyük Britaniya, 1981-ci ildə Yunanıstan, 1986-cı ildə isə Portuqaliya və İspaniyanın Avropa Birliyinə qəbul olması ilə bu təşkilatın üzvlərinin sayı 12-yə çatdı. 1979-cu il martın 13-də valyuta dəyişmə mexanizmlərini ümumiləşdirmək məqsədilə Avropa Valyuta Sistemi təsis edildi. 1985-ci ildə dövlət və hökumət başçılarının Milan sammitindən sonra Vahid Avropa Aktının imzalanması inteqrasiya proseslərini sürətləndirdi və 1993-cü ilə kimi vahid daxili bazar yaratmaq, eləcə də siyasi əməkdaşlığa doğru irəliləmək məqsədi qarşıya qoyuldu.

Avropa Birliyi sülhü qorumaq, iqtisadi və sosial irəliləməni təmin etmək məqsədilə toplanmış 27 dövləti birləşdirən dövlətlərustü və eyni zamanda dövlətlərarası iqtisadi və siyasi təşkilatdır. Təşkilatın mənzil qərarı Brüsseldə yerləşir.

AB yeganə beynəlxalq təşkilatdır ki, özündə həm beynəlxalq təşkilat, həm də dövlət əlamətləri daşıyır, əslində isə formal 16 olaraq heç biri deyil. Bəzi məsələlər birliyin ümumi institutları, bəziləri isə üzv dövlətlərin nümayəndələrinin razılaşması ilə qəbul edilir [1].

1992-ci ildə Maastrixdə imzalanan Avropa Birliyi Anlaşması ilə iqtisadi və pul birliyi formasında irəliləyən və məlum sahələrdə hökumətlərarası əməkdaşlığı əhatə edən bir Avropa Birliyi qurulmuşdur.

Avropa Birliyinin əsas fəaliyyət prinsipləri aşağıdakı kimi qruplaşdırılır:

1. Milli və ümumi maraqlar arasında balans yaradan dövlətlərarası və dövlətüstü qurumların mövcudluğu;
2. Avropa Birliyi institutu ilə milli dövlətlər arasında dəqiq səlahiyyət bölgüsü;
3. Qəbul olunan qərarların müxtəlif təsnifatı (məcburi və tövsiyyəvi qərarlar, qərarların icrası vasitəsinin dövlətlər tərəfindən azad seçimi və s.);
4. Birlik qərarlarının üstünlüyü prinsipi (bu hər sahə üzrə dövlətlərarası müqavilələrlə təsdiqlənir);
5. İnteqrasiya proseslərinin ölkələrin ictimaiyyəti tərəfindən dəstəklənməsi.

İkinci dünya müharibəsindən sonra dövlətlərarası iqtisadi əlaqələri yenidən qurmaq və inkişaf etdirmək üçün yeni iqtisadi birliklərin yaradılmasında ehtiyac yaranmışdı. Müharibədən ziyan çəkmiş Avropa ölkələri öz iqtisadiyyatlarının bərpası üçün qonşu ölkələrlə iqtisadi diplomatik əlaqələrin qurulmasına başladılar. Get-gedə Avropada vahid iqtisadi məkan formalaşmağa başladı. Bu məkanın formalaşmasında iqtisadi diplomatik fəaliyyətin böyük rolu vardır.

Belə ki, dövlətlərarası iqtisadi sahədə diplomatik münasibətlər onlar arasında iqtisadiyyatın bir çox sahələrində əməkdaşlıq əlaqələrinin qurulmasına gətirib çıxardı. Dövlətlərarası iqtisadi diplomatik əlaqələrin qurulmasında iqtisadi inteqrasiyanın da rolu danılmazdır. Dünya təsərrüfatının beynəlxalq iqtisadi inteqrasiyası öz inkişafında, onun kəmiyyət və keyfiyyət göstəricilərindən irəli gələn müxtəlif mərhələlər keçmişdir. Bu təkcə ticarətin və yaxud digər iqtisadi fəaliyyətin həcmi məsələsi olmayıb, həmçinin milli təsərrüfatlararası əlaqələrin sabitliyi, əhatə etdiyi sferalar, qarşılıqlı əlaqələrin intensivliyi səviyyəsi və inteqrasiya proseslərinin dərinliyini də özündə birləşdirir. Təbii haldır ki hər bir mərhələnin əlamətləri tədricən qərarlaşır.

Müasir beynəlxalq iqtisadi inteqrasiya nəzəriyyəsində və praktikasında, inteqrasiya proseslərinin inkişafının 5 pilləsini və yaxud da ardıcıl mərhələsini fərqləndirirlər:

- azad ticarət zonası;
- gömrük ittifaqı;
- ümumi və yaxud vahid bazar;
- iqtisadi birlik;
- iqtisadi və valyuta ittifaqı.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu 5 mərhələnin 4-nü keçib və 5-ci mərhələsində olan yeganə, ölkələrin beynəlxalq iqtisadi inteqrasiya qrupu-Avropa ittifaqıdır. Digər beynəlxalq iqtisadi inteqrasiya qruplarından əksəriyyəti ancaq birinci. bəziləri isə ikinci mərhələdədirlər.

2. Azərbaycan-Avropa İttifaqı münasibətləri

Azərbaycan Respublikası 1991-ci ildə dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra Avropa Birliyi ilə əlaqələri indiyədək iqtisadi və siyasi islahatlara dəstək, Şərqi-Qərbi nəqliyyat-kommunikasiya dəhlizinin yaradılması, infrastrukturun inkişafı və s. kimi müxtəlif çərçivələrdə inkişaf etdirmişdir.

Müstəqillik əldə etdikdən sonra Azərbaycan dövləti ölkədə islahatların həyata keçirilməsi və dünya inteqrasiya proseslərinə daha sıx cəlb olunması istiqamətində qısa müddət ərzində bir sıra beynəlxalq və regional təşkilatlarla çoxtərəfli əlaqələr yaratmışdır.

A Birliyi 1991-ci ildən başlayaraq Azərbaycanla get-gedə daha çox yaxınlaşır. O, iqtisadi inteqrasiyanı dərinləşdirməklə və ölkə ilə siyasi əməkdaşlığı artırmaqla, bu özlə üzərində daha çox irəliləyişə nail olmaq istəyir.

1993-cü ildən Azərbaycan dövlətinin xarici siyasətində Avropaya inteqrasiya prioritet istiqamətə çevrilmiş və bu kontekstdə beynəlxalq təşkilat kimi Avropa İttifaqı ilə fəal əməkdaşlığa başlanmışdır. Avropa və Asiyanın kəsişmə nöqtəsində yerləşən Azərbaycanın strateji mövqeyi Avropa İttifaqına üzv dövlətlərin də eyni zamanda, ölkəmizlə siyasi və iqtisadi münasibətləri inkişaf etdirmək marağını daha da artırmışdır.

1996-cı ildə Lüksemburq şəhərində imzalanmış və 1 iyul 1999-cu il tarixində qüvvəyə minmiş Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Sazişi (1999-cu ildə qüvvəyə minmişdir) siyasi dialoq, ticarət, sərmayə, qanunvericilik, elm və mədəniyyət sahəsində əməkdaşlığı əhatə etmişdir. 10 il müddətinə imzalanmış Sazişin icra müddəti 2009-cu ildə bitməsinə baxmayaraq, onun icrası yeni sazişin imzalanmasına qədər hər il avtomatik olaraq 1 il müddətinə uzadılır.

1998-ci il tarixində Aİ Azərbaycana xüsusi elçisini təyin etmişdir. 2000-ci ildə Azərbaycanın Aİ yanında Nümayəndəliyi təsis edilmişdir.

Avropa İttifaqının region dövlətləri ilə həm ikitərəfli, həm də regional inteqrasiya kontekstində çoxtərəfli münasibətlər qurması və gələcəkdə onların təşkilatla daha sıx əməkdaşlığı üçün ciddi fəaliyyət göstərməsi nəticəsində son illərdə adı çəkilən təşkilat öz sərhədlərini bir qədər də genişləndirmişdir. Bununla da, sərhədləri genişlənən İttifaq Avropada yeni qonşular qazanmış və 2003-cü ildə “Daha geniş qonşuluq: Şərq və Qərb qonşularla yeni çərçivə təşəbbüsü” adlı proqram qəbul etmişdir. Avropa İttifaqının xarici işlər nazirləri 2004-cü ilin yanvarında üç Cənubi Qafqaz respublikasını bu təşəbbüsə qoşmaq üçün Avropa Komissiyasına təkliflər hazırlamaq haqqında tapşırıq vermişlər [6].

2003-cü ilin iyul ayında Aİ Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsini təyin etmişdir.

2004-cü il mayın 12-də Avropa Komissiyası Avropa Qonşuluq Siyasətinə dair Strategiya sənədini qəbul etdi, 2009-cu ildə isə onun Şərq istiqaməti üzrə çoxtərəfli əməkdaşlıq formatı olan Şərq Tərəfdaşlığı proqramına daxil edildi. Buna görə 255 milyon avro vəsait ayrıldı. Adı çəkilən sənəddə Avropa Komissiyası Azərbaycan, Gürcüstan və Ermənistanın bu siyasətə daxil edilməsi üçün Avropa İttifaqı Şurasına tövsiyə etmişdir. Adı çəkilən proqrama qoşulan ölkələr İttifaq institutlarına insan hüquqlarına hörmətlə yanaşmaq, qanunların aliliyini təmin etmək, səmərəli və şəffaf idarəçilik yaratmaq, bazar iqtisadiyyatı tələblərinə hörmət bəsləmək və xarici siyasət sahəsində beynəlxalq hüquq normalarına əməl etmək əzmində olduqlarını nümayiş etdirməlidirlər..

2004-cü il iyunun 14-də Avropa Komissiyasının tövsiyəsinə təşkilatın Ümumi Məsələlər və Xarici Əlaqələr üzrə Şurasında baxılmış və Şura, Cənubi Qafqaz dövlətlərini qeyd edilən siyasətə daxil etməyi qərara almışdır.

Qonşuluq Siyasətinin strategiya sənədinə əsasən Avropa İttifaqının tərəfdaş ölkələrlə münasibətlərini yaxın gələcək üçün tənzimləyən əsas sənəd fəaliyyət planları olacaqdır ki, bu sənəddə İttifaq ilə ikitərəfli münasibətlərin prioritetlərinin müəyyənləşdirilməsi nəzərdə tutulur.

Avropa Qonşuluq Siyasətinə görə bu prioritetlər aşağıdakılar ola bilər:

- Siyasi, iqtisadi və inzibati islahatların səmərəli şəkildə həyata keçirilməsi və birgə dəyərlərə hörmət edilməsində konkret irəliləyişlərə nail olunması müqabilində tərəfdaşların tədricən Avropa İttifaqının daxili bazarında müəyyən paya sahib olmaq imkanı;

- Eyni zamanda, vətəndaşların, əmtənin və kapitalın sərbəst dövriyyəsinə təmin etmək məqsədilə gələcək inteqrasiya prosesləri;

- Avropa İttifaqı ölkələri ilə daha səmərəli siyasi dialoq və əməkdaşlıq, güzəştli ticarət əlaqələri və açıq bazar, miqrasiya, investisiyaların təşviqi imkanları, yeni maliyyə mənbələri, Ümumdünya Ticarət Təşkilatına üzvlüyün dəstəklənməsi və s.

Aİ-nin Cənubi Qafqaz dövlətləri ilə qarşılıqlı əlaqələrinin həyata keçirilməsi üçün əsas vasitələrindən biri də “Avropa Qonşuluq Siyasəti” idi. 2004-cü ildə Avropa Qonşuluq Siyasəti proqramına daxil edilən Azərbaycan özünün bir çox iqtisadi, siyasi, hüquqi və inzibati islahatlarını həyata keçirmək imkanı qazanmış, bu məqsədlə Aİ-nin maliyyə-texniki dəstəyini almış [3]. və bu sahədə qarşıda duran vəzifələrin həlli istiqamətində ardıcıl addımlar atmaqla öz mövqeyini fəda etmişdir. Bu məqsədlə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2005-ci il iyunun 1-də “Azərbaycan Respublikasının Avropaya inteqrasiyası üzrə Dövlət Komissiyasının yaradılması haqqında” imzaladığı sərəncamda Azərbaycan ilə Avropa İttifaqı arasında əlaqələrin daha da gücləndirilməsi, İttifaqın Azərbaycan üzrə Fəaliyyət Planının hazırlanması və həyata keçirilməsi üzrə səmərəli, əlaqələndirilmiş işin təmin edilməsi məsələləri öz əksini tapdı. Bununla yanaşı, qəbul edilmiş sənəddə Avropa İttifaqı ilə siyasi, iqtisadi, hüquqi, nəqliyyat və enerji, təhlükəsizlik, insan hüquqları və demokratikləşmə, elm, təhsil və digər əməkdaşlıq sahələri üzrə işçi qrupun yaradılması nəzərdə tutulmuşdur.

Hazırda Avropa İttifaqının regionda həyata keçirdiyi yeni qonşuluq siyasəti layihəsinin əsas məqsədi Cənubi Qafqaz dövlətlərinin siyasi, iqtisadi cəhətdən Avropa dəyərlərinə yaxınlaşmasını sürətləndirməkdən ibarətdir. Təbii ki, Cənubi Qafqaz ölkələri də bu məsələdə maraqlıdırlar və Avropa İttifaqı ilə ikitərəfli münasibətləri genişləndirməyə çalışırlar.

Bu mənada Prezident İlham Əliyevin 2006-cı il oktyabrın 6-8-də Brüsselə rəsmi səfəri mühüm əhəmiyyət daşıyır. Avropa İttifaqı Nazirlər Şurasının Baş katibi, xarici və təhlükəsizlik siyasəti üzrə ali nümayəndəsi Xavyer Solana ilə keçirdiyi görüşdə Azərbaycanla Avropa İttifaqı arasında əməkdaşlığın yeni mərhələsinin başladığını bildirən dövlət başçısı İlham Əliyev bu səfərin İttifaqın Cənubi Qafqaz regionuna dair yeni qonşuluq siyasətinin gələn beş il ərzində ölkəmizdə siyasi və iqtisadi inkişaf meyarlarının Avropa İttifaqındakı göstəricilərinə uyğunlaşdırılmasının əsasını qoyacağını bəyan etdi: “Avroatlantik məkana inteqrasiya sahəsində Azərbaycanın neçə illər ərzində apardığı siyasət həm ölkəmiz, həm də bütövlükdə regional əməkdaşlıq üçün çox böyük nəticələr vermiş və verəcəkdir” [7].

Azərbaycan Respublikası ilə Avropa İttifaqı arasında enerji sahəsində strateji tərəfdaşlıq üzrə Anlaşma Memorandumu 7 noyabr 2006-cı il tarixində Brüssel şəhərində imzalanmışdır. Tərəflər xüsusən Avropa enerji təhlükəsizliyinin gücləndirilməsinə təhdid və risklərin aradan qaldırılması baxımından regiondakı ölkələrin suverenliyi, ərazi bütövlüyü və beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədlərinin toxunulmazlığının təmin edilməsinin əhəmiyyətini vurğulayır. Sənəddə 4 sahədə əməkdaşlığın həyata keçiriləcəyi bildirilir:

- Enerji sahəsində milli qanunvericiliyin Aİ qanunvericiliyinə uyğunlaşdırılması;
- Azərbaycan və Xəzər dənizi hövzəsindən enerji tədarüku və tranzit sistemlərinin fiziki və texniki təhlükəsizliyinin gücləndirilməsi;

- Enerjiyə qənaət və iqlim dəyişikliyi hədəfləri ilə əlaqədar enerji tələbatının müfəssəl idarəçilik siyasətinin hazırlan

- ması;

- Texniki əməkdaşlıq və təcrübə mübadiləsi.

Avropa İttifaqı ilə əlaqələr indiyədək iqtisadi və siyasi islahatlara dəstək, Şərq - Qərb nəqliyyat - kommunikasiya dəhlizinin yaradılması, infrastrukturun inkişafı və s. çərçivələrdə inkişaf etmişdir. Müstəqilliyin ilk illərində Aİ ilə münasibətlər “MDB ölkələrinə texniki yardım” (TACIS), “Avropa - Qafqaz - Asiya Nəqliyyat Dəhlizi” (TRACECA), “Avropaya neft və qazın nəql edilməsi üzrə dövlətlərarası proqram” (INOGATE), “Humanitar yardım” (ECHO) və digər proqramlar çərçivəsində həyata keçirilmişdir.

Avropa İttifaqı ilə əlaqələrin genişləndirilməsi baxımından Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin 2009-cu il aprelin 28-29-da Belçika Krallığına işgüzar səfəri mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Səfər zamanı Avropa Komissiyasının sədri Joze Manuel Barroza ilə görüşündə dövlət başçısı İlham Əliyev Avropa İttifaqı ilə ölkəmiz arasında əlaqələrin müxtəlif sahələr üzrə uğurla inkişaf etdiyini diqqətə çatdıraraq Azərbaycanın Avropaya inteqrasiyasının bundan sonra da davam etdiriləcəyini bildirdi.

Avropa Qonşuluq Siyasəti çərçivəsində artan tempə inkişaf edən əlaqələr “Şərq tərəfdaşlığı” təşəbbüsünün reallaşması ilə yeni mərhələyə qədəm qoyur. Keçirilən görüşlər zamanı bu məsələyə xüsusi olaraq toxunan Avropa Komissiyasının (AK) sədri Joze Manuel Barrozu Azərbaycanla təmsil etdiyi qurum arasında enerji sahəsində əməkdaşlıq haqqında anlaşma memorandumunun imzalandığını qeyd edib. AK sədri Azərbaycanı Cənubi Qafqaz regionunda olduqca mühüm tərəfdaş adlandıraraq dialoq və əməkdaşlığın intensivləşdirilməsinin hər iki tərəfə böyük fayda gətirəcəyinə əmin olduğunu bildirib: “Artıq on ildir ki, həyata keçirilən Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Sazişi möhkəm bünövrədir. Avropa İttifaqı Azərbaycanın ümumi xarici ticarətində təxminən 30 faizi təşkil edərək, bu ölkənin əsas ticari tərəfdaşdır. Son illər ərzində Azərbaycan iqtisadiyyatı mühüm artım rəqəmlərini nümayiş etdirmişdir. 2008-ci ildə ölkənin iqtisadi artımı 10,8 faiz səviyyəsində olmuşdur”.

Həqiqətən də ulu öndər Heydər Əliyevin yaratdığı neft strategiyası Azərbaycanı dünyaya tanıtdırıb. Bu məsələ bir daha AK rəhbərinin dilindən səslənib. Barroza qeyd edib ki, Azərbaycan ilə Avropa İttifaqı arasındakı əlaqələrin genişləndirilməsi təşkilatın da marağındadır: “Mən, həmçinin regional sabitlik sahəsində əlavə irəliləyişin vacibliyini qeyd etdim. Həmin məsələ ilə bağlı özümün və Avropa İttifaqının fikirlərini bölüşdüm. Biz hesab edirik ki, enerji Avropa İttifaqı ilə Azərbaycan arasında daha sıx münasibətlər üçün çox mühüm amildir. Əməkdaşlığımızın gücləndirilməsi ilə bağlı fikirlərdə yekdillik. Bildiyiniz kimi, təhlükəsizlik Avropa İttifaqı üçün ən vacib prioritetdir. Azərbaycan həm hasilatçı, həm tranzit ölkə baxımından əhəmiyyətli tərəfdaşdır. Vəziyyəti təhlil etdiyinə görə, mən, Prezident Əliyevə öz dərin təşəkkürümü bildirmək istəyirəm. Mən, Prezident Əliyev ilə xüsusi olaraq NABUCCO layihəsini müzakirə etdim. Hesab edirik ki, bu layihə bütöv region və Avropa üçün önəmlidir. Azərbaycan tərəfindən enerji siyasəti sahəsində qəbul edilmiş çətin, lakin cəsarətli qərarları alqışlayıram”.

Dövlət başçısı cənab İlham Əliyevin Avropa İttifaqı Nazirlər Şurasının Baş katibi, xarici siyasət və təhlükəsizlik siyasəti üzrə ali nümayəndəsi Xavyer Solana ilə keçirdiyi görüşündə Avropa İttifaqı ilə ölkəmiz arasında əlaqələrin qarşılıqlı şəkildə faydalı olduğunu və “Şərq

tərəfdaşlığı” proqramı çərçivəsində yaranacaq yeni formatın bu əlaqələri daha da möhkəmləndirəcəyini bəyan etdi.

Bu səfərin davamı olaraq mayın 7-də Praqada Avropa İttifaqının “Şərq tərəfdaşlığı” Sammitində iştirak edən Prezident İlham Əliyev bu proqramın Azərbaycanın Avropa İttifaqı ilə əlaqələrinin daha da yaxınlaşmasına və genişlənməsinə təkan verəcəyini qeyd edərək, ölkəmizin Avropanın enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasında əhəmiyyətli rol oynadığını diqqətə çatdırdı. 2009-cu il mayın 8-də Praqada “Cənub dəhlizi—Yeni İpək Yolu” sammitində dövlətimizin başçısı cənab İlham Əliyev Azərbaycanın təşəbbüsü və iştirakı ilə qlobal enerji layihələrinin, neft boru kəmərlərinin, sonra isə qaz kəmərlərinin inşasının uzaqgörənliklə hazırlanmış bir strategiya olduğunu və ölkəmizdən müxtəlif istiqamətlərdə neft- qaz nəql edən kəmərlərin fəaliyyət göstərməsini çoxşaxəliliyin təmin olunmasına töhvə kimi qiymətləndirdi.

Azərbaycan Respublikası və Aİ arasında vizaların sadələşdirilməsi və icazəsiz yaşayan şəxslərin readmissiyası haqqında Sazişlər müvafiq olaraq 29 noyabr 2013-cü il tarixində və 28 fevral 2014-cü il tarixində imzalanmışdır. Hər iki saziş 1 sentyabr 2014-cü il tarixində qüvvəyə minmişdir.

Yerdəyişmə üzrə Tərəfdaşlıq barədə Birgə Bəyannamə 5 dekabr 2013-cü il tarixində Brüssel şəhərində imzalanmışdır. Birgə Bəyannamənin əsas məqsədi Azərbaycan Respublikası və Aİ arasında insanların hərəkətinin asanlaşdırılması, miqrasiya axınlarının müvafiq beynəlxalq standartlara uyğun daha yaxşı idarə olunması və qeyri-qanuni miqrasiya ilə mübarizə sahəsində əməkdaşlığın genişləndirilməsidir.

2017-ci ilin noyabrında Brüsseldə 5-ci Şərq Tərəfdaşlığı Sammitinin qəbul edilmiş Birgə Bəyannaməsində Azərbaycanın ərazi bütövlüyü və suverenliyi bir daha dəstəklənib. Birgə Bəyannamənin digər bəndində Şərq Tərəfdaşlığı ölkələrinin ərazilərində baş verən bütün münaqişələrin beynəlxalq hüququn norma və prinsipləri əsasında həll olunması vurğulanıb. Ermənistan tərəfinin bu bəndə onun işğalçı maraqlarına cavab verən maddələrin əlavə edilməsi cəhdləri puça çıxıb. Birgə Bəyannamədə Azərbaycan Respublikasının fəal iştirakı ilə həyata keçirilən nəqliyyat və enerji layihələrinə xüsusi dəstək qeyd edilib, təşəbbüskarı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev olan “Cənub Qaz Dəhlizi” layihəsinin Avropa İttifaqı üçün strateji əhəmiyyət kəsb etdiyini vurğulanıb.

Azərbaycan Prezidenti Brüsseldə Avropa Siyasi Mərkəzinin nümayəndələri ilə “Azərbaycan - Avropa İttifaqı üçün getdikcə əhəmiyyəti artan tərəfdaş” mövzusunda keçirilən görüşündə ölkəmizin Avropa İttifaqı üçün əhəmiyyəti artan ölkə olduğunu xüsusi qeyd edərək, Azərbaycanın Avropanın enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasında mühüm rol oynadığını diqqətə çatdırdı. +Bununla yanaşı, görüş zamanı Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması əsas məsələlərdən biri kimi müzakirə mövzuna çevrildi. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev bu məsələnin həllində qətiyyətli mövqeyini növbəti dəfə bəyan edərək, Dağlıq Qarabağa heç vaxt müstəqillik verilməyəcəyini, Ermənistanın işğal altında saxladığı torpaqları azad etməsinin vacibliyini və işğal siyasətinin sonunun olmadığını xüsusi vurğuladı.

Sənəddə Azərbaycan Respublikasının iştirakı ilə Avropa İttifaqının Şərq Tərəfdaşlığı ölkələri ilə həyata keçirilən ikitərəfli və çoxtərəfli layihələrə xüsusi diqqət yetirilib. Gələcək illər üçün Şərq Tərəfdaşlığı ölkələri ilə həyata keçiriləcək birgə əməkdaşlıq istiqamətləri sırasında Azərbaycan Respublikasının Avropa İttifaqı ilə vizasız gediş-gəliş sənədlərinin işlənməsi xüsusi

yer alıb. Sənəddə Azərbaycanın iştirak etdiyi digər beynəlxalq əməkdaşlıq sahələri də qeyd edilib [4].

Avropa Qonşuluq Siyasətinin yeniləşdirilməsindən sonra Avropa Birliyi Azərbaycanla AQS Fəaliyyət Planını əvəz edəcək yeni Tərəfdaşlıq Prioritetləri sənədi üzrə danışıqlar aparmışdır.

2018-ci ilin iyulunda Brüsseldə Avropa İttifaqının mənzil-qərarğahında Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin və Avropa İttifaqı Şurasının prezidenti Donald Tuskun iştirakı ilə Azərbaycan Respublikası ilə Avropa İttifaqı arasında “Tərəfdaşlıq prioritetləri” sənədinin paraflanması mərasimi oldu. Sənədin birinci bəndində qeyd edildiyi kimi, əməkdaşlığın daha da gücləndirilməsi məqsədilə qarşılıqlı maraq və birgə dəyərlərə əsaslanaraq Azərbaycan və Avropa İttifaqı tərəfindən birgə tərəfdaşlıq prioritetləri razılaşdırılıb. Eyni zamanda, birinci bənddə hər iki tərəfin ölkələrin ərazi bütövlüyü, müstəqilliyi və suverenliyi ilə yanaşı, dövlətlərin beynəlxalq sərhədlərin toxunulmazlığının dəstəklənməsinə sadıqlığı ifadə olunub.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin iştirakı ilə 11 iyul 2018-ci il tarixində Brüssel şəhərində sənəd üzrə danışıqların bitməsini qeyd edən mərasim keçirilmişdir. Sənəd 28 sentyabr 2018-ci il tarixində Azərbaycan – Aİ Əməkdaşlıq Şurasının tövsiyəsi ilə qəbul edilmiş və həmin tarixdən qüvvəyə minmişdir.

Tərəfdaşlıq Prioritetləri aşağıdakı istiqamətlər üzrə əməkdaşlığı ehtiva edir.

- Qurumların gücləndirilməsi və yaxşı idarəçilik
- İqtisadi inkişaf və bazar imkanları
- Bağlantılar, enerji səmərəliliyi, ətraf mühit və iqlim fəaliyyəti
- Yerdəyişmə və insanlar arasında əlaqələr.

Hazırda sənədin müddətinin 2027-ci ilədək uzadılması istiqamətində iş aparılır.

Sənəddə Azərbaycanın əlverişli geostrateji mövqeyə malik olması, ölkəmizin Şərq-Qərb və Şimal-Cənub nəqliyyat və enerji layihələrinin həyata keçirilməsinə verdiyi töhfə də Avropa İttifaqı tərəfindən vurğulanır. “Cənub Qaz Dəhlizi” Avropa bazarlarına təbii qazın çatdırılmasının əsas prioritetləri sırasındadır. Cənub Qaz Dəhlizi üzrə Birgə Bəyannamə 13 yanvar 2011-ci il tarixində Bakı şəhərində imzalanmışdır. Sənəddə Azərbaycan Cənub Qaz Dəhlizinə əsaslı töhfə verən və onu ərsəyə gətirən ölkə kimi qiymətləndirilir. Tərəflər Şah Dəniz-2 və Azərbaycanın digər yataqlarından mövcud təbii qaz resurslarının Avropa bazarlarına çatdırılmasını bölüşülən strateji məqsəd kimi təsbit edir [5].

Enerji cənab Sədr ilə ciddi şəkildə müzakirə etdiyimiz məsələlərdən biri idi. Mən Avropada müzakirə olunan layihələrə bir daha öz dəstəyimi bildirdim. Azərbaycan Xəzərdən Qərbə gedən boru kəmərlərinin tikintisini başlayan ölkə oldu. Məhz bizim təşəbbüslərimiz və işlərimiz əsasında bu gün biz NABUCCO, Türkiyə-Yunanıstan-İtaliya, Transadriatik qaz kəmərləri və digər layihələr haqqında danışa bilərik, çünki biz bütün zəruri ilkin işləri artıq yerinə yetirmişik. Bu gün, nəhəng neft və qaz ehtiyatları, müasir infrastruktur, boru kəmərləri və önəmli məkanda yerləşən Azərbaycan, əlbəttə ki, regional enerji təhlükəsizliyi və Avropanın enerji təhlükəsizliyində mühüm rolunu davam etdirir. Avropa Azərbaycanın böyük tərəfdaşdır. Əminəm ki, bu səfər və gələcəkdə atılacaq addımlar həmin münasibətləri möhkəmləndirəcəkdir” [9].

Avropaya səfərlərin ən əsas məqamı isə uzun illərdə davam edən Ermənistanın Dağlıq Qarabağ ərazilərini işğal altında saxlaması faktını dünya ictimaiyyətinin diqqətinə çatdırmaq idi. Bu fürsətdən istifadə edərək Azərbaycan həqiqətlərini beynəlxalq aləmin diqqətinə çatdırın

Prezident İlham Əliyev Brüsseldə bir daha elan edib ki, problem yalnız Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində həll olunmalı və Ermənistan silahlı qüvvələri işğal etdikləri Azərbaycan ərazilərindən qeyd-şərtsiz çıxmalıdır: “Otuz ilə yaxındır ki, Azərbaycan torpaqlarının bir hissəsi Ermənistan tərəfindən işğal edilmişdir. Bunun nəticəsində 1 milyondan çox azərbaycanlı qaçqın və məcburi köçkün vəziyyətinə düşmüşdür. Beynəlxalq təşkilatlar bu işğalı pisləyən qətnamələr qəbul etsə də, Ermənistan buna məhəl qoymur. Azərbaycanın mövqeyi qətidir. İşğal olunan ərazilər boşaldılmalı, məcburi köçkünlər doğma torpaqlarına qayıtmalı, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa olunmalıdır”.

Dövlətimizin başçısı bildirib ki, Ermənistan təkə Dağlıq Qarabağı yox, onun ətrafındakı 7 rayonu da işğal edib: “Dağlıq Qarabağ tarixi Azərbaycan torpağıdır. Azərbaycan heç vaxt Dağlıq Qarabağa müstəqillik verməyəcək. Münaqişənin yeganə həll yolu Ermənistanın işğal altında saxladığı torpaqları azad etməsidir. Bundan sonra Azərbaycan Dağlıq Qarabağa ən yüksək özünüidarə statusu verə bilər. İşğal siyasətinin sonu yoxdur”.

44 günlük Vətən müharibəsindən sonra Azərbaycan-Ermənistan münasibətlərinin normallaşması, sülh müqaviləsinin imzalanması prosesinə Avropa İttifaqı da qoşulmuşdur. 2021-ci il 14 dekabr tarixində Brüsseldə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Avropa İttifaqı Şurasının Prezidenti Şarl Mişel və Ermənistan Respublikasının baş naziri Nikol Paşinyan ilə birgə görüşü keçirildi. Görüşün nəticəsi olaraq Avropa İttifaqı rəhbərinin səsləndirdiyi bəyanatda açıq şəkildə Rusiyada imzalanmış 2020-ci ilin 10 noyabr, 2021-ci ilin 11 yanvar və 26 noyabr (Soçi) görüşləri və bəyanatları sadalanır, həmin sənədlərdən irəli gələn öhdəliklərin yerinə yetirilməsinin vacibliyi vurğulandı.

Avropa İttifaqı hər iki ölkəni hərtərəfli sülh müqaviləsi imzalamağa çağırmaqla qalmamış, son abzasda “Cənubi Qafqazda, xüsusən, Ermənistanla Azərbaycan arasında ölkələrin suverenliyinə hörmətlə yanaşmaq şərti” kommunikasiya infrastrukturlarının bərpasının əhəmiyyəti vurğulanmışdır. Şarl Mişel regionda kommunikasiya infrastrukturunun yaradılmasına, ölkələr arasında uzlaşmanı təmin edən xətlərin açılmasına və inkişaf etdirilməsinə Aİ-nin dəstəyini ifadə edib, hətta Aİ-nin iqtisadi və investisiya resursları vasitəsilə bu layihələri dəstəkləyəcəyini bildirib. Bəyanatın diqqət çəkən müddəalarından biri də Avropa İttifaqı rəhbərinin Ermənistan ilə Azərbaycana “münaqişə irsinin aradan qaldırılması” tövsiyəsidir.

2022-ci 6 aprel tarixində Brüsseldə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Avropa İttifaqı Şurasının Prezidenti Şarl Mişel və Ermənistan Respublikasının baş naziri Nikol Paşinyan ilə növbəti görüşü baş tutdu. İkinci üçtərəfli görüşdən sonra yayılan bəyanatda qeyd olundu ki, liderlər 2021-ci ilin dekabrında Brüsseldə keçirdikləri son görüşdən və 2022-ci ilin fevralında Fransa Prezidenti Emmanuel Makronla videokonfransdan sonra baş verənləri qiymətləndirdilər. Həmçinin liderlər 10 noyabr 2020-ci il tarixli üçtərəfli bəyanatın müddəalarına tam əməl olunmasının zəruriliyini təkrarladılar.

Tərəflər 2022-ci il martın 30-da Aİ-nin vasitəçiliyi ilə Brüsseldə Ermənistan və Azərbaycanın yüksək səviyyəli nümayəndələrinin görüşünü alqışlayıblar və liderlər səviyyəsində əldə olunmuş razılaşmaların təminatı üçün bu əlaqənin davam etdirilməsinin zəruriliyi barədə razılığa gəldilər. Bəyanatda ikitərəfli sərhədlərin delimitasiyası və demarkasiyası məqsədilə 26 noyabr 2021-ci il tarixli Soçi Bəyanatına uyğun olaraq Birgə Sərhəd Komissiyasının çağırılması da razılaşdırıldı.

Birgə Sərhəd Komissiyasının mandatı aşağıdakılardan ibarət olacaq:

1) Ermənistan və Azərbaycan arasında ikitərəfli sərhədin delimitasiyası;

2) Sərhəd xətti boyunca və onun yaxınlığında sabit təhlükəsizlik vəziyyətini təmin etmək.

Ölkəmiz Avropa İttifaqı ilə münasibətlərində öz xarici siyasət prioritetlərinə uyğun olaraq daha çox ikitərəfli əlaqələrə üstünlük verir. Avropa İttifaqının regional layihələrində iştirak etməklə yanaşı, Cənubi Qafqazdakı ümumi iqtisadi tərəqqidəki payına görə lider dövlət olan Azərbaycan İttifaqın xarici əlaqələrində müəyyən mövqe tutmağa çalışır. Odur ki, Azərbaycan Avropa İttifaqı ilə ikitərəfli əlaqələrin yeni formatlarını yaradır, onunla yaxınlaşmaq üçün zəruri olan bütün təsisatları inkişaf etdirərək İttifaqın ümumavropa iqtisadi, siyasi və təhlükəsizlik məkanına inteqrasiya olunmaq istəyini nümayiş etdirir.

Bu gün Avropa İttifaqı ilə əlaqələrin genişləndirilməsi və dərinləşdirilməsi, Azərbaycanın Avropaya inteqrasiya olunması, öz maraqlarını bilavasitə təmsil etməsi baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb etdiyindən bu sahədə fəaliyyət müstəqil Azərbaycan dövlətinin xarici siyasətinin prioritet istiqamətlərindən birini təşkil edir.

Avropa İttifaqı (Aİ) ilə sıx əməkdaşlıq əlaqələrini dərinləşdirən Azərbaycanın təşkilatla münasibətləri günü-gündən inkişaf edir. Aİ ilə Azərbaycan bir çox sahələrdə, o cümlədən, enerji təhlükəsizliyi sahəsində müsbət dialoq içərisindədir. Avropanın yanacaq və enerji ehtiyatlarına ildən-ilə artan tələbatı təşkilatın ölkəmizlə tərəfdaşlığına marağını daha da artırır.

Ümumiyyətlə, əsas ümummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan Azərbaycanın Qərbə inteqrasiyası prosesində Aİ ilə əlaqələrin möhkəmləndirilməsinə, fərqli müstəvilərdə inkişafına xüsusi diqqət yetirilib. Bu mənada ulu öndərin siyasi kursunun davamçısı Prezident İlham Əliyevin fəaliyyəti xüsusi olaraq qeyd edilməlidir. Azərbaycan Prezidentinin Belçika Krallığına son səfəri zamanı Avropa İttifaqı ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin dərin köklərə malik olması bir daha vurğulanıb [8].

Həqiqətən də, ulu öndərin Azərbaycanın inkişafının, əldə edəcəyi uğurların təməli kimi qiymətləndirilən neft strategiyasının dünyada tanıtılmasında, beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələrin inkişafında Prezident İlham Əliyevin xarici ölkələrə səfərləri xüsusi rol oynayır. Dövlət başçısı hələ ölkəmizin Avropa Şurası Parlament Assambleyasındakı nümayəndə heyətinin rəhbəri olarkən bu əlaqələrin inkişafına böyük təkan vermişdi.

Bu gün əlaqələr məhz həmin intensivliklə inkişaf etdirilir. Prezident İlham Əliyev Belçika səfəri zamanı çıxışında bir daha vurğulayıb ki, Azərbaycan Avropa İttifaqı ilə münasibətlərin inkişafına çox mühüm əhəmiyyət verir. Aparılan danışıqlar isə hər iki tərəfin inkişaf istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsində mühüm rola malikdir: “Faktiki olaraq, son beş il ərzində, ölkəmizdə görünməmiş iqtisadi artım müşahidə olunmuşdur. ümumi daxili məhsul 2,6 dəfə, sənaye istehsalı 2,5 dəfə, büdcə xərcləri isə, 10 dəfə artmışdır. Bu il, iqtisadi böhrana və neftin qiymətlərinin gözcəçarpan dərəcədə bir neçə dəfə aşağı düşməsinə baxmayaraq, biz artımı davam etdirəcəyik. Cari ilin birinci rübündə iqtisadiyyatımız 4 faizdən çox artmışdır.

Ən vacibi isə ondan ibarətdir ki, qeyri-neft iqtisadiyyatı 14 faiz artmışdır. Bu, aydın şəkildə onu göstərir ki, bizim iqtisadi inkişafın şaxələndirilməsi, sərmayələr və iqtisadi islahatlar siyasətimiz onunla nəticələnmişdir ki, biz artıq neft və qazdan asılı deyilik. Neft və qaz iqtisadiyyatımızda əvvəl olduğu kimi, həlledici rol oynamır. Biz iqtisadi islahatları davam etdiririk. ötən il, Dünya Bankı özünün “Doing Business” hesabatında Azərbaycanı bir nömrəli islahatçı ölkə elan etmişdir.

Azərbaycanda, həmçinin, siyasi islahatlar aparılır. İqtisadi və siyasi islahatlar paralel şəkildə həyata keçirilir. İlham Əliyev demişdir: “Bizim üçün Avropa İttifaqı ilə münasibətlər vacibdir, çünki biz istəyirik ki, həyatımızın bütün meyarları Avropa İttifaqının meyarlarına

uyğun olsun. Həmin əlaqələrimiz çox möhkəmdir. Onların yaxşı gələcəyi var və ikitərəfli maraqlara əsaslanır.

Azərbaycan-Avropa Birliyi əlaqələri xüsusi proqramlar çərçivəsində qurulmuş və müxtəlif sahələr üzrə: iqtisadi və sosial islahatlara yardım, Şərqi-Qərbi nəqliyyat-kommunikasiya dəhlizinin yaradılması, infrastrukturaların inkişafı və s. istiqamətlərdə aparılır.

Nəticə

Diqqət yetirilən məsələlərlə bağlı belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, Azərbaycan Şərqi Tərəfdaşlığı Proqramında iştirak edən fəal ölkələrdən biridir və Avropa İttifaqına üzv ölkələrlə də sıx əlaqələrə malikdir. Avropa İttifaqına qoşulandan sonra ölkədə insan haqları, söz və məhkəmə azadlığı, seçkilər məsələsi ilə bağlı vəziyyətdə irəliləyişlər baş vermişdir. Azərbaycanda mövcud siyasi mühit iqtisadi inkişaf üçün müsbət təsirə malikdir. Belə ki, güclü dövlət və güclü siyasi hakimiyyət milli iqtisadiyyatını formalaşdıran bir ölkə üçün prinsipial əhəmiyyət kəsb edir. İctimai-siyasi sabitliyin qorunub saxlanması ölkəmiz üçün bu gün də imkanlar pəncərəsi kimi çıxış edir. Azərbaycan etibarlı tərəfdaş olaraq mövqeyini getdikcə gücləndirir. Balanslaşdırılmış uğurlu xarici siyasət ikitərəfli və çoxtərəfli iqtisadi əlaqələri genişləndirməyə əlverişli zəmin yaradır. Müasir dünyamızda dövlətlər bir-birləri ilə artıq hərbi deyil, çox hallarda məhz iqtisadi üsul və vasitələrlə mübarizə aparırlar. Azərbaycanın iqtisadi cəhətdən geniş manevr etmə imkanları ona gələcəkdə bəzi dövlətlərə öz şərtlərini diktə etmək üçün şərait yaradır. Prezident İlham Əliyevin müasir dünya düzəninə iqtisadi və siyasi “oyun qaydaları”na dərinləndirən bələd olması ölkəmizin maraqlarının bütün səviyyələrdə etibarlı şəkildə qorunmasına təminat verir.

ƏDƏBİYYAT

1. G.Əliyeva, Azərbaycan Respublikasının Avropa İttifaqı ilə münasibətləri haqqında, Məşvərət, 2003, №11;
2. С.А.Саядов. Азербайджан: международные связи и взаимоотношения. Баку,1994;
3. Н.М.Рəcəбли, V.Ə.İbayev Avropa Şurası. Bakı -1999;
4. G.Gənciyev BİM: Müasir vəziyyət və inkişaf problemləri. Bakı-2005;
5. Ə.Həsənov Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti. Dərslük Bakı-2005;
6. İ.A.Kərimli. Beynəlxalq münasibətlərin müasir problemləri. Bakı-2006;
7. Pərviz Sadayov, <https://www.yeniazərbaycan.com/> saytı, Bakı, 30.04.2009;
8. Elçin Əhmədov, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası Beynəlxalq münasibətlər və xarici siyasət kafedrasının dosenti, siyasi elmlər namizədi, Xalq qəzeti, 2009 - 14 avqust- S. 3;
9. “Azərbaycan-Avropa əlaqələri - 101 yaşlı əməkdaşlıq”, <https://report.az/analitika>, Bakı, 24.04.2019;
10. “Azərbaycan mədəniyyətində ümumbəşəri ideyalar və ənənələr” “Səs” qəzeti, 2020, 16 may.- S.15.

Z KUŞAĞININ VATANDAŞLIK OKURYAZARLIĞI¹

Mehmet KAPUSIZOĞLU²
Selda UÇAR³

² Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, 0000-0003-1496-1286

³ Önlisans Öğrencisi, Bayburt Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, 0000-0001-7013-9460

ÖZET

Günümüz akademik dünyasında kendinden sıkça söz ettiren Z kuşağı, bir taraftan dijital dünyayla olan bağlantıları nedeni ile eleştirilirken diğer taraftan ekonomik ve politik süreçlere olan ilgisi nedeniyle takdir edilmektedir.

Teknolojinin oldukça hızlı ilerlediği bir dönemde dünyaya gelmiş olan Z kuşağı bireylerinin, sosyal ağlarla sürekli iletişim halinde olmaları nedeniyle yerel ve küresel olayları oldukça yakından takip ettikleri, sosyal adaletsizlik ve eşitsizlik konularına duyarlı, bireysel hak ve özgürlüklerini en geniş çapta kullanmak isteyen bireylerden oluştuğu iddia edilmektedir. Z kuşağı bireylerinin bilgiye kolay erişim sağlamaları onları diğer kuşaklardan ayırırken, zamana ve mekâna bağlı olmayan bir eğitim sürecinden geçmeleri hızlı değişimlere çabuk adapte olmalarını sağlamaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Z kuşağı olarak adlandırılan bireylerin vatandaşlık okuryazarlığı seviyelerini tespit etmektir. Bu kapsamda, 2022-2023 akademik yılında Bayburt Üniversitesinde öğrenim gören 404 öğrenci örneklem olarak tespit edilmiş, Karadağ ve Kapusizoğlu tarafından geliştirilen Vatandaşlık Okuryazarlığı ölçeği uygulanmıştır. Üniversite öğrencilerinin cevapladığı Vatandaşlık Okuryazarlığı ölçeğinden elde edilen veriler SPSS 24.0 istatistik programı yardımıyla analize tabi tutulmuş, ölçeğin alt faktörleri olan Bilgi, İlgi, Eylem ve Hak Arama alt boyutlarında Z kuşağının vatandaşlık okuryazarlığı seviyeleri ortaya çıkarılmıştır. Elde edilen bulgular literatür eşliğinde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Z Kuşağı, Vatandaşlık, Vatandaşlık Okuryazarlığı.

1. GİRİŞ

Dijitalleşmenin oldukça hızlı bir biçimde yaşandığı günümüz toplumlarında bilgiye kolay ve hızlı erişim, beklentileri, kaygıları ve istekleri de değiştirmiş ve sanayi toplumundan bilgi toplumuna ya da diğer adıyla dijital topluma bir dönüşüm yaşatmıştır. Dijital toplum; teknolojiyle entegre olmuş, bilgiye kolay ve hızlı ulaşabilen ve dijital teknolojileri etkin bir şekilde kullanabilen bir toplumu ifade etmektedir. Özellikle milenyum olarak nitelendirilen 2000 yılından sonra internetin tüm dünyada yaygınlaşması zaman ve mekânı yeni bir boyuta taşımış, bireyler ve toplumlar arasında iletişimi arttırmış ve dünya çapında farklı kültürlerin etkileşimini kolaylaştırmıştır.

2000 yılı ve sonrasında dünyaya gelen bireylere Z kuşağı, Gen Z, Dijital yerliler, Derin Duygusallar, Google Kuşağı, Daima Online gibi isimler verilmiş ve “Yeni Sessiz Kuşak” olarak adlandırılmışlardır (Taş ve Kaçar, 2019:653; Levickaité, 2010:173; Adıgüzel vd., 2014:174; Twenge vd, 2010; Oblinger ve Oblinger, 2005, Prensky, 2001). Özellikle sanal dünya ile olan

¹ Bu çalışma, birinci yazarın danışmanlığında ikinci yazarın proje yöneticiliğinde hazırlanan “Z Kuşağının Vatandaşlık Okuryazarlığının Belirlenmesi” isimli TÜBİTAK 2209-A 2022/1. dönem projesinden üretilmiş ve TÜBİTAK tarafından desteklenmiştir.

bağlantıları nedeniyle internet nesli olarak bilinen Z kuşağı bireyleri, doğdukları andan itibaren dijital teknolojilerle iç içe bir yaşam sürmüş, davranışları, düşünceleri ve beklentileri de diğer nesillerden farklılaşmıştır.

Z kuşağı bireyleri, dijital teknolojileri etkin bir biçimde kullanma konusunda oldukça yetkindirler. Akıllı telefonlar, tabletler, dizüstü bilgisayarlar ve sosyal medya gibi dijital araçlar günlük hayatlarının ayrılmaz bir parçasıdır. Bu nedenle yerel ve küresel çapta meydana gelen sosyal olayları yakından takip etme ve başkaları ile anlık iletişim kurabilme yeteneklerine sahiptirler. Bu özelliklerinin yanı sıra Z kuşağından çevreye karşı duyarlı, adaletsizlik ve eşitsizliğe karşı tepki gösteren, geleneksel inançlara sahip olmakla birlikte farklılıklara saygı gösteren, özgüvenli ve sorumluluk sahibi bireyler (İnal, 2023:380; Taş vd, 2017:1037) olarak bahsedilmektedir.

Z kuşağı bireyleri, çalışma hayatına yeni atılmış veya atılmak üzere olan, seçme ve seçilme haklarını yeni elde etmiş ve belki de ilk kez oy kullanan, buna rağmen ekonomik, politik ve sosyal hayatı dijital mecralarda sürekli takip eden, X ve Y kuşaklarından farklı olarak da sosyal sorumluluk bilinci yüksek, ülke ve dünya siyasetini ve yaşadıkları toplumun siyasi tutumlarını değiştirme potansiyeline sahip olarak bireyler (Görmez, 2021:516) olarak görülmektedirler. Birey – devlet – toplum ilişkisini gerçek dünyadan daha çok sanal dünyada yaşayan Z kuşağı bireyleri, tüm kamusal işlerini dijital platformlar aracılığı ile gerçekleştirebilmektedirler (Acıoğlu, 2021). Z kuşağı bireylerinin eğitimin dijitalleşmesi ile yaşam boyu öğrenimi hayat felsefesi haline getirmiş, yaratıcı bir düşünce sistemine sahip ve toplumsal adalet konularında hassas oldukları belirtilmektedir (Trevino, 2018). Z kuşağının tüm bu özellikleri dikkate alındığında vatandaşlık okuryazarlığının yüksek olması beklenmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

2.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Devletin asli unsuru olan insan topluluğunu oluşturan bireylerin devlet ile kurdukları hukuksal bağ vatandaşlık (Bozatay, 2010:167) olarak tanımlanmaktadır. Ancak vatandaşlık yalnızca hukukî bir kavram değil, aynı zamanda siyasî, iktisadî ve sosyal boyutları da bulunan bir olgudur. Bu açıdan kavramı sadece hukukî terimlerle açıklamak yetersiz kalmaktadır. Vatandaşlık, bir aidiyet duygusunu ifade eden, siyasî egemenlik alanında tüm bireylerin koşulsuz olarak eşit kabul edildiği ve bireyin devletle olan ilişkisinde hak ve sorumluluklara dayalı bir ilişki biçiminin göstergesidir. Vatandaşlık, bir taraftan bireylerin sahip olduğu hakları, diğer taraftan başkalarına ve topluma karşı olan sorumluluklarının yerine getirilmesinde kullanılan bir ölçüttür. Toplum içinde yaşayan bireyin kendini ifade edebilmesi, geliştirebilmesi, toplumsal sorunlara karşı duyarlılık gösterebilmesi ve sorumluluk alabilmesi her şeyden önce devlet ile birey arasında kurulan vatandaşlık ilişkisinin anlaşılmasına bağlıdır (Kondu ve Sakar, 2013:51). Bu noktada vatandaşlık okuryazarlığı, bireylerin devlet ile kurduğu ilişkilerde sahip olduğu bilgi düzeyi ile devlet – birey ilişkilerine karşı gösterdiği ilgi, devlet tarafından resmî olarak tanınmış haklarını kullanma ve bu hakları koruyabilme aynı zamanda sorumluluklarını yerine getirebilme yeterliliğini göstermektedir (Karadağ ve Kapusuzoğlu, 2022:43).

Bu çalışmanın amacı; Z kuşağı bireylerinin vatandaşlık okuryazarlığı düzeylerini ortaya çıkarmaktır. Literatürde Z kuşağına ait birçok özellik sıralanmıştır. Bu özellikler arasında özellikle adaletsizlik ve eşitsizliklere karşı tepki gösterdikleri, sosyal sorumluluk bilincinin yüksek olduğu, yerel ve küresel olayları takip ettikleri ön plana çıkmaktadır. Bu araştırma ile Z kuşağının literatürde kendilerine atfedilen bu özellikleri Vatandaşlık okuryazarlığı açısından gösterip göstermedikleri sınanmıştır.

2.2. Araştırmanın Yöntemi ve Örneklemi

Araştırma nicel araştırma yöntemlerinden betimleyici araştırma modeline dayanmaktadır. Betimleyici araştırmalar, kişilerin belirli konulardaki tutum, görüş, inanç ve özelliklerini anket ya da mülakatlar aracılığı ile tespit etmeye yönelik araştırmalardır (Saruhan ve Özdemirci, 2016:187). Betimleyici araştırmalarda olgular arasında bir neden sonuç ilişkisi arama amacı söz konusu olmamakla birlikte mevcut durumu ortaya koymak, olayı tasvir ederek problemi anlamaya çalışmak hedeflenmektedir (Arıkan, 2011:27).

Z kuşağının vatandaşlık okuryazarlığının tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen bu araştırmanın örneklemi 2022-2023 akademik yılında Bayburt Üniversitesi'nde öğrenim gören üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Bu kapsamda Bayburt üniversitesinde öğrenim gören öğrenciler cinsiyet, yaş, fakülte ve sınıf bazında tabakalara ayrılmış ve her bir tabakayı temsil edecek öğrenciler orantılı tabakalı örnekleme yöntemine uygun olarak hesaplanmış ve %95 güven düzeyi +5 örneklem hatası dikkate alınarak 450 öğrenci üzerinde uygulanmış ancak bazı anketlerdeki eksiklikler nedeni ile 46 anket çalışmaya dahil edilmeyerek toplam 404 öğrencinin verdiği cevaplar dikkate alınmıştır.

2.3. Araştırmanın Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Anket, katılımcıların kendilerine yöneltilen soruları cevapladıkları veya kendilerine verilen ifadelere yazı ile yanıt verdikleri veri toplama aracıdır (Best ve Kahn, 2017:342).

Z Kuşağının vatandaşlık okuryazarlığını tespit etmek amacı ile oluşturulan anket iki bölüme ayrılmış, ilk bölümünde öğrencilerin demografik özelliklerine ilişkin sorular, ikinci bölümde ise Kapusizoğlu (2021) tarafından geliştirilen ve 29 ifadeden oluşan Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeğine yer verilmiştir.

Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği, bilgi, ilgi, eylem ve hak arama alt faktörlerinden oluşan, en düşük puanı 29, en yüksek puanı 145 olan ve ters kodlama bulunmayan, 5'li likert tipi hazırlanmış, geçerliği ve güvenilirliği sağlanmış bir ölçektir. Araştırmaya katılan öğrencilere ölçekte yer alan ifadelerle ne ölçüde katılıp katılmadıklarına yönelik (1) Kesinlikle Katılmıyorum (2) Katılmıyorum (3) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum (4) Katılıyorum (5) Kesinlikle Katılıyorum seçenekleri sunulmuş ve her bir ifadeden aldıkları puan toplamları vatandaşlık okuryazarlığı puanını oluşturmuştur. Ölçekten elde edilen yüksek puanlar vatandaşlık okuryazarlığının yüksek olduğunu, düşük puanlar ise vatandaşlık okuryazarlığının yetersiz olduğunu göstermektedir.

2.4. Araştırma Soruları

Araştırma Z Kuşağının vatandaşlık okuryazarlık düzeyini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilmekle birlikte, Z kuşağının vatandaşlık okuryazarlığının demografik değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığı da ortaya konulmuştur. Bu kapsamda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Z Kuşağının vatandaşlık okuryazarlığı cinsiyetlere göre farklılaşmakta mıdır?
2. Z Kuşağının vatandaşlık okuryazarlığı yaşa göre farklılaşmakta mıdır?
3. Z Kuşağının vatandaşlık okuryazarlığı öğretim gördüğü yükseköğrenim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
4. Z Kuşağının vatandaşlık okuryazarlığı öğrenim gördüğü sınıfa göre farklılaşmakta mıdır?
5. Z Kuşağının vatandaşlık okuryazarlığı baba eğitim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
6. Z Kuşağının vatandaşlık okuryazarlığı anne eğitim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

7. Z Kuşağının vatandaşlık okuryazarlığı baba mesleğine göre farklılaşmakta mıdır?
8. Z Kuşağının vatandaşlık okuryazarlığı anne mesleğine göre farklılaşmakta mıdır?
9. Z Kuşağının vatandaşlık okuryazarlığı ailelerinin aylık ortalama gelirine göre farklılaşmakta mıdır?

3. BULGULAR

3.1. Örneklemin Demografik Özellikleri

Çizelge – 1: Örneklemin Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler	Kategori	Frekans (N)	Yüzde (%)	Demografik Özellikler	Kategori	Frekans (N)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	231	57,2	Sınıf	1	199	49,3
	Kadın	173	42,8		2	101	25
Yaş	18	40	9,9		3	76	18,8
	19	87	21,5		4	28	6,9
	20	73	18,1	Anne Eğitim Düzeyi	Okuryazar değil	43	10,6
	21	82	20,3		Okuryazar	11	2,7
	22	58	14,4		İlkokul	173	42,8
	23	26	6,4		Ortaokul	83	20,5
	24	11	2,7		Lise	65	16,1
	25 ve üzeri	27	6,7		Üniversite	29	7,2
Öğrenim Düzeyi	Fakülte	290	71,8		Anne Mesleği	Memur	17
	Yüksekokul	114	28,2	İşçi		24	5,9
Baba Eğitim Düzeyi	Okuryazar değil	6	1,5	Emekli		7	1,7
	Okuryazar	7	1,7	Çiftçi		3	0,7
	İlkokul	126	31,2	Esnaf/Tüccar		6	1,5
	Ortaokul	118	29,2	Serbest Meslek		4	1
	Lise	91	22,5	Ev Hanımı		343	84,9
	Üniversite	56	13,9	Aylık Ortalama Gelir	Gelir yok	22	5,4
Baba Mesleği	Memur	62	15,3		0-5000	89	22
	İşçi	74	18,3		5001-10000	130	32,2
	Emekli	77	19,1		10001-15000	83	20,5
	Çiftçi	46	11,4		15001-20000	47	11,6
	Esnaf/Tüccar	42	10,4		20001-25000	12	3
	Serbest Meslek	80	19,8		25001 ve üzeri	21	5,2
	İşsiz	23	5,7		TOPLAM		404

Araştırmaya katılan öğrencilerin %57,2'si (231) erkek %42,8'i (173) kadındır. Bu öğrencilerin %9,9'u (40) 18 yaşında, %21,5'i (87) 19 yaşında, %18,1'i (73) 20 yaşında, %20,3'ü (82) 21 yaşında, %14,4'ü (58) 22 yaşında, %6,4'ü (26) 23 yaşında, %2,7'si (11) 24 yaşında ve %6,7'si (27) 25 yaş ve üzerindedir. %71,8'i (290) Bayburt Üniversitesine bağlı fakültelerde, %28,2'si (114) meslek yüksekokullarında öğrenim görmektedir. Ayrıca örnekleimde yer alan öğrencilerin %49,3'ü (199) birinci sınıf, %25'i (101) ikinci sınıf, %18,8'i (76) üçüncü sınıf, %6,9'u (28) ise dördüncü sınıf öğrencileridir. Ebeveynlerinin eğitim düzeyi açısından bakıldığında; ankete katılan öğrencilerin %1,5'nin (6) babasının okuryazar olmadığı, %1,7'sinin (7) babasının okuryazar, %31,2'sinin (126) babasının ilkökul, %29,2'sinin (118) babasının ortaokul,

%22,5'inin (91) babasının lise ve %13,9'unun (56) babasının üniversite mezunu olduğu görülmüştür. Anne eğitim düzeyi açısından; öğrencilerin %10,6'sının annesi (43) okuryazar olmayıp, %2,7'sinin (11) annesi okuryazar, %42,8'inin (173) annesi ortaokul mezunu, %20,5'inin (83) annesi lise mezunu, %7,2'sinin (29) üniversite mezunudur.

Ankete katılan öğrencilerin %15,3'ünün (62) baba mesleği memur, %18,3'ünün (74) baba mesleği işçi, %19,1'inin (77) baba mesleği emekli, %11,4'ünün (46) baba mesleği çiftçi, %10,4'ünün (42) baba mesleği esnaf/tüccar, %19,8'inin (80) baba mesleği serbest meslek ve %5,7'sinin (23) babasının işsiz olduğu, anne mesleği açısından ise %4,2'sinin (17) annesi memur, %5,9'unun (24) annesi işçi, %1,7'sinin (7) annesi emekli, %0,7'sinin (3) annesi çiftçi, %1,5'inin (6) annesi esnaf/tüccar, %1'inin (4) annesi serbest meslek sahibi, %84,9'unun (343) annesi ise ev hanımıdır.

Ailelerinin aylık ortalama gelir düzeyi açısından ankete katılan öğrencilerin %5,4'ü (22) herhangi bir gelirleri olmadığını, %22'si (89) 0-5000 TL, %32,2'si (130) 5.001-10.001, %20,5'i (83) 10.001 – 15.000, %11,6'sı (47) 15.001 – 20.000, %3'ü (12) 20.001 – 25.001, %5,2'si (21) ise 25.001 ve üzeri aylık ortalama gelirleri olduğunu belirtmişlerdir.

3.2. Z Kuşağının Vatandaşlık Okuryazarlığı Düzeyi

Araştırmaya dâhil edilen ve örneklem olarak belirlenen Z kuşağına mensup üniversite öğrencilerinin Vatandaşlık okuryazarlığı düzeylerini tespit etmek amacı ile Karadağ ve Kapusuzoğlu tarafından geliştirilen Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında 29 maddeden oluşan Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeğinin dört faktör altında toplandığı ve toplam varyansın %65,573'ünü açıkladığı, Cronbach alfa katsayısının ise 0,931 olduğu belirtilmiştir. Bu veriler ışığında örneklem üzerine kullanılmış olan Vatandaşlık okuryazarlığı ölçeğinin geçerli ve güvenilir olup olmadığını tespit etmek için örnekleme ait veriler analiz edilmiştir. Güvenirlik analizlerinde 29 maddelik vatandaşlık okuryazarlığı ölçeğine ait Cronbach Alpha katsayısı 0,958 olarak bulunmuş ve ölçeğin güvenilir olduğu görülmüştür. Ölçeğin geçerlilik analizleri için öncelikle faktör analizine uygun olup olmadığı test edilmiş, KMO katsayısı 0,949 Barlett's test değeri 11306,519 ($p < 0,000$) olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre ölçeğin faktör analizine uygun olduğu görülmüştür. Ölçeği oluşturan alt boyutları ortaya çıkarmak için açımlayıcı faktör analizi yapılmış ve analiz sonuçları Çizelge-2'de gösterilmiştir.

Çizelge – 2: Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeğinin Açımlayıcı Faktör Analizi

FAKTÖRLER	Faktör Yükleri	Özdeğer	Açıklanan Varyans (%)	Cronback Alpha
Faktör-1 (Bilgi)		13,762	47,455	0,966
1	,812			
2	,861			
3	,845			
4	,864			
5	,851			
6	,891			
7	,720			
8	,758			
9	,684			
Faktör 2 (İlgi)		4,378	15,096	0,925
10	,633			

11	,657			
12	,771			
13	,739			
14	,832			
15	,781			
16	,655			
17	,722			
Faktör - 3 (Eylem)		1,727	5,956	0,922
18	,789			
19	,890			
20	,852			
21	,856			
Faktör - 4 (Hak Arama)		1,455	5,019	0,925
22	,659			
23	,710			
24	,713			
25	,691			
26	,695			
27	,688			
28	,713			
29	,593			
TOPLAM			73,526	0,958

Ölçeğin açılımlayıcı faktör analizleri sonucunda orijinal formuna uygun olduğu ve Z kuşağının vatandaşlık okuryazarlığını ölçmede kullanılabilecek güvenilir bir araç olduğu görülmüştür.

Vatandaşlık okuryazarlığı ölçeği uygulanan Z kuşağı öğrencilerinin ölçekten aldıkları toplam puanların değerlendirilmesinde uygulanacak testlerin belirlenmesi amacı ile normallik testleri yapılmıştır. Test sonuçlarına ilişkin veriler Çizelge – 3’te gösterilmiştir.

Çizelge – 3: Normallik Testi Sonuçları

		Statistic	Std. Error
Ölçekten elde edilen toplam puan	Mean	3,3252	0,04473
	Median	3,4310	
	Variance	0,808	
	Std. Deviation	0,89902	
	Minimum	1,00	
	Maximum	5,00	
	Range	4,00	
	Interquartile Range	1,06	
	Skewness	-0,756	0,121
	Kurtosis	0,324	0,242

Normallik analizleri sonucuna göre öğrencilerin vatandaşlık okuryazarlığı ölçeğinden elde etmiş oldukları toplam puanların basıklık (0,324) ve çarpıklık (-0,756) değerleri verilerin normal dağılıma sahip olduğunu göstermektedir. Bu nedenle uygulanacak testlerin parametrik testler olmasına karar verilmiştir.

Örnekleme oluşturan üniversite öğrencilerinin vatandaşlık okuryazarlığı ölçeğinden ve ölçeğin alt boyutlarından elde ettikleri puanlar Çizelge – 4’te verilmiştir.

Çizelge – 4: Örneklemin Ölçek Puanları

Puan	1		2		3		4		5		Ortalama Puan	Faktör Ortalama Puanı	Ölçek Ortalama Puanı
	Madde numarası	n	%	n	%	n	%	n	%	n			
BİLGİ ALT FAKTÖRÜ													
1	47	11,6	16	4,0	52	12,9	90	22,3	199	49,3	3,93	3,96	3,33
2	40	9,9	13	3,2	37	9,2	74	18,3	240	59,4	4,14		
3	42	10,4	20	5,0	45	11,1	73	18,1	224	55,4	4,03		
4	44	10,9	15	3,7	39	9,7	71	17,6	235	58,2	4,08		
5	48	11,9	9	2,2	38	9,4	103	25,5	206	51,0	4,01		
6	40	9,9	16	4,0	45	11,1	98	24,3	205	50,7	4,01		
7	42	10,4	20	5,0	84	20,8	113	28,0	145	35,9	3,74		
8	40	9,9	19	4,7	56	13,9	105	26,0	184	45,5	3,92		
9	44	10,9	18	4,5	68	16,8	107	26,5	163	41,3	3,82		
İLGİ ALT FAKTÖRÜ													
10	88	21,8	52	12,9	120	29,7	80	19,8	64	15,8	2,95	3,00	
11	62	15,3	49	12,1	98	24,3	107	26,5	88	21,8	3,27		
12	75	18,6	71	17,6	122	30,2	79	19,6	57	14,1	2,93		
13	61	15,1	59	14,6	105	26,5	103	25,5	76	18,8	3,18		
14	91	22,5	79	19,6	119	29,5	72	17,8	43	10,6	2,74		
15	77	19,1	81	20,0	115	28,5	82	20,3	49	12,1	2,86		
16	78	19,3	78	19,5	97	24,0	80	19,8	77	19,1	3,01		
17	64	15,8	22	5,3	123	30,4	94	23,3	61	15,1	3,06		
EYLEM ALT FAKTÖRÜ													
18	166	41,1	82	20,3	68	16,8	48	11,9	40	9,9	2,29	2,18	
19	175	43,3	76	18,8	76	18,8	44	10,9	33	8,2	2,21		
20	198	49,4	79	19,6	56	13,9	46	11,4	25	6,2	2,06		
21	180	44,6	83	20,5	68	16,8	37	9,2	36	8,9	2,17		
HAK ARAMA ALT FAKTÖRÜ													
22	44	10,9	29	7,2	89	22	103	25,5	139	34,4	3,65	3,48	

23	45	11, 1	2 2	5,4	71	17, 6	98	24, 3	16 8	41, 6	3,79		
24	55	13, 6	4 1	10, 1	89	22	10 9	27	11 0	27, 2	3,44		
25	54	13, 4	2 1	5,2	69	17, 1	97	24	16 3	40, 3	3,72		
26	69	17, 1	5 8	14, 4	10 5	26	95	23, 5	77	19, 1	3,13		
27	69	17, 1	7 7	19, 1	96	23, 8	88	21, 8	74	18, 3	3,05		
28	61	15, 1	2 8	6,9	89	22	98	24, 3	12 8	31, 7	3,50		
29	53	13, 1	3 3	8,2	77	19, 1	88	21, 8	15 3	37, 9	3,63		

Z kuşağı hakkında literatürde yer alan bilgiler incelendiğinde, bu kuşaktan ekonomik, politik ve sosyal hayatı sürekli takip eden, sosyal sorumluluk bilinci yüksek, ülke ve dünya siyasetini ve yaşadıkları toplumun siyasi tutumlarını değiştirme potansiyeline sahip olarak bireyler olarak bahsedilmektedir. Araştırma kapsamında Z kuşağı bireylerinin Vatandaşlık okuryazarlığı ölçeğinden elde ettikleri puanlar incelendiğinde literatürde belirtilen özellikleri yansıtmadıkları görülmektedir.

Ölçek geliştiricilerin değerlendirmesinde ölçekten elde edilen 1,00 – 2,81 puan aralığı yetersiz vatandaşlık okuryazarlığını, 2,82 – 3,47 puan aralığı sınırlı vatandaşlık okuryazarlığını, 3,48 – 4,14 puan aralığı yeterli vatandaşlık okuryazarlığını, 4,15 – 5,00 puan aralığı ise mükemmel vatandaşlık okuryazarlığını göstermektedir (Kapusızoğlu, 2021:227). Örneklemde yer alan Z kuşağı bireylerinden 404 üniversite öğrencisinin Vatandaşlık okuryazarlığı ölçeğinden elde ettikleri ortalama puan 3,33'dür. Bu sonuç Z kuşağının *sınırlı vatandaşlık okuryazarlığına* sahip olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin alt faktörlerinden elde ettikleri puan ortalamaları dikkate alındığında; bilgi alt faktöründen 3,96 puan ile en yüksek ortalamaya ulaştıkları ve bilgi alt faktörü açısından yeterli bir vatandaşlık okuryazarlığına sahip oldukları, eylem alt faktöründen ise 2,18 puan ile en düşük ortalamaya sahip oldukları görülmektedir. Bu sonuçlarla Z kuşağının bilgiye kolay erişimi sayesinde vatandaşlık için gerekli olan bilgilere sahip olduğu ancak bunu eylemlere dönüştürebilme noktasında eksik kaldığı söylenebilir. Hak Arama alt faktörü açısından almış oldukları 3,48 puan ortalaması, hak arama konusunda yeterliliğe sahip olduklarını, ilgi alt faktörü açısından ise 3,00 puan ortalaması ile kendilerinden beklendiği kadar devlet – birey ilişkisine ilgi göstermedikleri görülmüştür.

3.3. Z Kuşağının Demografik Özellikleri Açısından Vatandaşlık Okuryazarlığı

Z kuşağının demografik özellikleri açısından vatandaşlık okuryazarlığının farklılaşp farklılaşmadığını ortaya koymak amacı ile örneklemde elde edilen veriler üzerinde parametrik testler uygulanmıştır.

3.3.1. Z Kuşağının Cinsiyeti Açısından Vatandaşlık Okuryazarlığı

Z kuşağının cinsiyet değişkeni açısından vatandaşlık okuryazarlığının farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacı ile Z kuşağının vatandaşlık okuryazarlığı cinsiyete göre farklılık göstermektedir hipotezi ortaya konmuş ve bağımsız örneklem t testi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına ilişkin çizelge aşağıda verilmiştir.

Çizelge – 5: Z Kuşağının Cinsiyetine Göre Vatandaşlık Okuryazarlığı Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{x}	ss	df	t	p
Vatandaşlık Okuryazarlığı Ortalama Puanı	Kadın	231	3,3935	,85207	406	1,769	,078
	Erkek	173	3,2340	,95302			
p>0,05							

Z kuşağına mensup örneklemde yer alan öğrencilerin cinsiyetlerine göre Bağımsız örneklem t testi sonuçlarına göre 0,05 anlamlılık düzeyinde vatandaşlık okuryazarlığına ait p değeri 0,078'dir. Bu sonuç Z kuşağında yer alan öğrencilerin vatandaşlık okuryazarlığının cinsiyetlerine göre farklılaşmadığını göstermiş ve Z kuşağının vatandaşlık okuryazarlığı cinsiyete göre farklılık göstermektedir hipotezi reddedilmiştir.

3.3.2. Z Kuşağının Yaşları Açısından Vatandaşlık Okuryazarlığı

Z kuşağının yaşları açısından vatandaşlık okuryazarlığının farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacı ile Z kuşağının vatandaşlık okuryazarlığı yaşa göre farklılık göstermektedir hipotezi ortaya konmuş ve hipotezi test etmek için tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmıştır. Analiz sonuçları aşağıda verilmiştir.

Çizelge – 6: Z Kuşağının Yaşlarına Göre Vatandaşlık Okuryazarlığı Anova Analizi Sonuçları

Yaş	N	\bar{x}	ss	Homojenlik Testi sig.	df	F	p
18	40	3,4905	,76309	0,350	7	2,334	0,024
19	87	3,0908	,99575				
20	73	3,3387	,88549				
21	82	3,2040	,88289				
22	58	3,5815	,79628				
23	26	3,3846	,95281				
24	11	3,7273	,52849				
25 ve üzeri	27	3,3959	,95290				
p<0,05							

Z kuşağının yaşlarına göre vatandaşlık okuryazarlığının farklılaşp farklılaşmadığını ortaya koymak için yapılan Anova testi sonuçlarına göre 0,05 anlamlılık düzeyinde p değeri 0,024 olarak bulunmuştur. Buna göre; Z Kuşağının vatandaşlık okuryazarlığının yaşa göre farklılaştığı görülmüş ve hipotez kabul edilmiştir.

3.3.3. Z Kuşağının Öğretim Gördüğü Yükseköğretim Düzeyi Açısından Vatandaşlık Okuryazarlığı

Z kuşağının öğrenim gördüğü yükseköğretim düzeyi açısından vatandaşlık okuryazarlığının farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacı ile yapılan bağımsız örneklem t testi sonuçları aşağıda verilmiştir.

Çizelge – 7: Z Kuşağının Öğrenim Gördüğü Yükseköğretim Düzeyine Göre Vatandaşlık Okuryazarlığı Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

	Öğrenim Düzeyi	N	\bar{x}	ss	df	T	p
Vatandaşlık Okuryazarlığı Ortalama Puanı	Fakülte	290	3,3413	,89422	402	0,572	0,567
	Yükseköğretim	114	3,2843	,91382			
p>0,05							

Analiz sonuçlarına göre; Z kuşağının öğrenim gördüğü yükseköğretim düzeyine göre vatandaşlık okuryazarlığı p değeri 0,05 anlamlılık düzeyinde 0,567'dir. Bu değer, Z kuşağının vatandaşlık okuryazarlığının öğrenim gördüğü yükseköğretim düzeyine göre farklılaşmadığını göstermektedir.

3.3.4. Z Kuşağının Öğrenim Gördüğü Sınıf Açısından Vatandaşlık Okuryazarlığı

Z kuşağının öğrenim gördüğü sınıf açısından vatandaşlık okuryazarlığının farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacı ile Z kuşağının vatandaşlık okuryazarlığı öğrenim gördükleri sınıfa göre farklılık göstermektedir hipotezi ortaya konmuş ve hipotezi test etmek için tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmıştır. Analiz sonuçları aşağıda verilmiştir.

Çizelge – 8: Z Kuşağının Öğrenim Gördüğü Sınıfa Göre Vatandaşlık Okuryazarlığı Anova Analizi Sonuçları

Sınıf	N	\bar{x}	ss	Homojenlik Testi sig.	df	F	P Welch	P Brown-Forsythe
1	199	3,2724	,85766	0,002	3	0,893	0,356	0,424
2	101	3,3134	1,06670					
3	76	3,4061	,79588					
4	28	3,5234	,78454					
p>0,05; Post Hoc: Tukey, Scheffe, LSD, Bonferroni								

Örnekleme oluşturan üniversite öğrencilerinin öğrenim gördükleri sınıfa göre vatandaşlık okuryazarlığının farklılaşp farklılaşmadığını gösteren Anova analiz sonuçlarında gruplar arası varyans homojen dağılmamıştır. Bu nedenle Welch ve Brown-Forsythe analizleri ile Post Hoc testleri yapılmış ve 0,05 anlamlılık düzeyinde p değerleri Welch testi için 0,356, Brown-Forsythe testi için 0,424 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlarla Z kuşağının öğrenim gördükleri sınıflara göre vatandaşlık okuryazarlığının farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

3.3.5. Z Kuşağının Baba Eğitim Düzeyi Açısından Vatandaşlık Okuryazarlığı

Öğrencilerin vatandaşlık okuryazarlığının baba eğitim düzeyi açısından farklı olup olmadığını test etmek amacı ile tek yönlü varyans (Anova) analizi yapılmış ve analiz sonuçları aşağıdaki çizelgede verilmiştir.

Çizelge – 9: Z Kuşağının Baba Eğitim Düzeyine Göre Vatandaşlık Okuryazarlığı Anova Analizi Sonuçları

Baba Eğitim Düzeyi	N	\bar{x}	ss	Homojenlik Testi sig.	df	F	p
Okuryazar Değil	6	3,0747	,99114	0,987	5	0,985	0,427
Okuryazar	7	3,4187	,86102				
İlköğretim	126	3,4581	,87054				

Ortaokul	118	3,2247	,92535				
Lise	91	3,3054	,87398				
Üniversite	56	3,2851	,94117				
p>0,05							

Yapılan analiz sonuçlarına göre öğrencilerin babalarının eğitim düzeyi ile vatandaşlık okuryazarlık düzeyine ait p değeri 0,05 anlamlılık düzeyinde 0,427 olarak bulunmuş ve vatandaşlık okuryazarlığının baba eğitim düzeyine göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

3.3.6. Z Kuşağının Anne Eğitim Düzeyi Açısından Vatandaşlık Okuryazarlığı

Z kuşağının vatandaşlık okuryazarlığının anne eğitim düzeyi açısından farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile öğrencilerin anne eğitim düzeyleri ile öğrencilerin vatandaşlık okuryazarlığı ölçeğinden almış oldukları ortalama puan arasında tek yönlü varyans (Anova) analizi yapılmış ve test sonuçları aşağıda gösterilmiştir.

Çizelge – 10: Z Kuşağının Anne Eğitim Düzeyine Göre Vatandaşlık Okuryazarlığı Anova Analizi Sonuçları

Anne Eğitim Düzeyi	N	\bar{x}	ss	Homojenlik Testi sig.	df	F	p
Okuryazar Değil	43	3,2566	,71518	0,286	5	0,759	0,580
Okuryazar	11	3,2006	,81613				
İlkokul	173	3,3683	,88557				
Ortaokul	83	3,3170	,97473				
Lise	65	3,4037	,87833				
Üniversite	29	3,0642	1,07454				
p>0,05							

Analiz sonuçlarında; Z kuşağının vatandaşlık okuryazarlığı puan ortalamalarının anne eğitim düzeyine göre 0,05 anlamlılık düzeyinde p değeri 0,580 bulunmuş ve bu sonuçla Z kuşağının vatandaşlık okuryazarlığının anne eğitim düzeyine göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

3.3.7. Z Kuşağının Baba Mesleği Açısından Vatandaşlık Okuryazarlığı

Örnekleme yer alan Z kuşağına mensup öğrencilerin vatandaşlık okuryazarlık düzeyinin baba mesleğine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacı ile tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmış ve analiz sonuçları aşağıdaki çizelgede verilmiştir.

Çizelge – 11: Z Kuşağının Baba Mesleğine Göre Vatandaşlık Okuryazarlığı Anova Analizi Sonuçları

Baba Mesleği	N	\bar{x}	ss	Homojenlik Testi sig.	df	F	p
Memur	62	3,4255	,90212	0,253	6	3,477	0,002
İşçi	74	3,1263	,90795				
Emekli	77	3,2396	1,02587				
Çiftçi	46	3,7661	,79025				
Esnaf/Tüccar	42	3,5131	,84132				
Serbest Meslek	80	3,1853	,78589				
İşsiz	23	3,2429	,79020				
p<0,05							

Z kuşağının vatandaşlık okuryazarlığının baba mesleğine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için yapılan tek yönlü varyans (Anova) analizi sonuçlarında, varyansların homojen olduğu görülmüş ve p değeri 0,002 olarak bulunmuştur. Bu sonuç *baba mesleğine göre vatandaşlık okuryazarlığının farklılaştığını* göstermektedir. Z kuşağının vatandaşlık okuryazarlığının baba meslekleri açısından hangi gruplar arasında olduğunu görmek için Post Hoc testlerinden LSD testi uygulanmış ve gruplar arası farklılığı gösteren analiz sonuçları aşağıda verilmiştir.

Çizelge – 12: Z Kuşağının Baba Mesleğine Göre Vatandaşlık Okuryazarlığı Post Hoc LSD Analizi Sonuçları

Baba Mesleği		Mean Difference (I-J)	Sig.	Baba Mesleği		Mean Difference (I-J)	Sig.
Memur	İşçi	,29919*	,050	İşçi	Memur	-,29919*	,050
	Emekli	,18588	,218		Emekli	-,11331	,431
	Çiftçi	-,34064*	,048		Çiftçi	-,63984*	,000
	Esnaf/Tüccar	-,08766	,620		Esnaf/Tüccar	-,38685*	,024
	Serbest Meslek	,24013	,109		Serbest Meslek	-,05906	,679
	İşsiz	,18259	,397		İşsiz	-,11660	,580
Emekli	Memur	-,18588	,218	Çiftçi	Memur	,34064*	,048
	İşçi	,11331	,431		İşçi	,63984*	,000
	Çiftçi	-,52653*	,001		Emekli	,52653*	,001
	Esnaf/Tüccar	-,27355	,107		Esnaf/Tüccar	,25298	,180
	Serbest Meslek	,05424	,701		Serbest Meslek	,58077*	,000
	İşsiz	-,00329	,987		İşsiz	,52324*	,021
Esnaf/Tüccar	Memur	,08766	,620	Serbest Meslek	Memur	-,24013	,109
	İşçi	,38685*	,024		İşçi	,05906	,679
	Emekli	,27355	,107		Emekli	-,05424	,701
	Çiftçi	-,25298	,180		Çiftçi	-,58077*	,000
	Serbest Meslek	,32779	,052		Esnaf/Tüccar	-,32779	,052
	İşsiz	,27026	,239		İşsiz	-,05753	,783
İşsiz	Memur	-,18259	,397				
	İşçi	,11660	,580				
	Emekli	,00329	,987				
	Çiftçi	-,52324*	,021				
	Esnaf/Tüccar	-,27026	,239				
	Serbest Meslek	,05753	,783				

Analiz sonuçlarına göre baba mesleği çiftçi olan öğrencilerin vatandaşlık okuryazarlık düzeyi, baba mesleği memur, işçi, emekli, serbest meslek ve işsiz olanlardan anlamlı bir biçimde farklılaşmıştır. Baba mesleği çiftçi olan öğrencilerin vatandaşlık okuryazarlığı, babaları diğer mesleklere sahip olan öğrencilerden daha yüksek bulunmuştur.

3.3.8. Z Kuşağının Anne Mesleği Açısından Vatandaşlık Okuryazarlığı

Z kuşağının anne mesleği açısından vatandaşlık okuryazarlığının farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek istendiğinde, öğrencilerin %84,9'unun (343) anne mesleğini ev hanımı olarak belirtmesi nedeni ile yapılacak istatistiksel analizler yanıltıcı bilgiler içerebilmektedir. Bu nedenle anne mesleğini ev hanımı olarak belirten öğrenciler analiz dışında tutularak vatandaşlık okuryazarlığının ev hanımları dışındaki diğer mesleklere göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek için tek yönlü varyans (Anova) analizi yapılmış ve analiz sonuçları Çizelge – 13'te verilmiştir.

Çizelge – 13: Z Kuşağının Anne Mesleğine Göre Vatandaşlık Okuryazarlığı Anova Analizi Sonuçları

Anne Mesleği	N	\bar{x}	ss	Homojenlik Testi sig.	df	F	p
Memur	17	3,2170	,95006	0,121	5	1,9	0,109
İşçi	24	2,7845	1,10191				
Emekli	7	3,0197	1,16850				
Çiftçi	3	4,0000	,55495				
Esnaf/Tüccar	6	3,8448	,46813				
Serbest Meslek	4	3,5603	,46296				
p>0,05							

Z kuşağının anne mesleğine göre vatandaşlık okuryazarlığının farklılık gösterip göstermediğine ilişkin Anova testi sonuçlarında varyansların homojen olduğu görülmüş ve gruplararası p değeri 0,109 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre Z kuşağının vatandaşlık okuryazarlığı anne mesleğine göre 0,05 anlamlılık düzeyinde farklılaşmamaktadır.

3.3.9. Z Kuşağının Aile Aylık Ortalama Gelirine Göre Vatandaşlık Okuryazarlığı

Z kuşağı öğrencilerinin vatandaşlık okuryazarlık düzeyinin ailelerinin aylık ortalama gelirlerine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacı ile tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmış ve analiz sonuçları aşağıda verilmiştir.

Çizelge – 14: Z Kuşağının Anne Mesleğine Göre Vatandaşlık Okuryazarlığı Anova Analizi Sonuçları

Aile Aylık Ortalama Gelir	N	\bar{x}	ss	Homojenlik Testi sig.	df	F	p
Gelir yok	22	3,1207	,85615	0,467	6	1,555	0,159
0-5000	89	3,4277	,89238				
5001-10000	130	3,2684	,84507				
10001-15000	83	3,5098	,90903				
15001-20000	47	3,1438	1,03504				
20001-25000	12	3,3362	,63210				
25001 ve üzeri	21	3,1264	,98008				
p>0,05							

Yapılan analiz sonuçlarında p değeri 0,159 olarak bulunmuş, bu sonuca göre Z kuşağının vatandaşlık okuryazarlığının ailelerinin aylık ortalama gelirine göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

4. SONUÇ

Z kuşağının vatandaşlık okuryazarlık düzeyinin tespit edilmesine yönelik yapılan bu araştırmada Z kuşağı bireylerinin sınırlı vatandaşlık okuryazarlığına sahip olduğu görülmüştür. Literatürde var olan Z kuşağının özellikle politik konulara ilgi duyduğu, sosyal adalet ve eşitlik konularında hassas olduğu, sosyal sorumluluk duygusu yüksek bireyler olduğu konusundaki görüşlerin yalnızca tahminsel bir yaklaşım olduğu ve söylemsel bir düzeyde kaldığı tespit edilmiştir. Z kuşağına atfedilen özelliklerden yalnızca internet kullanımı sayesinde bilgiye hızlı ve kolay erişebildikleri bu sayede vatandaşlık okuryazarlığının bilgi alt faktöründen yüksek bir ortalama puana ulaştıkları görülmüştür. Vatandaşlık okuryazarlığının ilgi, eylem ve hak arama alt boyutlarında ise görece düşük bir ortalama puan elde etmişlerdir.

Z kuşağının demografik özellikleri açısından vatandaşlık okuryazarlığının yalnızca yaş ve baba mesleği değişkeni açısından farklılaştığı tespit edilmiştir. Yaş değişkeni açısından değerlendirildiğinde vatandaşlık okuryazarlığının bilgi, ilgi, eylem ve hak arama alt boyutlarındaki yeterlilikler hayatta yaşanan tecrübelerle elde edilen kazanımlar sayesinde oluşmaktadır. Bu nedenle yaş ilerledikçe kazanılan tecrübeler vatandaşlık okuryazarlığı düzeyini arttırmaktadır. Z kuşağının vatandaşlık okuryazarlığı baba meslekleri açısından değerlendirildiğinde ise; baba mesleği çiftçi olan Z kuşağı bireylerinin vatandaşlık okuryazarlığı, babaları diğer meslekleri yapan Z kuşağı bireylerine göre daha yüksek bulunmuştur. Çiftçilik, sürekli olarak kamu kurum ve kuruluşlarıyla dolayısıyla devletle ilişki içerisinde olan bir meslektir. Özellikle Tarım ve Orman Bakanlığı'nın hizmetlerinden doğrudan yararlanan, devletin tarım ürünlerine yönelik politikalarına ve bankaların kredi hizmetlerine bağlı olarak mesleklerini icra eden çiftçiler, devlet – birey ilişkisine doğrudan maruz kalmaktadırlar. Aynı zamanda ikamet ettikleri yerleşim birimlerindeki yerel hizmetlerden de (köy hizmetleri, belediye hizmetleri, il özel idaresi hizmetleri) doğrudan etkilenmektedirler. Çiftçilerin büyük bir kısmının kırsal bölgelerde yaşadığı dikkate alındığında bu bölgelerdeki kamusal hizmetlere doğrudan ve yüzyüze erişim diğer yerleşim birimlerine nazaran daha kolaydır. Çiftçilerin mesleklerini icra ederken aile bireylerinden yardım alması, aile bireylerinin de bu ilişkiler içerisinde bulunmasına sebep olmakta bu vasıta ile aile bireyleri de devlet ile doğrudan ilişki içerisine girmekte ve böylelikle aile içerisinde yer alan çocukların vatandaşlık okuryazarlığı da artmaktadır.

Araştırma kapsamında Z kuşağının cinsiyet, öğrenim görülen yükseköğretim düzeyi, öğrenim görülen sınıf, baba eğitim düzeyi, anne eğitim düzeyi, anne mesleği ve aylık ortalama aile gelirleri açısından vatandaşlık okuryazarlığı düzeylerinde anlamlı bir farklılığın bulunmadığı da ortaya çıkarılmıştır.

KAYNAKÇA

- [1] Acılıoğlu, İ., *İş 'te Y kuşağı*, Elma Yayınevi, Ankara, 2021.
- [2] Adıgüzel, O., Batur, H. Z., & Eksili, N., *Kuşakların değişen yüzü ve Y kuşağı ile ortaya çıkan yeni çalışma tarzı: Mobil yakalılar*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(19), s.165-182., 2014.
- [3] Arıkan, R., *Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Nobel Yayıncılık, Ankara, 2011.
- [4] Best, J. W. & Kahn, J. V., *Eğitimde Araştırma Yöntemleri* (Çev. O. Köksal), Eğitim Yayınevi, İstanbul, 2017.

- [5] Bozatay, Ş. A. (2010). 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'na Göre Türk Vatandaşlığının Kazanılması, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 8(2), s.165-182., <https://dergipark.org.tr/tr/pub/comuybd/issue/4107/54093>, (Erişim Tarihi: 12.06.2023)
- [6] Görmez, A. B. (2021). Neoliberal Özne Olarak Z Kuşağı, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (23)2, s.509-530, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahbvuibfd/issue/64683/929221>, Erişim Tarihi: 13.07.2023
- [7] İnal, İ. H., (2023). Z kuşağının sosyal medyanın siyasi etkisine yönelik algısının sosyal medyanın oy verme davranışı üzerindeki etkisine yönelik algısına etkisi ve sosyal medyada siyasi iletişim davranışının aracılık rolü, *International Journal of Social Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 10(92), s.378-394. <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.3505>, (Erişim Tarihi: 17.07.2023)
- [8] Kapusızoğlu, M., *Vatandaşlık Okuryazarlığı: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması*. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2021.
- [9] Karadağ, A. & Kapusızoğlu, M. (2022). *Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği: Geliştirme, Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması*, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (30), s.37-71. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/diclesosbed/issue/70823/1025971>, (Erişim Tarihi: 13.07.2023)
- [10] Kondu, Z. ve Sakar, T. (2013). Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersi niçin verilir?. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2(3), s.49-60. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ebed/issue/22329/239295>, (Erişim Tarihi:16.06.2023)
- [11] Levickaté, R. (2010). Generations X, Y, Z: How Social Networks From the Concept of the World without Borders:The Case of Lithuania. *LIMES: Cultural Regionalistics*, 3 (2), s.170-183. <https://doi.org/10.3846/limes.2010.17>, (Erişim Tarihi: 16.07.2023)
- [12] Oblinger, D. G. & Oblinger, J. L., Is It Age or IT: First Steps Toward Understanding the Net Generation. D. G. Oblinger ve J. L. Oblinger (Ed.). *Educating the Net Generation* içinde (s.1-20). EDUCAUSE. <https://www.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101.pdf>. (Erişim Tarihi: 27.07.2023)
- [13] Prensky, M., *Digital Natives, Digital Immigrants*. On the Horizon, 9(5), s.1-6. NCB University Pres., 2001.
- [14] Saruhan, Ş. C. & Özdemirci, A., *Bilim, felsefe ve Metodoloji*. İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2016.
- [15] Taş, H. Y. & Kaçar, S. (2019). X, Y ve Z kuşağı çalışanlarının yönetim tarzları ve bir işletme örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), s.643-675., <https://doi.org/10.26466/opus.554751>, (Erişim Tarihi: 08.07.2023)

- [16] Taş, H. Y., Demirdöğmez, M. & Küçüköğlü, M. (2017). Possible Effects of Future Architects' Z Generation on Business Life. *OPUS International Journal of Society Researches*, 7(13), s.1031-1048. DOI:10.26466/opus.370345, (Erişim Tarihi: 12.07.2023)
- [17] Trevino, G. N., The arrival of generation Z on college campuses. Doctoral dissertation, University of the Incarnate Word, USA, 2018.
- [18] Twenge, J. M., Campbell, S. M., Hoffman, B. J. & Lance, C. E. (2010). Generational differences in workvalues: Leisure and extrinsic value sincreasing, social and intrinsic values decreasing. *Journal of Management*, 36(5), s.1117-1142. Doi: 10.1177/0149206309352246. (Erişim Tarihi: 13.07.2023)

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İÇİN BİR ALTERNATİF: CITTASLOW HAREKETİ

YL Öğr. Hatice ARSLANPARÇASI¹, Prof. Dr. Ersan ÖZ²

¹ Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 0000-0001-5135-8932

² Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 0000-0002-1847-8841

ÖZET

Günümüzdeki yaşam biçimi; çevre, şartlar, yoğunluk ve yaşam mücadelesi, alternatif bir yaşam biçimine yönelme isteğini beraberinde getirmektedir. Mevcut kent yaşamının her geçen gün büyümesi ve hızlanması, kültürel ve toplumsal yaşam özelliklerini olumsuz yönde etkileyerek mevcut kaynakların azalmasına ve bilinçsiz bir şekilde kullanılmasına yol açabilmektedir. Öyle ki mevcut kaynaklarımızı gelecek kuşaklara aktarabilmek için sürdürülebilirlik kavramı ortaya çıkmış ve bu kavram, kalkınmanın bir parçası haline gelmiştir. Bu hususta sürdürülebilir kalkınma; sosyal, ekonomik ve çevresel refahın sürdürülebilir şekilde sağlanmasına katkıda bulunan bir süreç olmaktadır. Bu süreçte destekleyici farklı modeller, küresel düzeyde katkı sağlayan modeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu modellerden biri de temelinde yavaş hareketi olan Cittaslow (Sakin Şehir) modelidir. Küreselleşmeyle birlikte kentlerde ortaya çıkan olumsuzluklar, ilk olarak 1999 yılında İtalya’da Cittaslow hareketinin doğmasına zemin hazırlamıştır. Cittaslow hareketi, uluslararası bir ağıdır ve küreselleşme karşıtı olmaktan ziyade küreselleşmenin beraberinde getirdiği yaşam tarzına bir tepki olarak yerel yaşamın özelliklerini koruyacak şekilde bir yaşam tarzının benimsenmesini hedeflemektedir. Çevreci bir tutum ve kaliteli kent yaşamı arasındaki ilişkiyi güçlendiren sürdürülebilirlik ile tek tipleşmeye karşı olan Cittaslow arasındaki benzerlikler de bu ilişkiyi kanıtlar niteliktedir. Çalışmada; sürdürülebilir kalkınma, yavaş hareketi ve Cittaslow kavramsal çerçevede incelenecek ve Cittaslow’un sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Kalkınma, Yavaş Kentler

AN ALTERNATIVE FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT: THE CITTASLOW MOVEMENT

ABSTRACT

Today's lifestyle; environment, conditions, intensity and struggle for life bring with it the desire to turn to an alternative life style. The growth and acceleration of the current urban life with each passing day can negatively affect the cultural and social life characteristics and lead to the decrease and unconscious use of existing resources. So much so that the concept of sustainability has emerged in order to transfer our current resources to future generations and this concept has become a part of development. In this regard, sustainable development; It is a process that

contributes to the sustainable provision of social, economic and environmental welfare. In this process, different supporting models emerge as contributing models at the global level. One of these models is the Cittaslow (Slow City) model, which is based on slow motion. The negativities that emerged in cities with globalization first paved the way for the emergence of the Cittaslow movement in Italy in 1999. The Cittaslow movement is an international network and aims to adopt a lifestyle that preserves the characteristics of local life as a reaction to the lifestyle brought about by globalization rather than being anti-globalization. The similarities between sustainability, which strengthens the relationship between an environmentalist attitude and quality urban life, and Cittaslow, which is against standardization, also prove this relationship. In the study; sustainable development, slow movement and Cittaslow will be examined in the conceptual framework and the impact of Cittaslow on sustainable development will be mentioned.

Keywords: Sustainability, Sustainable Development, Slow Cities

1. GİRİŞ

İnsan yaşamı için önemi oldukça fazla olan doğa ile insan ilişkisi son yıllarda hızlı bir dönüşüm sürecine girmiş olup doğal kaynakların bilinçsiz bir şekilde kullanılmasında da hızlı bir artış yaşanmaktadır. Bu durum çevreyi büyük ölçüde etkilemekte, yalnızca bitkiler ve hayvanlar değil aynı zamanda insanlar da olumsuz bir şekilde etkilenmektedir. Bu olumsuzluklar zamanla üretim ve tüketim anlayışının sorgulanmasına sebep olmakta ve bu hususta çeşitli düşünceler ortaya çıkmaktadır. Bu düşüncelerden biri de sürdürülebilir kalkınmadır. Sürdürülebilir kalkınma çok boyutlu olup yalnızca çevreyi değil aynı zamanda ekonomiyi ve sosyal yaşantıyı da kapsamaktadır ve bu üç unsur birbirini tamamlar niteliktedir. Bu unsurlar üzerinde durulması adına ulusal ve uluslararası çeşitli toplantılar ve anlaşmalar gerçekleşmiştir. Zamanla sürdürülebilir kalkınmaya alternatif modeller ortaya çıkmış, bu modellerden biri de yavaş hareketiyle birlikte doğan yavaş yemek hareketi sonrasında Cittaslow (Yavaş Şehir) olmuştur. Cittaslow, sürdürülebilir kalkınma ile yakından ilişkili olup kriterleri ve amaçları sürdürülebilir kalkınma ile aynı doğrultudadır.

2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE KALKINMA KAVRAMI

Sürdürülebilirlik kavramı, tek ve net bir tanıma sahip olmamakla birlikte kültürler, toplumlar ve ülkeler arasında farklılık gösterebilmektedir. İngilizce’de “sustainability” kelimesinin karşılığı olarak kullanılan fakat Türkçe ’de bir karşılığı olmayan bir sözcük olup ifade ettiği anlam bakımından devamlılığı çağrıştırdığı anlaşılabilir. Sürdürülebilirlik kavramı her ne kadar devamlılığı ifade etse de bununla birlikte dışsal bir faktöre de tabi olması isteğe bağlı olarak söz konusu olabilmektedir. Kavram, uluslararası düzeyde incelendiğinde ise yine tek başına net bir anlam ifade etmemekle birlikte; çevre kirliliği, doğal kaynakların tüketimi, ekonomi ve kalkınma gibi direkt olarak insan fiillerine bağlı kelimeler ile ilişkili bir şekilde kullanılmaktadır (AKGÜL, 2010).

Kalkınma, sürdürülebilirlik kavramı gibi tek bir tanıma sahip değildir. Bir tanıma göre; ekonomide sosyal yargıları, tüketim ve davranış kalıplarında meydana gelen değişimleri kapsayan kuramsal ve sosyal bir yapıda dönüşüm sağlayan bir büyüme olarak ifade edilmektedir (KAYPAK, 2011). Ancak büyüme ile kalkınma arasında farklılık olup büyüme kavramı, bir ekonomide niceliksel iyileşmeler için kullanılmakta, nitekim kalkınma kavramı ekonomik iyileşmelerin yanı sıra ekonomi dışında birçok faktörün gelişimini kapsamaktadır (YILMAZ & YÜCEL, 2022). Kalkınma; sosyal, ekonomik ve siyasal alanda regülasyonlar yaparak gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere yetişme gayreti olarak da tanımlanabilmektedir. Bu değişme gayretine; ekonomik ve sosyal yapının değişmesi, milli gelirde artış, değer yargılarının gelişmesi ve benzeri değişimler de ilave edilebilmektedir. Kalkınma, diğer faktörlerle birlikte insanı da içerisine alan geniş bir kavramdır (KAYPAK, 2011).

2.1. Sürdürülebilir Kalkınma ve Tarihsel Gelişimi

Sürdürülebilir kalkınmanın en yaygın tanımı, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunca “gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğini ortadan kaldırmaksızın şimdiki neslin ihtiyaçlarının karşılanmasıdır.” şeklinde ifade edilmektedir. Bir başka tanıma göre; dünyadaki kıt kaynakları yok etmeden ve verimli bir şekilde tüketerek yalnızca belirli bir kısma değil, dünyadaki tüm insanlara aynı adaleti ve fırsatları sağlayacak olan ekonomik gelişmedir. Bir diğer tanımda ise kısaca, insanların yaşam kalitesini arttırırken çevreye karşı saygılı olmak olarak ifade edilmektedir (ÇELİK, 2006).

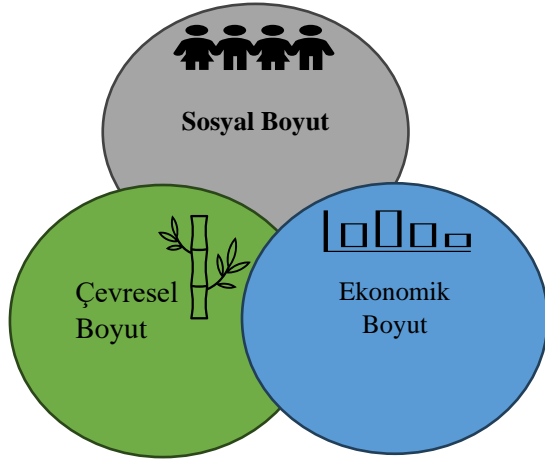
Dünyadaki nüfus artışıyla birlikte teknoloji alanındaki gelişmeler ve bu gelişmelere bağlı olarak sanayileşmenin artması, mevcut kıt kaynakların büyük bir hızla azalmasına neden olmaktadır. Sermaye birikiminin tercih edilmesi bir yandan doğada tahribatlara yol açarken bir yandan da gelir dağılımında adaletsizlik meydana getirmiş ve zengin ile yoksul arasında bir uçurum oluşturmuştur. Yaşanan bu olumsuzluklar, 1960 yılı itibarıyla ekonomik anlayışın sorgulanmasına neden olmuş ve bu sorgulama yalnızca çevreci bireyler, gelir eşitsizliğinden şikayetçi olan bireyler tarafından değil, aynı zamanda sermaye birikimini destekleyen bireyler ve uluslararası kuruluşlarca da yapılarak 1980 yılının sonlarına gelindiğinde sürdürülebilir kalkınma anlayışı canlanmaya başlamıştır (YILMAZ & YÜCEL, 2022). Sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk kez, 21. yy. da insanoğlunu bekleyen tehlikeleri konu alan ve 1968’de kurulan Club Of Rome aracılığıyla yayımlanan “Büyümenin Sınırları” adlı raporda kullanılmıştır. Kavramın gelişmesini sağlayan ikinci adım ise Birleşmiş Milletler tarafından 1972 yılında Stockholm’de gerçekleştirilen “Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevre Konferansı” olmuştur. Konferansta, ekolojik çevreyi muhafaza etmek, geliştirmek ve yapısını bozmadan gelecek kuşaklara aktarabilmek hususundaki endişeler gündeme getirilmiş ve sürdürülebilir kalkınma kavramının gelişmesine yardımcı olunmuştur. Stockholm Konferansında geliştirilen BM Çevre Programı (UNEP) ise yine 1972’de BM Genel Kurul kararıyla kurulmuş; yerel, bölgesel ve küresel boyuttaki çevre sorunlarına verimli bir şekilde müdahale etmek adına, dünya ülkelerini ortak bir platformda buluşturarak iş birliği yapılmış ve programda, çevrenin durumunun sürekli olarak küresel boyutta takip edilmesi, çevresel kirlilik hakkında toplumsal farkındalık sağlanarak hem uluslararası hem de ulusal çevre politikalarının ve çevre hukukunun gelişmesine katkıda bulunmak amaçlanmıştır (GÖKER, 2020). UNEP, yalnızca çevreye ilişkin olarak kurulan ilk uluslararası kurumdur. UNEP’in görevleri arasında çevre yönetimi, kirleticilere yönelik düzenlemeler ve tehlikeli

atıklar, iklim değişikliği ile mücadele ve ozon tabakasının korunması yer almaktadır (KAYHAN, 2016). Kavramın gelişmesine etki eden ve dünya gündemine taşıyan başka bir adım ise 1987’de yayımlanan Ortak Geleceğimiz adlı raporda sürdürülebilirlik ve eko-gelişme, resmi olarak kavramsal çerçeveye oturtularak tüm uluslararası kuruluşlar tarafından kullanılmaya başlanmıştır (AKGÜL, 2010). 1992’ye kadar çevre alanında birçok çalışma yapılmış olup 1992’de Rio konferansı sonucunda; Çölleşme ile mücadele Sözleşmesi, Ormancılık İlkeleri, İklim Değişikliği Çevre Sözleşmesi ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi organize edilmiş ve hükümetlerin çevre, ekonomi ve sosyal alanlardaki çalışmalarına yön veren Gündem 21 adlı eylem planı onaylanmıştır. Gündem 21, sürdürülebilir kalkınma sorunları için uzun vadeli çözümlerin planlanması ve uygulanmasını kapsayan çok sektörlü bir plandır. 1996’da Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat II) gerçekleştirilmiş olup toplantıda, kentleşmenin arttığı dünyada insan yerleşimlerinin sürdürülebilir şekilde olması ve herkes için yeterli konut sağlanması konuları üzerine tartışılmıştır. 1997 Rio+ 5 zirvesinde, Rio Konferansında alınan kararların beş yıllık değerlendirilmesi yapılmış; kararların uygulanabilirliği ve gerçekçiliği üzerine konuşulmuş ve beklenen hedeflere ulaşamadığına karar verilmiştir. Ardından Johannesburg Zirvesi, 2002 yılında Rio Konferansının on yıllık değerlendirilmesi ve ilerideki kalkınma planlarının konuşulması üzerine gerçekleştirilmiştir. Önceki toplantılarda toplumun soyutlanmış olması başarısızlık sebebi olarak görülmüş ve bu toplantıya toplumun her kesimden katılım sağlanması amaçlanmıştır. Bu hususta Johannesburg Zirvesi devlet ve hükümet temsilcilerinin beraberinde yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve toplumsal oluşumlar ile gerçekleştirilmiş olup sonucunda; enerji arzının çeşidinin artırılması, biyolojik çeşitliliğin muhafaza edilmesi, ortak kriterlerin etkin bir şekilde uygulanması, kurumsal sosyal sorumluluk ve hesap verilebilirliğin artırılması ve ulusal sürdürülebilir kalkınma stratejileri için tüm kararların 2005’e kadar uygulamalarının başlatılması onaylanmıştır (ÖZMEHMET, 2008).

2.2. Sürdürülebilir Kalkınmanın Amaçları ve Boyutları

Ekolojik dengeye önem veren bir kalkınma sürecini hedefleyen sürdürülebilir kalkınma anlayışı; kısa vadeli ekonomik faydalardan ziyade uzun vadeli, kuşaklararası, ekolojik ve sosyal faydaların ön planda olmasını ön görmektedir. Böylelikle, ekolojik dengeyi muhafaza etme gayreti kalkınmaya engel olmamakta ve sürdürülebilir kalkınmayla birlikte meydana gelmektedir. Bu hususta sürdürülebilir kalkınmanın temel hedefleri şu şekilde sıralanabilmektedir (BAYRAKTUTAN & UÇAK, 2011);

- ✓ Toplumun; su, gıda, sağlık ve enerji gibi temel ihtiyaçlarının temin edilmesi
- ✓ Sürdürülebilir nüfus artışının elde edilmesi
- ✓ Büyüme özelliğinin değişmesi ve tekrar güçlendirilmesi
- ✓ Kaynak rezervinin muhafaza edilmesi ve değerinin yükseltilmesi
- ✓ Karar süreçlerinde ekonomi ile çevrenin bir arada bulunması
- ✓ Teknoloji için yeni bir yol izlenmesi ve komuta edilmesi

Görsel 1: Sürdürülebilir Kalkınma Boyutları (Yazar tarafından oluşturulmuştur).

Sürdürülebilir kalkınma kavramının bütünleştirici boyutları olan ekonomik, çevresel ve sosyal boyutları mevcuttur. Bu boyutlar göstergeleriyle birlikte alt başlıklar halinde açıklanacaktır.

2.2.1. Ekonomik Boyut

Sürdürülebilirlik kavramının ekonomik boyutu, sorunların ekonominin doğa ile mecburi ilişkisinden kaynaklı olarak ortaya çıkmış olup nispeten daha fazla rol oynadığı söylenebilmektedir. Aslında sürdürülebilirlik, çevre üzerindeki ekonomik politikaların tahakkümünün sürdürülemez bir durum olmasından doğan zorunlu bir dönüşüm sürecidir. Öyle ki ekonomik sistemlerin mevcudiyeti çevre ile ekonominin ilişkisine bağlıdır. Ayrıca, ekonominin gelişmesinde sadece insan gücüne değil aynı zamanda doğal kaynakların mevcudiyetine de ihtiyaç duyulmaktadır. Sürdürülebilirlik ilkelerinin ekonomik alanda uygulanırken doğal kaynaklardan faydalanmanın hangi ilkelere göre yapılacağı önemli bir konudur. Ekonomik sistemin en önemli etkeni devlet, tüketiciler ve firmalardır. Ekonominin işlevi ise mal ve hizmetlerin üretimini sağlamaktır. Üretilen mal ve hizmetlerden elde edilen gelirler toplumun maddi ihtiyaçlarını karşılamakta ve hayatlarını idame ettirmelerini, böylelikle toplumsal refahın da artmasını sağlamaktadır. Ekonomik alandaki sürdürülebilirlik üzerinde siyasi otoritelerin belirleyici bir rolü olmakta bu sebeple çevresel anlayışın dikkate alınması, sürdürülebilir kalkınma anlayışını desteklemekten geçmektedir. Ayrıca, devlet politikalarında kullanılan araçlar çevre üzerinde etkili sonuçlar alınmasını sağlayabilmektedir. Çevre vergilerinin uygulanması, çevre konusunda kurumsallaşma, yasal çerçevenin geliştirilmesi, toplumlar arası iş birliğinin artırılması gibi uygulamalar da ekonomik boyutta gelişmeler sağlayabilmektedir (KILIÇ, 2006).

2.2.2. Çevresel Boyut

Sürdürülebilir kalkınma için ekonomik büyüme süreciyle paralel olan çevre kalitesinin artırılması fazlasıyla önemlidir. Çevresel kalkınmanın asıl amacı, ekosistemlerin devamlı olarak değişen şartlara uyum sağlamasıdır. Sürdürülebilir çevresel bir sistem, yenilenebilir kaynakları ön plana çıkarırken yenilenemeyen kaynaklardan ise yerine konulmuş olanları kullanmaya çaba göstermelidir. Bu sistem; biyolojik çeşitlilik ve atmosfer gibi canlı yaşamı adına oldukça önemli olan öğelerin muhafaza edilmesini kapsamaktadır (ÖZÇAĞ & HOTUNLUOĞLU, 2015).

Göteborg raporunda sürdürülebilir kalkınma, sosyal ve ekonomik boyutlarda ele alınmış olup üçüncü bir faktör olarak çevre eklenmiş ve raporda çevre için; sürdürülebilir ulaşım, iklim değişikliği, doğal kaynakların yönetimi ve halk sağlığı olarak dört inisiyatif belirlenmiştir. Bu raporda sürdürülebilir kalkınmanın sürdürülebilir çevre olmadan sağlanamayacağı da belirtilmiştir. Ayrıca, üretim esnasında meydana gelen endüstriyel atıkların uygunsuz bir şekilde çevreye yayılması; içme sularının kalitesinin düşmesine, hava kirliliği ve kurşun kirliliğine sebep olmaktadır. Bu hususta çevre ve insanlar arasındaki bu etkileşim sebebiyle çevresel adalet kavramı ön plana çıkmaktadır çünkü çevreye salınan kirlilikler, insan sağlığını tehlikeye atmaktadır ve insan eliyle meydana gelen çevre sorunları, doğaya ve insanlara zarar olarak geri dönmektedir (ÖZMETE, 2010).

2.2.3. Sosyal Boyut

Sürdürülebilir ve çalışan bir topluluk için toplumun temel ihtiyaçlarının karşılanması şarttır. Sürdürülebilir topluluk, mevcut kaynaklarını muhafaza etme ve kurma yetisine sahip olmakla birlikte, gelecekte ortaya çıkabilecek sorunlara karşı müdahale etme ve bu sorunları ortadan kaldırma yetisine de sahip olmalıdır. Bu hususta sosyal sürdürülebilirliği inşa etmek adına iki kaynak bulunmaktadır: Bunlardan biri, bireyin kendi iyiliği için ve bütünde toplumun iyiliği için katkıda bulunduğu kaynakları ifade eden birey- insan kapasitesidir. Bu kaynaklar; sağlık, eğitim, yeterlilik, liderlik ve değerleri kapsayan kaynaklardır. Bir diğer kaynak ise; yaşam kalitesini iyileştirerek sürdürülebilir olmasını sağlamak adına hayata geçirilen ortak hareketi kolay hale getiren ilişkiler ve kurallar olarak tanımlanan sosyal- topluluk kapasitesidir. Sürdürülebilir olmak adına bu kaynakların kullanılması icap eden ilkeleri bulunmaktadır. Bu ilkeler; güvenlik, eşitlik, uyarlanabilirlik ve sosyal içerme ilkeleridir (GÖKER, 2020).

Çizelge 1: Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri

Çevresel Boyut	Ekonomik Boyut	Sosyal Boyut
Atmosferdeki klor artışı	Sektörel ekonomik faaliyet artışı	Nüfus, yoğunluk, artış oranları
Atmosferdeki asitlik artışı	Taşıt sayısı	Yoksulluk
Ozon, partiküller, nitrojen dioksit bileşimleri	Enerji tüketimi	Elektriksiz hane halkı
Ormanlar, kırsal ve kentsel alanlar	Yenilenebilir enerji oranı	Oy kullanabilir nüfus
Doğal ortam farklılaşmaları	Hava ulaşımı	Seçimlere katılım
Taşıma kapasiteleri tahminleri	Taşıma bedelleri	Kırsal-kentsel nüfus
Su kalitesi		
Spesifik ekosistem göstergeleri	Ormansızlaşma	Telefon miktarı
Radyasyon	Kirlilik azaltım giderleri	Yetersiz beslenen çocuklar
Koruma alanları	Seyahatler, boş zamanlar	Okuma yazma

Metal rezervleri	Ahşap üretimi	Yaşam süresi, bebek ölümleri
Enerji miktarı	Kişi başına su temini	
Biyoçeşitlilik	Erozyon	
Hayvan popülasyonu	Tarımsal üretim	
Tehlike altındaki canlılar	Hanelerde enerji kullanımı	
Temel kirleticiler	Araçlarda fosil yakıt kullanımı	
Ağır metaller	Besin üretimi	
Toprakta nitrojen ve potasyum fosfat dengeleri		
Toprak kalitesi göstergeleri		
Tarım arazisi kayıpları		

Kaynak: AKSU, 2011

2.3. Yavaş Hareketi (Slow Movement)

Yavaş hareketinin ortaya çıkmasının küreselleşme ile birlikte oluşan bağdaşıklıkta doğduğu söylenebilmektedir. Yavaş hareketi; hıza karşı tepki, hayattaki mutluluktan gerçek deneyimler, hızdan ve sürekli saate bakmaktan kaçınmak, yaşam kalitesini arttırmak gibi hareketleri içine almaktadır (ÖZMEN, BİRSEN, & BİRSEN, 2016). Yavaşlık, kişinin kendini kısıtlaması değil, yaşama değer katma ve kişinin kendisine ayırabileceği bir vaktin olabilmesidir. Günümüzde yavaş yaşam yetersizlik, üşengeçlik ya da başarısızlık olarak görülürken hızlı yaşam ise güç ve kararlılık ile özdeşleştirilebilmektedir (GÜVEN, 2013). Ağır ağır acele etmek ise, Romalılardan kalma şu sözle ifade edilmektedir: *“Bir şeylere doğru koşmak mıdır aslolan; bir şeylerden kaçmak mı? Kaçan kendinden kaçır, koşan yine kendine. O halde acele etmeden, Festina Lente.”* Festina Lente, Latince’de “yavaşça acele et” anlamına gelmekte ve hızın insanı kendinden uzaklaştırdığını, yavaşlığın ise kendine yaklaştırdığını ifade etmektedir (HEKİMCİ, 2015).

2.3.1. Slow Food (Yavaş Yemek)

Görsel 2: Slow Food Logosu

Kaynak: <https://www.slowfood.com/> 2023

Türkçe karşılığı yavaş yemek olan Slow Food, yavaş hareketinin bir başlangıcı olup 1986’da İtalya’nın Roma kentinde açılacak bir fastfood restoranı olan McDonald’sın, İtalyan aktivist Carlo Petrini ve bir grup tarafından protesto edilmesiyle başlamıştır. Bu hareketin sembolü ise

yavaşlığı yansıtması adına salyangoz olmuştur. Yavaş Yemek Hareketi, sürdürülebilir nitelikli gıda hedefiyle temiz, iyi, adil gıda felsefesine sahiptir. Bu açıdan; doğaya saygılı, yöresel tatları koruyan, doğru ve sağlıklı besinleri teşvik eden bir harekettir. Bu hareket yine Carlo Petrini önderliğinde 1989 yılında Slow Food Birliği'ne dönüşmüştür (BELLİ & ÇELİK, 2022). Slow Food Hareketi, fastfooda yönelimin aksine taze, organik gıdalar ve üreticiden yanadır. Hareket, yeme- içme fiili sırasında bir arada bulunan insanların sadece beslenmekten ziyade, aynı zamanda birbirleriyle etkileşim halinde olmalarını da savunmaktadır. Çünkü yerel ürünlerin bulunduğu sofralar, kültürel açıdan önem arz etmektedir ve bir sofranın etrafında bulunan herkes ya da her kesim bir şekilde etkileşim sağlayabilmektedir. Bu hususta Slow Food hareketi yerel tatlarla birlikte insan ilişkilerine de oldukça önem vermektedir. Üstelik ulusal ve uluslararası kültür temsili olan yiyecek ve içeceklerin tanıtılması hakkında, destekleyici bir tavır sergilemekte ve çiftçileri, yerel gıda üreticilerini desteklemekte ve üretimleri konusunda gerekli pazarların kurulmasını sağlamaktadır (GÜNEŞ & SABUR, 2023).

2.3.2. Cittaslow (Sakin Şehir)

Görsel 3: Cittaslow (Sakin Şehir) Logosu

Kaynak: <https://www.cittaslow.org/>, 2023

Yavaş hareketi, Yavaş Yemek hareketinin ardından farklı alanlarda da gelişme göstererek Cittaslow (Sakin Şehir) kavramının doğmasına zemin hazırlamıştır. Cittaslow kavramı, İtalyanca Citta ve İngilizce Slow kelimelerinin birleşmesiyle meydana gelmekte olup Türkçe karşılığı, “sakin şehir” veya “yavaş şehir”dir. 1999’da İtalya Greve in Chianti kentinin eski belediye başkanı olan Paolo Saturnini liderliğinde oluşturulan hareket; Bra (Francesco Guida), Positano (Domenico Marrone) ve Orvieto (Stefano Cimicchi) belediye başkanlarının onayını almış, yavaş yemek hareketinin temsilcisi olan Carlo Petrini de bu hareketi desteklemiştir. Cittaslow hareketi; teknolojinin, çevre kalitesini iyileştirecek şekilde kullanılmasını, yerel üreticiler ile yerel tüketiciler arasındaki iletişimi, çevre dostu yöntemlerle gıda üretimini, doğal olan ürünleri ve çevresel sürdürülebilirliği teşvik etmektedir (BELLİ & ÇELİK, 2022).

Hayatın tüm alanlarında etkileşimini arttıran hız kültürü, yerel kültüre zarar vermekte ve şehirlerin doğal yapısını bozmaktadır. Cittaslow, küreselleşmenin hızını yavaşlatmak, milli değerlerin ve kültürün, yerel yapının ve biyolojik çeşitliliğin muhafaza edilmesini hedeflemekte ve yaşamın hızını olağan seviyeye indirerek tüm bunları sakin bir şekilde yapmaya dayanmaktadır (KESGİN, 2021). Cittaslow, Yavaş Yemekte olduğu gibi sembol olarak

salyangozu kullanmaktadır. Salyangozun devinimleri ile bütünleştirilen amblemdaki ana fikir, verilmesi istenen mesajı açıkça belirterek hızlı yaşama karşı yavaş yaşamı ifade etmektedir. Küreselleşmeyle beraber ortaya çıkan hızlı yaşamın olumsuz etkilerini önlemek, mevcut kaynakların gelecek kuşaklara da ulaşmasını sağlamak adına yavaşlamak ve randımanlı bir şekilde ilerlemek gerekmektedir. Bu hızlılaşma teknolojinin ilerlemesiyle birlikte kendini farklı alanlarda göstermeye başlamış; iletişim, ulaşım, yemek, ayrıca zirai ürünlerin gelişmesi gibi tüm faaliyetlerin hızlı bir şekilde gerçekleşmesinde rol oynamıştır. Bahsi geçen hızlılaşma, toplumların modern bir seviyeye geldikçe kendi tabiatlarına yabancılaşmasına ve kültürlerinden uzaklaşmalarına sebep olmakta ve toplumların hayatları planlara göre biçim almaktadır. Yalnızlaşmadaki artış, gelir dağılımında açık artışı ve giderek toplumların bilincini kaybetmesi gibi olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir (KARAKAYACI & AYDIN, 2021).

Çizelge 2: Ükelere Göre Cittaslow Kent Sayısı

İtalya	88
Polonya	36
Almanya	24
Türkiye	22
Kore	
Çin, Fransa	13
İspanya	11
Hollanda	10
Belçika	7
Tayvan, KKTC	5
Kanada, Portekiz	4
Avusturalya, Avusturya	3
ABD, Norveç, Japonya, Danimarka	2
Brezilya, Kolombiya, Hırvatistan, Finlandiya, Macaristan, İzlanda, İrlanda, Lüksemburg, Yeni Zelanda, Rusya, Güney Afrika, İsveç	1

Kaynak: Cittaslow.org sitesindeki verilerden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tabloda görüldüğü gibi en fazla sakin kent sayısına sahip ülke, hareketin doğduğu şehir İtalya'dır. Türkiye 4. sırada yer almakta ve 22 sakin şehri bulunmaktadır. Seferihisar/ İzmir, Cittaslow verilerine göre dünyada ilk metropol sakin şehir, Türkiye'de ise ilk sakin şehir ünvanı almıştır. Ayrıca Türkiye'deki son sakin şehir de Finike/ Antalya olmuştur.

Cittaslow Birliği, 50000'nin altında nüfusa sahip olan kentlerin üye olabildiği uluslararası bir belediyeler birliği olup bünyesinde, Nisan 2023 verilerine göre 33 ülkede 288 kent bulunmaktadır. Birliğe üye olmanın kriterleri mevcuttur ve bu kriterleri sağlamak için projeler geliştirmek ve uygulamak gerekmekte olup yapılan çalışmalar incelenerek puan verilmekte ve puanın 50 ve üzerinde olması gerekmektedir. Birlik ilk kurulduğunda 59 olan kriter sayısı 2013

verilerine göre 70'e yükselmiş, günümüzde ise 7 başlık altında 72 kriteri mevcuttur (International Network of Cities Where Living is Good, 2023). Bu kriterler maddeleriyle birlikte şu şekildedir (KOÇ & BAZ, 2020);

Çevre Politikaları

- ✓ Hava temizliğinin yasayla açıklanan değişkenlerde olduğunun belgelendirilmesi
- ✓ Su temizliğinin yasayla açıklanan değişkenlerde olduğunun belgelendirilmesi
- ✓ İçme suyu kullanımının milli ortalama ile kıyaslanması
- ✓ Kentsel katı atıkların toplama işleminde ayrıştırma yapılması
- ✓ Kentsel veya toplu kanalizasyon için atık su arıtma tesisinin mevcut olması
- ✓ Biyolojik çeşitliliğin muhafaza edilmesi
- ✓ Sınai ve evsel kompostlama işleminin desteklenmesi
- ✓ Ses ve gürültü kirliliği seviyesinin azaltılması
- ✓ Kamusal ışık kirlilik seviyesinin azaltılması
- ✓ Kamunun yenilenebilir kaynaklarından enerji üretimi
- ✓ Kamu kullanım alanlarında ve binalarda enerji tasarrufu sağlanması
- ✓ Hane başına düşen elektrik enerjisi kullanımı

Kentsel Yaşam Kalitesi Politikaları

- ✓ Kentsel yaşanabilirliğin artırılması
- ✓ Kente ait değerlerin iyileştirilmesi, kamu binalarının ve kent merkezlerinin değerlerinin artırılması amacıyla izlenceler hazırlanması
- ✓ Meyve ağaçları ve nitelikli bitkiler kullanılarak sosyal yeşil alanların iyileştirilmesi ya da oluşturulması
- ✓ Kentin dayanıklı olması adına planlama
- ✓ Marjinal sahaların yeniden değerlendirilip kullanılması
- ✓ Vatandaşlara ve turistlere yönelik etkileşimli hizmetlerin geliştirilmesinde bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanılması
- ✓ Sürdürülebilir yapı için hizmet masası kurulması
- ✓ Kentin internet ağının mevcut olması
- ✓ Kirleticilerin izlenmesi ve azaltılması
- ✓ Tele çalışmanın geliştirilmesi
- ✓ Kişisel sürdürülebilir kentsel planlamanın teşviki
- ✓ Sosyal altyapının desteklenmesi
- ✓ Kamusal sürdürülebilir kentsel planlamanın teşviki
- ✓ Kentteki ergonomik yeşil sahaların verimli bitkilerle değerlendirilmesi
- ✓ Yöresel ürünleri ticarileştirmek adına alanların tesis edilmesi
- ✓ Atölyelerin muhafaza edilmesi ve değerlerinin artırılması ve yerel alışveriş merkezlerinin tesis edilmesi
- ✓ Yeşil alanlarda değerlendirilen beton miktarı

Altyapı Politikaları

- ✓ Kamu binalarına bağlı randımanlı bisiklet yolları
- ✓ Mevcuttaki bisiklet yollarının taşıt yollarıyla kilometre üzerinden kıyaslanması
- ✓ Otobüs ve metro durakları gibi aktarma alanlarında bisiklet park alanları
- ✓ Özel taşıt kullanımına seçenek olarak eko ulaşım planlaması
- ✓ Engellilere için mimari engellerin kaldırılması
- ✓ Aile hayatı ve gebe kadınlara yönelik projeler
- ✓ Sağlık hizmetlerine ulaşılabilirlik
- ✓ Kent merkezlerinde malların sürdürülebilir dağıtımı
- ✓ Şehir dışında çalışan şehir sakinlerinin oranı

Tarımsal Turistik Esnaf ve Sanatkarlara Dair Politikalar

- ✓ Agroekolojinin geliştirilmesi
- ✓ El yapımı, etiketli veya markalı esnaf ya da sanatkar ürünlerinin muhafaza edilmesi
- ✓ Geleneksel iş yöntemlerinin, zanaatların değerinin arttırılması
- ✓ Kırsal alanda yaşayanların hizmete ulaşımını arttırarak kırsal alanların değerini arttırmak
- ✓ Kamuya ait restoranlarda yöresel, mümkünse organik ürünlerin kullanılması
- ✓ Kişisel kullanımda ve yemek sektöründe tat eğitimlerinin verilmesi, mümkünse organik yöresel ürünlerinden yararlanılmasının teşvik edilmesi
- ✓ Geleneksel ve yöresel kültürel faaliyetlerin muhafaza edilmesi, değerinin arttırılması
- ✓ Otel kapasitelerinin arttırılması
- ✓ Tarımda GDO'nun yasaklanması
- ✓ Daha önce tarım için kullanılmış alanların tekrar kullanımı hakkındaki yapı planları için yeni fikirlerin mevcudiyeti

Sosyal Uyum

- ✓ Azınlıklara yönelik ayrımcılığa karşı faaliyetler
- ✓ Farklı etnik kökene sahip insanların aynı mahallede yaşaması
- ✓ Engelli kişilerin entegrasyonu
- ✓ Çocuk bakımının desteklenmesi
- ✓ Genç kuşağın istihdam koşulları
- ✓ Yoksulluk
- ✓ Toplumsal ortaklıklar ya da sivil toplum kuruluşlarının mevcut olması
- ✓ Farklı kültürlerin bütünleşmesi
- ✓ Politikaya katılım
- ✓ Belediyenin kamu konut yatırımı
- ✓ Gençlik faaliyetlerinin uygulandığı sahaların ve gençlik merkezlerinin mevcut olması

Misafirperverlik, Farkındalık ve Eğitim İçin Planlar

- ✓ İyi karşılama
- ✓ Esnafın ve operatörlerin farkındalıklarını arttırmak
- ✓ Yavaş güzergahların varlığı

- ✓ Önemli olan idari kararlara tabandan tavana iştirak sürecini sağlayacak etkin yöntemlerin benimsenmesi
- ✓ Eğitimcilerin, yöneticilerin ve çalışanların Cittaslow ana konusu hakkında devamlı eğitim alması
- ✓ Sağlık eğitimleri
- ✓ Yörekent halkına Cittaslow'un anlamıyla ilgili kalıcı, sistemli bir eğitim verilmesi
- ✓ Cittaslow üzerine yerel yönetim ile çalışan derneklerin etkinliği
- ✓ Cittaslow kampanyalarının desteklenmesi
- ✓ Cittaslow logosunun antetli kağıt üzerinde ve internet sayfasında kullanımı

Ortaklık

- ✓ Slow Food etkinliklerini ve kampanyalarını desteklemek
- ✓ Geleneksel, doğal yiyecekleri Slow Food ya da diğer kurumlarla desteklemek
- ✓ Gelişmekte olan ülkelerin Cittaslow ve Slow Food felsefelerinin yaygınlaşmasını sağlayacak şekilde, gelişmeleri adına ortaklık yapmak, eleştirme projelerini desteklemek

3. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İLE CITTASLOW ARASINDAKİ İLİŞKİ

Çizelge 3: Cittaslow Üyelik Kriterlerinin Sürdürülebilirlik ile İlişkisi

Cittaslow Üyelik Kriterlerinin Başlıkları	Kriterler	Sürdürülebilir Kalkınma
Misafirperverlik, Farkındalık ve Eğitim için Planlar	10	0
Ortaklıklar	3	1
Sosyal Uyum	11	5
Altyapı Politikaları	9	7
Tarımsal, Turistik, Esnaf ve Sanatkarlara Dair Politikalar	10	9
Enerji ve Çevre Politikaları	12	9
Kentsel Yaşam Kalitesi Politikaları	17	13

Kaynak: AYAZ & ÖZTÜRK, 2022

Sürdürülebilirlik tanımları değerlendirildiğinde, mevcut kaynakların hem bugün için hem de gelecek kuşaklar için en doğru şekilde kullanılabilmesi adına atılan adımlar, yapılan faaliyetler ve projeleri kapsayan çalışmaların, Cittaslow'da da mevcut olduğunu ve Cittaslow kriterlerini alt başlıklarıyla ele alıp bu maddeleri sürdürülebilir kalkınma amaçlarıyla karşılaştırdığımızda toplam 72 maddeden 44 maddesi ile -özellikle kentsel yaşam politikaları- uyum içerisinde olduğu görülebilmektedir. Sürdürülebilir kalkınmaya yönelik hedefleri olan Cittaslow, öncelikle çevresel sürdürülebilirlik, sonrasında sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliği sağlamaya özen

göstererek kentsel sürdürülebilirliği bir bütün olarak ele almakta ve farklı kültürleri, farklı iklim özelliklerine sahip şehirleri bir düzlemde birleştirmektedir (AYAZ & ÖZTÜRK, 2022).

Cittaslow, ticari bir amaç gütmemekle birlikte şehirlere gelen ziyaretçilerin SlowFood ile sakin şehrin ilişkisinin, şehirlerdeki ekonomik sürdürülebilirliği arttırmasını ve yerel ürünleri ve üreticiyi destekleyip fayda elde etmelerini amaçlamaktadır. Bu hususta ticaretin desteklenmesi ve yerel pazarın canlanması ekonomiyi destekler nitelikte olup ekonomik sürdürülebilirliği geliştirmektedir. Bunun yanında alt yapı kriterleri, kent kalitesinin arttırılmasına yönelik yapılan faaliyetler, tarihi mekanların muhafaza edilmesi, trafik akışı ve taşıt güvenliği, bisiklet yolları, yeşil alanların mevcudiyeti; hava, su, toprak kalitesinin mevcut değişkenlere uygun olması gibi maddelerin çevresel sürdürülebilirlik ile uyumlu olduğu söylenebilmektedir. Yok olma riski taşıyan el sanatlarının ve geleneksel mesleklerin muhafaza edilmesi için yapılan eğitim programları, kültürel faaliyetlerin muhafaza edilmesi, eğitim ve sağlık alanında eşit faydalanma, sosyal güvenlik, cinsiyet eşitliği gibi maddeler ise sosyal sürdürülebilirliğe katkı sağlamaktadır. Bazı Cittaslow yöneticilerinin, sakin şehirlerin sürdürülebilirliğe katkısıyla ilgili görüşleri de alınmış olup şehrin tarihi dokusunun muhafaza edilmiş olması, yerel girişimciliğin artması, kültür ve sanat faaliyetlerinin artması gibi katkıları olduğu ifade edilmiştir (EKİNCEK, 2014).

Birbirleriyle oldukça uyumlu özellikler taşıyan iki kavram, yerel olarak değerlendirildiğinde çevre ve insan arasındaki ilişkiyi farklı açılardan ele almakta olup sürdürülebilirlik, çevreyle ve gelecekle ilgili Cittaslow ise daha çok insanla ve gelecekle ilgili yönlerin yanı sıra şimdiki zaman ile de ilgilidir. Bu hususta yerele odaklanma, sürdürülebilirlik kavramından ayrılmaktadır. (KESKİN, 2012). Sürdürülebilir kalkınma ve Cittaslow kavramı aynı çerçevede değerlendirildiğinde iki kavram da temelde aynı doğrultuda hedeflere sahiptir. Bu hususta, Cittaslow kriterlerini sağlayan şehirler aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmayı da sağlamış olmaktadır. İki kavramda da ulaşılmak istenen ana amaç, temiz çevre ve enerjidir.

4. SONUÇ

Sürdürülebilirlik ve Cittaslow kavramlarının incelenmesi sonucunda iki kavramın da çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla benzerlik gösterdiği, yer yer birbirini tamamlar nitelikte özelliklere ve kriterlere sahip olduğu görülmektedir. Benzerliklerle birlikte iki kavramı birbirinden ayıran durumlar da mevcuttur. Bu hususta Cittaslow'u sürdürülebilir kalkınmadan ayıran en önemli özelliği daha çok yereli kapsamasıdır. Kriterleri arasında sürdürülebilirlik olan Cittaslow Birliği'ne üye olmak isteyen kentler, bu şartları sağlamak adına aslında sürdürülebilirlik kriterlerini de sağlamış olacaklardır. Cittaslow; çevreci yaklaşımı, yereli

destekleyen tavrı, kent yaşam kalitesini güçlendirme ve yenilenebilir enerji kullanımını teşvik etme amaçlarıyla ekonomik ve sosyal yapıyı olumlu etkileyen alternatif bir kent modeli olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer yandan, sürdürülebilirlik açısından değerlendirildiğinde Cittaslow kentler, görünürlüğü arttırdıkça sakin kent statüsünün risk altında olabileceği söylenebilir. Bu hususta belediyelerin ihtiyatlı olması önem arz etmektedir.

Sürdürülebilirlik kavramının hayata entegre edilebilmesi adına sürekli eğitimler başlatılıp MEB müfredatında bu konuyla alakalı dersler yer alabilir.

Sonuç olarak; mevcut yaşamımızda hızla tükenen kaynakları koruma çabası herkes için geçerli ve önemli olmalı, gelecek kuşaklara en az bugünün şartlarında iyileştirilmiş bir çevre bırakmak adına, toplumun bilinçlenmesini ve bu bilinçlenmenin de sürdürülebilir olmasını gerek hükümetler gerek sivil toplum kuruluşları gerekse tüm insanlık olarak sağlamalıyız.

References

Retrieved from International Network of Cities Where Living is Good:

<https://www.cittaslow.org/content/association> (Erişim tarihi: 12.08.2023)

AKGÜL, U., Sürdürülebilir Kalkınma: Uygulamalı Antropolojinin Eylem Alanı, Antropoloji Dergisi, Ağustos, 01, 08, 2010. Retrieved from

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/646131>

AYAZ, E., & ÖZTÜRK, Z. K., Cittaslow Hareketi'nin Geleneksel Türk Şehirleri'nde Sürdürülebilirlik Açısından Değerlendirilmesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, Mayıs, 2022, 05, 17. Retrieved from

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2165449>

BAYRAKTUTAN, Y., & UÇAK, S., Ekolojik İktisat ve Kalkınmanın Sürdürülebilirliği, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 05, 2011. Retrieved from

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/180457>

BELLİ, A., & ÇELİK, Z. A., Sürdürülebilir Çevre Örneği: Türkiye'de Yavaş Şehirler (Cittaslow), Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, Temmuz, 01, 07, 2022.

Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2287548>

ÇELİK, Y., Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı ve Sağlık, Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, Şubat, 01, 02, 2006. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/84677>

- EKİNCEK, S., *Sakin Şehir (Cittaslow) Yöneticilerinin Sakin Şehir Hareketine ve Sürdürülebilirliğe Yönelik Değerlendirmeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2014. Retrieved from https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/331100/yokAcikBilim_10060107.pdf?sequence=-1&isAllowed=y
- GÖKER, H., *Sürdürülebilir Kalkınmada Cittaslow (Sakin Kent) Modelinin Kentsel Çekim Gücü Üzerindeki Etkisi: Halfeti Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 2020. Retrieved from <http://acikerisim.harran.edu.tr:8080/jspui/bitstream/11513/2298/1/631912.pdf>
- GÜNEŞ, S. G., & SABUR, D. G., Yerel Lezzet Turları Örneğinde Slow Food Hareketi, Toros Üniversitesi Gıda Beslenme ve Gastronomi Dergisi, Haziran, 22, 06, 2023. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2991406>
- GÜVEN, E., Yavaş Güzeldir: “Yavaş Yemek”ten “Yavaş Medya”ya Hızlı Tüketime Dair Bir Çözüm Önerisi, Selçuk İletişim Dergisi, Kasım, 19, 11, 2013. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/177793>
- HEKİMCİ, F., Sürdürülebilir Yerel Kalkınma ve "Yavaş Şehirler", Verimlilik Dergisi, Kasım, 25, 11, 2015. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/verimlilik/issue/21773/234019>
- KARAKAYACI, Z., & AYDIN, E. E., Cittaslow Modelinin Kırsal Alanın Korunmasındaki Rolü, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 02, 2021. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/351747773_CITTASLOW_MODELININ_KIRSAL_ALANIN_KORUNMASINDAKI_ROLU_THE_ROLE_OF_THE_CITTASLOW_MODEL_IN_THE_PROTECTION_OF_THE_RURAL_AREA
- KAYHAN, A. K., Birleşmiş Milletler Çevre Programı Üzerine Bir İnceleme, Public and Private International Law Bulletin, Mart, 03, 03, 2016. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/411325>
- KAYPAK, Ş., Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Bir Çevre, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Mart, 01, 03, 2011. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/107329>
- KESGİN, B., Hızlı ve Yoğun Şehirleşmeye Karşı Alternatif Bir Şehirleşme Yaklaşımı: Sakin Şehir, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Ekim, 15, 10, 2021. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1596354>
- KESKİN, E. B., Sürdürülebilir Kent Kavramına Farklı Bir Bakış: Yavaş Şehirler (Cittaslow), Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, Haziran, 01, 06, 2012. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/paradoks/issue/16354/171237>
- KILIÇ, S., Yeni Toplumsal ve Ekonomik Arayışlar Sürecinde Sürdürülebilir Kalkınma, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Aralık, 01, 12, 2006. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/287558>

- KOÇ, V., & BAZ, İ., Türkiye’de Sakin Şehir Hareketine Üyelik Süreci ve Üyeliğin Etkileri, İstanbul Ticaret Üniversitesi Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi, Şubat, 01, 02, 2020. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1331305>
- ÖZÇAĞ, M., & HOTUNLUOĞLU, H., Kalkınma Anlayışında Yeni Bir Boyut: Yeşil Ekonomi, Cbü Sosyal Bilimler Dergisi, 06, 2015. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/46159>
- ÖZMEHMET, E., Dünyada ve Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları, Yaşar Üniversitesi E- Dergisi, 3 (12). Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/179214> (Erişim tarihi: 12.08.2023)
- ÖZMEN, Ş. Y., BİRSEN, H., & BİRSEN, Ö. (2016). “Yavaş Hareketi”: Çevreden Kültüre Hayatın Her Alanında Küreselleşmeye Başkaldırı, İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 1 (2). Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/716628> (Erişim tarihi: 12.08.2023)
- ÖZMETE, E., Sosyal Hizmette Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışı: Kavramsal Analiz, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Eylül, 01, 09, 2010. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/197942> /
- YILMAZ, H., & YÜCEL, T., Sürdürülebilir Kalkınmanın Sağlanmasında Uluslararası Çalışmalar ve Eleştirileri, Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, Aralık, 31, 12, 2022. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/366734586_Surdurulebilir_Kalkinmanin_Saglanmasinda_Uluslararası_Calismalar_ve_Elestirileri_International_Studies_and_Criticisms_in_Ensuring_Sustainable_Development /

İBN TEYMIYYE DÜŞÜNÇESİNDE TAŞIYICI-NİTELİK BÜTÜNLÜĞÜ

Arş. Gör. Cihan Özaykan

Bartın Üniversitesi – 0000-0002-2489-354X

ÖZET

Bu çalışma felsefenin en önemli konularından biri olan taşıyıcı-nitelik veya zât-sıfat ilişkisini, İbn Teymiyye'nin antiidealist ve fenomenolojik ontolojisi çerçevesinden ele almayı amaçlamaktadır. İbn Teymiyye'ye ait metinlerin analizi, değerlendirilmesi ve argümantatif serimlenimi ile şekillenen çalışma, temel olarak, henüz devam eden doktora tez çalışmamıza dayanmaktadır. İbn Teymiyye açısından söz konusu problem, bilinçlerde göreliliğin ispatı, öz nitelik-yaşıyıcı, taşıyıcı-gerek nitelik ve bir gerek nitelikle diğer gerek nitelik arasında nedenselliğin imkânsızlığının ispatı, nedensellik ile koşulluluk kavramlarının belirlenmesi ve birbirinden ayrıştırılması ve zihinselliğin, zihinde tasavvur edilip ayrıştırılanların gerek niteliği olarak belirlenmesi, böylece mutlak ve soyut kavramların zihne özgülenmesi, dahası zihinsel kurguların dışta kabul edilmesinin önüne geçilmesi ile çözümlenmektedir. Ona göre dış düzlemde ve gerçeklikte öz nitelik-gerek nitelik, gerek nitelik-gerek nitelik ve taşıyıcı-gerek nitelik ayrımı herhangi bir delile dayanmamaktadır ve sağduyuya aykırıdır. Dıştaki herhangi bir varlıkta taşıyıcı ve nitelik olmak üzere iki şey yoktur. Var olan sadece aralarında bağımlılık ilişkisi olan niteliklerle nitelenen ve onların toplamını ifade eden taşıyıcıdır ve o sadece tek bir şey ve bütündür.

Anahtar Kelimeler : İbn Teymiyye, Taşıyıcı, Öz nitelik, Gerek nitelik, Antiidealizm, Nedensellik.

DİNDARLIK EĞİLİMİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISINA ETKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Olcay TİRE ¹,

¹ Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, ORCID: 0000-0002-7622-062X

ÖZET

Toplumsal cinsiyet algısı bir toplumdaki kadın ve erkeklere biçilen rollere ilişkin kalıp yargıları ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet algısı toplumsal yaşam içerisinde pek çok faktörden etkilenmektedir. Din ve dindarlık da bunlardan birisidir. Din, toplumsal yapının önemli kurumlarından biri olup bireylerin düşünce ve davranışlarında önemli etkiye sahiptir. Buradan hareketle bu araştırma bireylerin dindarlık eğilimlerinin toplumsal cinsiyet algıları üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmaya katılan 387 kişinin 252'si (%65,1) kadın ve 135'i (%34,9) erkektir. 18-64 yaş aralığındaki katılımcıların yaş ortalaması $\bar{x}=28,92\pm 10,04$ 'dir. Katılımcıların 14'ü (%4,4) ilköğretim, 44'ü (%11,4) ortaöğretim ve 326'sı (%84,2) yükseköğretim düzeyinde eğitime sahiptir. Katılımcıların 267'si (%69,1) bekar iken 110'u (%28,3) evli ve 10'u (%2,6) dul/boşanmıştır. Araştırmanın verileri Kişisel Bilgi Formu, Dindarlık Eğilimi Ölçeği ve Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Verilerin analizinde betimleyici istatistiklerle birlikte korelasyon ve regresyon analizleri uygulanmıştır. Bulgular, katılımcıların dindarlık eğilimlerinin yüksek, olumsuz toplumsal cinsiyet algılarının düşük düzeyde olduğunu göstermektedir. Korelasyon analizi sonucunda katılımcıların dindarlık eğilimi ile toplumsal cinsiyete ilişkin olumsuz algıları arasında düşük düzeyde pozitif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Regresyon analizi sonucunda katılımcıların dindarlık eğilimlerinin olumsuz toplumsal cinsiyet algısını $R^2=0,10$ düzeyinde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din, dindarlık, toplumsal cinsiyet.

THE EFFECT OF RELIGIOSITY TENDENCY ON GENDER PERCEPTION

ABSTRACT

Gender perception refers to stereotypes about the roles assigned to men and women in a society. Gender perception is affected by many factors in social life. Religion and religiosity are one of them. Religion is one of the important institutions of the social structure and has a significant impact on the thoughts and behaviors of individuals. From this point of view, this research aims to examine the effect of individuals' religiosity tendencies on gender perceptions. The survey model was used in the study. Of the 387 participants, 252 (65.1%) were female and 135 (34.9%) were male. The average age of the participants between the ages of 18-64 was $\bar{x}=28.92\pm 10.04$. Of the participants, 14 (4.4%) had primary education, 44 (11.4%) had secondary education and 326 (84.2%) had higher education. While 267 (69.1%) of the participants were single, 110

(28.3%) were married and 10 (2.6%) were widowed/divorced. The data of the study were collected by using the Demographic Information Form, Religiosity Tendency Scale and Gender Perception Scale. In the analysis of the data, correlation and regression analyses were applied together with descriptive statistics. The findings show that the participants had high religious tendencies and low negative gender perceptions. As a result of the correlation analysis, it was found that there was a significant positive relationship between the religiosity tendency of the participants and their negative perceptions about gender. As a result of the regression analysis, it was concluded that the religiosity tendencies of the participants affected the negative gender perception at the level of $R^2=0.10$.

Keywords: Religion, religiosity, gender.

1. GİRİŞ

Her insan biyolojik olarak erkek ya da kız bebek olarak doğar. Doğdukları andan itibaren toplumsallaşma yoluyla içinde buldukları toplumun ve kültürün onlar için uygun gördüğü erkek ve kadına dönüşürler. Cinsiyet, demografik bir kategoridir (Dökmen, 2010). Bu nedenle doğuştan gelen cinsiyet her toplumda her çağda aynıdır, değişmez ve doğaldır (Tire, 2020). Cinsiyetin kültürel ifadesi olan toplumsal cinsiyet, her cins farklı kimlikler ve toplumsal cinsiyet rolleri yükler. Cinsiyet rolü, kadına ve erkeğe uygun bulunan kişilik özellikleri ve davranışlar olarak ifade edilir ve kültürel beklentileri ifade eder (Dökmen, 2010). Sonradan inşa edilen ve sosyalleşme süreciyle kazanılan toplumsal cinsiyet rolleri değişkendir, içinde bulunulan zamana, kültüre, ailenin zengin-yoksul olmasına göre değişiklik gösterir (Bhasin, 2015). Ancak ataerkil kültürün getirdiği kalıp yargılardan dolayı kadın ve erkekte beklenen nitelikler genel olarak toplumlarda benzerlik göstermektedir (Tire, 2020). Kadınlardan duygusal, çocukları seven, bağımlı, pasif, sıcak, ilgili, sabırlı, fedakar, bakım verici olmaları beklenirken; erkeklerden akılcı, lider, agresif, hırslı, rekabetçi, otoriter, güçlü, kararlı, mert, hakkını savunabilen, bağımsız ve bireyci olmaları beklenir (Dikici, 2021; Fine, 2011: 27). Bu süreç ilk olarak ailede renklerle, isimlerle başlar. Erkek bebek mavi, kız bebek ise pembe elbiseler giyindirilir. Erkek çocuklarına Yiğit, Mert, Yılmaz gibi güç ifade eden isimler; kız çocuklarına ise Duygu, Buse, Sevgi, gibi duygusallık çağrıştıran isimler konulur (Tire, 2020). Cinsiyetlere yüklenen bu kalıp yargılar kadınları çocuk bakımı, yemek yapma ve ev işlerinden yani özel alandan, erkekleri ise evin geçiminden, ailenin refahından yani kamusal alandan esas sorumlu kılmaktadır. Bu nedenle kız çocukları kamusal alanda ev işlerinin bir uzantısı olarak görülen öğretmenlik, hemşirelik, sekreterlik, psikologluk, hosteslik gibi mesleklere yönlendirilirken, erkek çocuklar, teknik, mühendislik, yöneticilik yönü ağır basan becerilere ve mesleklere yönlendirilir (Suğur, 2012). Kültürel ve toplumsal yapıya bağlı olarak şekillenen toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeğin toplum içerisindeki konumu, statüsü ve rolleri üzerinde en önemli belirleyicidir (Dikici, 2021).

Bir toplumun örfleri, adetleri, gelenekleri, inançları, yasaları manevi kültürü oluştururken, teknolojisi, üretim araçları maddi kültürü oluşturmaktadır. Hem maddi kültür hem manevi kültür toplumsal cinsiyeti şekillendirirken, kültür bireylere aile, din, kitle iletişim araçları, okul, sosyal çevre aracılığıyla aktarılır (Tire, 2020). Dolayısıyla kültürün en önemli öğelerinden biri dindir. “Din kutsal fikrine dayalı olan ve müminleri bir sosyo-dinsel topluluk içinde birleştiren bir inançlar, semboller ve pratikler kümesidir”(Marshall, 2009: 156). Din hem

bireylerin yaşam şeklini, tutum ve davranışlarını hem de toplumun algısını ve düşüncesini etkileyen en önemli faktörlerden biridir (Cemalioğlu 2022). Çünkü “Dinlerin en önemli sosyal işlevlerinden biri, mensuplarının dünya karşısındaki tutum ve davranışlarını belirleyen bir zihniyet ve ideolojiyi kazandırma işlevidir” (Gürhan, 2010: 8). Bir başka deyişle din, üyesi olan insanlara belirli bir dünya görüşü sağlar (Gürhan, 2010). Bu çerçevede din, toplumsal yaşamda kadın ve erkek kimliklerinin oluşmasında, toplumsal cinsiyet rollerinin kazanılmasında ve toplumsal cinsiyet algısında önemli bir rol oynamaktadır. Din, özellikle kadının giyiminden aile, eğitim, sosyal hayat ve işteki rolüne kadar yaşamın her alanında kadının varlığına etki etmektedir (Cemalioğlu, 2022). Çünkü tüm tek tanrılı dinler içinde doğdukları ataerkil toplumlarda var olan değerleri temel almışlardır. Her üç tektanrılı dinin ortak özelliği kadını ve erkeği hiyerarşik biçimde ikiye bölmesi, erkeğin üstünlüğüne dayalı olan ataerkil aile ilişkilerinin kutsanması ve katı toplumsal cinsiyet rollerinin vurgulanmasıdır (Berktaş,2021). Dini inanç, tutum ve davranışlar toplumsal cinsiyet rollerinin oluşturulmasında, içselleştirilmesinde ve sürdürülmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Tunç, 2021). Yapılan araştırmalarda dinin, kişinin toplumsal cinsiyet algısını etkileyen önemli bir değişken olduğu ortaya konmaktadır (Akşit vd., 2020; Cirhinlioğlu ve Çağrıçı-Zengin 2019; Geçer vd., 2017; Kaya ve Uysal, 2015; Nişancı, 2023; Tunç, 2021). Buradan hareketle bu araştırma dindarlık eğiliminin toplumsal cinsiyet algısına etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki hipotezler test edilmiştir.

H₁: Dindarlık eğilimi ile toplumsal cinsiyet algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₂: Dindarlık eğilimi toplumsal cinsiyet algısını anlamlı düzeyde yordamaktadır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada nicel yaklaşım benimsenmiş olup çalışmanın amacı doğrultusunda genel tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye’de yaşayan 18 yaş üstü bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi ise kolayda ve kartopu örnekleme teknikleri kullanılarak ulaşılan ve araştırmaya katılmaya gönüllü olan 387 kişi oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan 387 kişinin 252’si (%65,1) kadın ve 135’i (%34,9) erkektir. 18-64 yaş aralığındaki katılımcıların yaş ortalaması $\bar{x}=28,92\pm 10,04$ ’dir. Katılımcıların 14’ü (%4,4) ilköğretim, 44’ü (%11,4) ortaöğretim ve 326’sı (%84,2) yükseköğretim düzeyinde eğitime sahiptir. Katılımcıların 267’si (%69,1) bekar iken 110’u (%28,3) evli ve 10’u (%2,6) dul/boşanmıştır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada verilerin toplanmasında katılımcıların sosyo-demografik özellikleriyle ilgili bilgi elde etmek adına Kişisel Bilgi Formu ile Dindarlık Eğilimi Ölçeği ve Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği kullanılmıştır.

Dindarlık Eğilimi Ölçeği

Bireylerin dindarlık eğilimlerini ölçmek amacıyla Karaçay (2011) tarafından geliştirilen ölçek, 4’lü likert tipinde 14 maddeden oluşmaktadır. Yalnızca 2. maddenin ters kodlandığı ölçek tek boyutludur. Ölçekten en düşük 14 en yüksek 56 puan alınabilmekte olup ölçekten alınan yüksek puan bireylerin dindarlık

eğilimlerinin yüksek olduğunu ifade etmektedir. Karaçay'ın (2011) yaptığı ölçek geliştirme çalışmasında ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık kat sayısı $\alpha=0,91$ olup bu çalışmada bu değer $\alpha=0,95$ olarak hesaplanmıştır.

Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği

Bireylerin toplumsal cinsiyete ilişkin algılarını ölçmek amacıyla Altınova ve Duyan (2013) tarafından geliştirilen ölçek 5'li likert tipinde 25 maddeden oluşmaktadır. 10 olumlu ve 15 olumsuz ifadeden oluşan ölçek tek boyutludur. Ölçekte olumlu ifadelerin ters kodlanmasıyla elde edilen ölçekte alınan puan arttıkça bireylerin toplumsal cinsiyete ilişkin olumsuz algıları yükselmektedir. Altınova ve Duyan'ın (2013) yaptığı ölçek geliştirme çalışmasında ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık kat sayısı $\alpha=0,87$ olup bu çalışmada bu değer $\alpha=0,92$ olarak hesaplanmıştır.

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veriler çevrimiçi anket tekniği kullanılarak toplanmıştır. Kolayda ve kartopu örnekleme tekniklerinin kullanıldığı araştırmaya 387 kişi katılmıştır. Araştırmada analizler SPSS 25.0 paket programıyla gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinden önce verilerin normalliği incelenmiş olup normal dağılım gösterdiği tespit edilen verilerin analizinde parametrik testlerden yararlanılmıştır. Araştırmada değişkenler arası ilişki Pearson korelasyon analiziyle dindarlık eğiliminin toplumsal cinsiyet algısına etkisi regresyon analiziyle incelenmiştir. Araştırma %95 güven aralığında ve 0,05 hata payında gerçekleştirilmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Değişkenlere İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Değişkenler Arası İlişki

Araştırmada katılımcıların dindarlık eğilimi ve toplumsal cinsiyet algısı düzeylerinin incelenmesi amacıyla betimleyici istatistiklerden yararlanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda elde edilene bulgular Çizelge 1'de verilmiştir. Analiz sonucunda katılımcıların dindarlık eğilimi ortalaması $\bar{x}=3,24\pm 0,79$ ve toplumsal cinsiyet algısı ortalaması $\bar{x}=1,87\pm 0,74$ 'dir. Buna göre katılımcıların dindarlık eğilimlerinin yüksek, olumsuz toplumsal cinsiyet algılarının düşük düzeyde olduğu sonuca ulaşılabilir.

Katılımcıların dindarlık eğilimi ve toplumsal cinsiyet algısı arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla Pearson korelasyon katsayısından yararlanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda elde edilen bulgular Çizelge 1'de verilmiştir. Analiz sonucunda katılımcıların dindarlık eğilimi ile toplumsal cinsiyete ilişkin olumsuz algıları ($r=0,315$; $p<0,01$) arasında düşük düzeyde pozitif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 1. Değişkenlere İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Değişkenler Arası İlişki

Değişkenler	n	Min.	Max.	\bar{x}	ss.	1	2
1. Dindarlık Eğilimi	387	1,00	4,00	3,24	0,79	1	
2. Toplumsal Cinsiyet Algısı	387	1,00	4,64	1,87	0,74	0,315**	1

** $p<0,01$

3.2. Dindarlık Eğiliminin Toplumsal Cinsiyet Algısına Etkisi

Araştırma kapsamında dindarlık eğiliminin toplumsal cinsiyet algısına etkisinin incelenmesi amacıyla regresyon analiz uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda elde edilen bulgular Çizelge 2'de verilmiştir. Analiz sonucunda regresyon modelinin anlamlı olduğu görülmüştür ($F(1,385)=42,275$; $p<0,05$). Yapılan regresyon analizinde dindarlık eğiliminin ($\beta=0,315$; $p<0,05$) olumsuz toplumsal cinsiyet algısını pozitif yönde anlamlı düzeyde etkilediği tespit edilmiştir. Dindarlık eğiliminin olumsuz toplumsal

cinsiyet algısındaki etkisinin $R^2=0,10$ olduğu saptanmıştır. Buna göre katılımcıların olumsuz toplumsal cinsiyet algılarındaki toplam varyansın %10'nun dindarlık eğilimi tarafından açıklandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çizelge 2. Değişkenlere İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Değişkenler Arası İlişki

Değişken	B	S.H.	β	t	F	p	R^2
Dindarlık Eğilimi	0,292	0,04	0,315	6,502	42,275	0,00*	0,10

*p<0,05

4. TARTIşMA VE SONUÇ

Bu araştırma dindarlık eğiliminin toplumsal cinsiyet algısı üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. 387 kişinin katıldığı araştırmada verilerin analizinde Pearson korelasyon ve regresyon analizi uygulanmıştır.

Araştırmanın ilk bulgusu, katılımcıların yüksek düzeyde dindarlık eğilimine sahip olduğudur. Araştırmada elde edilen bulgu literatürdeki bulguları destekler niteliktedir. Türkiye geneli yapılan yeni bir araştırmada çoğunluk kendisini dindar olarak tanımlıyor ve dindarlık ortalaması %62'dir (Nişancı, 2023). Akşit ve arkadaşları (2020) Türkiye'nin 6 bölgesinden 8 farklı büyükşehirde yaptıkları çalışmada kendisini dindar olarak tanımlayanların oranı % 63'tür. Diğer yapılan çalışmalarda da Türkiye'de dindarlığın yaygın bir olgu olduğu bulunmuştur (Baynal, 2015; Cirhinlioğlu vd., 2013; Çağrııcı-Zengin, 2019; Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, 2009; Köse, 2015; Yoğurtcu, 2009) Üniversite öğrencileri üzerine yapılan çalışmalarda da dindarlık ortalamalarının yüksek olduğu bulunmuştur (Turan ve İyibilgin, 2018; Yıldırım ve Mücahit, 2020). Halkın büyük çoğunluğu kendisini dindar olarak görmektedir araştırmalar bunu göstermektedir. Bu durumun muhtemel nedeni postmodernite olabilir. Modernleşme 17. yüzyılda insanlığın rasyonalite, bilim ve teknolojiyle daha mutlu bir yaşam süreceği inancıyla başlamıştır. Ancak günümüzde modernleşme vaat ettiği cenneti toplumlara sunamadı ve yoksulluk, sosyal adaletsizlik, yabancılaşma, bireycilik, batı toplumlarının kendi çıkarları için dünyanın geri kalanını sömürmesi, maddeciliğin ön planda olması vb. getirdiği sorunlar dini değerlerin hâlen insan yaşamında önemli bir yer edinmesinde rol oynamış olabilir (Yıldırım-Mücahit, 2020). Modernitenin sorgulanmasıyla 20. yüzyılın ortalarında ortaya çıkan ve kelime anlamı modernizm sonrası demek olan postmodernizm dindarlığın yükselmesinde etkili olmuş olabilir. Postmodernizmde tek bir doğru yoktur, farklılığı, kültürel çoğulculuğu hedefleyen postmodernizm alt kültürleri yeniden uyandırmıştır ve dine dönüş başlamıştır. Postmodernist düşünürler dini, modernitenin getirdiği sorunların çözümü olarak görmüşlerdir. Günümüzde dünyanın farklı yerlerinde geleneksel dinler yükselişe geçmiştir (Arslan, 2002). Sonuç olarak, “modern dünyada dinin oynadığı rolün azalmadığı, ancak özellikle gündelik hayatta seküler olanla etkileşime girerek kendini dönüştürdüğü söylenebilir”(Cirhinlioğlu, Çağrııcı-Zengin, 2020, 71).

Araştırmanın ikinci bulgusu, katılımcıların olumsuz toplumsal cinsiyet algılarının düşük olduğudur. Araştırmanın bulgusu literatürdeki çalışmaların bulgularıyla paralellik göstermektedir (Akşit vd., 2020; Altuntaş ve Altınova, 2015; Esen vd., 2017; Kaya ve Uysal, 2015; Nişancı, 2023; Tunç, 2021). Bu bulgunun muhtemel nedeninin katılımcıların eğitim düzeylerinden ve cinsiyetlerinden kaynaklandığı düşünölmektedir. Nitekim katılımcıların büyük bir çoğunluğu 326'sı (%84,2) yükseköğretim düzeyinde eğitime sahip ve 252'si (%65,1) kadındır.

Yapılan çalışmalarda eğitim seviyesi ile toplumsal cinsiyet algısı arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Araştırmalarda bireylerin eğitim seviyesi arttıkça geleneksel toplumsal cinsiyet algısına sahip olma oranlarının azaldığı daha eşitlikçi oldukları bulunmuştur (Akşit vd., 2020; Altuntaş ve Altınova, 2015; Esen vd., 2017; Kaya ve Uysal, 2015; Nişancı, 2023). Eğitim düzeyi yükseldikçe bireyler farklılıkları daha kolay kabul ederler, yeni fikirlere daha açık olurlar ve eleştirel düşünme yeteneklerini geliştirerek toplumsal cinsiyetle ilgili geleneksel düşünceleri sorgularlar. Araştırmada toplumsal cinsiyete ilişkin olumsuz algıların düşük düzeyde olmasının bir diğer muhtemel nedeni katılımcıların %65,1'inin kadın olmasıdır. Yapılan çalışmalar da bu görüşü destekler niteliktedir (Akşit vd., 2020; Altuntaş ve Altınova, 2015; Esen vd., 2017; Kaya ve Uysal, 2015; Kodan-Çetinkaya, 2013; Nişancı, 2023; Tunç, 2021). Ataerkil toplum yapısında kadınların ikincileştirilmesi, hak kayıplarına uğraması ve özel alana hapsedilmesi, kadınların toplumsal cinsiyete ilişkin eşitlikçi tutumlara daha duyarlı hale gelmelerine, konu hakkında farkındalık düzeylerinin artmasına ve daha eşitlikçi bir tutuma sahip olmalarına neden olmuş olabilir.

Araştırmanın üçüncü bulgusu, dindarlık eğilimi ile toplumsal cinsiyet algısı arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu ve dindarlık eğiliminin olumsuz toplumsal cinsiyet algısını pozitif yönde etkilediğidir. Araştırmanın bulgusu literatürdeki araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir (Akşit vd., 2020; Cirhinlioğlu ve Çağrıncı-Zengin, 2019; Erkenkalkan, 2022; Geçer vd., 2017; Tunç, 2021). Akşit ve arkadaşları (2020), “Türkiye’de Dindarlık” adlı çalışmalarında sosyo-ekonomik bakımdan alt-orta-üst düzeylerde kişilerle yaptıkları görüşmelerde dindarlık ile toplumsal cinsiyet algısı arasında ilişki olduğunu ortaya koymaktadırlar. Katılımcılar arasında dini muhafazakârlık eğilimi arttıkça, kadının doğası gereği (fitratından dolayı) erkekle toplumsal olarak eşit olamayacağı fikri ağırlık kazanmaktadır. Cirhinlioğlu ve Çağrıncı-Zengin (2019), yaptıkları çalışmada dindarlık artarken, toplumsal cinsiyete ilişkin eşitlikçi ifadelerin azaldığını ve geleneksel cinsiyet rollerine ilişkin tutumların arttığını ortaya koymuşlardır. Başka bir çalışmada, gençlerin dini eğilimleri veya dinin yaşamlarındaki etkisi arttıkça geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine daha fazla sahip çıktığı ve benimsedikleri, dini eğilimleri azaldıkça bu kalıplara karşı çıktıkları görülmüştür (Tunç, 2021). Benzer şekilde, Geçer ve arkadaşları (2017) üniversite öğrencileri üzerine yaptıkları araştırmalarında kişinin dindarlık eğilimi yükseldikçe toplumsal cinsiyet algı düzeyinin düştüğünü ortaya koymuşlardır. Berktaş’ın belirttiği gibi, “toplumsal olarak verilmiş kadınlık ve erkeklik kalıpları ve imgeleri, dinlerin ve kültürlerin uzun yüzyıllar boyunca oluşturduğu geleneklerin hem ürünü hem de parçasıdır. Kendilerini dindar saymayan insanlar bile, bu imgeleri benimserler, onlar aracılığıyla düşünürler ve onlar aracılığıyla kendilerini kurarlar” (2021:20). Bütün tek tanrılı dinlerde, ataerkil olduklarından kadınları erkeklerin gerisinden gelen, ikincil konumda olan varlıklar olarak tanımlamaktadırlar (Karakaya, 2018). Bu tür söylemler ile din, toplumsal cinsiyet ayrımcılığını meşrulaştırarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin içselleştirilmesine ve sürekliliğine neden olmaktadır. Sonuç olarak, dinsel yaşam ve dini algılamalar toplumsal cinsiyet algısında belirleyici olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akşit, B., Şentürk, R., Küçükural, Ö. ve Cengiz, K. (2020). *Türkiye’de dindarlık sosyal gerilimler ekseninde inanç ve yaşam biçimleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Altuntaş, O. ve Altınova, H. H. (2015). Toplumsal cinsiyet algısı ile sosyo-ekonomik değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenmesi. *Turkish Studies*, 10(6), 83-100.
- Altınova, H. H. ve Duyan, V. (2013). Toplumsal cinsiyet algısı ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(2), 9-22.
- Arslan, M. (2002). Postmodernizm küreselleşme ve din. tabula rasa--felsefe&teoloji, ıssn 1302-8898, 2(5), 55-67.
- Baynal, F. (2015). Yetişkinlerde dindarlık ve ruh sağlığı ilişkisinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 206-231.
- Berktaş, F. (2021). *Tek tanrılı dinler karşısında kadın*. İstanbul: Metis Yayınevi.
- Bhasin, K. (2015). *Toplumsal cinsiyet: Bize yüklenen roller*. İstanbul: Kadav Yayınları.
- Cemalloğlu, M. (2022). Din ve kadın ilişkisinin din sosyolojisi açısından incelenmesi. *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*,(45),113-128.
- Cirhinlioğlu, Z. ve Çağrııcı-Zengin, A. (2020). Modernlik-dindarlık ikiliğini yeniden düşünmek: Kadın dindarlığı. *JOMOPS July*, 1(1), 66-79.
- Cirhinlioğlu, Z. ve Çağrııcı Zengin, A. (2019). *Dindarlık ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığı*. A. Bakioğlu (Ed.). IX. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı içinde (ss: 245-253). Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları.
- Cirhinlioğlu, Z., Ok, Ü., ve Cirhinlioğlu, F. G.(2013). Dindarlık, Ruh Sağlığı ve Modernite. Ankara: Nobel Yayınları.
- Çağrııcı-Zengin, A. (2019). Dindarlık ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığı (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Çarkoğlu, A. ve Kalaycıoğlu, E. (2009). Türkiye’de dindarlık: Uluslararası bir karşılaştırma. Sabancı Üniversitesi. <https://www.researchgate.net/publication/279463117>.
- Dikici, E. (2021). *Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet*. O. Tire ve E. Dikici (Ed.). Toplumsal cinsiyet ve sosyoloji içinde (ss:9-18). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Dökmen, Z. (2010). *Toplumsal cinsiyet*. İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Erkenkalkan, R. (2022). Yetişkin bireylerin dindarlık düzeylerinin toplumsal cinsiyet algısına olan etkisinin belirlenmesi: Nevşehir ilinde ampirik bir araştırma. *Kapadokya Eğitim Dergisi*, 2(2),12-25.
- Esen, E., Soylu, Y., Siyez, D. M., ve Demirgürz, G. (2017). Üniversite öğrencilerinde toplumsal cinsiyet algısının toplumsal cinsiyet rolü ve cinsiyet değişkenlerine göre incelenmesi. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 46-63.
- Fine, C. (2011). *Toplumsal cinsiyet yanılması*. İstanbul: Sel.

- Geçer, H., Kartopu, S., ve Hacıkeleşoğlu, H. (2017). Toplumsal cinsiyet ve dindarlık: üniversite öğrencileri üzerine ampirik bir araştırma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(56), 494-521.
- Gürhan, N. (2010). Toplumsal cinsiyet ve din. *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, (4), 58-80.
- Karaçay, G. (2011). İşsiz bireylerde yaşam doyumu: Eğitim, dini duygulanım ve sistemi meşrulaştırma bakımından bir inceleme (Yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Karakaya, H. (2018). Toplumsal cinsiyet algısı, din ve kadın. *Journal of Analytic Divinity*, 2(2), 36-62.
- Kaya, Ş.F. ve Uysal, V. (2015). Günümüzde dindarlık ve toplumsal cinsiyet rolü algıları üstüne bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(36), 646-662.
- Kodan-Çetinkaya, S. (2013). Üniversite öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının incelenmesi. *Nesne*, 1 (2), s.21-43.
- Köse, A. (2015). XXI. Yüzyıl Türkiye'sinde gelenekle modernite arasında din algıları ve dindarlık formları: sosyolojik bir bakış, *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 49(49), 5-27.
- Marshall, G. (2009). *Sosyoloji sözlüğü*. Çev: Osman Akinhay, Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Nişancı, Z. (2023). *Sayılarla Türkiye'de inanç ve dindarlık*. İstanbul: Mahya Yayıncılık.
- Suğur, S. (2012). *Toplumsal cinsiyet*. Gürsel Yaktıl Oğuz (Ed.). Toplumsal yaşamda kadın içinde (ss:1-24). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın no: 1700.
- Tire, O. (2020). *Kültür ve toplumsal cinsiyet*. E. Dikici ve O. Bingöl (Ed.). Kültür ve sosyoloji içinde (ss:75-96). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Tunç, H. (2021). *Din ve toplumsal cinsiyet, lise gençliği üzerine bir araştırma*. Ankara: İksad Yayınları.
- Turan, Y. ve İyibilgin, O. (2018). *Üniversite öğrencilerinin dindarlık düzeyleri ve Kur'an'a yönelik tutumları üzerine ampirik bir araştırma (Ordu Üniversitesi örnekleme)*. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 8(2), 409-420.
- Yıldırım, E. ve Mücahit, M.(2020). Gençlerde dindarlık ve modernleşme algısı: Sivas Cumhuriyet üniversitesi örneği. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7(2), 519-542.
- Yoğurtcu, F. (2009). *Yetişkinlerde dindarlık ve ruh sağlığı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

ÖZEL BAKIM MERKEZİNDE ÇALIŞAN SOSYAL HİZMET UZMANLARININ İŞ-AİLE YAŞAM ÇATIŞMALARINI İLE TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Öğr. Gör. Cezmi ERVÜZ¹, Öğr. Gör. Ahmet TÜRK²

¹ Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Artova Meslek Yüksekokulu,

ORCID: 0000-0002-5434-4533

² Sinop Üniversitesi, Türkeli Meslek Yüksekokulu, ORCID: 0000-0001-5782-3794

ÖZET

Sosyal hizmet uzmanları, hayatta zorluklarla karşılaşan bireyler, aileler ve toplumların sorun çözme, güçlenme ve bağımsız olma kapasitelerini artırmayı amaçlayan profesyonellerdir. Fakat sosyal hizmet uzmanları, toplumun tüm kesimine hizmet sunarken kendilerini tükenmişlik belirtileri yaşarken bulabilirler. Sosyal hizmet uzmanları tükenmişlik yaşadığında bu durum, sadece iş yaşamını etkilememekte aynı zamanda aile hayatını da önemli ölçüde etkilemektedir. Özellikle özel bakım gereksinimi olan engelli ve yaşlı bireylerle çalışan sosyal hizmet uzmanlarının yaşadığı zihinsel ve duygusal yorgunluk uzmanların ailevi rollerini aksatmasına yol açabilmektedir. Yaşanan bu rol çatışmaları uzmanlarda tükenmişliğe neden olabilmektedir. Bu bağlamda bu araştırma özel bakım merkezinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının iş-aile yaşam çatışmaları ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmaya 109'u (%60,2) kadın ve 72'si (%39,8) erkek olmak üzere 181 sosyal hizmet uzmanı katılmıştır. 24 ile 63 yaş aralığındaki sosyal hizmet uzmanlarının yaş ortalaması $\bar{x}=28,56\pm 7,16$ 'dır. Araştırmada sosyal hizmet uzmanlarının sosyodemografik özellikleri hakkında bilgi sahibi olmak için Kişisel Bilgi Formu, iş-aile yaşam çatışmalarını tespit etmek amacıyla İş-Aile Yaşam Çatışması Ölçeği ve tükenmişlik düzeylerini ortaya koymak adına Kopenhag Tükenmişlik Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada verilerin analizinde betimleyici istatistikler ve Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır. Araştırmanın değişkenlerine ilişkin betimleyici istatistikler özel bakım merkezinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının yüksek düzeyde tükenmişlik yaşadığını ve iş-aile çatışmalarının aile-iş çatışmalarından daha yüksek olduğunu göstermektedir. Yapılan korelasyon analizinde aile-iş çatışması alt boyutu ile tükenmişlik ve alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı, iş-aile yaşam çatışması ve iş-aile çatışması alt boyutuyla genel tükenmişlik, kişisel tükenmişlik, işle ilgili tükenmişlik ve hizmet alanlarla ilgili tükenmişlik arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal hizmet, bakım merkezi, iş-aile yaşam çatışması, tükenmişlik.

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN WORK-FAMILY CONFLICT AND BURNOUT LEVELS AMONG SOCIAL WORKERS WORKING IN CARE CENTERS

ABSTRACT

Social workers are professionals who aim to increase the problem-solving, empowerment, and independence capacities of individuals, families, and communities facing various challenges in life. However, social workers may find themselves experiencing symptoms of burnout while serving all sectors of society. When social workers experience burnout, this not only affects their work life but also significantly impacts their family life. In particular, the mental and emotional exhaustion experienced by social workers working with individuals with special care needs, such as disabilities and the elderly, can disrupt their familial roles. These role conflicts can lead to burnout in professionals. In this context, this study aims to examine the relationship between work-family conflict and burnout levels among social workers working in care centers. The survey model was used in the study. A total of 181 social workers participated in the study, with 109 (60.2%) being female and 72 (39.8%) male. The mean age of the social workers between 24 to 63 age range was $\bar{x}=28.56\pm 7.16$. In order to obtain information about the socio-demographic characteristics of the social workers, a Demographic Information Form was used. The Work-Family Conflict Scale was used to determine work-family life conflicts, and the Copenhagen Burnout Scale was used to reveal burnout levels. Descriptive statistics and Pearson correlation analysis were used to analyze the data. The descriptive statistics of the variables in the study indicate that social workers working in a care center experience high levels of burnout and that work-family conflicts are higher than family-work conflicts. The correlation analysis showed that there was no significant relationship between the family-work conflict subscale and burnout and its subscales. However, there was a significant positive relationship between work-family life conflict, work-family conflict subscale, general burnout, personal burnout, work-related burnout and client-related burnout.

Keywords: Social work, care center, work-family conflict, burnout.

1. GİRİŞ

Özel bakım merkezleri, çeşitli engel veya hastalıklara sahip bireylerin bakımını üstlenen kurumlardır. Bu merkezlerde sosyal hizmet uzmanları, bireylerin psiko-sosyal ihtiyaçlarının karşılanması ve desteklenmesi amacıyla çalışmaktadır (Başol vd., 2018; Çimen vd., 2012; Elibol, 2017). Sosyal hizmet uzmanları, karmaşık sorunları olan müracaatçılarla çalışırken birden fazla

mesleki rolü aynı anda uygulamak zorunda kalmaktadır. Özellikle özel bakım merkezi gibi zorlu çalışma koşulları altında çalışan sosyal hizmet uzmanları iş yaşamında çeşitli zorluklarla karşılaşabilmektedir. Bu durum sosyal hizmet uzmanlarının tükenmişlik yaşamasına yol açabilmektedir (Aydemir vd., 2022; Türk, 2022). Tükenmişlik, çevresel ve bireysel faktörlerle ilişkili bir sosyal psikolojik olgudur (Maslach, 1982). Başarısız olma, yıpranma, enerji kaybı veya karşılanamayan talepler sonucunda bireyin iç dünyasında yaşadığı tükenme durumu olarak tanımlanan (Kocabıyık ve Çakıcı, 2008) tükenmişlik Dünya Sağlık Örgütü'ne (2019) göre işlerinin zorlu doğası gereği sosyal hizmet uzmanlarında oldukça sık görülen kronik bir stres ve bitkinlik haliyle karakterize bir sendromdur. Yapılan araştırmalar özel/yatılı bakım merkezi gibi zorlu çalışma şartlarının olduğu kuruluşlarda sosyal hizmet uzmanlarının daha fazla tükenmişlik yaşadığını ortaya koymaktadır (Aydemir vd., 2022; Çimen vd., 2012). Tükenmişlik yaşayan bir sosyal hizmet uzmanı, enerjisini, tutkusunu, iş doyumunu kaybederek işten korkmaya, iş arkadaşları ile sorun yaşamaya, sağlıklı olmayan iletişim örüntüleri geliştirmeye, ailevi rollerini aksatmaya ve aile içi ilişkilerinde çatışmalar yaşamaya başlayabilir (APA, 2013).

Yapılan literatür incelemesinde tükenmişlik sendromunun nedenleri arasında bireysel, kurumsal ve sosyal faktörlerin etkili olduğu görülmektedir (Dalkılıç-Sürgevil, 2014). Bireysel faktörler odağında gerçekleştirilen araştırmaların iş ve aile yaşam alanları arasındaki çatışmaya odaklandığı görülmektedir (Aydemir vd., 2022; Öztürk ve Türk, 2020; Türk, 2022). İş-aile yaşam çatışmaları, bireylerin iş hayatı ile aile hayatı arasında denge kurma güçlüğü yaşamaları durumudur. Özel bakım merkezlerinde çalışan sosyal hizmet uzmanları, yoğun iş temposu, gece ve vardiyalı çalışma gibi faktörler nedeniyle iş-aile yaşam çatışmalarıyla karşılaşabilirler (Aydemir vd., 2022). Efeoğlu (2006) iş ve aile yaşam alanlarında ortaya çıkan değişimlerin ve rol çatışmalarının bireylerin bu iki yaşam alanını karşılıklı olarak etkilediğini, bu iki alan arasında çatışmalar meydana geldiğini ifade etmektedir. İş ve aile yaşamlarından herhangi birindeki görev ve sorumluluğun diğer yaşam alanındaki zaman ve enerjiyi sınırlaması bireylerin iki yaşam alanı arasında çatışma yaşamalarına yol açmaktadır (Çoban, 2014). Bu durum literatürde iş-aile yaşam çatışması olarak ele alınmaktadır. İş-aile yaşam çatışması, "iş ve aile yaşam alanlarından gelen rol baskılarının bazı yönlerden karşılıklı olarak uyumsuz olduğu bir roller arası çatışma biçimi" olarak tanımlanmaktadır (Greenhaus ve Beutell, 1985:77). İş-aile yaşam çatışması aileden işe yönelik çatışma ve işten aileye yönelik çatışma olmak üzere iki yönlü olarak gerçekleşmektedir (Netemeyer vd., 1996).

Araştırmalar göstermektedir ki, sosyal hizmet uzmanlarının iş-aile yaşam çatışmaları ile tükenmişlik düzeyleri arasında pozitif bir ilişki bulunmakta ve iş-aile yaşam çatışması arttıkça tükenmişlik düzeyi de artmaktadır (Aydemir vd., 2022; Öztürk ve Türk, 2020; Türk, 2022). Özel

bakım merkezinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının iş-aile yaşam çatışmaları ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi önemlidir. Bu ilişkiye odaklanmak, uzmanların iş ve aile yaşamlarını dengelemeleri için etkili stratejiler geliştirmek ve tükenmişlik riskini azaltmak için önlemler almak açısından faydalı olabilir. Buna karşın literatürde özel bakım merkezinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının tükenmiş düzeyleri ile iş-aile yaşam çatışmalarına odaklanan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir (Aydemir vd., 2022). Buradan hareketle bu çalışma özel bakım merkezinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının iş-aile yaşam çatışmaları ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Özel bakım merkezinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının iş-aile yaşam çatışmaları ne düzeydedir?
- Özel bakım merkezinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının tükenmişliği ne düzeydedir?
- Özel bakım merkezinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının tükenmişlik düzeyleri ile iş-aile yaşam çatışmaları arasında ilişki var mıdır?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Nicel yaklaşımın benimsendiği bu araştırmanın amacı doğrultusunda genel tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli değişkenler arası ilişkinin varlığını ve derecesini ortaya koymayı amaçlayan bir araştırma desenidir (Karasar, 2003).

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye’de faaliyet gösteren özel bakım merkezlerinde çalışan sosyal hizmet uzmanları oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise kolayda ve kartopu örnekleme teknikleri kullanılarak ulaşılan ve araştırmaya katılmaya gönüllü olan 181 sosyal hizmet uzmanı oluşturmaktadır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada Kişisel Bilgi Formu, İş-Aile Yaşam Çatışması Ölçeği ve Kopenhag Tükenmişlik Ölçeği kullanılmıştır.

İş-Aile Yaşam Çatışması Ölçeği

Çalışanların iş ve aile rolleri arasındaki çatışma durumunu ortaya koymak amacıyla Netemeyer ve arkadaşları (1996) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçeye adaptasyonu Efeoğlu (2006) tarafından yapılmıştır. Ölçek 5’li likert tipinde cevaplanan 10 madde ve iki alt boyuttan (iş-aile çatışması ve aile-iş çatışması) oluşmaktadır. Ölçekte alınan puan arttıkça katılımcıların çatışma düzeyi artmaktadır. Ölçeğin adaptasyon çalışmasında Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı tüm ölçek için $\alpha=0,82$; iş-aile çatışması için $\alpha=0,88$ ve aile-iş çatışması için $\alpha=0,885$ olarak hesaplanmış olup bu değer bu çalışmada sırasıyla $\alpha=0,75$; $\alpha=0,83$ ve $\alpha=0,82$ ’dir.

Kopenhag Tükenmişlik Ölçeği

Bireylerin tükenmişlik düzeylerini tespit etmek amacıyla Kristensen ve arkadaşları (2005) tarafından 5'li likert tipinde cevaplanan 19 madde olarak geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçeye adaptasyonu Bakoğlu-Deliorman ve arkadaşları (2009) tarafından yapılmıştır. Ölçekte 3 alt boyut (kişisel tükenmişlik, işle ilgili tükenmişlik ve hizmet alanlarla ilgili tükenmişlik) bulunmaktadır. Ölçe alınan puan arttıkça bireylerin tükenmişlik düzeyleri artmaktadır. Ölçeğin adaptasyon çalışmasında Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı tüm ölçek için $\alpha=0,92$; kişisel tükenmişlik için $\alpha=0,90$; işle ilgili tükenmişlik için $\alpha=0,85$ ve hizmet alanlarla ilgili tükenmişlik için $\alpha=0,68$ iken bu çalışmada bu değer sırasıyla $\alpha=0,90$; $\alpha=0,89$; $\alpha=0,73$ ve $\alpha=0,74$ olarak hesaplanmıştır.

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veri toplama sürecinde çevrimiçi anket tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın verilerinin toplanmasında kolayda ve kartopu örnekleme teknikleri kullanılmıştır. Araştırmaya katılmaya gönüllü olan 181 sosyal hizmet uzmanı katılmıştır.

Araştırmada bütün istatistiksel işlemler SPSS 25.0 paket programı kullanılmıştır. Verilerin analizinden önce verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığı çarpıklık ve basıklık değerleriyle incelenmiş olup bu değerlerin $\pm 1,5$ aralığında yer aldığı ve parametrik testlerden yararlanılabileceği görülmüştür (Tabachnick ve Fidell, 2013). Araştırmada betimsel istatistiklerde frekans, minimum, maksimum, yüzde, ortalama ve standart sapma gibi hesaplamalar; açıklayıcı istatistiklerde değişkenler arası ilişkinin incelenmesinde Pearson korelasyon katsayısı kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen bütün sonuçlar 0,05 anlamlılık düzeyinde ve %95'lik güven aralığında değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Sosyodemografik Özelliklere İlişkin İstatistikler

Araştırmaya katılan 181 sosyal uzmanının 109'u (%60,2) kadın ve 72'si (%39,8) erkektir. 24 ile 63 yaş aralığındaki sosyal hizmet uzmanlarının yaş ortalaması $\bar{x}=28,56\pm 7,16$ 'dır. Katılımcıların 130'u (%71,8) bekar iken 51'i (%28,2) evlidir. Sosyal hizmet uzmanlarının 81'i (%44,8) gelirinin giderinden az olduğunu, 72'si (%39,8) gelirinin giderine denk olduğunu ve 28'i (%15,5) gelirinin giderinden fazla olduğunu ifade etmiştir. Sosyal hizmet uzmanlarının 41'i (%22,7) 1 yıl ve daha az süredir çalıştığını, 109'u (%60,2) 2 ila 5 yıldır çalıştığını ve 31'i (%17,1) 6 yıl ve daha fazla süredir çalıştığını belirtmiştir.

3.2. Araştırmanın Değişkenlerine İlişkin Betimleyici İstatistikler

Araştırmada sosyal hizmet uzmanlarının iş-aile yaşam çatışması ve tükenmişlik düzeylerini incelemek amacıyla betimleyici istatistiklerden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 1'de verilmiştir. Yapılan analizler sonucunda sosyal hizmet uzmanlarının tükenmişlik düzeyi ortalamasının $\bar{x}=3,77\pm 0,65$; kişisel tükenmişlik ortalamasının $\bar{x}=3,87\pm 0,86$; işle ilgili tükenmişlik ortalamasının $\bar{x}=3,80\pm 0,62$; hizmet alanlarla ilgili tükenmişlik ortalamasının $\bar{x}=3,69\pm 0,75$ olduğu tespit edilmiştir. Buna göre özel bakım merkezinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının yüksek düzeyde tükenmişlik yaşadığı görülmüştür. Sosyal hizmet uzmanlarının iş-aile yaşam çatışmalarına ilişkin yapılan betimleyici analizler sonucunda uzmanların iş-aile yaşam çatışması ortalamasının $\bar{x}=3,23\pm 0,59$; iş-aile çatışması ortalamasının $\bar{x}=4,12\pm 0,77$ ve aile-iş çatışması ortalamasının $\bar{x}=2,27\pm 0,86$ olduğu saptanmıştır. Buna göre sosyal hizmet uzmanlarının iş-aile çatışmalarının aile-iş çatışmalarından daha yüksek olduğu görülmüştür.

Çizelge 1. Araştırmanın Değişkenlerine İlişkin Betimleyici İstatistikler

Değişkenler	n	Min.	Max.	\bar{x}	ss.	Cronbach Alfa
İş-Aile Çatışması	181	2,00	5,00	4,12	0,77	0,83
Aile-İş Çatışması	181	1,00	5,00	2,27	0,86	0,82
Kişisel Tükenmişlik	181	1,33	5,00	3,87	0,86	0,89
İşle İlgili Tükenmişlik	181	2,14	5,00	3,80	0,62	0,73
Hizmet Alanlarla İlgili Tükenmişlik	181	1,83	5,00	3,69	0,75	0,74
İş-Aile Yaşam Çatışması	181	1,60	4,90	3,23	0,59	0,75
Tükenmişlik	181	1,84	5,00	3,77	0,65	0,90

3.3. Sosyal Hizmet Uzmanlarının İş-Aile Yaşam Çatışmaları ile Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişki

Araştırmada özel bakım merkezinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının iş-aile yaşam çatışması ve alt boyutları ile tükenmişlik ve alt boyutları arasındaki ilişkiyi tespit etmek için yapılan korelasyon analizi sonuçları Çizelge 2’de verilmiştir. Yapılan analiz sonucunda sosyal hizmet uzmanlarının aile-iş çatışması ile tükenmişlik ve alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı; iş-aile çatışmasıyla genel tükenmişlik ($r=0,489$; $p<0,01$), kişisel tükenmişlik ($r=0,567$; $p<0,01$), işle ilgili tükenmişlik ($r=0,426$; $p<0,01$) ve hizmet alanlarla ilgili tükenmişlik ($r=0,290$; $p<0,01$) arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Genel iş-aile yaşam çatışması ile genel tükenmişlik ($r=0,426$; $p<0,01$), kişisel tükenmişlik ($r=0,465$; $p<0,01$), işle ilgili tükenmişlik ($r=0,395$; $p<0,01$) ve hizmet alanlarla ilgili tükenmişlik ($r=0,264$; $p<0,01$) arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır.

Çizelge 2. Değişkenler Arası İlişki

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7
1. İş-Aile Çatışması	1						
2. Aile-İş Çatışması	,001	1					
3. Kişisel Tükenmişlik	,567**	,128	1				
4. İşle İlgili Tükenmişlik	,426**	,132	,750**	1			
5. Hizmet Alanlarla İlgili Tükenmişlik	,290**	,096	,569**	,744**	1		
6. İş-Aile Yaşam Çatışması	,672**	,702**	,465**	,395**	,264**	1	
7. Tükenmişlik	,489**	,134	,882**	,930**	,857**	,426**	1

** $p<0,01$

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırma özel bakım merkezlerinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının iş-aile yaşam çatışması ve alt boyutları ile tükenmişlik ve alt boyutları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılmıştır. 181 sosyal hizmet uzmanını katıldığı araştırmada betimleyici istatistikler ve korelasyon analizleri uygulanmıştır.

Araştırmada elde edilen ilk bulgu, özel bakım merkezinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının yüksek düzeyde tükenmişlik yaşadığıdır. Araştırmadan elde edilen bulgu literatürle benzerlik göstermektedir (Aydemir vd., 2022; Ceylan vd., 2016; Martin ve Schinke, 1998). Özel bakım merkezlerinde çalışan sosyal hizmet uzmanları, birçok farklı sorunla ilgilenmekte ve çok sayıda bireyle çalışmaktadır. Bu durum yoğun bir iş yükü ve zaman baskısı oluşturabilir. Sosyal hizmet uzmanları, bakım gerektiren bireylerle uzun süreli ilişkiler kurarlar ve bu ilişkiler genellikle duygusal olarak yoğundur. Bu, sosyal hizmet uzmanlarının kendi duygusal sınırlarını zorlamasına ve empati kurma güçlüğü yaşamasına neden olabilir. Özel bakım merkezinde çalışan

sosyal hizmet uzmanları, genellikle bireylerin sorunlu aile dinamikleri ve travmatik deneyimlerle mücadele etmesine yardımcı olurlar. Bu tür durumlar uzmana duygusal ve zihinsel olarak ağır gelebilir. Özel bakım merkezinde çalışan sosyal hizmet uzmanları, bazen bireylerin travmatik deneyimleriyle doğrudan temas edebilirler. Bu durum, uzmana travma sonrası stres bozukluğu ve travma etkileri gibi sorunlar yaşatabilir. Söz konusu bu faktörler özel bakım merkezlerinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının tükenmişlik düzeylerinin yükselmesine neden olmuş olabilir.

Araştırmanın ikinci bulgusu, sosyal hizmet uzmanlarının iş-aile çatışmalarının aile-iş çatışmalarından daha yüksek olduğudur. Araştırmanın bulgusu literatürle paralellik göstermektedir (Aydemir vd., 2022; Öztürk ve Türk, 2020; Türk, 2022). Özel bakım merkezlerinde çalışan sosyal hizmet uzmanları, genellikle yoğun bir iş temposuna sahiptir ve esnek çalışma saatleri sunulmayabilir. Bu durum, uzmanların aile yaşamlarını yönetmelerini zorlaştırabilir ve iş-aile çatışmasına neden olabilir. Sosyal hizmet uzmanları, bakım merkezlerinde çalışırken sıklıkla zorlu ve duygusal yük taşıyan durumlarla karşılaşır. Bu, uzmanların işlerini eve taşımasına ve aileleriyle ilgilenmekte güçlük çekmelerine neden olabilir. Özel bakım merkezlerindeki çalışma şartları, sosyal hizmet uzmanlarının iş tatminsizliği yaşamalarına neden olabilir. Bu tatminsizlik, uzmanların işle ilgili streslerini aile yaşamlarında yansıtabilmelerine ve iş-aile çatışması yaşamalarına yol açabilir. Bu nedenlerden dolayı sosyal hizmet uzmanlarının iş-aile çatışmalarının aile-iş çatışmalarından daha yüksek olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın üçüncü bulgusu, sosyal hizmet uzmanlarının iş-aile çatışması ile tükenmişlik ve alt boyutları arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğudur. Araştırmada elde edilen bulgu literatürdeki çalışma bulgularını destekler niteliktedir (Aydemir vd., 2022; Jia ve Fu, 2022; Jia ve Li, 2022; Türk, 2022). Özel bakım merkezlerinde çalışmak, genellikle yoğun bir iş temposunu gerektirir ve işte stresli durumlarla sık sık karşılaşılır. Bu durum, sosyal hizmet uzmanlarının iş-aile dengesini sağlamada zorlanmalarına ve tükenmişlik düzeylerinin yükselmesine neden olabilir. Özel bakım merkezlerinde çalışmak, duygusal olarak yoğun bir süreçtir. Sosyal hizmet uzmanları, günlük olarak kişisel sorunlar ve zorluklarla karşılaşır. Bu durum, iş yaşamlarında yoğun bir duygusal yük taşımalarına ve bu yükün aile yaşamlarında da etkisini göstermesine neden olabilir. Özel bakım merkezlerindeki çalışma süreci genellikle uzun saatler ve enerji gerektirir. Bu durum, sosyal hizmet uzmanlarının aileleriyle geçirecekleri zamanı sınırlayabilir ve dolayısıyla iş-aile çatışmasına neden olabilir. Aynı zamanda bu yüksek enerji gerektiren iş, uzmanların tükenmişlik düzeylerini artırabilir. Özel bakım merkezlerinde çalışan sosyal hizmet uzmanları, bazen travmatik hikayelere, acil durumlara ve karmaşık insan ilişkilerine maruz kalabilirler. Bu durum, uzmanların kendi psikolojik sağlıklarını etkileyebilir. İşte yaşadıkları zorluklar ve stres, evdeki ilişkileri olumsuz etkileyebilir.

Araştırmada sonuç olarak özel bakım merkezinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının iş-aile yaşam çatışmalarıyla tükenmişlik yaşama durumlarının yakından ilişkili olduğu, işten aileye yönelik çatışmanın uzmanların tükenmişliğinde önemli bir risk faktörü olduğu ortaya konulmuştur. Bu bağlamda özel bakım merkezlerinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının iş-aile yaşam çatışmaları ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi, bu uzmanlara destek sağlamak ve çalışma koşullarını iyileştirmek açısından önemlidir. İş-aile yaşam çatışmalarının azaltılması ve tükenmişlik düzeylerinin kontrol altına alınması, uzmanların hem iş performansını

artırabilir hem de genel yaşam kalitesini iyileştirebilir. Bununla birlikte, bu alanda daha kapsamlı araştırmaların yapılması ve etkili müdahalelerin geliştirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- APA-American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders-V*. American Psychiatric Association.
- Aydemir, İ., Öngören, B. ve Türk, A. (2022). Covid-19 sürecinde yatılı bakım merkezinde çalışan personelin tükenmişlik, iş-aile yaşam çatışması, stres, anksiyete ve depresyon düzeylerinin incelenmesi. T. Benli (Ed.), *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Araştırmaları* (ss. 259-286) içinde. Hiperyayın.
- Bakoğlu-Deliorman, R., Taştan-Boz, İ. ve Yiğit, İ. (2009). Tükenmişliği ölçmede alternatif bir araç: Kopenhag Tükenmişlik Envanterinin Marmara Üniversitesi akademik personeli üzerine uyarlaması. *İstanbul Üniversitesi Yönetim Dergisi*, 20 (63), 77-98.
- Başol, O., Sağlam, Y. ve Çakır, N. N. (2018). Engelli ve yaşlı bakım personelinin tükenmişlik seviyeleri ile çalışma yaşamı kalitesi algısı ilişkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(2), 71-97.
- Ceylan, H., Gül, N. ve Öksüz, M. (2016). Sosyal çalışmacılarda iş doyum ve tükenmişliğe etki eden faktörlerin sosyal hizmet alanlarına göre karşılaştırmalı incelenmesi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (11), 43-69.
- Çimen, M., Şahin, B., Akbolat, M. ve Işık, O. (2012). Özel bakım merkezinde çalışan personelin tükenmişlik ve iş doyum düzeylerine yönelik bir çalışma. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3 (1), 21-31.
- Çoban, H. (2014). *İş-aile çatışması ve tükenmişlik arasındaki ilişki: Bankacılık sektöründe bir araştırma* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dalkılıç-Sürgevil, O. (2014). *Çalışma hayatında tükenmişlik sendromu: Tükenmişlikle mücadele teknikleri*. Nobel Yayınları.
- Efeoğlu, İ.E. (2006). *İş-aile yaşam çatışmasının iş stresi, iş doyum ve örgütsel bağlılık üzerindeki etkileri: İlaç sektöründe bir araştırma* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Elibol, F. (2017). Özel engelli bakım merkezleri çalışanlarının tükenmişlik düzeylerinin ölçülmesi: Tokat ili örneği. *Örgütsel Davranış Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 48-69.
- Greenhaus, J. H. ve Beutell, N. J. (1985). Sources of conflict between work and family roles. *Academy of Management Review*, 10(1), 76-88.
- Jia, C. X. ve Fu, C. (2022). The influence of work-family conflict on social worker job satisfaction. *Journal of Social Work*, 22(4), 970–991.

- Jia, C.X. ve Li, J.C. (2022). Work-family conflict, burnout, and turnover intention among chinese social workers: The moderating role of work support. *Journal of Social Service Research*, 48(1), 12-27.
- Karasar, N. (2003). *Bilimsel araştırma yöntemi* (12.Baskı). Nobel Yayın.
- Kocabıyık, O. ve Çakıcı, E. (2008). Sağlık çalışanlarında tükenmişlik ve iş doyumunu. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 9, 132-138.
- Kristensen, T.S., Borritz, M. ve Villadsen, E. (2005). The Copenhagen Burnout Inventory: A new tool for the assessment of burnout. *Work & Stress*, 19(3), 192-207.
- Martin, U. ve Schinke, S. (1998). Organizational and individual factors influencing job satisfaction and burnout of mental health workers. *Social Work Health Care*, 28, 51-62.
- Maslach, C. (1982). *Burn out-the cost of caring*. Prentice Hall.
- Netemeyer, R. G., Boles, J. S. ve McMurrian, R. (1996). Development and validation of work-family conflict and family-work conflict scales. *Journal of Applied Psychology*, 81(4), 400-410.
- Öztürk, M. ve Türk, A. (2020). Sosyodemografik değişkenler ve iş-aile yaşam çatışmasının algılanan iş stresi üzerindeki etkisi: Sosyal hizmet kuruluşları örneği. *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 44(1), 187-202.
- Tabachnick, B.G. ve Fidell, L.S. (2013). *Using multivariate statistics* (6th ed.). Pearson.
- Türk, A. (2022). Sosyal hizmet çalışanlarının iş-aile yaşam çatışmalarının mesleki tükenmişlik üzerine etkisi: Sivas örneği. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 159-169.

MODERN YORUMCULARIN TASAVVUFUN KAYNAKLIĞINA İLİŞKİN ÖZCÜ BAKIŞI

Dr. FİLİZ ORHAN¹

¹ Dih Uzmanı, 0000-0002-1626-8509,

ÖZET

Geleneğin geçmişte sahip olduğu referans setinin Batı'nın ortaya koyduğu modern referans setiyle çelişmesi, bu mirasın büyük ölçüde bugünkü akli ölçütlerle yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılmıştır. Türkiye söz konusu olduğunda gündelik hayatta büyük ölçüde etkili olan tasavvufun da buna göre yeniden değerlendirilmesi gündeme gelmiştir. Öncelikle tasavvufun kaynaklığına ilişkin tartışmaların 1980'lerde yoğunlaştığı görülmektedir. Kitabî dinden yoksun ve geleneksel bir otoriteye atıfla varlık iddiasında bulunan bu dinsel yorumun başvurduğu kaynakların modern durumun kutsadığı akli meşrulaştırmalardan uzak olması onun yeni din ihdas etmeye çalıştığına dair dışlayıcı sıfatlarla ilişkilendirilmesine neden olmuştur. Günümüzde tasavvufu şirk gibi vasıflarla doğrudan olumsuz şekilde tanımlama yerine onun altında dip akıntı olarak varlığını sürdüren temel itiraz noktalarına odaklanılması söz konusudur. Nitekim araştırmada Kuran İslamcılarının perspektifinden tasavvufun kaynaklık açısından orijinalliğinin nasıl değerlendirildiğine ilişkin görüşlerinden yola çıkarak ortaya konulmuştur. Öte yandan araştırma son zamanlarda kaynak sorunsalının neden olduğu özcü yaklaşımdan ziyade tasavvufu sosyolojik bir gerçeklik olarak ele alan toplumsal vurguların hakimiyet kazandığı mesafeli bir tutumun var olduğuna dikkat çekmektedir. Buna göre geçmişte tasavvufun kaynaklığı teolojik açıdan Tanrı ile kurduğu ilişki içerisinde ele alınırken bugün tasavvuf insanların dünyevi çıkar ve beklentileri ile ilişkili bir bağlamda sosyal şartların bir gereği olarak değerlendirilmektedir. Fakat tasavvufa yönelik itirazların hala temel atıf noktasını oluşturması bakımından özcü yaklaşımlar yeniden ele alınmayı hak etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kuran İslamı, modern, meşruiyet, otantite, tasavvuf.

1. GİRİŞ

Tasavvuf, yünlü giysi anlamına gelen sufi kökünden gelmektedir. Bu kelime bu yolda olan derviş, erenlere giydikleri hırkanın yünlü olmasından hareketle verilmiştir. Tasavvuf dinin formal, itikadi formunu temsil eden nâstan ziyade onun insan ile buluşmuş ahlaka bakan yönünü referans alan böylece toplumun geniş kesimlerince paylaşılan hal ve davranış ilmi olarak bilinmektedir. Tasavvuf bu davranışların nasıl uygulanacağı konusunda geleneksel otorite olan bir mürşide ihtiyaç duymaktadır. Modern dönemle beraber geleneksel otoritelerin meşruiyetine dair sorgulamalardan tasavvufta önemli figürler bu otoritelerin meşruiyetini sarsmıştır. Tasavvufta kitabî meşruiyetin yerine geçen otoriteler ve onların keramet, sezgi gibi bilgi kaynakları nedeniyle ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Tasavvuf, özellikle modern dönemde İslamcılarının spesifik olarak ise dini referans kaynağı olarak Kuran'ı öne çıkaran Kuran İslamcılarının geleneğe ilişkin sorgulamalarının başında gelmektedir. Bu minvalde kendisiyle görüşme yapılan Kuran İslamcılarının büyük çoğunluğu tasavvuf ile ilgili olarak geçmişten farklı şekilde onun kaynaklığı itibarıyla İslam ile çeliştiği şeklinde özcü bir iddiadan hareket edilmektedir. Aksine tasavvufa bugün sosyolojik olarak gerçekliğini kabul ederek insani bir zeminden hareketle anlayıcı şekilde yaklaşmaktadır. Yine de tasavvufa yönelik eleştirilerin temelinde inildiğinde bu özcü tutumların hala tasavvufu anlamak için işlevsel olduğu

anlaşılmaktadır. Araştırmada tasavvufa dair eleştirilerin temelini oluşturan bu özcü yaklaşımlar Kuran İslamcılarının perspektifinden hareketle ortaya konulmaktadır.

1.1. Weberyen Peygamber-Papaz Kavramsallaştırılması

Otoritenin (Peygamber) Kurumsallaşmasıyla Yeni Yorumların Ortaya Çıkışı (Papaz): Tasavvuf

Toplumlar da doğa gibi belli bir döngüsellik halinde doğar, yaşar ve ölür. Klasik sosyolojinin babası Comte, bilimin doğrusal ilerleyişi gibi toplumların da merhalelerden geçerek yetkinliğe eriştiğini ifade eder. İbn Haldun ise toplumların başlangıçta bedeviliğin etkisiyle gelecekle ilgili radikal kararlar alarak sürekli değişim eğiliminde iken yerleşiklikle beraberinde getirdiği kurumsallaşmanın etkisiyle konformizme düşerek refahının aleyhine tercihlerden ve konfor alanından çıkmaktan kaçınmaktadır. Toplumların verili düzeni korumaya çalıştığı bu durağan dönemler, yabancı etkilere karşı savunmasız olduğu zamanlardır. Meşru çerçevesini sorgulamaya neden olan bu kriz dönemleri toplumların mevcut gerçekliği kendi paradigması ile açıklamasını güçleştirmektedir. Tasavvuf da doğuşu itibarıyla Sünni ortodoksisinin Grek kültürü ve ardından Moğol saldırılarıyla meşruiyet krizine girmesiyle toplumun manevi açıdan yaşadığı boşluğu ve olanlara anlam verme gereksinimi onu yeni bir yorum yapmaya itmiştir. Kitabî dinin katılığı toplumun kendi içinde ahlaka dayanan informal bir din anlayışını ortaya çıkarmıştır.

Weber'in bu anlamda peygamber-papaz kavramsallaştırılmasından hareket edilecek olursa Sünni ortodoksisinin dini fihhi ekollerinin aracılığıyla sistematikleştirmesi dini bir takım kurullarla kayıtlı olan bir doktrine dönüştürmüştür. Bu anlamda kurumsallaşmanın neden olduğu bu papaz kategorisi dinin özü ile temasın giderek azaldığı bir yabancılaşmaya karşılık geldiği söylenebilir (Polama, 1979, 21). Bu açıdan tasavvuf verili (atlar kültü) durumu rutinden ve dinin duygu boyutunu göz ardı eden uniformal işleyişinden kurtararak ona dinamizm kattığı ve dini pratiklerin dayandığı düşünce ve duygu boyutu arasında oluşan kopukluğu yeniden tesis ettiği söylenebilir. Bu anlamda tasavvuf, Weber'in peygambere atfettiği şekilde bozulmaya yüz tutmuş olan verili düzenin rasyonelliğinin sınırlılığı ve katılığından yorulan insanların başvurduğu yeni bir yorumu temsil etmektedir. Peygambere nispet edilen karizmatik kişiliğin tasavvufta evliya gibi Müslüman toplumda rehberliğine başvuru kişilere aktarıldığı görülmektedir.

Bu yönüyle dinin formal formunu temsil eden resmi İslam'dan ayrılan tasavvuf cumhuriyet döneminde Türkiye'de dine yönelik baskılara rağmen bir dip akıntısı olarak varlığını korumayı başaramış geleneksel bir kurumdur. Fakat modern dönemde büyük ölçüde sosyal itibar kaybına uğrayan tasavvufun menşei itibarıyla dayandığı ilham, sezgi gibi bilgi kaynakları ve onun diğer toplumlarla etkileşimleri nedeniyle sahip olduğu eklektik yapı açısından kendisinin pek çok eleştiriye maruz kalmasına neden olmuştur. Kuran İslamı aktörlerinin tasavvufa yönelik eleştirilerinin de odaklandığı yer tam anlamıyla burasıdır.

1980'lerde yoğun şekilde hatırlanacağı üzere doğrudan tasavvufun kaynaklığına² yönelik bu eleştirilerin muhafazakar dönemle birlikte tasavvufun toplumsal³ algılanışı üzerine kaydığı

² Özellikle 1980'lerde etkili olmuş Tasavvufun İslam'a karşı bir "din"² olduğu söylemi tasavvufa karşıtlığın en çarpıcı ifadesi olarak din, tasavvufun hem gelenekteki konumuna yönelik bir tepki hem de ontolojik meşruiyetine yönelik ciddi bir iddiadır.

³ Buna karşılık günümüzde tasavvufun toplumsal gerçeklikte görünen tezahürlerine odaklanarak görkemli kabirler, sandukalar inşa etme suretiyle önemli şahıslara tazimlerin halk dindarlığı formu şeklinde varlığını sürdürüyor oluşu bir itikadi problem olarak eleştirilmektedir.

görülmektedir⁴. Buna rağmen özcü yaklaşımın tasavvufa karşı temel itiraz noktalarını oluşturması nedeniyle tasavvufun ontolojisine yönelik bu eleştirilere yer verilmesi gerekli görülmüştür.

2.MODERN YORUMCULARIN TASAVVUFUN KAYNAKLIĞINA İLİŞKİN ELEŞTİRİLERİ

2.1. Kaynaklığının İlahi olmaması

Tasavvufun Kuran ve sünnet⁵ dışında metafizik boyutu ilgilendiren sezgi, rüyalar gibi referans kaynaklarını da esas alması tasavvufa yönelik eleştirilerin temelini oluşturmaktadır. Gayba yönelik alanın modern dönemde irrasyonel olarak kodlanarak olumsuzlanması, bu bilgi kaynağına olumsuz bir tutum geliştirilmesinde etkili olmuştur. Yine tasavvufun Kuran'ın yorumlanmasında lafzın zahiri çerçevesinin ötesinde işrek, batini⁶ yorumları tercih etmesi, onun irrasyonel alanla kurmaya çalıştığı irtibatın önemli bir kanıtıdır.

Bunlar, tasavvufun bilginin kaynaklık değerinden ziyade içeriğinin manevi olmasını önemseydiğini göstermektedir (Bardakoğlu, 2019, 78). Bu anlamda sufi öğretilerin evrensel ahlaki ölçütlerle büyük ölçüde uyumlu olduğu söylenebilirse de menşenin çeşitli kültürlerin etkisine⁷ dayanması nedeniyle kaynağının ilahiliği konusunda şüpheler söz konusudur.

2.2.Kaynağının diğer kültürlerin etkisinde olması

Tasavvuf Grek, İran ve Hint felsefelerinin etkisinde kalmıştır. Özellikle İsrakiye, formunun Tanrının iradesi dışında herhangi bir gerçekliğin olmadığına ilişkin “La mevcude illallah” şeklindeki kavramsallaştırmasının dinin Tanrı ile O’nu yarattığı varlık olan insanın farklı tözden olduğuna ilişkin temel öğretileri ile açıkça çeliştiği anlaşılmaktadır (Bardakoğlu, 2019, 76).

⁴ Buna göre aktörlerin eleştirileri şu şekilde toplanmaktadır. Buna göre İslam orta, itidali tavsiye etmesine rağmen sufiliğin insanı fitri, nefsi ihtiyaçlarından soyutladığı iddia edilir. Bununla birlikte tasavvufun agnostik felsefe ve riyazet hayatını tercih etmesinin neden olduğu toplumsal ve psikolojik, dini sorunlara dikkat çeken Sarmış, mensuplarının pejmürde dolaşıp dinsel perhiz gerekçesiyle bayanlarla meşru ilişki kurmak yerine gayri ahlaki, trans ilişkilere mürşitlerin yöneldiğini, ayrıca müridler arasında uyuşturucu gibi sorunlarının da olduğundan bahsetmiştir (Sarmış, 2005). Tasavvufun öğretileri, dünyaya tamah etmeme, güzelliklerine iltifat etmeme (riyazet) şeklinde tezahür etmektedir. Fakat tasavvuf öğretilerinin⁴ Dünyaya ilişkin zahitliği bir derece anlamlandırabilmek mümkün olsa da Sarmış'a göre ahirete ilişkin olarak cennetten dahi vazgeçebilme davranışının izahı mümkün değildir Sarmış, İbrahim. *Teorik ve Pratik Açından Tasavvuf ve İslam*. İstanbul: Ekin, 2005, 86).

⁵ Aktörlerin bunun aksi yönünde iddialarına rağmen tasavvufun kendilerini Kuran ve sünnet ve onun yolundan ayrı (heterodoks) olarak tanımlamadığı unutulmamalıdır.

⁶ Buna neden olarak İslam'a aykırı inançlar (Vahdet-i vücud) olarak gösterilmektedir. Aktörlerin Allah tasavvuruna ilişkin Tanrı ile yaratılanın aynı maddeden olduğunu ileri süren Vahdet vücuda karşı çıkmalarında Tanrı'nın sıfatları ile ilgili kavramsallaştırmaları etkili olmaktadır. Sıfatlar konusunda tenzihçi yaklaşımı Ehli sünnetin de benimsediği unutulmamalıdır Özkan, Ercüment. *Tasavvuf ve İslam*. İstanbul: Anlam, 2010.

⁷ Tasavvufun, Hakla batılın karışması olarak şirk ile eşleştirmesi görüşü katılımcılar arasında yaygındır: “Şirk ehlinin İslam'dan öcünü tasavvufla aldığı kanaatindeyiz.” Özellikle şirkin literatürdeki ifadesi olarak pagan ile karşılaşması söz konusudur.

Tasavvufun İslam dışı geleneklerden etkilendiğine yönelik bu iddia aktörlerin tasavvufu İslam dışı görmesine⁸ neden olmaktadır. Bilindiği gibi gelenekte tasavvuf resmi İslam⁹'ın dışında görülmesine rağmen politik birtakım araçsallaştırmalarda denge unsuru olması ve Osmanlı'nın iktidarını tahkim etmede cemaatler arasındaki güç ilişkilerinden yararlanması noktasında önemli roller üstlenmiştir. Modernleşme süreçleriyle otoritesi büyük ölçüde sarsılan tasavvufu İslam içinde tartışma imkanı giderek azalmaktadır¹⁰. Buna ilişkin olarak Mustafa İslamoğlu, tasavvufun modern dünyanın evrensel ilkeleri ile çelişmeyen ahlaki öğretilerine rağmen kaynaklık açısından İslam'ın dışında (yabancı kültürlerin etkisinde) değerlendirme zorunluluğunu ifade etmiştir.

2.3. Tanrı algısının atalar kültü yoluyla şirke dönüşmesi

Tasavvuf evliya¹¹, “Allah dostu” gibi dini temsiliyeti olan kişileri aşırı yücelterek onlara Allah dışında Tanrılık atfettiği (şirk)¹² gerekçesiyle eleştirilmektedir. Bilindiği üzere tasavvufta mürşidin kişiyi hakikate, Tanrı'ya ulaştıracağına inanılmaktadır (Kılıç, 2014, 21).

3- Modern Yorumcuların İtikadi Açından Tasavvufa İlişkin Eleştirileri

3.1. Dinin nas ile kayıtlı formal çerçevesine bağlı kalmaması

Bir mürşidin rehberliğinde takip edilen bir hal ilmi olarak bilinen tasavvufun ahlaki açıdan Kuran merkezli aktörlerce eleştiriye tabi tutulduğu görülmektedir. Özellikle tasavvufi çevrelerde oldukça yaygın ve ahlaki içeriği ile öne çıkan terhib ve terhib hadislerinin ortaya koyduğu ahlaki açıdan birtakım teşvik ve sakındırmalar Kur'an'ın anlam bütünlüğü ile çelişmemesine rağmen ondan beklenen meşruiyeti kazanamamakta, hadis otantikliği açısından tartışma konusu edilmektedir. Elik hadislerin aktarıldığı dönemle kayıtlı olduğu dolayısıyla tasavvufun üzerinde üst bir değer olarak İslam'da tasavvufu aramanın mantıki açıdan sorunlu olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda sadece Kuran'ın anlamına sadık olunmasının yeterli olmadığı lafza da aynı şekilde riayet edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

⁸ “Perhizin hastalıktan değil dindarlıktan dolayı (dindarlık gereği yapılmasının sorunlu olduğunu, böyle bir mükellefiyetin İslam'da olmadığını belirtir (Ercüment Özkan, *Tasavvuf ve İslam*. İstanbul: Anlam, 2010, 19. Yine peygamberin ilahi vahyi almaya hazırlıklı olarak Mekke'de geçirdiği süreci “riyazet” olarak adlandırılarak meşrulaştırılmaya çalışılmasında da görülmektedir. Tasavvufa yönelik bu eleştirilere itiraz ortaya konmuş çalışma için bkz. Hasan Al Nedvi, *Gerçek Tasavvuf. Rabbanilik'dir Ruhbanlık değildir*. İstanbul: İslami Neşriyat, 1974..

⁹ Bazı çalışmalar tasavvufa yöneltilen bu eleştirilere rağmen tasavvufu İslam dairesinde göstermeye çalışmaktadırlar.

¹⁰ Tasavvufun kaynağına ilişkin algıda oryantalistlerin yazdığı ve Türkiye'de büyük infial yaratan “İslam Ansiklopedisi, Meydan Larousse, Ana Britanica Ansiklopedisi gibi kitapların etkisinde bahsedilebilir.

¹¹ İsmail Hakkı velayetin Hızır kıssasındaki meselelerin boşlukta kalması gibi velilerin olağanüstü özelliklere sahip olduğu algısının velileri peygamber üzerinde algılama gibi bir yanlışlığı beraberinde getirdiğini iddia etmiştir Fatih M. Şeker, *Türk Dini Düşüncesinin Teşekkül Devri*. İstanbul: Dergah, 2013.

¹² Nitekim Karadavi, kendisini Allah'a ulaştıracağına inanılan velinin konumunu şu ölçütler içinde takdir etme gerekliliğinden söz etmiştir.” Hızır Nebi ise Musa (as) ondan daha üstündür. Eğer veli ise Hz. Ebu Bekr'den daha faziletli değildir Fatih M. Şeker, *Türk Dini Düşüncesinin Teşekkül Devri*. İstanbul: Dergah, 2013.

Görüldüğü gibi tasavvuf, şeriate ilişkin emir ya da yasak bildiren hükümleri ikincilleştirme, onlardan ziyade ahlaki öğeleri¹³ öne çıkarması nedeniyle Kuran İslamı tarafından eleştiriyeye tabi tutulmaktadır.¹⁴ Öte yandan tasavvufçuların dinin açık emirlerine aykırı şekilde bazı batini kavramsallaştırmalara gitmeleri de eleştirilen hususlardan biridir¹⁵. İlk dönem tasavvuf anlayışını karakterize eden tevbe, tevekkül, kanaat, zikir gibi kavramlar ilerleyen dönemlerde yeni yorumlar yapmayı engelleyen bir bariyere dönüşmüştür (Şeker, 2013). Özellikle bu kavramların da formal bir ibadet haline dönüş(türül)mesi bu paradigmatik süreci hızlandırmıştır. Örneğin zikir, tesbih gibi kavramlar şekilsel bir ritüele dönüşerek başlangıçtaki derin ve kapsayıcı anlamlarından uzaklaşmıştır (Bardakoğlu, 2019, 79). Örneğin tasavvufun önemli bir ritüeli olan riyazetin nasların koyduğu helal ve haram çizgisinin dışında kişiden talep ettiği olağanüstü perhizlerin sonuçları itibarıyla bazı anormal davranışlara neden olduğu iddiası söz konusudur. Buna dikkat çeken Hüseyin Bülbül, anormal davranışların (homoseksüellik) tekkede yaygın olduğunu, şeyhin müridi ile cinsel ilişkiye gördüğünü görse bile bunu batini olarak farklı anlamlara tevil etmesi gerektiğinin öğretildiğini belirtir. Bu birleşmenin altında Tanrı ile insanı içkin olarak gören anlayışın yatması nedeniyle itikadi olarak şirke kapı aralaması açısından bu batini yorum sorunlu olarak değerlendirilmektedir (Orhan, 2022: 336).

Görüldüğü gibi zahirde içki ve transseksüel ilişki gibi uygulamalar şeriate göre haram olmasına rağmen tasavvuf tarafından zahirine değil batınına tevil edilmesinin gerektiği ileri sürülmektedir. Yine şeyhi düşünme (rabıta) gibi Kuran'dan dayanak bulunabilen pek çok ritüel de ancak tasavvufun kendi diyalektiği içinde anlamlı görünmektedir. Nitekim Buti'nin ifade ettiği gibi dinin kurumsallaşmasıyla ortaya çıkan ve tasavvufi öğreti içinde anlamlı olan bu uygulamaların hadis ve peygambere dayandırma konusunda olağanüstü bir gayret dikkat çekmektedir (Şeker, 2013).

3.2. Gayba ilişkin çıkarımlarda bulunması

Tasavvufun kelime ve rakamlara verdiği anlamlarla gayba ilişkin çıkarımlarda bulunması da tasavvufa yönelik eleştirilerin bir kesitini oluşturmaktadır. Bu anlamda geçmişte Yahudilerin Kabala'sına kadar götürülebilecek bir arkeolojiye sahip olan bu rakamlar sembolizmi, tasavvuf öğretisinin hakikat olduğunu mensuplarına kanıtladığı bir meşruiyet işlevi görmektedir. Nurcular olmak üzere neosufi pek çok grup modern yönelişlerine rağmen (ebcet hesabından) yararlanarak Kuran'ın gaybi olarak verdiğini iddia ettikleri haberlerden hareketle geleceğe dair birtakım çıkarımlarda bulunmaktadır.

¹³ Tarikatın şeriatın farklı uygulamaları nedeniyle şeriatın tamamıyla ayrıldığı hatta yeni bir din olduğuna yönelik modern yorumcular tarafından eleştiriler söz konusudur. Sırım (1998: 45) ise insanın farklı ihtiyaçlarına karşılık gelen bu farklılıkları birbirinden ayırıştırma (tarikat öz, şeriat kabuk)ın yerine şeriatın bir alt kategorisi olarak taliplilerinin farklı uygulamaları olarak değerlendirme önerisinde bulunmaktadır Veli Sırım, *Doğruları ve Yanlışlarıyla İslam'da Tarikat ve Tasavvuf*. İstanbul: Nesil, 1998.

¹⁴ “Ben hakım” diyen Yunus Emre'nin “Bana seni gerek seni” diyerek cenneti reddetmesi gibi maksadını aşan sözler söylediğini ileri sürülmektedir.

¹⁵ Dünya ehline haramdır, ahiret de dünya ehline haramdır, hem dünya hem ahiret ise Allah ehline haramdır”(Deylemi, 1986'den aktaran Yakup Koçyiğit, “Safranbolulu Mehmet Emin Şükrü Efendi'nin Mir'atü'l-Aşikîn İsimli Eserinde Zikrettiği Hadislerin Tahlihi”, *Uluslararası Geçmişten Günümüze Karabük ve Çevresinde Dini, İlmi ve Kültürel Hayat Sempozyumu*. (Karabük, 2015), 724-740.

Tasavvufun tarikatlar şeklinde kurumsallaşmasıyla ilk dönemlerdeki ahlaki çerçevesinden büyük ölçüde uzaklaşarak tasavvufta şekilciliğin ve ritüellerin daha belirleyicilik kazandığı söylenebilir. Kuran İslamcılarının da tasavvuf ile ilgili dönemsel bir tasnife gittikleri görülmektedir (Bardakoğlu, 2019, 76). Buna göre tasavvufun sistematik bir çerçeve kazanarak bir doktrin haline dönüşmediği kurumsallaşma öncesi dönemde kolonizatör dervişler aracılığıyla (Nedvi, 1974, 38) gaza gibi dünyevi beklentilerin dini değerler ile buluşarak bir dinamizme dönüşmesinde tasavvufun bir motor işlev üstlendiğinden söz edilebilir (Gölpnarlı, 1985, 122). Bu dönem katılımcıların çoğu tarafından dinin herkesi kucaklayan evrensel boyutunun öne çıkarıldığı olumlu atıflara konu olan bir dönem olarak değerlendirilmektedir. Yorumların teolojik bir sistematığe kavuştuğu kurumsallaşma süreci ile tarikatlar¹⁶ ortaya çıkmıştır. Devlet ortodoksisinin karşısında konumlanan bu kurumlar, birbirleri arasındaki güç ilişkilerinden yararlanarak devletin hegemonyasını güçlendirmede araçsal bir işlev görmektedir. Böylece ilk dönemdeki değerlere yönelik atfın kurumsallaşmayla beraber değişimi onun ortodoksi karşısında heretik olarak konumlanmasında etkili olmuştur. Bu dönemde aktivizmden ziyade toplumsala dönük kendi içine yönelen (nefs ile mücadele) daha münzevi, kapalı bir yapı arz etmektedir.

Tasavvufun bu çok çeşitli katmanlılığı onun İslam içinde değerlendirip değerlendirilmeyeceği ya da farklı kültürlerle ilişkili olarak ele alınıp alınamayacağı tartışmalarını gündeme getirmiştir.

SONUÇ

Modern dönemde İslam dünyasının geleneğine yönelik eleştirilerden tasavvufun da payını aldığı görülmektedir. Kuran İslamcılarının tasavvufta mesafeli olmalarının temelinde yatan ontolojik kavramsallaştırmalara odaklanan bu çalışma toplumda tasavvufta özcü bir şekilde yöneltilen eleştirileri ortaya koymaktadır. Tasavvuf Kuran, akıl gibi bilgi kaynakları dışında sezgi, ilham gibi irrasyonel alana ait kaynakları referans kabul etmesi açısından meşruiyeti sorgulanmakla birlikte bu kaynakların İslam şeriatına uygun olmadığı, diğer kültürlerin etkisinde eklektik bir yapıya sahip olduğu konusunda eleştirilere maruz kalmaktadır. Çalışmada Kuran İslamcılarının belli başlı isimlerinin tasavvufta yönelik temel itirazlarına yer verilmiştir.

Tasavvuf kitabi kaynaklara atıftan ziyade kişilerin silsile halinde ta peygambere kendilerini nispet ettikleri bir atf zincirine dayanmaktadır. Tasavvufun kendisini şer'i ölçütlerle kayıtlamaması nedeniyle ortodoksiden gerekli meşruiyeti alamaması, onun heretik olarak algılanmasına neden olmaktadır. Buna göre tasavvuf meşru bir hukuki çerçeveden ziyade dinin informal boyutta ahlaki olarak yaşanmasına önem vermektedir. Fakat şeri ve ahlaki açıdan olumsuz bazı davranışların tasavvuftaki imtiyazlı kişiler için meşru görüldüğü iddiası, tasavvufun dinin sahih çizgisinden bir sapma olarak görülmesinde etkili olmaktadır.

Böylelikle tasavvufun şeriaten farklı bir referans sistemini benimsemesi kurumsal dinin katı ve şekilci yapısına karşılık gevşek bir tutum olarak değerlendirilmektedir. Nitekim tasavvuf Kuran'a hukuki bir metin gibi değil tevil yolu ile lafzından batını anlamlar çıkarılacak gizemli bir kaynak olarak yaklaşmaktadır. Tasavvuf, Kuran'daki kavramları kendi ideolojisini imler şeklinde yeni bir söylem alanına çekmiş ve bu retorikini yalnızca mensuplarının anlayabileceği bir dile kavuşturmuştur. Tasavvufun kanaat gibi belli ahlaki vurguları İslam'daki fütihat anlayışı ile bütünleşerek erken dönemdeki dinamizmi ortaya çıkarmıştır. Fakat tasavvufun bir doktrin şeklinde kurumsal bir sistematığe dönüşmesinin ardından yerini atalete, konformize bıraktığı

¹⁶ Tarikatlara yönelik eleştiriler nedeniyle tarikatları doğru olarak konumlandırılması konusundaki gereksinim kendilerini bu konular hakkında yeni çalışmalar yapmaya itmiştir. Bknz. Veli Sırım, *Doğruları ve Yanlışlarıyla İslam'da Tarikat ve Tasavvuf*. İstanbul: Nesil, 1998.

söylenbilir. Katılımcıların tasavvufun kurumsallaşma öncesi ve sonrasına yönelik değerlendirmeleri çoğunlukla bu yöndedir. Buna göre tasavvufun ilk dönemde sahip olduğu ahlaki vurgunun ileriki zamanlarda tarikatlar sayesinde daha formal bir çerçeveye dönüşmesi nedeniyle kurumsallaşma öncesi dönem daha ayrıcalıklı ve makul görülmektedir. Bu nedenle günümüzde daha çok dünyevi ve sosyal hayatla iç içe ve onu hakimiyeti altına almaya yönelik tekeli bir söyleme sahip olan tarikatların hapsediği bu yerel ve monolitik çerçeveyi sorgulayarak ilk dönemdeki kozmopolit ve evrensel ile ilişki kurmayı başarabilmiş mirasıyla yeniden irtibat kurmanın yollarını aramalıdır.

KAYNAKÇA

- Bardakoğlu, A. (2019). *İslam Işığında Müslümanlığımızla Yüzleşme* (4. Baskı). İstanbul: Kuramer.
- Bayındır, A. (2015). *Kuran Işığında Aracılık ve Şirk*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı.
- Gölpnarlı, A. (1985). *100 Soruda Tasavvuf*. İstanbul: Gerçek.
- Kılıç, M. E. (2014). *Tasavvuf Düşüncesi*. (2.Baskı). İstanbul: Sufi Kitap.
- Koçyiğit, Y. (2015). Safranbolulu Mehmet Emin Şükrü Efendi'nin Mir'atü'l-Aşikîn İsimli Eserinde Zikrettiği Hadislerin Tahlili. *Uluslararası Geçmişten Günümüze Karabük ve Çevresinde Dini, İlmî ve Kültürel Hayat Sempozyumu*. Karabük.
- Nedvi. (1974). *Gerçek Tasavvuf. Rabbanilik'dir Ruhbanlık değildir*. İstanbul: İslami Neşriyat.
- Özkan, E. (2010). *Tasavvuf ve İslam*. İstanbul: Anlam.
- Polama, M. M. (1979). *Contemporary Sociological Theory*. Macmillian.
- Sarmış, İ. (2005). *Teorik ve Pratik Açından Tasavvuf ve İslam*. İstanbul: Ekin.
- Sırım, V. (1998). *Doğruları ve Yanlışlarıyla İslam'da Tarikat ve Tasavvuf*. İstanbul: Nesil.
- Şeker, F. (2013). *Türk Dini Düşüncesinin Teşekkül Devri*. İstanbul: Dergah.

DÜNYA'DA KADINLARIN ÇALIŞMA HAYATINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN K-ORTALAMALAR ALGORİTMASIYLA ANALİZİ

Şebnem KOLTAN YILMAZ

İnönü Üniversitesi - 0000-0003-3730-2363

ÖZET

Dünya çapında, çalışma çağındaki kadınların erkeklere oranla ekonomiye tam katılımları sınırlıdır. Kadınların nerede ve nasıl çalışabileceğine ilişkin engeller, aynı iş için daha az ücret almaları, emeklilikte farklılık, varlık ve sermaye kontrolü, evli kadınların refakatsiz evden çıkmasını sınırlayan ya da ticari işlemler için eşlerinin imzasını zorunlu kılan politikalar gibi faktörler ekonomik fırsatlarını kısıtlamaktadır. Evdeki iş ve çocuk bakımındaki sorumlulukların fazlalığı, aile içi şiddet riski de sıklıkla görülen bir başka durumdur. Bu faktörler kadınların işletmelere ve kalkınmaya sağlayabilecekleri katkıyı azaltmaktadır. Kadınlar, İş Dünyası ve Hukuk (Women, Business and the Law (WBL)) İndeks, kadınların ekonomik katılımını kısıtlayan ve teşvik eden yasal düzenlemeleri içeren 8 gösterge dahilinde toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik küresel ilerlemeyi ölçmekte, çalışma hayatları boyunca nasıl etkilendiklerini göstermektedir. Bu çalışmada amaç, WBL İndeks'e göre kadınların Dünya'da ve Türkiye'de yerini belirlemektir. Bu doğrultuda, Dünya Veri Bankası (Worldbank)'ndan elde edilen WBL İndeks 2022 verileri K-Ortalamalar algoritmasıyla analiz edilmiş ve 190 ülkenin birbirlerine göre benzerlikleri ortaya konmuştur. Analiz sonuçları, ülkelerin 6 kümeye ayrıldığını göstermektedir. Küme sayısının uygunluğu, K-Ortalamalar'da işlemlerin tekrar sayısı ve yakınsama kriteri incelenerek belirlenmiş, küme geçerlilik indekslerinden Elbow Yöntemi'yle doğrulanmıştır. Buna göre, ülkeleri kümelere ayırmada en etkili göstergelerin sırasıyla “varlıklar”, “evlilik” ve “hareketlilik” olduğu görülmüştür. Göstergelerin kümelere göre farklılığı incelendiğinde; en iyi kümede 67 ülke bulunmaktadır. Türkiye'nin de içinde yer aldığı bu kümede en etkili göstergelerin (sırasıyla) “ebeveynlik”, “girişimcilik”, “varlıklar”; en az etkili göstergenin ise “emeklilik” olduğu görülmüştür. Bu kümeye en az benzeyen kümede ise Ekvator Ginesi, Esvatini, Gine-Bissau olmak üzere sadece 3 ülke yer almaktadır. Bu kümede “girişimcilik” en az, “emeklilik” (diğerlerine nispeten) en çok etkili göstergeler olarak belirlenmiştir. En kötü kümede, 12 ülke yer alırken (sırasıyla) “hareketlilik” ve “evlilik” göstergelerinin en az etkili olduğu görülmüştür. Bulgular değerlendirildiğinde; kadınların iş kurma ve yürütme, çocuk sahibi olduktan sonraki çalışma hayatı, mülkiyet ve miras hakları, hareket özgürlükleri, evlilikteki hakları gibi konularda cinsiyet ayrımcılığı içeren düzenlemelerin geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadınlar İş Dünyası ve Hukuk İndeksi, K-Ortalamalar, Elbow Yöntemi.

DİJİTAL PAZARLAMADA CHATGPT TEKNOLOJİSİ VE MÜŞTERİ DENEYİMİ

Muhammed Fatih CEVHER

Munzur Üniversitesi – ORCID ID 0000-0002-0992-8118

ÖZET

Dijital dönüşüm ve yoğun rekabet ortamı; işletmelerin mevcut müşterilerini elde tutmasını ve potansiyel müşterilerine ulaşmasını zorunlu kılmaktadır. Tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarında hızlı ve ulaşılabilir olma istekleri ön plandadır. Bu noktada yapay zekadan faydalanılabilir. Dijital pazarlama stratejilerinde yapay zeka ile başarıya ulaşılabilir. ChatGPT'nin dijital pazarlamada özellikle müşteri deneyimi açısından incelenmesi ile ilgili çalışmaların henüz az sayıda olduğu görülmektedir¹. ChatGPT'nin dijital pazarlamada müşteri deneyimine etkisini incelemek çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Konu ile ilgili çalışmalar incelenmiş, ChatGPT'nin dijital pazarlama stratejilerinde ve müşteri deneyiminde etkili olduğu görülmüştür. ChatGPT ile müşteri deneyimi kişiselleştirilebilir, tüketicilerin istedikleri her an destek alması ve sorularının yanıtlanması sağlanabilir. Müşterilere sunulan destek ve bilgi sayesinde satın alma niyeti artırılabilir. Müşteri etkileşimlerinin izlenmesi, analiz edilmesi ve verilerin toplanıp işlenmesiyle pazarlama stratejileri oluşturulabilir. Müşteri deneyiminin iyi yönetilmesi ile müşteri memnuniyeti ve devamında müşteri sadakati oluşturulabilir. Bu faydalarının yanı sıra ChatGPT'nin güvenlik ve gizlilik ile ilgili bazı endişeler, yanlış bilgilendirme, önyargı ve sınırlı yetenekler gibi zorluklarının olduğu da görülmektedir²

Yapay zeka uygulamalarının birçok alanda olduğu gibi pazarlama alanında da etkililiği artmaktadır. ChatGPT müşteri deneyiminin iyileştirilmesi, dijital reklamcılık, arama optimizasyonu geliştirme, sosyal medya stratejileri oluşturma, maliyetleri düşürme ve verimliliği artırma gibi birçok noktada işletmelere fayda sağlayacak özellikleri ile işletmelerin dikkatini çekmektedir³ İşletmeler pazarlama stratejilerinde bu özellikleri kullanarak tüketicilere ulaşacak ve rekabet avantajı elde edebileceklerdir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Pazarlama, ChatGPT, Müşteri Deneyimi, Pazarlama

1 (Adam vd., 2021; Agarwal vd., 2022; Abdelkader, 2023; Skjuve vd., 2023, Wahab,2023; Sutrisno, 2023).

2 (Deng & Jin, 2022; Jain vd., 2023; Subagja vd., 2023).

3 (George & George, 2023; Paul vd., 2023)

ARTAN PETROL FİYATLARI OPEC+ ÜLKELERİNDE HOLLANDA HASTALIĞINA SEBEP OLUYOR MU? EKONOMETRİK BİR ANALİZ

Dr. Oğuzhan ÖZÇELİK

e-mail: oguzhanozcelik@klu.edu.tr – ORCID ID : 0000-0001-6666-8976

Özet

Bu çalışmada OPEC+ ülkelerinde Hollanda Hastalığı olgusunun geçerliliği, 1993M01-2022M06 dönemi verileri kullanılarak, yapısal kırılmalı yöntemler ve Bootstrap AARDL yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Serilerin durağanlığı Vogelsang ve Perron (1998) yapısal kırılmalı birim kök testi ile incelenmiş, seriler arasındaki eşbütünleşme McNown vd. (2018) ve Sam vd. (2019) Bootstrap AARDL yöntemiyle incelenmiştir. Eşbütünleşme vektöründeki yapısal kırılmalar Bai ve Perron (2003) yöntemiyle belirlenip, ARDL yöntemiyle gerçekleştirilen regresyon analizlerine kukla değişkenler üzerinde sabit açıklayıcı değişkenler olarak ilave edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda; Hollanda Hastalığı olgusunun petrol fiyatlarına bağlı olarak Rusya’da hem kısa hem de uzun dönemde, Angola, Kongo Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi ve Azerbaycan’da sadece uzun dönemde geçerli olduğu tespit edilmiştir. Dolar endeksindeki değer artışına bağlı olarak petrol geliri artışı ve Hollanda Hastalığı durumunun ise Irak’ta hem kısa dönem hem de uzun dönemde, Angola’da sadece kısa dönemde, Ekvator Ginesi’nde ise sadece uzun dönemde ortaya çıktığı gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: OPEC+ Ülkeleri, Petrol Geliri, Petrol Fiyatları, Hollanda Hastalığı.

Abstract

Are Rising Oil Prices Causing Dutch Disease In Opec+ Countries? An Econometric Analysis

This present study delved into the assessment of the applicability of the Dutch Disease phenomenon within the context of OPEC+ nations. The analysis spans the data spanning from January 1993 to June 2022 and employs methodologies that accommodate structural shifts while leveraging the Bootstrap AARDL technique. The stationarity of the series was subjected to scrutiny using the unit root test with structural breaks proposed by Vogelsang and Perron (1998).

Furthermore, the cointegration among the series was explored through the employment of the Bootstrap AARDL method, as formulated by McNown et al. (2018) and Sam et al. (2019). The identification of structural breaks in the cointegration vector was conducted via the method established by Bai and Perron (2003). These were subsequently integrated as fixed explanatory variables using dummy variables within the regression analyses carried out through the ARDL method. The outcomes of the analyses revealed that the Dutch Disease phenomenon holds validity in both the short and long terms for Russia, contingent upon oil prices. Conversely, this phenomenon was exclusively validated in the long run for Angola, the Republic of Congo, Equatorial Guinea and Azerbaijan. Elevations in oil revenue attributed to the surge in the dollar index and the manifestation of the Dutch Disease phenomenon have been demonstrated to transpire both in the immediate and extended term within Iraq. Conversely, such increases were observed solely in the short term for Angola and exclusively in the long term for Equatorial Guinea

Keywords: OPEC+ Countries, Oil Revenue, Oil Prices, Dutch Disease

1. GİRİŞ

Petrol fiyatları, tüm dünya ekonomisini yakından etkilediği gibi petrol üreticisi ülkelerin makroekonomik verilerini de önemli ölçüde şekillendirdiği izlenmektedir. Artan petrol fiyatları ile birlikte gelirleri hızla artan petrol üreticisi ülkeler, bu gelirin sağladığı rehavetle diğer sektörleri ihmal edebilmekte, teknoloji ve yenilik yaratma çalışmalarına gereken önemi vermeyebilmektedirler. Bunun doğal bir sonucu olarak; petrol fiyatları düştüğünde ya da ülkelerin sahip oldukları petrol rezervleri azalmaya başladığında, petrol üreticisi ülkeler büyük ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Örneğin; COVID 19 pandemisi nedeniyle ekonomik kapanmaların başladığı Mart 2020 sonrası dönemde dünyada ham petrol varil fiyatları 20 Doların altına kadar düştüğünde, Suudi Arabistan'da harcamalar kısılmış, kamu personelinin seyahat ve geçici görevlendirmeleriyle ilgili harcamalar sınırlandırılmış ve bazı büyük ölçekli projeler ertelenmiştir (Gazete Duvar, 2020). Hatta bu ülke Mayıs 2020'de KDV'yi üç katına çıkarmış, vatandaşlarına yönelik devlet yardımlarını azaltmış (Artı Gerçek, 2020), asgari geçim indirimini tamamen durdurmuştur (Vergi Port, 2020).

Doğal kaynak zengini ülkelerin yaşadığı bu tür sorunlara literatürde Hollanda Hastalığı (Dutch Disease) ya da Kaynakların Laneti (Curse of Resources) adı verilmekte olup, gerek petrol

üreticisi ülkeler, gerekse doğal gaz ve diğer önemli doğal kaynakları ihraç ederek ekonomik yaşamlarını devam ettiren ülkeler bu sorunla karşı karşıya kalma riski taşımaktadırlar. Bu nedenle doğal kaynak zengini ülkeler için Hollanda Hastalığı türü sorunların yaşanmaya başlanıp yaşanmadığının sıklıkla analiz edilmesinde ve gerekli uyarıların zamanında yapılarak, tedbirlerin vaktinde alınmasında büyük yarar vardır. Bu çalışmada; milli gelirleri büyük oranda petrol ihracatına dayalı olan OPEC+ ülkelerinde Hollanda Hastalığı riskinin varlığı 1993M01-2022M06 dönemi için yapısal kırılmalı birim kök testi ve Bootstrap AARDL yöntemleriyle analiz edilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde; OPEC+ ülkeleri hakkında bilgiler verilmiş, üçüncü bölümünde; Hollanda Hastalığı açıklanmış, dördüncü bölümünde literatür özeti sunulmuş, beşinci bölümünde ekonometrik analizler gerçekleştirilmiş, altıncı bölümde sonuç ve öneriler sunulmuştur. OPEC+ ülkeleri gibi oldukça yeni bir oluşumu ele alması ve Hollanda Hastalığı (Kaynakların Laneti) gibi ülkelerin gelecek dönem refahları için yaşamsal öneme sahip bir konuya odaklanması yönleriyle bu çalışmanın literatüre ve ülke ekonomilerine önemli katkılar sağlaması beklenmektedir.

2. OPEC+ ÜLKELERİ

Petrol ihraç eden önemli ülkeler, petrol fiyatlarında yaşanan düşüşü durdurmak amacıyla (iddiasıyla), Venezuela'nın önderliğinde, 5 ülkenin katılımıyla, Irak'ın başkenti Bağdat'ta 14 Eylül 1960'ta OPEC (Organization of Petroleum Exporting Countries) birliğini kurmuşlardır. Zamanla yeni üyelerin de katıldığı OPEC'e üyelerin giriş tarihleri Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Ülkelerin OPEC'e Üye Olma Tarihleri

Sıra No	Kurucu Üyeler	Sıra No	Sonradan Katılanlar	
1	Venezuela	14 Eylül 1960	6 Katar	Aralık 1961 (Ocak 2019'da OPEC'ten ayrıldı)
2	İran	14 Eylül 1960	7 Libya	Aralık 1962
3	Irak	14 Eylül 1960 (1998'den beri OPEC'in üretim kotalarını kabul etmemektedir)	8 Endonezya	1962 (Net petrol ihracatçısı olma özelliğini kaybettiği için üyeliği OPEC tarafından 2009'da askıya alındı, Ocak 2016'da tekrar aktif hale getirilen üyeliği, Kasım 2016'da yeniden askıya alındı)
4	Suudi Arabistan	14 Eylül 1960	9 Birleşik Arap Emirlikleri	Kasım 1967
5	Kuveyt	14 Eylül 1960	10 Cezayir	1969
		11 Nijerya	Temmuz 1971	
		12 Ekvador	1973 (Aralık 1992'de üyeliğini askıya aldı, Ekim 2007'de yeniden etkinleştirdi, ancak 1 Ocak 2020'den itibaren üyeliğini geri çekmeye karar verdi.)	

13	Gabon	1975 (Ocak 1995'te üyeliği sonlandırdı ancak Temmuz 2016'da OPEC'e tekrar katıldı)
14	Angola	10 Ocak 2007
15	Ekvador Ginesi	2017
16	Kongo Cum.	2018

Kaynak: Jodidata (2022), OPEC (2022a, 2022b).

Günümüzde OPEC'in 13 aktif üyesi bulunmaktadır (OPEC (2022b)). Bolivya, Meksika, Sudan ve Suriye OPEC'e üyelik için davet edilmiştir (Habertürk, 2020).

Net petrol ihracatçısı olan tüm ülkelerin dahil olabildiği OPEC, petrol üretim miktarı ve petrol fiyatlarını belirleme noktasında zaman zaman bir kartel gibi davranırsa da aldığı kararların, üye devletler açısından kesin bir bağlayıcılığı söz konusu değildir. Bu nedenle başta Irak olmak üzere, bazı üyelerin OPEC'in üretimi kısma kararlarına zaman zaman uymadıkları görülebilmektedir. OPEC'in kurucu üyelerinin, aday ülkelerin kuruluşu kabul edilmesi noktasında veto hakları bulunmaktadır (Dünya, 2020). Mevcut haliyle OPEC; dünya coğrafyasında bilinen petrol rezervlerinin 2/3'ünü elinde bulunduran 13 ülkenin oluşturduğu bir organizasyondur. Liderliğini Suudi Arabistan'ın yaptığı OPEC'in merkezi Avusturya'nın Viyana kentindedir.

Bu ülkeler, uluslararası petrol piyasasındaki kontrol güçlerini artırabilmek amacıyla, Rusya'nın önderliğindeki OPEC dışı petrol üreticisi (non-OPEC) ülkelerle 2016'da OPEC+ adında daha büyük bir organizasyon kurmuşlardır^{1,2} (Cohen, 2018). OPEC dışı petrol üreticisi Ülkeler Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2: OPEC Dışı Petrol Üreticisi Ülkeler (non-OPEC)

Sıra	Ülke	Sıra	Ülke
1	Azerbaycan	6	Meksika
2	Bahreyn	7	Umman
3	Brunei	8	Rusya Federasyonu
4	Kazakistan	9	Sudan
5	Malezya	10	Güney Sudan

Kaynak: Investopedia (2020).

¹ OPEC ile OPEC dışı petrol üreticisi ülkeler (non-OPEC) arasındaki ilk anlaşma 2001 yılında yapılmıştır (Middle East Policy Council, 2020).

² Bu çalışmanın yapıldığı dönemde 3 Ağustos 2022'de Bloomberght (2022)'de çıkan "Petrol piyasası OPEC+ toplantısına odaklandı" başlıklı haber de artık dünya petrol fiyatlarının sadece OPEC ülkelerinin kararıyla değil, OPEC+ ülkelerinin kararıyla şekillendiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Böylece OPEC+'ta 13 OPEC üyesi, 10 non-OPEC üyesi olmak üzere 23 ülke bulunmaktadır. OPEC+ ülkelerinin sahip oldukları petrol rezerv miktarları Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3: OPEC+ Ülkelerinin Sahip Oldukları Petrol Rezervleri

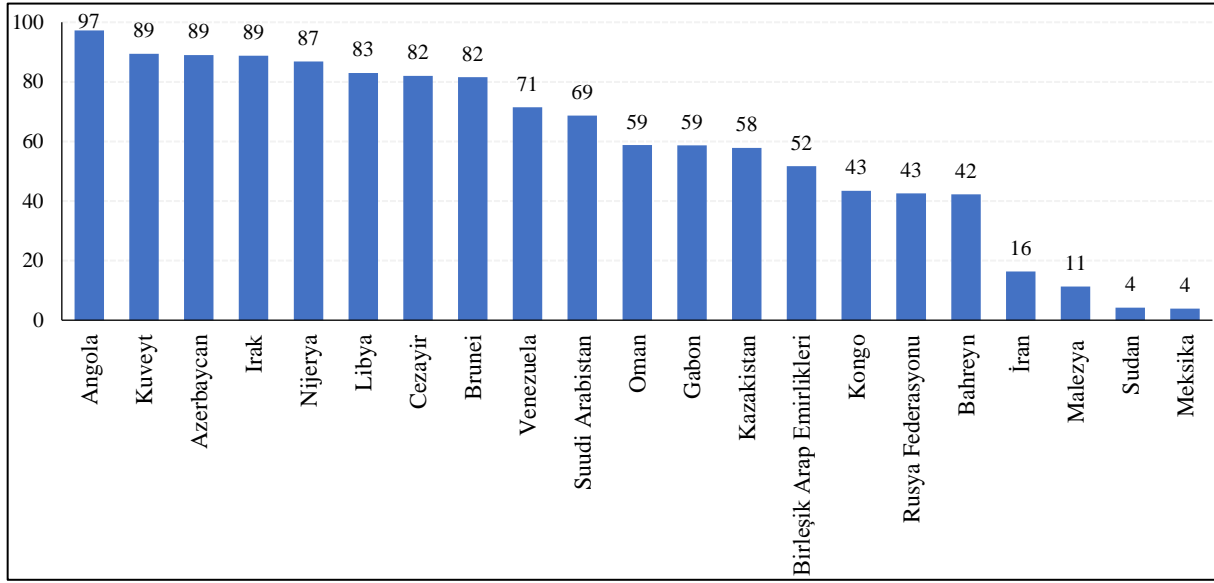
Sıra	OPEC Ülkeleri	Milyar Varil	Dünyadaki Payı (%)	Sıra	OPEC Dışı Ülkeler	Milyar Varil	Dünyadaki Payı (%)
1	Venezuela	300.0	18.2	1	Rusya Fed.	80.0	4.80
2	Suudi Arabistan	266.6	16.2	2	Kazakistan	30.0	1.80
3	İran	157.5	9.5	3	Meksika	9.7	0.59
4	Irak	143.1	8.7	4	Azerbaycan	7.0	0.42
5	Kuveyt	101.5	6.1	5	Oman	5.3	0.32
6	Birleşik Arap Emirlikleri	97.8	5.9	6	Sudan	5.0	0.30
7	Libya	48.4	2.9	7	Malezya	3.6	0.22
8	Nijerya	37.1	2.2	8	Brunei	1.1	0.07
9	Cezayir	12.2	0.7	9	Bahreyn	0.1	0.01
10	Angola	8.4	0.5	Toplam Pay		8.53	
11	Gabon	2.0	0.12				
12	Kongo Cumhuriyeti	1.6	0.10				
13	Ekvator Ginesi	1.1	0.07				
Toplam Pay		71.2					

Kaynak: Worldometer (2022). **Not:** Sudan ve Güney Sudan'a ait verileri Sudan verisi içinde bir arada sunulmuştur.

Tablo 3'teki bilgilere göre 13 OPEC ülkesi dünyadaki toplam petrol rezervlerinin %71.2'sini ellerinde bulundurmakta olup, bu ülkeler arasında Venezuela %18.2 ile ilk sırada, Suudi Arabistan %16.2 ile ikinci sırada ve İran %9.5 ile üçüncü sırada yer almaktadır. OPEC ülkesi olmayan ve Rusya'nın önderliğinde birlikte hareket eden petrol üreticisi ülkeler (non-OPEC ülkeleri) dünyadaki petrol rezervinin %8.53'ünü elinde bulundurmakta olup, bu ülkeler arasında Rusya %4.8 ile ilk sırada, Kazakistan %1.8 ile ikinci sırada yer almaktadır. OPEC ülkeleri ile non-OPEC ülkelerinin birleşimiyle 2016 yılında oluşturulan OPEC+ konsorsiyumu dünyadaki petrol rezervlerinin %79.73 gibi çok büyük bir kısmını kontrolü altında bulundurmaktadır³. OPEC+ ülkelerinin ihracatları içinde petrol gelirlerinin payları Grafik 1'de sunulmuştur.

³ Türkiye sahip olduğu 312 milyon varillik petrol rezervi ile dünya petrol rezervlerinin %0.019'unu elinde bulundurmakta olup, bu yönüyle 98 ülke arasında 53. Sırada yer almaktadır (Worldometer (2022))

Grafik 1: OPEC+ Ülkelerinin İhracatları İçinde Petrol Gelirlerinin Payları (%)

Kaynak: WTO (2022), IMF (2022).

Grafik 1’den de görüldüğü üzere Angola’nın ihracat gelirlerinin %97’si petrol ihracatından gelirken bu oran Kuveyt, Azerbaycan ve Irak’ta %89, Nijerya’da %87’dir. Diğer ülkelerin de ihracatları içinde petrol gelirleri önemli bir yer tutmaktadır. Bu ülkelerin ihracat ürün çeşitlendirmesine gitmelerinde ve petrole olan bağımlılıklarını azaltmalarında yarar vardır. OPEC+ ülkeleri arasında ihracatının petrol gelirlerine bağımlılığı en düşük olan ülkeler %4 ile Sudan ve Meksika’dır.

3. HOLLANDA HASTALIĞI

Bir ülkede petrol, doğal gaz, altın veya elmas gibi ihracata konu olan ve ülkeye yüksek miktarda döviz kazandırabilen değerli bir doğal kaynak bulunduğu anda, ülkelerin döviz gelirleri hızla artmakta, buna karşılık ülkelerin ulusal paralarının (dış) değeri artmaktadır (Kutan ve Wyzan, 2005: 243). Örneğin; günümüzde para birimi en değerli ülkeler sıralandığında Kuveyt Dinarı 3.32 ve ABD Doları ile birinci sırada yer almaktadır (Yurt Gazetesi, 2022). Bu yüksekliğin nedeni; Kuveyt’in sahip olduğu petrol rezervleri ve petrol ticaretiyle elde ettiği döviz gelirleridir. Bu etkileri daha iyi görebilmek için reel kura bakmakta yarar vardır. Reel kur Denklem (1)’deki gibi tanımlanabilmektedir (TCMB, 2022: 8):

$$RER = EXR * \frac{P^d}{P^f} \quad (1)$$

Burada RER ; reel döviz kurunu (Real Exchange Rate), EXR ; 1 birim ulusal para ile alınabilen yabancı para miktarı şeklindeki nominal döviz kurunu, P^d ; yurtiçi (domestic) fiyatlar genel düzeyini ve P^f ; yurtdışı (foreign) fiyatlar genel düzeyini göstermektedir. Denklem (1)'de ülkenin yerel parasının değer kazanması (EXR 'nin artması), ülke içindeki fiyatlar genel düzeyinin yükselmesi (P^d artışı) veya yurtdışı fiyatlar genel düzeyinin azalması (P^d azalması) reel kurun değerini artıracaktır. Reel kurun artması ise ülke mallarının dış piyasalarda daha pahalı hale gelmesine neden olarak, ihracatının düşmesine, ithal malların yurtiçi yerleşiklere ucuz hale gelmesine sebep olarak ithalatın artmasına yol açmaktadır (Mankiw, 2010: 390-391). Yani kısaca reel kurun artması, ülkelerin dış ticaretteki rekabet güçlerini azaltmaktadır (Bahmani-Oskooee ve Baek, 2015: 718). RER ; nominal döviz kurunu ve göreceli fiyatları da içeren, kapsamlı bir göreceli fiyatlar göstergesidir (Engel, 1993: 35-36). O halde yoğun doğal kaynak ihracatıyla birlikte ülkelerin dış ticaret rekabet güçleri azalabilmektedir. Bunu bir denklem yardımıyla açıklayabilmek için Denklem (2)'den yararlanılabilir:

$$RER = \alpha + \beta * (Dış Ticaret Geliri) \quad (2)$$

Burada doğal kaynak zengini ülkelerin dış ticaret gelirleri arttıkça, reel kurun da artması beklenmektedir. Bu nedenle analizler sonucunda $\beta > 0$ çıkmalıdır. Petrol ihraç eden ülkelerin dış ticaret gelirleri petrol fiyatları ile doğru orantılı olacağı için Denklem (2)'de “*Dış Ticaret Geliri*” yerine Petrol Gelirlerinin (PG) kullanılması akla yatkın bir durum olacaktır. Bu durumda Denklem (2), Denklem (3) haline gelecektir.

$$RER = \alpha + \beta * PG \quad (3)$$

Bu denklemde $\beta > 0$ çıktığında; arttan petrol fiyatlarının ilgili ülkenin dış ticaret rekabet gücünü azalttığına karar verilebilecektir.

Doğal kaynak zenginliğinin diğer yan etkileri; ülkelerin tüm üretim faktörlerini (işgücü, sermaye birikimi, sanayileşme) söz konusu doğal kaynakla ilgili alana kaydırması sonucu, diğer sektörlerde bir sanayisizleşme (deindustrialization) ortaya çıkabilmektedir. Bu ülkelerde sürdürülebilir ekonomik büyüme için çok önemli bir yere sahip olan Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) ve yenilik faaliyetlerine gerekli önem veril(e)memekte, bu da ülkelerin dış ticaret rekabet güçlerini azaltmakta, ekonomik büyümelerinin sürdürülebilirliğine zarar vermektedir. Bu sorun ilk olarak; 1960'ların başlarında Kuzey Denizinde büyük miktarda doğal gaz bulan ve üretim kaynaklarını hızla bu sektöre yönlendiren Hollanda'da gözlemlendiği için The Economist Dergisi tarafından 26 Kasım 1977'de Hollanda Hastalığı (Dutch Disease) şeklinde kullanılmış

ve literatürde bu şekilde yer edinmiştir. Stiglitz (2004) ise doğal kaynak zengini ülkelerin ekonomik performanslarının, diğer ülkelere göre daha düşük olmasını Kaynakların Laneti (Curse of Resources) olarak ifade etmiştir. Böylece ülkelerin ekonomik büyümeleri için önemli bir itici güç olması gereken doğal kaynaklar, doğru yönetilemediğinde, ülkelerin sürdürülebilir dış ticaret başarılarına ve ekonomik büyümelerine zarar verebilmektedir (Şanlısoy ve Ekinci, 2019: 597-598). Bu nokta Hollanda; gerekli dersleri/önlemleri çabuk almış, Ar-Ge ve yenilik çalışmalarına gerekli önemi vermiş, tarım gibi doğal gaz harici sektörlerde de dünyada söz sahibi hale gelmiştir. Bu çalışmada ele alınan OPEC+ ülkelerinin milli gelirleri içinde Ar-Ge çalışmalarına ayırdıkları paylar ve imalat sanayi ürünleri ihracatı içinde yüksek teknoloji ürünlerin payları Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4: OPEC+ Ülkelerinin Ar-Ge Harcamalarının Milli Gelirleri İçindeki Payları ve İmalat Sanayi Ürünleri İhracatları İçinde Yüksek Teknolojili Ürünlerin Payları

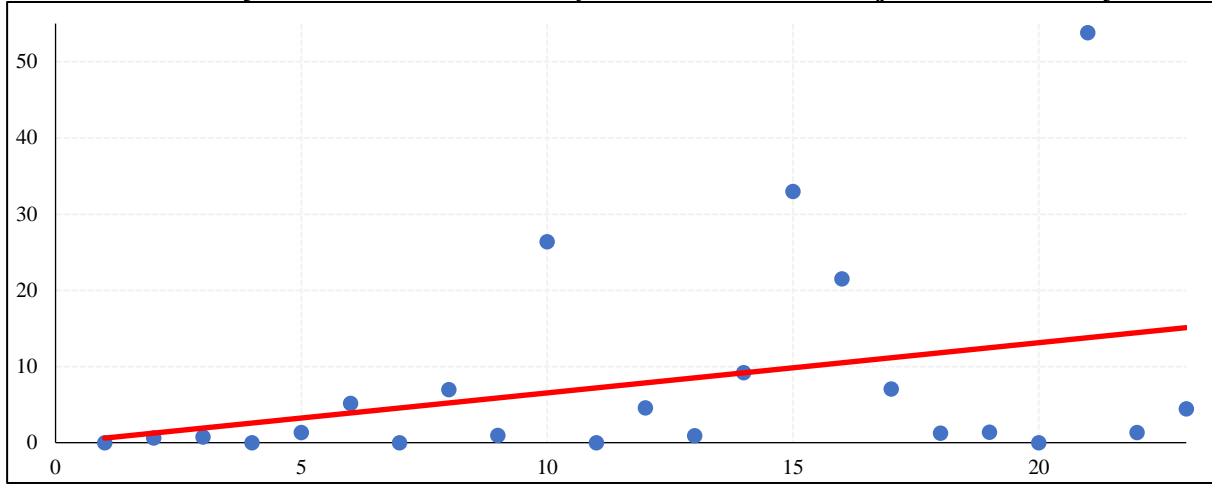
Sıra No	Ülke	Ar-Ge (%)	Yüksek Teknoloji (%)
1	Venezuela	0.33	NA
2	Suudi Arabistan	0.52	0.6
3	Iran	0.88	0.72
4	Irak	0.04	NA
5	Kuveyt	0.18	1.34
6	Birleşik Arap Emirlikleri	1.44	5.16
7	Libya	NA	NA
8	Nijerya	0.13	6.94
9	Cezayir	0.53	0.96
10	Angola	0.03	26.38
11	Gabon	0.57	NA
12	Kongo Cumhuriyeti	0.4	4.54
13	Ekvator Ginesi	0.06	0.89
14	Rusya Federasyonu	1.09	9.2
15	Kazakistan	0.13	32.96
16	Meksika	0.3	21.5
17	Azerbaycan	0.22	7.06
18	Umman	0.37	1.25
19	Sudan	0.22	1.38
20	Güney Sudan	NA	NA
21	Malezya	1.04	53.81
22	Brunei	0.27	1.33
23	Bahreyn	0.1	4.44

Kaynak: World Bank (2022a, 2022b). **Not:** NA: Non-Available (Ulaşılamayan veri).

Tablo 4’ten görüldüğü üzere petrol ihracat eden önemli ülkelerin Ar-Ge harcamaları ve yüksek teknoloji ürün ihracatları oldukça düşük seviyelerdedir. Gelişmiş ülkelerde milli gelirden Ar-Ge çalışmalarına ayrılan paylar oldukça yüksektir. Örneğin; 2020 yılı itibariyle bu oran İsrail’de %5.43, Güney Kore’de %4.81 ve İsveç’te %3.52’dir. OECD ülkelerindeki ortalama %2.95, Avrupa Birliği ülkelerinde %2.32’dir. Bu ülkeler arasında Angola %0.03 Ar-Ge harcamasına karşın %26.38’lik yüksek teknoloji ürün ihracatı ile ve Kazakistan %0.13 Ar-Ge harcamasına karşın %32.96’lık yüksek teknoloji ürün ihracatı ile dikkati çekmektedir.

Yüksek teknoloji ürün ihracatı noktasında Malezya %53.81 ile oldukça dikkat çekici bir konumdadır. OPEC+ ülkelerinde Ar-Ge çalışmalarına ayrılan paylar ve imalat sanayi ürünleri ihracatı içinde yüksek teknoloji ürünlerin payları arasındaki ilişki Grafik 1’deki gibidir.

Grafik 1: OPEC+ Ülkelerinin Ar-Ge Harcamalarının Milli Gelirleri İçindeki Payları ve İmalat Sanayi Ürünleri İhracatları İçinde Yüksek Teknoloji Ürünlerin Payları

Kaynak: World Bank (2022a, 2022b). **Not:** Yatay ekseninde; Ar-Ge harcamalarının milli gelirleri içindeki payları (%), düşey ekseninde; imalat sanayi ürünleri ihracatları içinde yüksek teknoloji ürünlerin payları (%) yer almaktadır.

Grafik 1’den de görüldüğü gibi milli gelirden Ar-Ge faaliyetlerine ayrılan pay ile yüksek teknoloji ürün ihracatı arasında pozitif bir ilişki vardır. Bu nedenle OPEC+ ülkelerinin Ar-Ge bütçelerine ayırdıkları payları artırmaları yararlarına olacaktır.

4. LİTERATÜR ÖZETİ

Coğrafi koşullardan sebep yer altı doğal kaynak zenginliklerinin belirli ülkelerde ön plana çıkması beraberinde söz konusu durumun ülke ekonomilere olan etkisinin ampirik olarak yazında genişçe yer almasına sebebiyet vermiştir. Hiç kuşkusuz ki literatürün tamamına burada yer vermek imkân dahilinde olmamakla birlikte bu araştırma ile benzer olabilecek bazı araştırmalara, bu bölümde kronolojik sıra ile yer verilmiştir.

Egert (2005), örneklemini Türkiye, Bulgaristan, Hırvatistan, Ukrayna, Romanya ve Rusya ile oluşturduğu ülkeler için 1994-2004 yıllarına ait verileri kullanarak yaptığı analizlerde Hollanda Hastalığının varlığını sınır testi ile araştırmıştır. Egert yeraltı zenginliklerinin ihracatta payı arttıkça verimliliğin diğer bir ifadeyle söz konusu ülkelerin dış ticarete rekabet güçlerinin azaldığı bulgusunun altını çizmiştir. Mercan ve Göçer (2014) Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Hollanda Hastalığı bulgusunu araştırmışlardır. Örneklem veri setinin kapsadığı yıllar olan 1990-2011’de petrol fiyatlarındaki artışın reel döviz kurunu olumsuz etkilediği ve bu sebepten Hollanda Hastalığı hipotezinin geçerli olmadığı bulgusuna ulaşmışlardır. Bozkuş ve Kayhaoğlu

(2019) Hollanda Hastalığı olgusunu Kazakistan ekonomisi için araştırdıkları çalışmalarında Reel Efektif Döviz Kurları ile Sanayi Üretim Endeksi arasında tespit ettikleri ilişkinin varlığına istinaden söz konusu hipotezin, ele alanın ekonomide 2012-2017 yılları arasında geçerliliği bulgusunu literatüre katmışlardır. Bulut ve Şahan (2021) Türkiye ekonomisi için 2000-2020 yılı verilerini kullanarak Turizm sektörünün, Türkiye’de Hollanda Hastalığı’na sebep olmadığına işaret etmişlerdir. Tüzüner (2022) inşaat sektörünün Türkiye ekonomisinde söz konusu olguya neden olup olmadığı sorusuna yanıt aradığı çalışmasında; inşaat sektörünün ilgili ekonomide 2009-2017 yılları arasında Hollanda Hastalığına sebebiyet vermediğini ampirik olarak ortaya koymuştur. Şanlısoy ve Yıldız (2023), Hollanda Hastalığı olgusunu belirli bir sektör (palm yağı) üzerinden Endonezya ekonomisi için 2000-2021 verilerini kullanarak doğrusal olmayan gecikmesi dağıtılmış otoregresyon modeli (NARDL) yardımıyla incelemişlerdir. Uzun dönemde palm yağı üzerine gelen pozitif şokların Reel efektif döviz kurunu aynı yönde etkilediği bulgusuna (dolayısıyla Hollanda Hastalığı’nın geçerli olduğu) ulaşmışlardır.

5. EKONOMETRİK ANALİZ

5.1. Veri Seti

Bu çalışmada OPEC+ ülkelerinde Hollanda Hastalığı olgusunun geçerliliğini test edebilmek için 22⁴ OPEC+ üyesi ülkenin reel efektif döviz kuru (REER) ve Brent petrol (ham petrol) varil fiyatları (POIL) verileri kullanılmıştır. REER verileri Macaristan’daki Corvinus Üniversitesi bünyesinde araştırmalarını sürdüren Bruegel Araştırma Grubu üyelerinden Dr. Zsolt Darvas tarafından Darvas (2012; 2021) çalışmaları temelinde hazırlanan ve 15 Temmuz 2022’de güncellenmiş olan Bruegel (2022) veri tabanından alınmıştır. POIL verileri ise Investing (2022)’den derlenmiştir. Çalışmada 20 OPEC+ ülkesinin 1993M01-2022M06 dönemi verileri kullanılırken, Irak ve Birleşik Arap Emirlikleri’nin 2007M01-2022M06 dönemi verilerinden yararlanılmıştır. Çünkü bu iki ülkenin 2007 öncesi reel efektif döviz kuru verilerine ulaşılamamıştır. Reel efektif döviz kuru ve petrol fiyatları, mevsim etkilerinden arındırılarak ve logaritmaları alınarak analizlerde kullanılmıştır.

5.2. Ekonometrik Model

Denklem (3)’te ye alan model, reel kur (RER) yerine, reel efektif döviz kuru ((Real Effective Exchange Rate: REER) kullanılarak ve değişkenlerin logaritmaları alınarak ekonometrik formda yazıldığında, çalışmada kullanılan ekonometrik modele ulaşılmıştır. Bu

⁴ OPEC+ grubunda 23 ülke bulunmakla birlikte 2011 yılında kurulan ve iç çatışmalar uzun yıllar devam eden Güney Sudan’a ait tarihsel verilere ulaşılamadığı için bu ülke analiz dışı bırakılmıştır.

modelin oluşturulmasında literatürde yer alan Rodriguez (2006); Al-mulali (2010); Brahmbhatt, Canuto and Vostroknutova (2010) ve Treviño (2011) çalışmaları temel alınmıştır.

$$\text{LnREER}_t = \beta_0 + \beta_1 * \text{LnPG}_t + \varepsilon_t \quad (4)$$

Burada petrol gelirleri; dünya genelindeki petrol fiyatları (POIL) ve dünyadaki Dolar endeksinin (DI) bir kombinasyonudur⁵. Bu nedenle Denklem 4 tekrar düzenlenerek Denklem (5)'e ulaşılabilir:

$$\text{LnREER}_t = \beta_0 + \beta_1 * \text{Ln}(\text{POIL}_t * \text{DI}_t) + \varepsilon_t \quad (5)$$

Logaritmanın özelliği gereği bu ifade aşağıdaki gibi yazılabilir:

$$\text{LnREER}_t = \beta_0 + \beta_1 \text{LnPOIL}_t + \beta_2 \text{LnDI}_t + \varepsilon_t \quad (6)$$

Burada LnREER ; reel efektif döviz kurunun logaritması alınmış halini, LnPOIL ; Brent petrol varil fiyatlarının logaritması alınmış halini, LnDI ; ABD Dolarının Avro, Yen, Pound, Kanada Doları, İsviçre Kronu ve İsveç Frank'ından oluşan bir sepet karşısındaki değerini gösteren Dolar endeksinin logaritması alınmış halini ve ε_t ; rassal hata terimleri serisini göstermektedir. Bu modelde yer alan katsayıların tahmini sonucunda $\beta_1 > 0$ çıktığında; arttan ham petrol varil fiyatlarının, ilgili ülkenin reel kurunu artırarak (yerel parasının dış değerini yükselterek (appreciation)), dış ticaret rekabet gücünü azalttığına ve Hollanda Hastalığı yaklaşımının söz konusu ülkede geçerli olduğuna karar verilebilecektir. Benzer şekilde $\beta_2 > 0$ çıktığında da; arttan Dolar endeksinin, ülkelerin petrol gelirlerini artırarak, reel kurlarını yükselttiğine ve Hollanda Hastalığı olgusunun bu ülkede geçerli olduğuna karar verilebilecektir.

5.3. Birim Kök Testi

Ekonometrik analizlerin doğru sonuç verebilmesi için kullanılan yöntemlerin serilerin durağanlık seviyelerine göre belirlenmesi gerekmektedir (Greunen, Heymans, Heerden ve Vuuren, 2014: 1-2). Bu çalışmada serilerin durağanlık dereceleri Vogelsang ve Perron (1998) yapısal kırılmalı birim kök testi ile incelenmiştir. Vogelsang ve Perron (1998) yapısal kırılmalı birim kök testinde sınanan H_0 hipotezi; “Eşbütünleşme yoktur” şeklindedir. Bu testte elde sonuçlar Tablo 5’te sunulmuştur.

⁵ PG=POIL*DI şeklinde olup, POIL arttığında da DI arttığında da ilgili ülkenin petrol ihracatından elde ettiği gelirin ulusal para cinsinden miktarı artacaktır ki bu da ülke parasının dış değerinin düşmesine neden olacaktır.

Tablo 5: Vogelsang ve Perron (1998) Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi Sonuçları

	Düzye Değeri		Birinci Fark		Durağanlık Seviyesi	Seriler Arası Durum
	Test İstatistiği	Yapısal Kırılma Tarihi	Test İstatistiği	Yapısal Kırılma Tarihi		
<i>LnPOIL</i>	-3.63 (0.31)	2003M10	-16.76* (0.00)	2008M10	I(1)	-
<i>LnDI</i>	-3.26 (0.52)	2001M12	-23.84* (0.00)	1993M08	I(1)	-
Venezuela	-4.12 (0.12)	2017M12	-17.33* (0.00)	2018:02	I(1)	-
Suudi Arabistan	-2.50 (0.90)	2014M07	-14.73* (0.00)	2008M10	I(1)	-
İran	-5.84* (0.00)	2020M02	-	-	I(0)	Dejenere Durum
Irak	-3.18 (0.57)	2008M07	-10.37* (0.00)	2021M01	I(1)	-
Kuveyt	-2.54 (0.89)	2009M11	-14.62* (0.00)	2008M10	I(1)	-
BAE	-4.03 (0.14)	2014M07	-9.68* (0.00)	2008M01	I(1)	-
Libya	-2.92 (0.72)	2001M05	-26.73* (0.00)	2021M01	I(1)	-
Nijerya	-4.03 (0.14)	1998M12	-43.82* (0.00)	1999M01	I(1)	-
Cezayir	-5.53* (0.00)	1994M03	-	-	I(0)	Dejenere Durum
Angola	-4.47** (0.04)	1996M03	-32.77* (0.00)	1994M03	I(1)	-
Gabon	-8.14* (0.00)	1993M12	-	-	I(0)	Dejenere Durum
Kongo Cum.	-6.11* (0.00)	2002M12	-	-	I(0)	Dejenere Durum
Ekvator Ginesi	-4.58** (0.03)	2000M01	-	-	I(0)	Dejenere Durum
Rusya	-7.39* (0.00)	1993M05	-	-	I(0)	Dejenere Durum
Kazakistan	-7.08* (0.00)	1993M08	-	-	I(0)	Dejenere Durum
Meksika	-3.91 (0.18)	2014M11	-18.50* (0.00)	1995M01	I(1)	-
Azerbaycan	-5.58* (0.00)	1994M10	-	-	I(0)	Dejenere Durum
Umman	-2.68 (0.83)	2014:06	-15.71* (0.00)	2001M01	I(1)	-
Sudan	-3.68 (0.29)	2005:02	-16.59* (0.00)	2020M05	I(1)	-
Malezya	-4.82** (0.01)	1997M07	-	-	I(0)	Dejenere Durum
Brunei	-3.63 (0.31)	1997M08	-17.92* (0.00)	1993M10	I(1)	-
Bahreyn	-3.00 (0.68)	2002M02	-14.76* (0.00)	2008M10	I(1)	-

Not: * ve **, %1 ve %5'te durağanlığı göstermektedir. Dejenere durum; bağımlı değişkenin I(0), bağımsız değişkenlerin I(0) veya I(1) olduğu durumları ifade etmektedir.

Tablo 5'teki sonuçlara göre dünyadaki petrol fiyatları serisi düzeyde değil, birinci farkta durağan, yani I(1) iken, reel efektif döviz kuru serisi İran, Cezayir, Gabon, Kongo Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi, Rusya, Kazakistan, Azerbaycan ve Malezya'da I(0), diğer ülkelerde I(1)'dir.

5.4. Eşbütünleşme Testi

Ekonometrik analizlerde kullanılan serilerin hepsi I(1) olduğunda eşbütünleşme testi olarak Engle ve Granger (1987), Johansen (1988) veya Maki (2012) eşbütünleşme testleri gibi yöntemlerden biri kullanılırken, bağımlı değişken I(1) olmak şartıyla bağımsız değişkenlerin I(1) veya I(0) olduğu durumda Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilen Sınır Testi ARDL yöntemi kullanılmaktadır. Ancak bağımlı değişken I(0) iken bağımsız değişkenin I(1) olduğu

durumda kullanılabilecek bir eşbütünleşme testi 2018 yılına kadar bulunmamaktaydı. McNown vd. (2018: 1509) bu duruma, “*dejenere durum*” adını vermiş ve böyle durumlarda eşbütünleşme ilişkisinin varlığını sınavabilmek için kritik değerlerin bootstrap simülasyonu ile üretilmesini önermiştir. Sam vd. (2019) ise bu dejenere durumu ortadan kaldırabilmek amacıyla Genişletilmiş (Augmented) ARDL (AARDL) yöntemini geliştirmiştir. AARDL yönteminde eşbütünleşmenin varlığı 3 farklı kritere göre test edilmektedir. Bunlardan 1. Kriter; Pesaran, Shin ve Smith (2001) çalışmasında da kullanılan kriter olup, burada bağımlı ve bağımsız değişkenlerin düzey değerlerinin birer dönem gecikmeli değerlerinin katsayılarının sıfıra eşitliği F testi ile incelenirken, 2. Kriterde; bağımlı değişkenin düzey değerlerinin bir dönem gecikmeli değerinin katsayısının sıfıra eşitliği t testi ile sınavmakta, 3. Kriterde; bağımsız değişkenlerin düzey değerlerinin birer dönem gecikmeli değerlerinin katsayılarının sıfıra eşitliği yine F testi ile incelenmektedir.

Bu çalışmada McNown vd. (2018) ve Sam vd. (2019) yaklaşımları birleştirilerek, eşbütünleşme ilişkileri Bootstrap AARDL yöntemiyle incelenmiştir. Bu yöntemde eşbütünleşme sınavası üç farklı kritere göre yapılmakta olup, klasik Sınır Testi ARDL yönteminden daha güçlüdür. Bootstrap AARDL eşbütünleşme testinde sınavan H_0 hipotezi; “*Eşbütünleşme yoktur*” şeklindedir. Bootstrap AARDL eşbütünleşme testi sonuçları Tablo 6’da yer almaktadır.

Tablo 4: Bootstrap AARDL Eşbütünleşme Testi Sonuçları

		Test İst.	Kritik Değerler					Test İst.	Kritik Değerler		
			%10	%5	%1				%10	%5	%1
Venezuela	1. Kriter	4.20***	3.92	4.72	6.53	Kongo Cum.	1. Kriter	4.43*	3.70	4.46	7.96
	2. Kriter	-3.53**	-3.03	-3.40	-3.89		2. Kriter	-3.61**	-2.91	-3.29	-4.22
	3. Kriter	1.01	3.95	5.07	6.98		3. Kriter	3.94*	3.57	4.61	7.29
Suudi Arabistan	1. Kriter	2.11	4.02	4.71	6.08	Ekvator Ginesi	1. Kriter	6.89**	4.07	4.97	6.95
	2. Kriter	-0.01	-2.93	-3.27	-3.73		2. Kriter	-3.26***	-3.01	-3.36	-4.08
	3. Kriter	2.34	4.16	5.10	7.66		3. Kriter	8.83**	4.83	6.05	8.96
İran	1. Kriter	1.98	3.39	4.30	7.09	Rusya	1. Kriter	17.9*	3.61	4.33	6.39
	2. Kriter	-2.11	-2.57	-2.93	-3.79		2. Kriter	-7.2*	-2.8	-3.1	-3.8
	3. Kriter	0.11	3.23	4.03	9.61		3. Kriter	10.2*	3.35	4.13	6.4
Irak	1. Kriter	4.36***	3.74	4.48	5.82	Kazakistan	1. Kriter	6.44*	3.91	4.5	6.27
	2. Kriter	-1.96	-2.81	-3.21	-3.70		2. Kriter	-4.3*	-3	-3.3	-4
	3. Kriter	2.87	3.94	5.09	7.24		3. Kriter	2.37	3.61	4.41	7.04
Kuveyt	1. Kriter	2.01	3.44	4.11	5.73	Meksika	1. Kriter	2.06	4.09	4.95	6.43
	2. Kriter	-1.34	-2.70	-3.00	-3.61		2. Kriter	-2.5	-3.1	-3.5	-4.1
	3. Kriter	2.87	3.84	4.85	7.14		3. Kriter	0.03	3.75	4.69	7.03
BAE	1. Kriter	2.28	3.50	4.43	6.57	Azerbaycan	1. Kriter	13*	3.47	4.27	6.87
	2. Kriter	-0.39	-2.50	-2.95	-3.76		2. Kriter	-6.1*	-2.8	-3.1	-3.8
	3. Kriter	2.02	3.18	4.10	6.27		3. Kriter	4.67***	3.77	4.82	9.3
Libya	1. Kriter	1.42	3.94	5.00	9.06	Umman	1. Kriter	2.04	4.08	4.59	6.2
	2. Kriter	-0.62	-2.65	-3.04	-4.01		2. Kriter	-0.5	-2.7	-3.3	-3.8
	3. Kriter	0.70	3.46	4.80	7.40		3. Kriter	0.93	4.26	5.29	7.38
Nijerya	1. Kriter	2.15	3.21	3.96	7.14	Sudan	1. Kriter	2.59	3.55	4.27	6.45
	2. Kriter	-2.37	-2.49	-2.77	-3.53		2. Kriter	-2.8***	-2.6	-3	-3.7

	3. Kriter	0.33	3.18	4.32	9.49		3. Kriter	2.12	3.59	4.64	7.56
	1. Kriter	3.07	3.54	4.43	6.95		1. Kriter	3.21	3.53	4.27	5.8
Cezayir	2. Kriter	-2.25	-2.54	-2.92	-3.74	Malezya	2. Kriter	-2.7***	-2.7	-3.1	-3.9
	3. Kriter	0.36	3.31	4.27	7.55		3. Kriter	2.86	3.02	3.77	5.98
	1. Kriter	5.83**	3.91	4.62	6.18		1. Kriter	2.73	3.81	4.46	6.33
Angola	2. Kriter	-4.08**	-3.02	-3.35	-4.13	Brunei	2. Kriter	-1.6	-2.9	-3.2	-3.9
	3. Kriter	5.44**	4.04	5.13	7.09		3. Kriter	3.8***	3.29	4.25	6.58
	1. Kriter	9.87*	4.03	4.94	9.47		1. Kriter	2.49	3.67	4.23	5.44
Gabon	2. Kriter	-5.28*	-2.84	-3.25	-4.80	Bahreyn	2. Kriter	-2	-2.2	-2.6	-3.2
	3. Kriter	1.93	3.73	4.81	9.63		3. Kriter	1.67	3.48	4.3	5.85

Not: *, ** ve ***; %1, %5 ve %10'da eşbütünleşmenin varlığını ifade etmektedir. Kritik değerler ve test istatistikleri 1000 döngülü bootstrap simülasyonu ile elde edilmiştir.

Tablo 6'daki bulgulara göre **Angola, Kongo Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi, Rusya ve Azerbaycan**'da üç kritere göre de eşbütünleşme çıkmıştır. Yani bu ülkelerde petrol fiyatları ve Dolar Endeksi ile reel efektif döviz kuru arasında uzun dönemli bir ilişki söz konusudur. Engle ve Granger (1987)'ye göre eşbütünleşme bulunan ülkeler için regresyon analizlerine geçilebilecektir. Venezuela, Irak, Gabon, Kazakistan, Sudan, Malezya ve Brunei de bir ya da iki kritere göre eşbütünleşme varken, diğer kriter(ler)e göre eşbütünleşme çıkmadığı için, diğer ülkelerde (Suudi Arabistan, İran, Kuveyt, BAE, Libya, Nijerya, Cezayir, Meksika, Umman ve Bahreyn'de) üç kritere göre de eşbütünleşme çıkmadığı için seriler arasında eşbütünleşme olmadığına karar verilmiş ve regresyon analizlerinin yapılmaması gerektiği⁶ görülmüştür.

Ayrıca Tablo 5'te dejenere durum görülmeyen Venezuela, Irak ve Angola için Pesaran, Shin ve Smith (2001) ARDL Sınır Testi temel alınarak sadece 1. Kritere göre eşbütünleşmenin çıkmış olmasının da yeterli olabileceği değerlendirilmiştir. Bu kapsamda **Venezuela, Irak ve Gabon** için de regresyona analizlerinin yapılabileceğine karar verilmiştir.

5.5.Eşbütünleşme Vektörlerindeki Yapısal Kırılma Tarihlerinin Belirlenmesi

Bu çalışmada analiz döneminin görece uzun olduğu ve bu analiz döneminde ele alınan ülkelerde çok sayıda askeri darbe, ekonomik kriz vb. yaşandığı göz önüne alındığında, regresyon analizlerinde bu yapısal değişimlerin de göz önünde bulundurulmasının gerektiğine karar verilmiştir. Eşbütünleşme vektörlerindeki yapısal kırılma tarihlerinin belirlenmesi amacıyla Bai ve Perron (2003) yönteminden yararlanılmıştır. Her bir ülke için elde edilen yapısal kırılma tarihleri Tablo 7'de sunulmuştur.

⁶ Çünkü Granger ve Newbold (1974) ile Engle ve Granger (1987)'ye göre durağan olmayan serilerle yapılacak analizlerde sahte regresyon sorunu ile karşılaşılabilir.

Tablo 7: Eşbütünleşme Vektörlerindeki Yapısal Kırılma Tarihleri

Ülke	Yapısal Kırılma Tarihleri	Ülke	Yapısal Kırılma Tarihleri
Venezuela	1997M11, 2008M01, 2013M09, 2018M02	Kongo Cumhuriyeti	1997M10, 2008M09, 2013M01
Irak	2009M04, 2012M01, 2020M03	Ekvator Ginesi	1997M12, 2002M04, 2011M02
Angola	1997M05, 2001M11, 2008M10, 2018M02	Rusya	1997M05
Gabon	1997M05, 2007M03, 2018M01	Azerbaycan	1997M05, 2001M12, 2008M09, 2016M01

Not: Bu yöntemde 5 taneye kadar yapısal kırılmaya izin verilmiş, ideal kırılma sayısının ve tarihlerinin program tarafından belirlenmesi sağlanmıştır.

Bu yapısal kırılma tarihlerine 1, diğer dönemlere 0 değerleri verilerek oluşturulan kukla değişkenler regresyon analizlerine sabit açıklayıcı değişkenler olarak dahil edilmiştir.

5.6.Regresyon Analizi

Regresyon analizleri ARDL yöntemiyle gerçekleştirilmiş, Bai ve Perron (2003) yöntemiyle tespit edilen yapısal kırılma tarihleri de bu analizlere kukla değişkenler yardımıyla dahil edilmiştir. Burada K_1, \dots, K_n her bir ülkeye ait $1, \dots, n$. yapısal kırılma tarihini gösteren kukla değişkeni, ifade etmektedir. Regresyon analizi sonuçları Tablo 8 ve Tablo 9’da yer almaktadır.

Tablo 8: Regresyon Analizi Sonuçları (Uzun Dönem)

Değişken	Venezuela	Irak	Angola	Gabon	Kongo Cumhuriyeti	Ekvator Ginesi	Rusya	Azerbaycan
$lnPOIL$	1.52 (0.12)	0.17 (0.21)	0.63* (0.00)	0.005 (0.83)	0.12* (0.00)	0.27* (0.00)	0.25*(0.00)	0.16* (0.00)
$LnDI$	8.19 (0.16)	1.03** (0.01)	1.17 (0.25)	-0.18 (0.19)	0.08 (0.72)	1.51* (0.00)	-0.28 (0.34)	-0.15 (0.68)
K_1	0.57*(0.00)	0.014 (0.34)	0.05 (0.78)	0.02 (0.39)	0.04 (0.20)	0.01 (0.56)	0.02 (0.66)	-0.03 (0.57)
K_2	0.09 (0.65)	0.01 (0.45)	-0.09 (0.64)	0.01 (0.61)	-0.02 (0.43)	-0.01 (0.68)	-	-0.01 (0.79)
K_3	-0.03 (0.85)	-0.02 (0.21)	0.04 (0.80)	0.03 (0.32)	0.02 (0.45)	0.0002 (0.99)	-	-0.01 (0.79)
K_4	-3.82*(0.00)	-	-0.14 (0.46)	-	-	-	-	-0.13**(0.02)
Model Doğrulama Testleri								
R^2	0.95	0.98	0.84	0.80	0.88	0.97	0.97	0.94
\bar{R}^2	0.95	0.98	0.84	0.79	0.87	0.97	0.97	0.93
F	712.91(0.00)	1045.3 (0.00)	190.02 (0.00)	123.01 (0.00)	191.58 (0.00)	1013.36 (0.00)	2363.57(0.00)	334.42 (0.00)
DW	2.19	2.03	2.01	2.04	2.03	2.04	2.01	2.03
χ^2_{SC}	11.65 (0.00)	0.61 (0.73)	0.85 (0.65)	4.82 (0.08)	3.51 (0.17)	2.13 (0.34)	2.77 (0.17)	4.72 (0.09)
χ^2_{NOR}	112603.9 (0.00)	4.74 (0.56)	3.93 (0.52)	6.45 (0.38)	2.21 (0.30)	1.11 (0.61)	1.16 (0.62)	1.73 (0.58)
χ^2_{HET}	43.08 (0.00)	3.28 (0.40)	1.83 (0.54)	2.98 (0.16)	1.62 (0.60)	1.29 (0.91)	5.03 (0.22)	6.26 (0.14)
χ^2_{RR}	14.18 (0.00)	0.25 (0.61)	0.19 (0.65)	0.98 (0.32)	0.71 (0.39)	1.46 (0.22)	0.84 (0.36)	7.56 (0.63)

Not: *, ** ve ***, %1, %5 ve %10 hata payı ile katsayıların anlamlı olduğunu göstermektedir. Maksimum gecikme uzunluğu 3 girilmiş olup, optimal gecikme uzunlukları SIC kullanılarak belirlenmiştir. DW ; Durbin Watson otokorelasyon testini, χ^2_{SC} ; Breusch-Godfrey LM otokorelasyon testini, χ^2_{NOR} ; Jarque-Bera normality testini, χ^2_{HET} ; White değişen varyans testini ve χ^2_{RR} ; Ramsey-RESET model kurma hatası testini ifade etmektedir.

Tablo 8’deki elde edilen bulgulara göre artan petrol fiyatları Angola, Kongo Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi, Rusya ve Azerbaycan’da ülke parasının değerini artırarak, reel kurun

yükselmeye neden olduğu için bu ülkelerde Hollanda Hastalığı olgusu geçerlidir. Dolar endeksindeki artış da Irak ve Ekvator Ginesi'nin petrole dayalı gelirlerini artırarak, ulusal paranın değerinin ve reel kurun yükselmeye sebep olarak, Hollanda Hastalığı etkisi yaratmıştır. Kısa dönem analizi sonuçları Tablo 9'da yer almaktadır.

Tablo 9: Regresyon Analizi Sonuçları (Kısa Dönem)

Değişken	Venezuela	Irak	Angola	Gabon	Kongo Cumhuriyeti	Ekvator Ginesi	Rusya	Azerbaycan
$\Delta \ln POIL$	0.07 (0.16)	-0.03**(0.01)	-0.26* (0.00)	-0.12** (0.01)	-0.02 (0.18)	-0.05* (0.00)	0.40*(0.00)	-0.06***(0.06)
$\Delta \ln DI$	-0.03 (0.47)	0.18* (0.00)	0.68** (0.01)	-0.05 (0.24)	-0.06 (0.24)	-0.01 (0.23)	-0.08 (0.12)	0.06 (0.49)
ΔK_1	0.57* (0.00)	0.01 (0.33)	0.05 (0.78)	0.02 (0.39)	0.04 (0.20)	0.01 (0.56)	0.02 (0.66)	-0.03 (0.57)
ΔK_2	0.09 (0.64)	0.01 (0.44)	-0.09 (0.64)	0.01 (0.61)	-0.02 (0.43)	-0.01 (0.68)	-	-0.01 (0.79)
ΔK_3	-0.03 (0.85)	-0.02 (0.20)	0.04 (0.80)	0.03 (0.31)	0.02 (0.45)	0.0002 (0.99)	-	-0.01 (0.79)
ΔK_4	-3.82*(0.00)	-	-0.14 (0.46)	-	-	-	-	-0.13***(0.02)
ECT_{t-1}	-0.02***(0.01)	-0.03* (0.00)	-0.10* (0.00)	-0.13* (0.00)	-0.09* (0.00)	-0.03* (0.00)	-0.08*(0.00)	-0.09* (0.00)
Model Doğrulama Testleri								
R^2	0.54	0.44	0.15	0.14	0.17	0.24	0.30	0.24
\bar{R}^2	0.53	0.41	0.13	0.11	0.14	0.22	0.29	0.21
F	52.06 (0.00)	13.66 (0.00)	7.95 (0.00)	6.25 (0.00)	6.29 (0.00)	10.84 (0.00)	37.87 (0.00)	7.65 (0.00)
DW	2.19	2.03	2.01	2.04	2.03	2.04	2.01	2.03
χ^2_{SC}	11.65 (0.00)	0.61 (0.73)	0.85 (0.65)	4.82 (0.08)	3.51 (0.17)	2.13 (0.34)	2.77 (0.17)	4.72 (0.09)
χ^2_{NOR}	112603.9 (0.00)	4.74 (0.56)	3.93 (0.52)	6.45 (0.38)	2.21 (0.30)	1.11 (0.61)	1.16 (0.62)	1.73 (0.58)
χ^2_{HET}	43.08 (0.00)	3.28 (0.10)	1.83 (0.54)	2.98 (0.16)	1.62 (0.60)	1.29 (0.91)	5.03 (0.22)	6.26 (0.14)
χ^2_{RR}	14.18 (0.00)	0.25 (0.61)	0.19 (0.65)	0.98 (0.32)	0.71 (0.39)	1.46 (0.22)	0.84 (0.36)	7.56 (0.63)

Not: *, ** ve ***, %1, %5 ve %10 hata payı ile katsayıların anlamlı olduğunu göstermektedir. Maksimum gecikme uzunluğu 3 girilmiş olup, optimal gecikme uzunlukları SIC kullanılarak belirlenmiştir. DW ; Durbin Watson otokorelasyon testini, χ^2_{SC} ; Breusch-Godfrey LM otokorelasyon testini, χ^2_{NOR} ; Jarque-Bera normality testini, χ^2_{HET} ; White değişen varyans testini ve χ^2_{RR} ; Ramsey-RESET model kurma hatası testini ifade etmektedir.

Tablo 9'daki kısa dönem analizi bulgularına göre artan petrol fiyatları sadece Rusya'da kısa dönemde reel kurun yükselmeye neden olarak Hollanda Hastalığı olgusunu yaratırken, Dolar endeksindeki artış Irak ve Angola'da petrole dayalı gelirleri kısa dönemde artırarak, reel kur yükselmeye neden olup, Hollanda Hastalığı durumunu ortaya çıkarmıştır. Hata düzeltme terimlerinin katsayıları eksi işaretli ve istatistiksel yönden anlamlı olduğu için kısa dönem sapmaları da ortadan kalkmakta ve seriler yeniden uzun dönem denge ilişkisine yaklaşmaktadırlar.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada OPEC+ ülkelerinde Hollanda Hastalığı olgusunun geçerliliği, 1993M01-2022M06 dönemi verileri kullanılarak, yapısal kırılmalı yöntemler ve Bootstrap AARDL yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda; Hollanda Hastalığı olgusunun petrol fiyatlarına bağlı olarak Rusya'da hem kısa hem de uzun dönemde, Angola,

Kongo Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi ve Azerbaycan'da sadece uzun dönemde geçerli olduğu tespit edilmiştir. Dolar endeksindeki değer artışına bağlı olarak petrol geliri artışı ve Hollanda Hastalığı durumunun ise Irak'ta hem kısa hem de uzun dönemde, Angola'da sadece kısa dönemde, Ekvator Ginesi'nde sadece uzun dönemde ortaya çıktığı belirlenmiştir.

Bu çalışmanın bulguları; petrol ihraç ederek yüklü miktarlarda gelir elde edebilen Angola, Kongo Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi, Rusya, Azerbaycan ve Irak'ın petrol fiyatlarındaki ve/veya Dolar endeksindeki artışlara bağlı olarak Hollanda Hastalığı olgusuyla karşı karşıya kalabildiğini ortaya koymaktadır. O halde söz konusu ülke yönetimlerinin sadece petrol gibi bir doğal kaynak ihracı ile ekonomik büyümelerini sonsuza kadar sürdüremeyeceklerinin farkına vararak, mutlaka alternatif endüstrileri de geliştirmeye yönelmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde petrol fiyatlarının ve/veya Dolar endeksinin düşmesi ya da sahip oldukları petrol rezervlerinin tükenmesiyle birlikte ekonomik olarak ciddi sorunlar yaşayabileceklerdir. Bu konuda OPEC+ ülkeleri Dubai'yi kendilerine örnek alabilirler. Dubai yönetimi 2007 yılında yaptıkları incelemelerde 2014 yılında ülkede petrol rezervlerinin biteceğini bilgisini aldıktan sonra sonuca odaklı yeni ekonomik kararlar alıyorlar. Ülkede kısa sürede en kolay canlandırılabilir sektör olarak turizm sektörünü gören Dubai yönetimi, çölde safari turnuvalarından, deniz turizmini canlandırabilmek için denizi doldurarak palmye şeklinde suni adalar inşa etmeye kadar birçok faaliyete girişiyorlar. Bu sayede 2007-2017 döneminde turizm sektörünün milli gelire katkısı %138 artmasının önünü açıyorlar. Dubai Körfez Ülkeleri arasında milli geliri hidrokarbon ihracatına bağlı olmayan tek ülke olup, 2019 yılı itibarıyla gelirinin %94'ünü petrol dışı kaynaklardan elde etmiştir.

KAYNAKLAR

- Al-mulali, Usama Zuhair, The Impact of Oil Prices on the Real Exchange Rate in Twelve Oil Exporting Countries: The Dutch Disease Effect. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1649166>, (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- Artı Gerçek (2020). Petrol Fiyatları Düştü, Suudi Arabistan KDV'yi Üçe Katladı. <https://artigercek.com/haberler/petrol-fiyatları-dustu-suudi-arabistan-kdv-yi-uce-katladi>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).
- Bahmani-Oskooee, M. and Baek, J. (2015). Further Evidence on Orcutt's Hypothesis Using Korean-US Commodity Data. *Applied Economics Letters*, 22(9): 717-724. DOI: 10.1080/13504851.2014.972539.

- Bai, J. and Perron, P. (2003). Computation and Analysis of Multiple Structural Change Models. *Journal of Applied Econometrics*, 6: 72–78.
- Bloomberght (2022). Petrol piyasası OPEC+ toplantısına odaklandı. <https://www.bloomberght.com/petrol-piyasasi-opec-toplantisina-odaklandi-2312136>, (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- Brahmbhatt, M., Canuto, O. and Vostroknutova, E. (2010). Dealing with Dutch Disease. World Bank, Working Papers, No. 54867.
- Bruegel (2022). Real Effective Exchange Rates for 178 Countries: A New Database. <https://www.bruegel.org/dataset/real-effective-exchange-rates-178-countries-new-database>, (Erişim Tarihi: 01.08.2022).
- Bozkuş, S. & Kahyaoğlu, H. (2018). Üretim ile Reel Efektif Döviz Kurunun Uzun Dönemli İlişkisi: Kazakistan Üzerine Bir Uygulama . Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 20 (2) , 360-387 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahbvuibfd/issue/39904/473782>
- Bulut, E., & Şahan, Özgür. (2021). Turizm Sektörü ve Hollanda Hastalığı: Türkiye Örneği (2000 - 2020). *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 2132–2151. Geliş tarihi gönderen <https://www.tutad.org/index.php/tutad/article/view/291>
- Cohen, A. (2018). OPEC Is Dead, Long Live OPEC+. <https://www.forbes.com/sites/arielcohen/2018/06/29/opec-is-dead-long-live-opec/?sh=39230b3e2217>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).
- Dünya (2020). OPEC. <https://www.dunya.com/sozluk/opec>, (Erişim Tarihi: 01.08.2022).
- Darvas, Z. (2012). Real Effective Exchange Rates for 178 Countries: A New Database. *Bruegel Working Paper*, No. 2012/06.
- Darvas, Z. (2021). Timely Measurement of Real Effective Exchange Rates. *Bruegel Working Paper*, No. 2021/15.
- Egert, B. (2005) “Equilibrium Exchange Rates in South Eastern Europe, Russia, Ukraine and Turkey: Healthy or (Dutch) Diseased?” *Economic Systems*, 29(2), 205–41.

- Engel, C. (1993). Real Exchange Rates and Relative Prices. *Journal of Monetary Economics*, 32: 35-50.
- Engle, R. F. and Granger, C. W. J. (1987). Cointegration and Error-Correction: Representation, Estimation and Testing. *Econometrica*, 66: 251-276.
- Gazete Duvar (2020). Petrol Fiyatları Düştü, Suudi Arabistan'da Harcamalar Kısıldı. <https://www.gazeteduvar.com.tr/dunya/2020/04/23/petrol-fiyatlari-dustu-suudi-arabistanda-harcamalar-kisildi>, (Erişim Tarihi: 01.08.2022).
- Greunen, J., Heymans, A., Heerden, C. and Vuuren, G. (2014). The Prominence of Stationarity in Time Series Forecasting. *Journal for Studies in Economics and Econometrics*, 38(1): 1-16.
- Habertürk (2020). OPEC nedir? OPEC üyeleri hangi ülkelerdir? <https://www.haberturk.com/opec-nedir-opec-uyeleri-hangi-ulkelerdir-2608897>, (Erişim Tarihi: 01.08.2022).
- IMF (2022). Gross Domestic Product. <https://data.imf.org/regular.aspx?key=63122827>, (Erişim Tarihi: 05.08.2022).
- Investing (2022). Brent Oil Futures Overview. <https://www.investing.com/commodities/brent-oil>, (Erişim Tarihi: 01.08.2022).
- Investopedia (2020). The Impact of OPEC and OPEC+ on Oil Prices. <https://www.investopedia.com/articles/investing/012216/how-opec-and-non-opec-production-affects-oil-prices.asp>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).
- Jodidata (2022). Organization Of The Petroleum Exporting Countries (OPEC). <https://www.jodidata.org/about-jodi/partners/opec.aspx#:~:text=Currently%2C%20the%20Organization%20comprises%2015,United%20Arab%20Emirates%20and%20Venezuela>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).
- Johansen, S. (1988). Statistical Analysis of Cointegrating Vectors. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12: 231-254.

- Kutan, A. M. and Wyzan, M. L. (2005). Explaining the Real Exchange Rate in Kazakhstan, 1996–2003, Is Kazakhstan Vulnerable to the Dutch Disease? *Economic Systems*, 29(2): 242–255.
- Maki, D. (2012). Tests for Cointegration Allowing for an Unknown Number of Breaks. *Economic Modelling*, 29(5): 2011-2015.
- Mankiw, N. G. (2010). *Makroekonomi*. (Çev. Ed: Ö. Faruk Çolak), Efil Yayınevi, Ankara.
- McNown, R., Sam, C.Y. and Goh, S.K. (2018). Bootstrapping the Autoregressive Distributed Lag Test for Cointegration. *Applied Economics*, 50(13): 1509-1521
- Mercan M. ve İ. Göçer (2014), “Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Hollanda Hastalığı Riski: Ampirik Bir Analiz”, H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 32(2), 251-74.
- Middle East Policy Council (2020). Non-OPEC Countries Join Deal to Cut Oil Production. <https://mepc.org/commentary/non-opec-countries-join-deal-cut-oil-production#:~:text=The%2013%20non%2DOPEC%20countries,and%20non%2DOPEC%20since%202001>, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).
- OPEC (2022a). Brief History. https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).
- OPEC (2022b). Member Countries. https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/25.htm, (Erişim Tarihi: 31.07.2022).
- Pesaran, M. H., Shin, Y. and Smith, R. J. (2001). Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3): 289-326.
- Rodriguez, C. M. (2006). Dutch Disease in Saudi Arabia? Lund University, Department of Economics, Master’s Thesis.
- Şanlısoy, S. & Yıldız, S. N. (2023). Hollanda Hastalığı: Endonezya-Palm Yağı Örneği . Yönetim ve Ekonomi Dergisi , 30 (1) , 133-149 . DOI: 10.18657/yonveek.1189146
- Sam, C.Y., McNown, R. and Goh, S.K. (2019). An Augmented Autoregressive Distributed Lag Bounds Test for Cointegration. *Economic Modelling*, 80: 130–141.

- Stiglitz, J. (2004). We Can Now Cure Dutch Disease. *The Guardian*, [https://www.theguardian.com/business/2004/aug/18/comment.oilandpetrol#:~:text=The re%20is%20a%20curious,than%20countries%20less%20well%20endowed](https://www.theguardian.com/business/2004/aug/18/comment.oilandpetrol#:~:text=The%20is%20a%20curious,than%20countries%20less%20well%20endowed), (Erişim Tarihi: 01.08.2022).
- şanlısoy, S. ve Ekinici, R. (2019). Azerbaycan Ekonomisinin Hollanda Hastalığı Açıısından Değerlendirilmesi. *Yönetim ve Ekonomi*, 26(2): 595-608.
- TCMB (2022). Reel Efektif Döviz Kuru. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/02713545-8428-49ab-a9d9-0f770895d513/REERMetaveri.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-02713545-8428-49ab-a9d9-0f770895d513-n.VviuQ>, (Erişim Tarihi: 01.08.2022).
- Treviño, J. P. (2011). Oil-Price Boom and Real Exchange Rate Appreciation: Is There Dutch Disease in the CEMAC? IMF Working Paper, No. 11/268.
- Tüzüner, G. (2022). Türkiye'de Hollanda hastalığı: İnşaat Sektörü Perspektifinden Bir Analiz. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Vergi Port (2020). Suudi Arabistan Koronavirüs ve Azalan Petrol Gelirleri Dolayısıyla Tasarruf Tedbirleri Alıyor: KDV Üç Katına Çıkarılacak, Asgari Geçim İndirimi Uygulaması Durdurulacak. <https://vergiport.com/blog/suudi-arabistan-koronavirus-ve-azalan-petrol-gelirleri-dolayisiyla-tasarruf-tedbirleri-aliyor-kdv-uc-katina-cikarilacak-asgari-gecim-indirimi-uygulamasi-durdurulacak>, (Erişim Tarihi: 01.08.2022).
- Vogelsang, T. J. and Perron, P. (1998). Additional Test for Unit Root Allowing for a Break in the Trend Function at an Unknown Time. *International Economic Review*, 39: 1073–1100.
- World Bank (2022a). Research and Development Expenditure (% of GDP). <https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS?view=chart>, (Erişim Tarihi: 01.08.2022).
- World Bank (2022b). High-technology exports (% of manufactured exports). <https://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.MF.ZS?view=chart>, (Erişim Tarihi: 01.08.2022).

Worldometer (2022). Oil Reserves by Country. <https://www.worldometers.info/oil/oil-reserves-by-country/>, (Erişim Tarihi: 01.08.2022).

WTO (2022). The WTO Stats Dashboard. <https://stats.wto.org/>, (Erişim Tarihi: 05.08.2022).

Yurt Gazetesi (2022). En Değerli Para Birimleri Sıralaması 2022 - Türk Lirası Kaçınıcı Sırada. <https://www.yurtgazetesi.com.tr/ekonomi/en-degerli-para-birimleri-siralaması-2022-turk-lirasi-kacinci-sirada-h191516.html>, (Erişim Tarihi: 03.08.2022).

KENT MARKALAMA STRATEJİSİ OLARAK TURİZM

Öğr. Gör. Cihad DOĞAN

Bursa Uludağ Üniversitesi - 0000-0001-7022-0138

ÖZET

Günümüzde kentler de markalama süreci içerisinde yer almakta ve pazarlama strateji, iletişim ve uygulamalarını kullanmaktadır. Küreselleşmenin ve iletişim ağlarının etkisi ile kentler, insanlar tarafından daha fazla görünür hale gelmiştir. Kentler, kent değerlerini (tarih, doğa, gastronomi gibi) kullanarak, kendilerini diğer kentlerden ayrı bir şekilde konumlandırmaktadır. Kentler farklılık ve farkındalık yaratacak öğeleri bir tür rekabet aracı olarak kullanarak kente katma değer sağlamaya çalışmaktadır. Kentlerin elde ettikleri, en temel katma değerlerden biri şüphesiz ekonomik kalkındır. Bu nedenle kent markalama sürecinde odaklanılan asıl ve ana amaç ekonomik değerlerin sağlanmasıdır. Kentlerin markalama ile elde ettikleri ekonomik temelli unsurları sunan faktör ise turizmdir. Turizm hem kent markalama çalışmalarına destek vermektedir, hem de kentin ekonomik yapısına katkı sunmaktadır. Kent içerisinde var olan herhangi bir değer, bir turizm faaliyetine zemin hazırlamaktadır.

Bu çalışma kent markalama girişimlerinde turizm kavramını incelemektedir. Çalışmanın ilk bölümünde kent markalama kavramına açıklık getirilmekte ve son dönemde artan eğilimin gerekçe ve kaynaklarını açıklayarak, Türkiye’den ve dünyadan çeşitli kent örnekleri üzerine durmaktadır. İkinci kısımda ise; turizm kavramına değinmekte ve kent markalama arasındaki ilişkiyi irdelemektedir. Turizm ve kent markalamanın birlikte hareket ettiği ve aralarında güçlü bir bağın olduğu, markalama girişimlerinin sonucunda turizm faaliyetlerinin arttığı aynı zamanda da turizm faaliyetlerinin kent markalamada kentleri daha fazla görünür kıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Kent Markalama, Kent Pazarlama, Turizm

TÜRK TELEVİZYON DİZİLERİNDE KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN ANALİZİ: ÜÇ KIZ KARDEŞ DİZİSİ

Dr. Şebnem CEYLAN APAYDIN
Sakarya University Communication Faculty

ÖZET

Toplumsal geleneklerle yoğrulan yargıların bir sonucu olan kadına şiddet, eşitlik bir tarafa kadının varlığını yok sayan bir anlayışın temsilidir. Özellikle cinsiyet eşitliği günlük yaşama yansımamış toplumlarda kız çocuklarının korku ile büyütülmesi, sürekli korunup kollanması aslında tam da toplumsal geri kalmışlıktan kaynaklanmaktadır. Teknolojinin ilerlemesi ya da modern hayat örneklerinin görülmesi, sabitleşmiş olan geleneklerle taşınan ve değiştirilmesi oldukça güç olan bu temel yargıları engelleyememektedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sivil Toplum Kuruluşları ve kadın dayanışma örgütleri, kadına şiddeti ortadan kaldırmaya yönelik çeşitli girişimlerde bulunmakta ve bu kapsamda şiddete karşı toplumsal bilinç oluşturmaya yönelik kamu spotları hazırlanmaktadır. Televizyon kanalları bu çalışmalara destek olmak yerine özellikle televizyonun yoğun olarak izlendiği saatlerde kadına şiddetin yer aldığı dizileri yayınlamakta, kadına olan şiddeti tekrar gündeme getirerek toplumsal bellekte sürekli taze tutmaktadır.

Dizi senaryoları izlenme kaygısı nedeniyle genel olarak benzer konular etrafında yoğunlaşmakta ve toplumun beklentilerine odaklanmaktadır. Bu beklentiler kendi hayatında olmasa bile yaşamının belli bir yerinde duyduğu ya da şahit olduğu olayların benzerlerinin izletilmesiyle “ne hayatlar var” cümlesinin kurulmasına ve korku kültürünün daha da yerleşmesine neden olabilmektedir. Dizilerde kadına yönelik şiddet kurgulanırken aynı zamanda kadının cinsel bir obje olarak gösterilerek aşağılanması, kadına karşı yeni davranış biçimleri geliştirilebilmesine, şiddetin normalleşmesine ve toplumsal duyarsızlığa neden olabilmektedir. Bu çalışmada kadına şiddetin bir temsili olan *Üç Kız Kardeş* dizisini konu alınmaktadır. Dizinin ilk üç bölümü toplumsal cinsiyet eşitsizliği açısından incelenerek içerdiği şiddet sahneleri, şiddetin yapıldığı mekanlar, şiddetin türü (fiziksel, psikolojik), şiddetin nedeni ve gösterilme süresi bakımından içerik çözümlemesi yöntemi kullanılarak incelenmiş, toplum üzerinde oluşturabileceği olumsuz etkiler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: TV Dizileri, Toplumsal Cinsiyet Roller, Kadına Yönelik Şiddet, Korku Kültürü, İzlenme Kaygısı.

ANALYSIS OF VIOLENCE AGAINST WOMEN IN TURKISH TELEVISION SERIES: THE THREE SISTERS TV SERIES

ABSTRACT

Violence against women, which is the result of judgments shaped by social traditions, represents an understanding that ignores the existence of women, let alone equality. Especially in societies

where gender equality is not reflected in daily life, the fact that girls are raised with fear and are constantly protected and guarded is precisely due to social backwardness. The advancement of technology or modern life examples cannot prevent these basic judgments, which are carried by fixed traditions and are very difficult to change. The Ministry of Family and Social Policies, NGOs and women's solidarity organizations are taking various initiatives to eliminate violence against women and in this context, public service announcements are prepared to raise social awareness against violence. Instead of supporting these efforts, television channels broadcast series featuring violence against women, especially during the hours when television is intensively watched, bringing violence against women back to the agenda and keeping it fresh in the social memory.

TV series scenarios are generally centered around similar topics and focus on the expectations of the society due to the anxiety of being watched. These expectations may lead to the formation of the sentence "what lives there are" and the further entrenchment of the culture of fear by showing similar events that one has heard or witnessed in a certain part of one's life, even if not in one's own life. While violence against women is fictionalized in TV series, at the same time, the humiliation of women by showing them as a sexual object may lead to the development of new behaviors against women, normalization of violence and social insensitivity. This study focuses on the TV series *Three Sisters* as a representation of violence against women. The first three episodes of the series are analyzed in terms of gender inequality, the scenes of violence, the places where the violence takes place, the type of violence (physical, psychological), the reason for the violence and the duration of the show, using the content analysis method, and the negative effects it may have on society are tried to be revealed.

Key words: TV Series, Gender Roles, Violence Against Women, Culture of Fear, Viewing Anxiety.

READING STRATEGY AWARENESS OF ENGLISH MAJOR STUDENTS

Hsin-Yi Lien

Department of Applied English, Ming Chuan University, Taiwan

Abstract:

The study explored the role of metacognition in foreign language anxiety on a sample of 411 Taiwanese students of English as a Foreign Language. The reading strategy inventory was employed to evaluate the tertiary learners' level of metacognitive awareness and a semi-structured background questionnaire was also used to examine the learners' perceptions of their English proficiency and satisfaction of their current English learning. In addition, gender and academic level differences in employment of reading strategies were investigated. The results showed the frequency of reading strategy use increase slightly along with academic years and males and females actually employ different reading strategies. The EFL tertiary learners in the present study utilized cognitive strategies more frequently than metacognitive strategies or support strategies. Male students use metacognitive strategy more often while female students use cognitive and support strategy more frequently.

Keywords: Cognitive strategy, gender differences, metacognitive strategy, support strategy.

THE COMPARATIVE ANALYSIS OF MICRO-READING AND TRADITIONAL READING BASED ON SCHEMA THEORY

Haiyan Wang

College of Foreign Languages, Qingdao University of Science and Technology, China

Abstract:

Micro-reading is a new way of reading depended on short messages of mobile phones, network articles and short literary forms, which impacts greatly on traditional way of reading. The effect of "micro-reading" is deeper especially for those growing middle school students and college students. Aiming at the problem with the development of college students' micro-reading and based on the influence of schema theory on the research of cognition of reading, this paper is to analyze the comparison between micro-reading and traditional reading and explore reading strategies in micro-era based on the negative and positive effect which schema theory has on micro-reading.

Keywords: Schema theory, comparative analysis, micro-reading, traditional reading

STUDENTS' KNOWLEDGE, OR RANDOM CHOICE IN ESP?

Ivana Šimonová

University of Hradec Kralove, Czech Republic

Abstract:

As widely accepted, didactic multiple-choice tests are referred as a tool providing feedback easily and quickly. Despite the final test scores are corrected by a special formula and number of high plausibility distractors is taken into consideration, the results may be influenced by the random choice. The survey was held in three academic years at the Faculty of Informatics and Management, University of Hradec Kralove, Czech Republic, where the multiple-choice test scores were compared to the open-answer ones. The research sample included 567 respondents. The collected data were processed by the NCSS2007 statistic software by the method of frequency and multiple regression analysis and presented in the form of figures and tables. The results proved statistically significant differences in test scores in academic years 2 and 3, and were discussed from the point of the credit system and conditions for teaching/learning English in the Czech education system.

Keywords: ESP, higher education, multiple-choice test, open-answer test.

A DEVELOPMENT OF ENGLISH PRONUNCIATION USING PRINCIPLES OF PHONETICS FOR ENGLISH MAJOR STUDENTS AT LOEI RAJABHAT UNIVERSITY

Pongthep Bunrueng

Language Centre, Loei Rajabhat University, Thailand

Abstract:

This action research accentuates the outcome of a development in English pronunciation, using principles of phonetics for English major students at Loei Rajabhat University. The research is split into 5 separate modules: 1) Organs of Speech and How to Produce Sounds, 2) Monophthongs, 3) Diphthongs, 4) Consonant sounds, and 5) Suprasegmental Features. Each module followed a 4 step action research process, 1) Planning, 2) Acting, 3) Observing, and 4) Reflecting. The research targeted 2nd year students who were majoring in English Education at Loei Rajabhat University during the academic year of 2011. A mixed methodology employing both quantitative and qualitative research was used, which put theory into action, taking segmental features up to suprasegmental features. Multiple tools were employed which included the following documents: pre-test and post-test papers, evaluation and assessment papers, group work assessment forms, a presentation grading form, an observation of participants form and a participant self-reflection form.

All 5 modules for the target group showed that results from the post-tests were higher than those of the pre-tests, with 0.01 statistical significance. All target groups attained results ranging from low to moderate and from moderate to high performance. The participants who attained low to moderate results had to re-sit the second round. During the first development stage, participants attended classes with group participation, in which they addressed planning through mutual co-operation and sharing of responsibility. Analytic induction of strong points for this operation illustrated that learner cognition, comprehension, application, and group practices were all present whereas the participants with weak results could be attributed to biological differences, differences in life and learning, or individual differences in responsiveness and self-discipline.

Participants who were required to be re-treated in Spiral 2 received the same treatment again. Results of tests from the 5 modules after the 2nd treatment were that the participants attained higher scores than those attained in the pre-test. Their assessment and development stages also showed improved results. They showed greater confidence at participating in activities, produced higher quality work, and correctly followed instructions for each activity. Analytic induction of strong and weak points for this operation remains the same as for Spiral 1, though there were improvements to problems which existed prior to undertaking the second treatment.

Keywords: Action research, English pronunciation, phonetics, segmental features, suprasegmental features.

EFL TEACHERS' METACOGNITIVE AWARENESS AS A PREDICTOR OF THEIR PROFESSIONAL SUCCESS

Saeedeh Shafiee Nahrkhalaji

English Department, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Iran

Abstract:

Metacognitive knowledge increases EFL students' ability to be successful learners. Although this relationship has been investigated by a number of scholars, EFL teachers' explicit awareness of their cognitive knowledge has not been sufficiently explored. The aim of this study was to examine the role of EFL teachers' metacognitive knowledge in their pedagogical performance. Furthermore, the role played by years of their academic education and teaching experience was also studied. Fifty female EFL teachers were selected. They completed Metacognitive Awareness Inventory (MAI) that assessed six components of metacognition including procedural knowledge, declarative knowledge, conditional knowledge, planning, evaluating, and management strategies. Near the end of the academic semester, the students of each class filled in 'the Language Teacher Characteristics Questionnaire' to evaluate their teachers' pedagogical performance. Four elements of MAI, declarative knowledge, planning, evaluating, and management strategies were found to be significantly correlated with EFL teachers' pedagogical success. Significant correlation was also established between metacognitive knowledge and EFL teachers' years of academic education and teaching experience. The findings obtained from this research have contributing implication for EFL teacher educators. The discussion concludes by setting out directions for future research.

Keywords: Metacognitive Knowledge, Pedagogical Performance, Language Teacher Characteristics Questionnaire, Metacognitive Awareness Inventory.

LINGUISTIC DEVICES REFLECTING VIOLENCE IN BORDER-PROVINCES OF SOUTHERN THAILAND ON THE FRONT PAGE OF LOCAL AND NATIONAL NEWSPAPERS

Chanokporn Angsuviriya

Department of Educational Foundation, Faculty of Liberal Arts, Thailand

Abstract:

The objective of the study is to analyze linguistic devices reflecting the violence in the south border provinces; namely Pattani, Yala, Narathiwat and Songkla on 1,344 front pages of three local newspapers; namely ChaoTai, Focus PhakTai and Samila Time and of two national newspapers, including ThaiRath and Matichon, between 2004 and 2005, and 2011 and 2012. The study shows that there are two important linguistic devices: 1) lexical choices consisting of the use of verbs describing violence, the use of quantitative words and the use of words naming someone who committed violent acts, and 2) metaphors consisting of “A VIOLENT PROBLEM IS HEAT”, “A VICTIM IS A LEAF”, and “A TERRORIST IS A DOG”. Comparing linguistic devices between two types of newspapers, national newspapers choose to use words more violently than local newspapers do. Moreover, they create more negative images of the south of Thailand by using stative verbs. In addition, in term of metaphors “A TERRORIST IS A FOX.” is only found in national newspapers. As regards naming terrorists “southern insurgents”, this noun phrase which is collectively called by national newspapers has strongly negative meaning. Moreover, “southern insurgents” have been perceived by the Thais in the whole country while “insurgents” that are not modified have been only used by local newspapers.

Keywords: Linguistic Devices, Local Newspapers, National Newspapers, Violence.

GRADING AND SEQUENCING TASKS IN TASK-BASED SYLLABUS: A CRITICAL LOOK AT CRITERION SELECTION

Hossein Ahmadi, Ogholgol Nazari

Department of English Language, Malayer Branch, Islamic Azad University, Iran.

Sama Technical and Vocational Training College, IAU, Gorgan Branch, Gorgan, Iran

Abstract:

The necessity of grading and sequencing tasks has led to the development of different criteria in this regard. However, appropriateness of these criteria in different situations is less discussed. This paper attempts to shed more light on the priority of different criteria in relation with different factors including learners, teachers, educational, and cultural factors.

Keywords: Criteria, Grading, Sequencing, Language learning tasks.

THE IMPACT OF GENDER DIFFERENCES ON THE EXPRESSIONS OF REFUSAL IN JORDANIAN ARABIC

Hanan Yousef, Nisreen Naji Al-Khawaldeh

Hashemite University, Jordan

Abstract:

The present study investigates the use of the expression of refusal by native speakers of Jordanian Arabic (NSsJA) in different social situations (i.e. invitations, suggestions, and offers). It also investigates the influence of gender on the refusal realization patterns within the Jordanian culture to provide a better insight into the relation between situations, strategies and gender in the Jordanian culture. To that end, a group of 70 participants, including 35 male and 35 female students from different departments at the Hashemite University (HU) participated in this study using mixed methods (i.e. Discourse Completion Test (DCT), interviews and naturally occurring data). Data were analyzed in light of a developed coding scheme. The results showed that NSsJA preferred indirect strategies which mitigate the interaction such as "excuse, reason and, explanation" strategy more than other strategies which aggravate the interaction such as "face-threatening" strategy. Moreover, the analysis of this study has revealed a considerable impact of gender on the use of linguistic forms expressing refusal among NSsJA. Significant differences in the results of the Chi-square test relating the effect of participants' gender indicate that both males and females were conscious of the gender of their interlocutors. The findings provide worthwhile insights into the relation amongst types of communicative acts and the rapport between people in social interaction. They assert that refusal should not be labeled as face threatening act since it does not always pose a threat in some cases especially where refusal is expressed among friends, relatives and family members. They highlight some distinctive culture-specific features of the communicative acts of refusal.

Keywords: Speech act, refusals, semantic formulas, politeness, Jordanian Arabic, mixed methodology, gender.

3931 COGNITIVE EMOTION REGULATION IN CHILDREN IS ATTRIBUTABLE TO PARENTING STYLE, NOT TO FAMILY TYPE AND CHILD'S GENDER

AKM Rezaul Karim, Tania Sharafat, Abu Yusuf Mahmud

Department of Psychology, University of Dhaka, Bangladesh

Abstract:

The study aimed to investigate whether cognitive emotion regulation in children varies with parenting style, family type and gender. Toward this end, cognitive emotion regulation and perceived parenting style of 206 school children were measured. Standard regression analyses of data revealed that the models were significant and explained 17.3% of the variance in adaptive emotion regulation (Adjusted $R^2=0.173$; $F=9.579$, $p<.001$), and 7.1% of the variance in less adaptive emotion regulation (Adjusted $R^2=.071$, $F=4.135$, $p=.001$). Results showed that children's cognitive emotion regulation is functionally associated with parenting style, but not with family type and their gender. Amongst three types of parenting, authoritative parenting was the strongest predictor of the overall adaptive emotion regulation while authoritarian parenting was the strongest predictor of the overall less adaptive emotion regulation. Permissive parenting has impact neither on adaptive nor on less adaptive emotion regulation. The findings would have important implications for parents, caregivers, child psychologists, and other professionals working with children or adolescents.

Keywords: Cognitive Emotion Regulation, Adaptive, Less Adaptive, Parenting Style, Family Type.

MULTI-VIEW NEURAL NETWORK BASED GAIT RECOGNITION

Saeid Fazli, Hadis Askarifar, Maryam Sheikh Shoaie

Zanjan University, Iran

Abstract:

Human identification at a distance has recently gained growing interest from computer vision researchers. Gait recognition aims essentially to address this problem by identifying people based on the way they walk [1]. Gait recognition has 3 steps. The first step is preprocessing, the second step is feature extraction and the third one is classification. This paper focuses on the classification step that is essential to increase the CCR (Correct Classification Rate). Multilayer Perceptron (MLP) is used in this work. Neural Networks imitate the human brain to perform intelligent tasks [3]. They can represent complicated relationships between input and output and acquire knowledge about these relationships directly from the data [2]. In this paper we apply MLP NN for 11 views in our database and compare the CCR values for these views. Experiments are performed with the NLPR databases, and the effectiveness of the proposed method for gait recognition is demonstrated.

Keywords: Human motion analysis, biometrics, gait recognition, principal component analysis, MLP neural network.

HOW VALID ARE OUR LANGUAGE TEST INTERPRETATIONS? A DEMONSTRATIVE EXAMPLE

Masoud Saeedi, Shirin Rahimi Kazerooni, Vahid Parvaresh

Payam-e-Noor University, Isfahan, Iran.

Khorasgan Azad University, Iran.

University of Isfahan, Isfahan, Iran

Abstract:

Validity is an overriding consideration in language testing. If a test score is intended for a particular purpose, this must be supported through empirical evidence. This article addresses the validity of a multiple-choice achievement test (MCT). The test is administered at the end of each semester to decide about students' mastery of a course in general English. To provide empirical evidence pertaining to the validity of this test, two criterion measures were used. In so doing, a Cloze test and a C-test which are reported to gauge general English proficiency were utilized. The results of analyses show that there is a statistically significant correlation among participants' scores on the MCT, Cloze, and Ctest. Drawing on the findings of the study, it can be cautiously deduced that these tests measure the same underlying trait. However, allowing for the limitations of using criterion measures to validate tests, we cannot make any absolute claim as to the validity of this MCT test.

Keywords: C-test, cloze test, multiple-choice test, validity argument.

TOWARDS BETTER UNDERSTANDING OF THE CONCEPT OF TACIT KNOWLEDGE – A COGNITIVE APPROACH

Ilkka J. Virtanen

Department of Computer Sciences, University of Tampere, Finland. Department of
Computer Sciences, Finland.

Abstract:

Tacit knowledge has been one of the most discussed and contradictory concepts in the field of knowledge management since the mid 1990s. The concept is used relatively vaguely to refer to any type of information that is difficult to articulate, which has led to discussions about the original meaning of the concept (adopted from Polanyi's philosophy) and the nature of tacit knowing. It is proposed that the subject should be approached from the perspective of cognitive science in order to connect tacit knowledge to empirically studied cognitive phenomena. Some of the most important examples of tacit knowing presented by Polanyi are analyzed in order to trace the cognitive mechanisms of tacit knowing and to promote better understanding of the nature of tacit knowledge. The cognitive approach to Polanyi's theory reveals that the tacit/explicit typology of knowledge often presented in the knowledge management literature is not only artificial but totally opposite approach compared to Polanyi's thinking.

Keywords: Cognitive science, explicit knowledge, knowledgemanagement, tacit knowledge.

DEVELOPMENT OF ORGANIZATIONAL JUSTICE IN INCENTIVE ALLOCATION OF THE THAI PUBLIC SECTOR

Kalayanee Koonmee

National Institute of Development Administration, Thailand.

Abstract:

An incentive for performance, as one subsystem of a new performance management system, has been implemented in the Thai public sector since 2004. This research investigates the development of organizational justice in the incentive allocation by comparing the roles of distributive and procedural justice on national personnel-s attitudinal outcomes (incentive satisfaction and job performance) between 2 periods, i.e. 2006 and 2008. The data were collected via self-administered questionnaires completed by national government officers and employees. They were stratified using multistage sampling with 2,600 usable samples or 72.0% response rate in 2006, and 1,969 usable samples or 59.3% in 2008. The findings are: (1) There is no difference in means between the two periods relating to distributive justice, procedural justice, incentive satisfaction and job performance. (2) Distributive justice and procedural justice played more important roles in predicting incentive satisfaction and job performance in 2008 than in 2006.

Keywords: Distributive justice, incentive allocation, procedural justice, Thai public sector.

NEW EVALUATION METHODOLOGY FOR SOLIDIFICATION PRODUCT DURABILITY ASSESSMENT

Bozena Dohnalkova, Jakub Hodul, Rostislav Drochytka, Jana Kosikova

Brno University of Technology, Faculty of Civil Engineering, Institute of Technology of
Building Materials and Components

Abstract:

This paper deals with a proposal of a new methodology for durability assessment of solidification product for its safe further use. The new methodology is based on a review of the current state of assessment of treated waste in Czech Republic and abroad. The aim of the paper is to propose an optimal evaluation methodology for verifying properties of solidification product to ensure its safe further use in building industry.

Keywords: Solidification/stabilization, durability, waste.

TREATMENT OR RE-VICTIMIZING THE VICTIMS

Juliana Panova

Clinical Psychologist. She is the Director of the International Psychological Services and an associate of the Center for Psychological Services, Chicago, IL 60093, USA

Abstract:

Severe symptoms, such as dissociation, depersonalization, self-mutilation, suicidal ideations and gestures, are the main reasons for a person to be diagnosed with Borderline Personality Disorder (BPD) and admitted to an inpatient Psychiatric Hospital. However, these symptoms are also indicators of a severe traumatic history as indicated by the extensive research on the topic. Unfortunately patients with such clinical presentation often are treated repeatedly only for their symptomatic behavior, while the main cause for their suffering, the trauma itself, is usually left unaddressed therapeutically. All of the highly structured, replicable, and manualized treatments lack the recognition of the uniqueness of the person and fail to respect his/her rights to experience and react in an idiosyncratic manner. Thus the communicative and adaptive meaning of such symptomatic behavior is missed. Only its pathological side is recognized and subjected to correction and stigmatization, and the message that the person is damaged goods that needs fixing is conveyed once again. However, this time the message would be even more convincing for the victim, because it is sent by mental health providers, who have the credibility to make such a judgment. The result is a revolving door of very expensive hospitalizations for only a temporary and patchy fix. In this way the patients, once victims of abuse and hardship are left invalidated and thus their re-victimization is perpetuated in their search for understanding and help. Keywordsborderline personality disorder (BPD), complex PTSD, integrative treatment of trauma, re-victimization of trauma victims.

Keywords: borderline personality disorder (BPD), complex PTSD, integrative treatment of trauma, re-victimization of trauma victims.

CULTURAL ANXIETY AND ITS IMPACT ON STUDENTS- LIFE: A CASE STUDY OF INTERNATIONAL STUDENTS IN WUHAN UNIVERSITY

Nadeem Akhtar, Shan Bo

Doctoral candidate at School of Journalism and Communication, Wuhan University,
China

Abstract:

This article illustrates that how non similar culture become a cause of constant anxiety among international students in China. For that, a survey was carried out among international students of Wuhan University, China. The association among non similar culture, non familiarity of Chinese culture, self finance students and food problem is looked at through a regression line, and in the light of empirical results, a model is anticipated which elucidates these results. Some suggestions were directed at the end which will help to mitigate the anxiety among prospective students in Chinese universities.

Keywords: Anxiety, international students, non similar culture, Wuhan University

ATTACHMENT STYLES OF CHILDREN RAISED IN NURSERY VS. THOSE WHO ARE RAISED IN THE FAMILY IN IRAN

Narges Razeghi

Abstract:

In studies on psychological health and children-s personality development and in researches on emotional distresses, children-s behavioral disorders associated with mother deprivation, are known as the major cause of mental disorders. Therefore, for identification of children-s attachment styles in nursery-s children are of significant importance. For this purpose, to compare the attachment styles between children of nursery with those provided care by their families, the Separation Anxiety Test (SAT) of Slough and et al was administered on 72 children (36 in nursery and 36 family-cared). The results indicated, almost half of children in both groups have insecure attachment styles. Tendency ratio of both groups of children towards Secure and Ambivalent Insecure styles are almost the same. However the avoidant style of attachment in children of nursery is more than those provided care by their families. The children under family care compared to the children of nursery, in the situations of separation from their mothers in the first day of school and sleeping in their room, have shown more self reliance.

Keywords: Attachment style, Separation Anxiety Test (SAT), Children, Nursery, Emotional and Behavioral Disorders

DETERMINANTS OF AGGRESSION AMONG YOUNG ADOLESCENTS

Rita C. Ramos

University of the Philippines Open University, Philippines

Abstract:

Aggression is a multi- factorial concept and multilevel in nature. The Young Adolescent is being influenced by family, school and community. This paper is aimed to determine the following: aggression level among young adolescents, difference of level of aggression on school and year levels and to determine the correlates of aggression. There were 142 high school students from two different national highs schools (Region 3 and National Capital Region). Convenience sampling was use in this study. The following measures were used namely: Aggression Scale, Parental Support Fighting Scale, Positive Behavior Scale and Exposure to Violence and Trauma questionnaire. There was no significant difference in aggression level among different year level and schools. The findings of the study suggested that high level of community violence and having low parental support for non-aggressive behavior contribute to the prediction of aggression.

Keywords: Aggression, Determinants, Young Adolescents.

TALENT IN AUTISM: COGNITIVE STYLE BASED ON WEAK CENTRAL COHERENCE AND SPECIAL SENSORY CHARACTERISTICS IN STATE OF KUWAIT: CASE STUDY

Mariam Abdulaziz Y.Esmaeel

Arabian Gulf University

Abstract:

The study aimed to identify the nature of autistic talent, the manifestations of their weak central coherence, and their sensory characteristics. The case study consisted of four talented autistic males. Two of them in drawing, one in clay formation and one in jigsaw puzzle. Tools of data collection were Group Embedded Figures Test, Block Design Test, Sensory Profile Checklist Revised, Interview forms and direct observation. Results indicated that talent among autistics emerges in limited domain and being extraordinary for each case. Also overlapping construction properties. Indeed, they show three perceptual aspects of weak central coherence: The weak in visual spatial-constructional coherence, the weak in perceptual coherence and the weak in verbal – semantic coherence. Moreover, the majority of the study cases used the three strategies of weak central coherence (segmentation, obliqueness and rotation). As for the sensory characteristics, all study cases have numbers of that characteristics that especially emerges in the visual system.

Keywords: Autism, Central Coherence, Savant, Sensory characteristics, Talent.

THE DETERMINANTS AND OUTCOMES OF PATHOLOGICAL INTERNET USE (PIU) AMONG URBAN MILLENNIAL TEENS: A THEORETICAL FRAMEWORK

Pressca Negin, Rosidah Musa, Rabiah Abdul Wahab

Business Management student of Arshad Ayub Graduate Business School, Faculty of Business Management, Universiti , Alam, Malaysia

Deputy Director of the Institute of Business Excellence; Faculty Member of Arshad Ayub Graduate Business School, Faculty of Business Management, Universiti Teknologi Mara, Shah

Alam, Selangor, Malaysia

lecturer with Universiti Teknologi MARA, Shah Alam, Malaysia

Abstract:

The rapid adoption of Internet has turned the Millennial Teens- life like a lightning speed. Empirical evidence has illustrated that Pathological Internet Use (PIU) among them ensure long-term success to the market players in the children industry. However, it creates concerns among their care takers as it generates mental disorder among some of them. The purpose of this paper is to examine the determinants of PIU and identify its outcomes among urban Millennial Teens. It aims to develop a theoretical framework based on a modified Media System Dependency (MSD) Theory that integrates important systems and components that determine and resulted from PIU.

Keywords: Internet, media system dependency theory, millennial, pathological internet use.

USE OF A LEARNER'S LOG FOR EFFECTIVE SELF-DIRECTED LEARNING IN PBL

Amudha Kadirvelu, Sivalal Sadasivan

Tan Sri Jeffrey Cheah School of Medicine and Health Sciences Monash University
Sunway Campus, Malaysia

Tan Sri Jeffrey Cheah School of Medicine and Health Sciences Monash University
Sunway Campus, Malaysia.

Abstract:

While the problem based learning (PBL) approach promotes unsupervised self-directed learning (SDL), many students experience difficulty juggling the role of being an information recipient and information seeker. Logbooks have been used to assess trainee doctors but not in other areas. This study aimed to determine the effectiveness of logbook for assessing SDL during PBL sessions in first year medical students. The log book included a learning checklist and knowledge and skills components. Comparisons with the baseline assessment of student performance in PBL and that at semester end after logbook intervention showed significant improvements in student performance (31.5 ± 8 vs. 17.7 ± 4.4 ; $p < 0.001$) with a large effect size of 3.93. The learner-s log for PBL has played an important role in enhancing SDL in first year medical students. Learner-s log could be a good self-assessment tool for the undergraduate medical students.

Keywords: Problem based learning, self-directed learning, logbook, self-assessment.

NEGATIVE EMOTIONS AND WAYS OF OVERCOMING THEM IN PRISON

Katarzyna Czubak

PhD student in the Institute of Psychology at Maria Curie- Skłodowska University in
Lublin, Poland

Abstract:

The aim of this paper is description of the notion of the death for prisoners and the ways of deal with. They express indifference, coldness, inability to accept the blame, they have no shame and no empathy. Is it enough to perform acts verging on the death. In this paper we described mechanisms and regularities of selfdestructive behaviour in the view of the relevant literature? The explanation of the phenomenon is of a biological and sociopsychological nature. It must be clearly stated that all forms of selfdestructive behaviour result from various impulses, conflicts and deficits. That is why they should be treated differently in terms of motivation and functions which they perform in a given group of people. Behind self-destruction there seems to be a motivational mechanism which forces prisoners to rebel and fight against the hated law and penitentiary systems. The imprisoned believe that pain and suffering inflicted on them by themselves are better than passive acceptance of repression. The variety of self-destruction acts is wide, and some of them take strange forms. We assume that a life-death barrier is a kind of game for them. If they cannot change the degrading situation, their life loses sense.

Keywords: Self- destruction, Simulation, Negative emotions, Consequences of conviction.

EVALUATION OF INTERNET ANXIETY IN SRBIAU HIGHER EDUCATION STUDENTS IN RESEARCH PROCESS

Nima Babazadeh Gashti, Nazanin Pilevari

Department of Economics and Management, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Islamic Azad University, Shahr-e- Rey Branch, Tehran, Iran

Abstract:

Increase in using internet makes some problems that one of them is "internet anxiety". Internet anxiety is a type of anxious that people may feel during surfing internet or using internet for their educational purpose, blogging or streaming to digital libraries. The goal of this study is evaluating of internet anxiety among the management students. In this research Ealy's internet anxiety questionnaire, consists of positive and negative items, is completed by 310 participants. According to the findings, about 64.7% of them were equal or below to mean anxiety score (50). The distribution of internet anxiety scores was normal and there was no meaningful difference between men-s and women's anxiety level in this sample. Results also showed that there is no meaningful difference of internet anxiety level between different fields of study in Management. This evaluation will help managers to perform gap analysis between the existent level and the desired one. Future work would be providing techniques for abating human anxiety while using internet via human computer interaction techniques.

Keywords: Internet, anxiety, research process, internet identification, human computer interaction.

THE DEVELOPMENT OF POSITIVE EMOTION REGULATION STRATEGIES SCALE FOR CHILDREN AND ADOLESCENTS

Jia-Ru Li, Ching-Wen Lin

Department of Guidance & Counseling, National Changhau University of Education,
Changhua City, Taiwan, R.O.C.

J. R. Li is with the Department of Guidance & Counseling, National Changhau
University of Education, Changhua City, Taiwan, R.O.C

Abstract:

The study was designed to develop a measurement of the positive emotion regulation questionnaire (PERQ) that assesses positive emotion regulation strategies through self-report. The 14 items developed for the surveying instrument of the study were based upon literatures regarding elements of positive regulation strategies. 319 elementary students (age ranging from 12 to 14) were recruited among three public elementary schools to survey on their use of positive emotion regulation strategies. Of 319 subjects, 20 invalid questionnaires yielded a response rate of 92%. The data collected was analyzed through methods such as item analysis, factor analysis, and structural equation models. In reference to the results from item analysis, the formal survey instrument was reduced to 11 items. A principal axis factor analysis with varimax was performed on responses, resulting in a 2-factor equation (savoring strategy and neutralizing strategy), which accounted for 55.5% of the total variance. Then, the two-factor structure of scale was also identified by structural equation models. Finally, the reliability coefficients of the two factors were Cronbach's α .92 and .74. Gender difference was only found in savoring strategy. In conclusion, the positive emotion regulation strategies questionnaire offers a brief, internally consistent, and valid self-report measure for understanding the emotional regulation strategies of children that may be useful to researchers and applied professionals.

Keywords: Emotional regulation, emotional regulation strategies, scale, SEM.

EFFICACY OF SELECTED MOBILITY EXERCISES AND PARTICIPATION IN SPECIAL GAMES ON PSYCHOMOTOR ABILITIES, FUNCTIONAL ABILITIES AND GAME PERFORMANCE AMONG INTELLECTUALLY DISABLED CHILDREN OF UNDER 14 AGE

J. Samuel Jesudoss

YMCA College of Physical Education Nandanam, Tamilnadu, India

Abstract:

The purpose of the study was to find out the efficacy of selected mobility exercises and participation in special games on psychomotor abilities, functional abilities and skill performance among intellectually disabled children of age group under 14. Thirty male students who were studying in Balar Kalvi Nilayam and YMCA College Special School, Chennai, acted as subjects for the study. They were only mild and moderate in intellectual disability. These students did not undergo any special training or coaching programme apart from their regular routine physical activity classes as a part of the curriculum in the school. They were attached at random, based on age in which 30 belonged to under 14 age group, which was divided into three equal group of ten for each experimental treatment. 10 students (Treatment group I) underwent calisthenics and special games participation, 10 students (Treatment group II) underwent aquatics and special games participation, 10 students (Treatment group III) underwent yoga and special games participation. The subjects were tested on selected criterion variables prior (pre test) and after twelve weeks of training (post test). The pre and post test data collected from three groups on functional abilities(self care, learning, capacity for independent living), psychomotor variables(static balance, eye hand coordination, simple reaction time test) and skill performance (bocce skill, badminton skill, table tennis skill) were statistically examined for significant difference, by applying the analysis ANACOVA. Whenever an 'F' ratio for adjusted test was found to be significant for adjusted post test means, Scheffe-s test was followed as a post-hoc test to determine which of the paired mean differences was significant. The result of the study showed that among under 14 age groups there was a significant improvement on selected criterion variables such as, Balance, Coordination, self-care and learning and also in Bocce, Badminton & Table Tennis skill performance, due to mobility exercises and participation in special games. However there were no significant differences among the groups.

Keywords: Functional ability, intellectually disabled, Mobility exercises, Psychomotor ability.

PROJECT AND EXPERIMENT-BASED FLUID DYNAMICS EDUCATION

Etsuo Morishita

Meisei University, Hodokubo, Hino, Tokyo, Japan

Abstract:

This paper presents the project and experiment-based fluid dynamics education in Meisei University, a private institution in Tokyo, Japan. We pay attention not only to the basic engineering courses but also to the practical aspect of engineering experience. So, we prepare courses called the Projects from I to VI. The Projects I and II are designed for the first year, III and IV are designated for the second year, V and VI are prepared for the third year, respectively. Each supervisor is responsible for two of these projects every year. When students take the Project V and VI at the third year, we automatically assume that these students will join the lab of the project for the graduation thesis. We would like to show our experience in the Project I in the summer term, 2016. In this project, we introduce a traction flight vehicle called Cat Flyer. This is a kind of a kite towed by a car for example. This is very similar to parasailing, but flight is possible even on the roads. Experiments in mechanical engineering education are also very important, and we would like to explain our course on centrifugal pump, venture, and orifice. Although these are described in detail in the text books of fluid dynamics, it is still crucial to have practical experiments as a student.

Keywords: Aerodynamics, experiment, fluid dynamics, project.

A STUDY OF PRIMARY SCHOOL PARENTS' INTERACTION WITH TEACHERS' IN MALAYSIA

Shireen Simon

National Chung Cheng University, Taiwan

Abstract:

This study explores the interactions between primary school parents-teachers in Malaysia. Schools in the country are organized to promote participation between parents and teachers. Exchanges of dialogue are most valued between parents and teachers because teachers are in daily contact with pupils' and the first line of communication with parents. Teachers are considered by parents as the most important connection to improve children learning and well-being. Without a good communication, interaction or involvement between parent-teacher might tarnish a pupils' performance in school. This study tries to find out multiple emotions among primary school parents-teachers, either estranged or cordial, when they communicate in a multi-cultured society in Malaysia. Important issues related to parent-teacher interactions are discussed further. Parents' involvement in an effort to boost better education in school is significantly more effective with parents' involvement. Lastly, this article proposes some suggestions for parents and teachers to build a positive relationship with effective communication and establish more democratic open door policy.

Keywords: Multi-cultured society, parental involvement, parent-teacher relationships, parents' interaction.

STUDENTS' PERCEPTIONS OF MOBILE LEARNING: CASE STUDY OF KUWAIT

Rana AlHajri, Salah Al-Sharhan, Ahmed Al-Hunaiyyan

Computer Science Department, Public Authority of Applied Education and Training,
Kuwait

Abstract:

Mobile learning is a new learning landscape that offers opportunity for collaborative, personal, informal, and students' centered learning environment. In implementing any learning system such as a mobile learning environment, learners' expectations should be taken into consideration. However, there is a lack of studies on this aspect, particularly in the context of Kuwait higher education (HE) institutions. This study focused on how students perceive the use of mobile devices in learning. Although m-learning is considered as an effective educational tool in developed countries, it is not yet fully utilized in Kuwait. The study reports on the results of a survey conducted on 623 HE students in Kuwait to a better understand students' perceptions and opinions about the effectiveness of using mobile learning systems. An analysis of quantitative survey data is presented. The findings indicated that Kuwait HE students are very familiar with mobile devices and its applications. The results also reveal that students have positive perceptions of m-learning, and believe that video-based social media applications enhance the teaching and learning process.

Keywords: Higher education, mobile learning, social media, students' perceptions.

THE IMPACT OF COOPERATIVE LEARNING ON NUMERICAL METHODS COURSE

Sara Bilal, Abdi Omar Shuriye, Raihan Othman

Whitireia Polytechnic, Faculty of business and IT, New Zealand

Department of Science, International Islamic University Malaysia

Department of Science, International Islamic University Malaysia

Abstract:

Numerical Methods is a course that can be conducted using workshops and group discussion. This study has been implemented on undergraduate students of level two at the Faculty of Engineering, International Islamic University Malaysia. The Numerical Method course has been delivered to two Sections 1 and 2 with 44 and 22 students in each section, respectively. Systematic steps have been followed to apply the student centered learning approach in teaching Numerical Method course. Initially, the instructor has chosen the topic which was Euler's Method to solve Ordinary Differential Equations (ODE) to be learned. The students were then divided into groups with five members in each group. Initial instructions have been given to the group members to prepare their subtopics before meeting members from other groups to discuss the subtopics in an expert group inside the classroom. For the time assigned for the classroom discussion, the setting of the classroom was rearranged to accommodate the student centered learning approach. Teacher strength was by monitoring the process of learning inside and outside the class. The students have been assessed during the migrating to the expert groups, recording of a video explanation outside the classroom and during the final examination. Euler's Method to solve the ODE was set as part of Question 3(b) in the final exam. It is observed that none of the students from both sections obtained a zero grade in Q3(b), compared to Q3(a) and Q3(c). Also, for Section 1(44 students), 29 students obtained the full mark of 7/7, while only 10 obtained 7/7 for Q3(a) and no students obtained 6/6 for Q3(c). Finally, we can recommend that the Numerical Method course be moved toward more student-centered Learning classrooms where the students will be engaged in group discussion rather than having a teacher one man show.

Keywords: Teacher centered learning, student centered learning, mathematic, numerical methods.

MECHANISMS IN REGULATING LANGUAGE PRACTICES IN ELECTRONICS ENGINEERING: A PROGRAM PLAN FOR OUTCOMES-BASED EDUCATION

Analiza Acuña-Villacorte

Department of Education, Bulacan State University, Philippines

Abstract:

The underlying principle behind the harmonization in international education does not solely aim for the comparability but also the compatibility of outputs produced. The international standard in the different professions particularly in engineering defines the required graduate attributes to attain suitable qualifications and recognitions. This study described the language practices of the Electronics Engineering students of Bulacan State University, Philippines who will be deployed for their internship program. The purpose of the study was achieved by determining the language proficiency of the students in terms of speaking, listening, reading, and writing, and checking the adherence of the University to the commitment of intensifying community building for the Association of Southeast Asian Nation Vision 2020. The analysis of variance of the variables defined the significance between the causal variables and dependent variables. Thus, this study identified the mechanism that would regulate language practices in the Electronics Engineering program.

Keywords: Communicative competence, descriptive design, language practices, mechanisms, outcomes-based education.

EXPERIMENTING THE INFLUENCE OF INPUT MODALITY ON INVOLVEMENT LOAD HYPOTHESIS

Mohammad Hassanzadeh

Department of English language, Vali-e-Asr University, Rafsanjan, Iran

Abstract:

As far as incidental vocabulary learning is concerned, the basic contention of the Involvement Load Hypothesis (ILH) is that retention of unfamiliar words is, generally, conditional upon the degree of involvement in processing them. This study examined input modality and incidental vocabulary uptake in a task-induced setting whereby three variously loaded task types (marginal glosses, fill-in-task, and sentence-writing) were alternately assigned to one group of students at Allameh Tabataba'i University (n=21) during six classroom sessions. While one round of exposure was comprised of the audiovisual medium (TV talk shows), the second round consisted of textual materials with approximately similar subject matter (reading texts). In both conditions, however, the tasks were equivalent to one another. Taken together, the study pursued the dual objectives of establishing a litmus test for the ILH and its proposed values of 'need', 'search' and 'evaluation' in the first place. Secondly, it sought to bring to light the superiority issue of exposure to audiovisual input versus the written input as far as the incorporation of tasks is concerned. At the end of each treatment session, a vocabulary active recall test was administered to measure their incidental gains. Running a one-way analysis of variance revealed that the audiovisual intervention yielded higher gains than the written version even when differing tasks were included. Meanwhile, task 'three' (sentence-writing) turned out the most efficient in tapping learners' active recall of the target vocabulary items. In addition to shedding light on the superiority of audiovisual input over the written input when circumstances are relatively held constant, this study for the most part, did support the underlying tenets of ILH.

Keywords: Evaluation, incidental vocabulary learning, input mode, involvement load hypothesis, need, search.

A PROPOSED PROGRAM FOR POSTGRADUATES IN EGYPT TO ACQUIRE THE SKILLS AND TECHNIQUES FOR PRODUCING CONCEPT CARTOONS FOR KINDERGARTEN CHILDREN

Ahmed Amin Mousa, M. Abd El Salam

Department of Basic Science, Cairo University, Giza, Egypt

Abstract:

The current study presents a proposed program for acquisition the skills and techniques needed to produce concept cartoon. The proposed program has been prepared for non-specialist students who have never used neither graphics nor animating software. It was presented to postgraduates in Faculty of Education for Early Childhood, Cairo University, during the spring term of the 2014-2015 academic year. The program works in three different aspects: Drawing and images editing, sound manipulation, and creating animation. In addition, the researchers have prepared a questionnaire for measuring the quality of the concept cartoons produced by the students. The questionnaire was used as a pre-test and post-test, and at the end of the study, a significant difference was determined in favour of post-test results.

Keywords: Cartoon, concept cartoon, kindergarten, animation.

THE MANAGEMENT AND FUNDING OF EDUCATION IN NIGERIA

Teryima Oralu, Babatunde Kasim Oladele

University of Ibadan, Nigeria

Abstract:

This paper looks at the management and funding of education in Nigeria. The concept of management and administration has been concisely defined. Also the historical background of educational management in Nigeria has been discussed alongside the management of primary education, secondary education and tertiary education in Nigeria. Furthermore, the funding of education has also been concisely discussed in this paper alongside the various sources of funds available to education in Nigeria. The sources include government grant, school fees, external aids, school revenue yielding businesses and so on. The budgetary allocation of Nigeria to education from 1999 to 2013 was also highlighted in this in paper and it was discovered that the lowest allocation was in 1999 with 4.46% while the highest allocation was in 2006 with 10.43%. It is also of note that, Nigeria is still yet to meet the recommendation of UNESCO of 26% budgetary allocation to education by developing countries. Recommendations have been drawn that the government should increase budgetary allocation to this sector in a consistent manner because of its importance to the national economy, hoping that with proper monitoring of fund, it would contribute more significantly to the development of the country. An effective utilization of such funds is also advocated for greater achievements. All organs of the government should exhibit good corporate governance and transparency and so on.

Keywords: Education, funding, management, Nigeria.

THE EFFECT OF THE ANDALUS KNOWLEDGE PHASES AND TIMES MODEL OF LEARNING ON THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' ACADEMIC PERFORMANCE AND EMOTIONAL QUOTIENT

Sobhy Fathy A. Hashesh

Al Andalus Private School – KSA

Abstract:

This study aimed at investigating the effect of Andalus Knowledge Phases and Times (ANPT) model of learning and the effect of 'Intel Education Contribution in ANPT' on the development of students' academic performance and emotional quotient. The society of the study composed of Andalus Private Schools, elementary school students (N=700), while the sample of the study composed of four randomly assigned groups (N=80) with one experimental group and one control group to study "ANPT" effect and the "Intel Contribution in ANPT" effect respectively. The study followed the quantitative and qualitative approaches in collecting and analyzing data to answer the study questions. Results of the study revealed that there were significant statistical differences between students' academic performances and emotional quotients for the favor of the experimental groups. The study recommended applying this model on different educational variables and on other age groups to generate more data leading to more educational results for the favor of students' learning outcomes.

Keywords: ANPT, Flipped Classroom, 5Es learning Model, Kagan structures.

MILLENNIAL TEACHERS OF CANADA: INNOVATION WITHIN THE BOXED-IN CONSTRAINTS OF TRADITION

Lena Shulyakovskaya

Werklund School of Education at the University of Calgary, , Canada

Abstract:

Every year, schools aim to develop and adopt new technology and pedagogy as a way to equip today's students with the needed 21st Century skills. However, the field of primary and secondary education may not be as open to embracing change in reality. Despite the drive to reform and innovation, the field of education in Canada is still very much steeped in tradition and uses many of the practices that came into effect over 50 years ago. Among those are employment and retention practices. Millennials are the youngest generation of professionals entering the workplace at this time and the ones leaving their jobs within just a few years. Almost half of new teachers leave Canadian schools within their first five years on the job. This paper discusses one of the contributing factors that lead Canadian millennial teachers to either leave or stay in the profession - standardized education system. Using an exploratory case study approach, in-depth interviews with former and current millennial teachers were conducted to learn about their experiences within the K-12 system. Among the findings were the young teachers' concerns about the constant changes to teaching practices and technological implementations that claimed to advance teaching and learning, and yet in reality only disguised and reiterated the same traditional, outdated, and standardized practices that already existed. Furthermore, while many millennial teachers aspired to be innovative with their curriculum and teaching practices, they felt trapped and helpless in the hands of school leaders who were very reluctant to change. While many new program ideas and technological advancements are being made openly available to teachers on a regular basis, it is important to consider the education field as a whole and how it plays into the teachers' ability to realistically implement changes. By the year 2025, millennials will make up approximately 75% of the North American workforce. It is important to examine generational differences among teachers and understand how millennial teachers may be shaping the future of primary and secondary schools, either by staying or leaving the profession.

Keywords: 21st century skills, millennials, teacher attrition, tradition.

EMPLOYING QR CODE AS AN EFFECTIVE EDUCATIONAL TOOL FOR QUICK ACCESS TO SOURCES OF KINDERGARTEN CONCEPTS

Ahmed Amin Mousa, M. Abd El-Salam

Department of Basic Science, Cairo University, Giza, Egypt

Abstract:

This study discusses a simple solution for the problem of shortage in learning resources for kindergarten teachers. Occasionally, kindergarten teachers cannot access proper resources by usual search methods as libraries or search engines. Furthermore, these methods require a long time and efforts for preparing. The study is expected to facilitate accessing learning resources. Moreover, it suggests a potential direction for using QR code inside the classroom. The present work proposes that QR code can be used for digitizing kindergarten curriculums and accessing various learning resources. It investigates using QR code for saving information related to the concepts which kindergarten teachers use in the current educational situation. The researchers have established a guide for kindergarten teachers based on the Egyptian official curriculum. The guide provides different learning resources for each scientific and mathematical concept in the curriculum, and each learning resource is represented as a QR code image that contains its URL. Therefore, kindergarten teachers can use smartphone applications for reading QR codes and displaying the related learning resources for students immediately. The guide has been provided to a group of 108 teachers for using inside their classrooms. The results showed that the teachers approved the guide, and gave a good response.

Keywords: Kindergarten, child, learning resources, QR code, smart phone, mobile.

SERVICES-ORIENTED MODEL FOR THE REGULATION OF LEARNING

Mohamed Bendahmane, Brahim Elfalaki, Mohammed Benattou

Laboratory of Telecommunications Systems and the Decision Engineering, Faculty of Sciences, Ibn Tofail University, Kenitra, Morocco

Abstract:

One of the major sources of learners' professional difficulties is their heterogeneity. Whether on cognitive, social, cultural or emotional level, learners being part of the same group have many differences. These differences do not allow to apply the same learning process at all learners. Thus, an optimal learning path for one, is not necessarily the same for the other. We present in this paper a model-oriented service to offer to each learner a personalized learning path to acquire the targeted skills.

Keywords: Service-oriented architecture, learning path, web service, personalization, trace analysis.

IMPROVING LISTENING COMPREHENSION FOR EFL PRE-INTERMEDIATE STUDENTS THROUGH A BLENDED LEARNING STRATEGY

Heba Mustafa Abdullah

Lecture at faculty of Education . Cairo University - Egypt

Abstract:

The research aimed at examining the effect of using a suggested blended learning (BL) strategy on developing EFL pre- intermediate students. The study adopted the quasi-experimental design. The sample of the research consisted of a group of 26 EFL pre- intermediate students. Tools of the study included a listening comprehension checklist and a pre-post listening comprehension test. Results were discussed in relation to several factors that affected the language learning process. Finally, the research provided beneficial contributions in relation to manipulating BL strategy with respect to language learning process in general and oral language learning in particular.

Keywords: Blended learning, English as a foreign language, listening comprehension, oral language instruction.

GRAPHIC ANIMATION: INNOVATIVE LANGUAGE LEARNING FOR AUTISTIC CHILDREN

Norfishah Mat Rabi, Rosma Osman, Norziana Mat Rabi

Sultan Idris Education University , Malaysia

Abstract:

It is difficult for autistic children to mix with and be around with other people. Language difficulties are a problem that affects their social life. A lack of knowledge and ability in language are factors that greatly influence their behavior, and their ability to communicate and interact. Autistic children need to be assisted to improve their language abilities through the use of suitable learning resources. This study is conducted to identify whether graphic animation resources can help autistic children learn and use transitive verbs more effectively. The study was conducted in a rural secondary school in Penang, Malaysia. The research subject comprised of three autistic students ranging in age from 14 years to 16 years. The 14-year-old student is placed in A Class and two 16-year-old students placed in B Class. The class placement of the subjects is based on the diagnostic test results conducted by the teacher and not based on age. Data collection is done through observation and interviews for the duration of five weeks; with the researcher allocating 30 minutes for every learning activity carried out. The research finding shows that the subjects learn transitive verbs better using graphic animation compared to static pictures. It is hoped that this study will give a new perspective towards the learning processes of autistic children.

Keywords: Autistic, graphic animation, language learning, transitive verbs.

QUALITY AND QUANTITY IN THE STRATEGIC NETWORK OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Juha Kettunen

University of Applied Sciences, Lemminkäisenkatu Finland

Abstract:

The study analyzes the quality and the size of the strategic network of higher education institutions and the concept of fitness for purpose in quality assurance. It also analyses the transaction costs of networking that have consequences on the number of members in the network. Empirical evidence is presented from the Consortium on Applied Research and Professional Education, which is a European strategic network of six higher education institutions. The results of the study support the argument that the number of members in the strategic network should be relatively small to provide high-quality results. The practical importance is that networking has been able to promote international research and development projects. The results of this study are important for those who want to design and improve international networks in higher education.

Keywords: Higher education, network, research and development, strategic management.

DESIGNING INFORMATION SYSTEMS IN EDUCATION AS PREREQUISITE FOR SUCCESSFUL MANAGEMENT RESULTS

Vladimir Simovic, Matija Varga, Tonco Marusic

Department of Journalism, University North, Koprivnica, Croatia, EU

Abstract:

This research paper shows matrix technology models and examples of information systems in education (in the Republic of Croatia and in the Germany) in support of business, education (when learning and teaching) and e-learning. Here we researched and described the aims and objectives of the main process in education and technology, with main matrix classes of data. In this paper, we have example of matrix technology with detailed description of processes related to specific data classes in the processes of education and an example module that is support for the process: 'Filling in the directory and the diary of work' and 'evaluation'. Also, on the lower level of the processes, we researched and described all activities which take place within the lower process in education. We researched and described the characteristics and functioning of modules: 'Fill the directory and the diary of work' and 'evaluation'. For the analysis of the affinity between the aforementioned processes and/or sub-process we used our application model created in Visual Basic, which was based on the algorithm for analyzing the affinity between the observed processes and/or sub-processes.

Keywords: Designing, education management, information systems, matrix technology, process affinity.